

LUND UNIVERSITY

Syntes och design

Den intellektuelle politikern som konstnär

Gustafsson, Rune

2001

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Gustafsson, R. (2001). *Syntes och design: Den intellektuelle politikern som konstnär*. [Doktorsavhandling (monografi), Statsvetenskapliga institutionen]. Department of Political Science, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Syntes och design

Den intellektuelle politikern som konstnär

Syntes och design

Den intellektuelle politikern som konstnär

•

Rune Gustafsson

© 2001 Rune Gustafsson
ISBN 91-88306-62-3
ISSN 0460-0037

Grafisk form: PROSE DESIGN & GRAFIK
Tryck: Studentlitteratur
Lund 2001

Framsidesbilden tryckt med tillstånd av National Gallery Company Ltd., London.
Baksidesbilden tryckt med tillstånd av Greta Beskow.

Distribution:
Statsvetenskapliga institutionen
Lunds universitet
Box 52
SE-22100 Lund
<http://www.svet.lu.se/lps/lps.html>

Innehåll

Förord	7
1 Prolegomena	11
I ateljén	11
2 Problem och reflektion	25
Forskningsproblem	25
Statsvetenskapliga ramar	33
Samhällsförändring	34
Begreppsbildning	38
Intellectuella i politiken	40
Debatten om brister i det politiska systemet	45
En öppen ram	48
Från problem till teori	52
3 Kognition och kommunikation	59
Integrativ komplexitet	59
Politisk design	69
Teoretisk tillpassning	76
4 Metod och kontext	83
Kvalitativ forskning	83
Tidens förskräcklighet	93
Historisk och vetenskaplig kontext	94
Statsvetenskap och historia	96
Kontrast	98
Konfrontation	102
Metakognition	104
5 Ansvar och förändring	109
Tidiga år	113
Nationaliteterna och karaktärsgemenskapen	113
Arbetarna och den industriella demokratin	118
Staterna och den kollektiva säkerheten	123

Avgörande år	129
Avvaktan under kris	129
Samarbete ur kris	135
Kampanj mot kris	141
Mogna år	146
Mänsklighetssymfoni	146
Partnerskap	153
Samverkan	158
6 Syntes och design	165
Sällsamma genomskinliga förbindelser	165
Syntesskapande politiker	165
Modifierad integrativ komplexitet	171
Lyssnande nå uppdragsgivarna	175
Åhörarens reaktioner	176
Avlyssnade granndiscipliner	178
Politiska designer	185
Framtidsateljéer möjliggör eftervärldar	187
Designad problemlösning	187
Intellektuella politikertyper	193
Framtidsateljéer	199
7 Politiker och konstnär	207
Förändringskonsten	208
Designlinjen	216
Formarvet	224
Notförteckning	235
English Summary	239
Käll- och litteraturförteckning	249
Lund Political Studies	267

Förord

Den intellektuelle politikern utgör objektet för den här studien. Uppgiften har angripits genom att studera politikerns perspektiv, operativa förmåga och utveckling.

Arbetet med projektet har etappvis förändrat det vetenskapliga perspektivet. En sammanfogning av olika element från statsvetenskaplig teori, psykologisk teori och konstteori har löst problemet. Nu kan en ny teori läggas fram och en förändrad bild av den intellektuelle politikern presenteras. Med hjälp av integrativ komplexitet och omdanande ”reframing” skapar den intellektuelle politikern politiska innovationer av stor betydelse. Med hjälp av politisk design möjliggörs kontakten med väljarna. Ett av studiens resultat formuleras i en typologi med fyra olika typer av intellektuella politiker; kritiker (felfinnare), pragmatiker (återfinnare), teoretiker (uppfinnare) och konstnär (stigfinnare). Kandidatteorin om designad problemlösning framstår som en samhällets framtidsförsäkring mot katastrofer. Den intellektuelle politikern ses som en konstnär och väljarna medgestaltar kreativt debatten. Begreppet det politiska formarvet utgör ett intellektuellt förhållningssätt till politiskt tänkande och handlande, som förs över från en generation till en annan.

Studien startade med en aning om likheter mellan skapandet inom olika konstarter och utformningen av innovativ politik. Därefter följde en period när gemensamma element i arbetssättet hos politiker och konstnärer eftersöktes. Efterhand kunde stegvis och ibland vindsnabbt vissa delar sammanfogas till ett par intellektuella processer, som är gemensamma för politiker och konstnärer. Huruvida impulser från konst och musik, tydliga bilder av skapande eller bestående intryck från läsning har betytt mest för förståelsen på området är svårt att avgöra. Hur skall exponeringen för den vetenskapliga litteraturen värderas i förhållande till andra inflytelser? Impulser från musik och konst har åtminstone befruktat läsningen av statsvetenskapliga verk och beledsagat skrivandet.

I februari 1998 uppfördes vid en konsert i Wien György Ligetis verk *Clocks and Clouds* av Philharmonia Orchestra London under ledning av Esa-Pekka Salonen. Ligeti fick idén till sin komposition från Karl Poppers vetenskapsteoretiska arbete om urverk och moln. Ligetis musikstycke består av urens klangformer, molnens klangsystem och olika transformationer av dessa

klanger. Uret kommer att ticka inne i molnet och molnet stiger upp ur uret. Mot slutet provas om det finns likheter, några släpande länkar, som tillåter en förening av de båda motsatserna. Till sist når stycket en dämpad syntes av ur och moln.

Några veckor senare fick det vardande porträttet av en intellektuell politikertyp med inspiration från konst och musik en blixtbelysning. I Barcelona bland tidiga Picasso hänger en målning från 1894-95 med titeln *Home Barbut* (på spanska *Hombre Barbudo*) och porträttet är målat i olja på trumskinn av en tamburin.

Kort därefter öppnades en permanent utställning om Arnold Schönberg. Hans arbetsrum rymde ett enkelt skrivbord med papperslappar fästade i klämmor runt kanterna, ett slitet piano i ett hörn, ett storslaget allvar och många lekfulla uppslag. Med stålpenna och pappersark komponerade Schönberg sina verk och utvecklade en ny musikstil. Inblicken i ateljén fängslade intresset.

Gav Ligetis förening av det precisa uret och det oformliga molnet en förståelse för den innovativa politikens begränsningar och möjligheter? Öppnade Picassos skäggiga porträtt, målat på skinn på en liten handtrumma, ett nytt perspektiv på den intellektuelle politikern? Blev Schönbergs ateljé till ett miniväxthus för statsvetenskaplig utveckling? Eller spelade hundratals andra inflytelser under projektets gång en större roll för att kunna upptäcka något nytt?

Att nu kunna se en intellektuell politiker som det möjligas konstnär innebär en utveckling av perspektivet som är paradoxal. Det betyder en stor omdaning i förhållande till den gängse uppfattningen eller bilden av politikern, men en liten språklig förändring jämfört med det ibland missuppfattade uttrycket politik som det möjligas konst.

Den sammansmältning av politik och konst som blir verklighet i avhandlingens huvudbegrepp politisk design och politiskt formarv utgör ingen slutpunkt. Det vetenskapliga porträttet av den intellektuelle politikern är förhoppningsvis så sammansatt att det kan öppna möjligheter till fortsatt tankeverksamhet och stimulera nya samhällsvetenskapliga undersökningar.

Förfrågningar om de skilda typer av källmaterial, som behövs för att skriva en avhandling, har mötts med samma effektiva hjälpsamhet från många olika bibliotek. Jag tackar hjärtligt personalen på UB i Lund, KB i Stockholm och i Bålsta, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm, Archiv und Dokumentationszentrum der österreichischen Arbeiterbewegung i Wien, UB i Wien, biblioteken på Nuffield College i Oxford och på LSE i London.

Ett speciellt tack riktas till Nuffield College, som vänligen givit mig tillstånd att citera ur Cripps papers.

Omslagets utformning har möjliggjorts av två välvilliga tillmötesgåenden. Ett tack för medgivandet att få utnyttja Antonello da Messinas bild *Saint Jerome in his Study* går till National Gallery i London. Ett varmt tack för tillståndet att få använda Bo Beskows porträtt av Ernst Wigforss riktas till keramikern Greta Beskow.

Kärnan i forskningen består av den frihet som en enskild forskare åtnjuter och den organisatoriska rikedom som en institution stabilt har grundlagt. Men en institution underskattar förmodligen betydelsen av de samlade vetenskapliga resurserna och en forskare överskattar sannolikt vikten av att på egen hand få experimentera och upptäcka. I själva verket har jag under avhandlingsarbetet tacksamt omsatt värdefulla tankar från forskarutbildningen vid institutionen, den statsvetenskapliga institutionen i Lund. Professor Christer Jönsson visade under en av forskarkurserna, *Nya perspektiv på politisk kommunikation*, på perspektivförskjutningarnas betydelse inom statsvetenskapen. Som handledare har professor Christer Jönsson svarat för lyckade tips, omsorgsfullt granskat avhandlingskapitel, levererat omutlig kritik och gestaltat välbalanserade uppmaningar. Professor Lars-Göran Stenelo betonade att gränzonerna mellan disciplinerna ofta kan vara vetenskapligt givande och varnade för att avsluta sökprocessen alltför tidigt. Professor H.F. Petersson uppmuntrade intresset för statsvetenskap och gav tipset att skriva ostörd. Docenterna Bo Bjurulf, Leif Johansson och Magnus Jerneck har alla varit utmärkta lärare på givande kurser i forskarutbildningen. Docent Torbjörn Vallinder har alltid generöst delat med sig av sina omfattande kunskaper om politik. Kollegerna på forskarutbildningen har uppträtt idérikt, innovativt och välvilligt. De har uppmuntrat både till diskussion längs huvudvägar och spekulat längs sidospår.

På väg mot ett förverkligande av projektet har jag fått möjlighet till ytterligare möten, som givit bra uppslag i arbetet. Jag har som medlem i ISPP, International Society of Political Psychology, deltagit i impulsrika konferenser i Helsingfors, Cambridge Mass. och Santiago de Compostela och följt den vetenskapliga debatten i ISPP:s tidskrift, *Political Psychology*. På Bruno Kreisky Forum für internationalen Dialog i Wien har jag fått stimulans från föredrag av såväl aktörer som forskare inom politikens område.

Ett särskilt tack riktas till min hustru Monica, som med professionell vana från granskning av vetenskapliga rapporter bidragit till att förenkla framställningen.

Kapitel 1 *Prolegomena*

I ateljén

Konstnären Antonello da Messina, som förenade den nederländska och den venetianska stilen, målade sannolikt under 1475/76 *Saint Jerome in his Study*.¹ Det är en liten målning, bara 45,7 cm x 36,2 cm, som nu hänger i National Gallery i London. Bilden visar en vetenskapsman vid en skrivpulpet på ett lågt podium omgiven av sex hyllplan med ett tiotal uppslagna böcker. Ljuset faller på Saint Jerome och det stora band han är försjunken i. Rummet har två fönster, som erbjuder två olika perspektiv på yttervärlden, det ena mot bebyggelse och det andra mot natur. Bilden, som tycks bryta den vardagliga cykliska tiden, lämnar ett intryck av nuets stilla lugn och djupa koncentration över redan utgivna böcker och arbetet med en kommande bok. I förgrunden spankulerar en påfågel och i bakgrundens skugga ingår ett lugnt lejon. På bokhyllans träpanel finns en ledig klädkrok. Något ljus faller fortfarande in genom takfönstren.

Målningen, som kan stå som en portalbild för renässansens revolution inom vetenskap och konst, förmedlar gemensamma drag hos människor indragna i en skapande verksamhet. Prolegomenan² utgör inledningen till ett vetenskapligt arbete om den intellektuelle politikern. Österrikaren Otto Bauer, engelsmannen Stafford Cripps och svensken Ernst Wigforss skall behandlas i en fallstudie för att kunna förstå hur en politiker av denna typ arbetar. Nästan jämnåriga, välutbildade, skrivande och talande, framträdde de tre personerna som valda politiker med det första världskriget som gemensam och förfärande erfarenhetsbakgrund. Bauer blev utrikesminister efter det habsburgska kejsardömet fall, var sitt partis teoretiker under ett par decennier och avled i landsflykten undan först Dollfuss-regimen och sedan nazismen. Cripps uteslöts som rebell ur sitt parti, men innehade snart ministerposter i samlingsregeringen under det andra världskriget och var handelsminister och finansminister i labourregeringen efter kriget. Wigforss ägnade sig åt politisk verksamhet under mer än ett halvt sekel och innehade finansministerposten 1925-26 och 1932-1949, i sammanlagt arton år, men blev aldrig statsminister.

Studien inriktas på politikernas skapande förmåga. Den inhemska politikens

strider om demokratiska och sociala rättigheter, de politiska ansträngningarna att skapa en säkrare ekonomisk utveckling och den hotfulla internationella politiken med det andra världskriget utgjorde de ramar inom vilka ett politiskt tänkande och handlande sattes på prov. Sannolikt möttes de tre partivännerna aldrig. Men med fallstudiens arrangerade möten tecknas en karta över den intellektuella politikens landskap med bergstoppar, kullar och åsar, men också ett landskap med stup, överraskande drag och ständig förändring.

Med små medel skall utifrån tavlan visas på några parallella drag i skapande och problemlösande arbete under skilda tider. Från Antonello da Messinas konstverk hämtas fyra element, nämligen, de två perspektiven, den uppbrutna och överbryggade tiden, påfågeln och lejonet, och till slut den lediga klädkroken. Exempel på dessa fyra beståndsdelar av ateljéarbetet skall sökas hos undersökningens tre fall och ett försök skall göras att med hjälp av studion, arbetsrummet eller ateljén föra den intellektuelle politikern och konstnären närmare varandra.

Två fönster eller två perspektiv leder till att det ena intresseområdet kan ge berikande impulser åt det andra. Två intresseinriktningar kan också bidra till att ge en omväxling, en rytm mellan koncentration och avkoppling i personens verksamhet. Psykoanalytikern Sigmund Freuds studio i Wien hade ett stort fönster mot bakgården, men inne i rummet stod statyetter, som gav utblickar mot den antika kulturen och mytologin. Kompositören Arnold Schönbergs studio i Kalifornien hade ett härligt tredelat fönster som erbjöd en vid utsikt. När Schönberg inte komponerade, målade han eller spelade tennis. Erbjuds det symboliskt mer än ett fönster i arbetsrummet, ateljén, hos de tre intellektuella politikerna?

I den bevarade omfattande brevväxlingen mellan Ernst Wigforss och brodern Fritz finns en roande blyxtbelysning av den ständiga närvaron av två perspektiv hos Ernst, i det här exemplet den samtida brittiska politiken och den gamla italienska kulturen. I ett brev ber Ernst sin bror att ta hand om posten, de engelska tidningarna *New Statesman*, *New Republic* och *Daily Herald* under den tid, då Ernst och hans hustru Eva sommaren 1923 reser söderut via Berlin till Italien för en sex veckors vistelse i städer som Milano, Florens, Rom, Siena, Anzio, Neapel och Venedig. (EW Vol. 35:5 och EW Minnen II:190-195.) Utlandsresor företogs emellertid sällan, vanligtvis satt Ernst Wigforss i ateljén, uppmärksammade därifrån omvärlden och författade. En viktigare illustration finns i ett spontant brev, som Wigforss i samband med avgången från finansministerposten i juni 1949 skriver till DN:s chefredaktör Herbert Tingsten: "I förbifarten eftersom du visat ett sådant välvilligt intresse

för mina rötter, de går både före och efter Marxpåverkningen tillbaka till den odelade 'liberala' idéströmmen och inte minst hela den anglosachiska humanismen, där gränserna mellan liberalism och socialism sannerligen inte är några skarpt markerade kritstreck." (EW Vol. 25:12.) Även om Wigforss hade flera andra intressen, till exempel litterära, fångas i brevformuleringen väl de båda huvudperspektiven, liberalism och socialism. Mellan perspektiven finns bara ett svagt kritstreck, alls inte någon gårdsgård, som kunde hindra rörelsen från det ena fältet till det andra.

Kyrkan, juridiken och politiken var viktiga för Stafford Cripps liksom de varit för farfadern och fadern. Kristendomen var ett av Staffords huvudintressen. Stafford Cripps skrev inte mindre än tre böcker vars innehåll kan betecknas som typiskt för en "Christian Socialist". Han deltog mycket aktivt i det lokala församlingslivet och hade en individualistiskt färgad tro, som var inriktad på en personlig moralisk kod. Cripps var en av de mest efterfrågade talarna i kyrkliga sammanhang, vid generalförsamlingar och på kongresser, och han predikade exempelvis i Westminster Abbey, St Paul's Cathedral, Gloucester Cathedral och Great St Mary's i Cambridge. (Bryant 1998:450-4.) Inom juridiken blev Cripps snabbt en framgångsrik affärsjurist, en advokat specialiserad på patent- och kompensationsmål. Han föredrog att vinna mål på en beslutsamt strukturerad och tålmodig förklaring av fakta framför dramatiska utspel i rättssalen. Detta krävde omfattande förberedelser och arbetet utmärktes av uppmärksamhet på detaljer. När Cripps blev förbryllad av ett vetenskapligt problem i ett mål, kunde han tillbringa timmar med att bygga en fungerande modell av patentet i fråga. Cripps företrädde också gruvarbetarna efter gruvkatastrofen i Gresford på 30-talet. När Stafford Cripps 1931 valdes in i underhuset fick juridiken stå tillbaka för politiken. (Bryant 1998:67-68.)

Otto Bauers intresseinriktning låg främst åt det historiska och nutids-historiska området. Han publicerade skrifter om nationalismen, den ryska revolutionen, den österrikiska samhällshistorien och om fascismen. Ludvig von Mises fann Bauer vara överlägsen sin tids professionella historiker och Hanisch hävdar att Bauer som historiker är en utmaning för den nutida generationen av historiker. Men Otto Bauer skrev också nationalekonomiska arbeten i vilka han använde kvantitativa metoder och utnyttjade den höga standarden i den österrikiska statistiken. (Hanisch 1985:193-202.)

Wigforss höll utblick mot och rörde sig ständigt utmed två politiska huvudspår. Cripps fick som advokat och lekmannapredikant breda kontakt-tytor utåt mot två vida sektorer i samhället utanför partipolitiken. Bauer hade

sina kontaktytor mot parlamentet som gruppsekreterare och ledamot samt mot arbetarrörelsens organisationer. Hans kunskapsintressen sträckte sig ut mot två angränsande fält, ekonomisk historia och nationalekonomi, två ämnen med politisk relevans. Med skiftande intressen riktade alla tre uppmärksamheten utåt.

Det tycks som om olika kategorier av intellektuella ofta lägger en förbindande aspekt på tiden och i ord knyter samman det förflutna, nuet och framtiden. På spaning efter tiden förpackad i minnet eller glömskan, blir utbytet överflödande på exempel från romaner och kanske särskilt från poesin. Joseph Brodsky har i den vackra *Vattenspegel: En bok om Venedig* en tanke om att vatten är lika med tid och uttrycker den på detta sätt: "Tåren är en återgång, framtidens tribut åt det förflutna". (Brodsky 1992:108-109.) Även i modern reklam återfinns detta sätt att betrakta tiden och en reklamkampanj kan uppmana konsumenterna att köpa en produkt, som utlovas att bli framtidens klassiker.

Cripps, som i slutet av sin politikertid led av två svåra sjukdomar, fäster 1950 på papper sina tankar om eftermälet och därvid också om hur han ser på tiden i ett ögonblick av dödsaningar: "I want no memorial except this. I would like some really capable person to try to translate my actions and my hopes and what I have tried to do for the world. Not because I want my name to live on, but because I want my effort to live on and to inspire others to work for that eventual salvation of mankind which we all look for." (Cooke 1957:405.) I ett odaterat, men mycket tidigt, handskrivet manus uttrycker Cripps samma förbindande aspekt på tiden: "I am certain if Christ were amongst us today, he would make our people wild with enthusiasm for his teaching." (Cripps 438.) Det har här mindre betydelse, att det är oklart exakt när och i vilket sammanhang talet hållits. Manusets omfattar tretton sidor på brevpapper från spahotellet The Hydro i Bristolområdet, där Cripps valkrets också låg, och av inledningen att döma, "Shocked at events in Austria", skrevs det sannolikt 1934.

Otto Bauer redovisar samma sätt att betrakta tidsskeendena, när han i ett tal vid avslutningen på fackföreningskongressen i Wien 1928 uppmanar åhörarna att betrakta arbetarfamiljerna "die da längs der Donau den Sonntag verbringen, freier und gesünder, als sie es vor dem Krieg getan haben, und Sie sehen, wie da etwas Neues wird (...): mehr Gesundheit, mehr Freiheit in der Lebensführung, mehr Kultur in der Lebensführung – in der Krise und trotz der Krise." (OBW 3:664.) Det kan synas självklart att en politiker som Otto

* som tillbringat söndagen längs Donau, friare och friskare, än de har gjort före kriget, och ni förstår, hur det nya då kommer att bli (...): mer hälsa, mer frihet i livsföringen, mer kultur i livsföringen – i krisen och trots krisen. [Översättningar från tyska av Anna Gustafsson.]

Bauer i slutappellen av ett stort tal inte bara nämner, att han sett söndagslediga arbetarfamiljer, utan också placerar in dem i sitt tidsperspektiv. I ett brev några år senare kommer Otto Bauer in på frågan om det politiska arvet och han skriver att han har som uppgift att utföra följande: "einerseits dem Neuen, dass wird, ein grosses Erbe, das verloren zu gehen droht, zu vermitteln, andererseits aber den Alten gegenüber, die das werdende Neue nicht sehen wollen und nicht zu verstehen vermögen, weil es auf anderem Wege gekommen ist, als sie es erwartet hatten, und weil die Wirklichkeiten immer anders aussehen, als die Träume, die ihnen vorausgegangen sind, die geschichtliche Bedeutung des Neuen zu vertreten." (Peter 1999:114.) Tänkessättet i de båda citaten ger stora analytiska möjligheter och särskilt det andra citatet med den dubbelriktade rörligheten i tänkandet ger konstruktiva möjligheter.

Hur Wigforss betraktar tiden kan belysas med i arkivet bevarade handskrivna sena anteckningar. Om det andra världskrigets kritiska år, då den svenska regeringen tillät att en tysk division transporterades över svenskt territorium från Norge till Finland efter midsommaren 1941 och då den omfattande s.k. permittenttrafiken förekom, skriver Wigforss på 1960-talet: "Men när hela atmosfären måste finnas med t.ex. vid permittenttrafiken, då svårigheter för en forskare långt efter." I samma sena anteckningar om att skriva memoarer ges ännu ett exempel på hur berättaren uppfattar tidens pendelrörelser: "Han blir inte fri förrän han skrivit av sej vad han en gång trodde sej ha på hjärtat." (EW Vol. 13:5.) I en annan sen anteckning från 1960-talet ljuder utropet: "Möjligt att förena dagen o. morgondagen." (EW Vol. 13:6.) Ytterligare exempel kan anföras, men nu från en höglitterär formulering om tiden i genren högtidstal: "Glömskan hotar att i sin flygsand begrava minnena av det som en gång väckte upprorsandan till liv inom oss, att begrava bilderna av den framtid man tog sikte på." (EW Minnen III:307.) De blommande fraserna binds på ett sätt som kan få läsaren att glömma att talets eterneller räcktes över till en av Wigforss framträdande antagonist i partiet, Gustav Möller.

Det tycks ofrånkomligt att en uppdelning och ett överbryggande av tiden ofta förekommer under arbetet i ateljén. Skilda erfarenheter bearbetas i nuet till förslag för framtiden. Vunna insikter smides samman till politiska visioner. Beträktningsättet gäller tydligen i stort som i smått för dessa dagliga pendlare mellan dåtid och framtid. Ett sådant ständigt förbindande sätt att tänka ger

* å ena sidan att förmedla det nya, som blir ett stort arv och som hotar att gå förlorat, men å andra sidan att inför de gamla försvara den historiska betydelsen av det nya, det blivande nya som de inte förmår att se och förstå, eftersom det har tillkommit på andra sätt än förväntat, och eftersom verkligheten alltid ser annorlunda ut än drömmarna som föregått den.

många kombinationsmöjligheter, om de intellektuella ser det förflutna klart och tar ansvar för framtidens utvecklingsmöjligheter. Det är säkert ingen tillfällighet att i många av exemplen om förfluten tid ser politikerna inåt i självreflektion.

Påfågel och lejon skall uppfattas symboliskt. Många iakttagare vill berätta att de på politikens fält sett sanna påfåglar, och använder ibland den påstådda fåfången hos dessa personer som ett passabelt förlöjligande av politiker. Ofta är dessa utsagor stereotypa och säger kanske mer om sagesmannen själv än om den åsyftade. (Se t.ex. Olsson 1966:63.) Den självmedvetenhet, som alltså vissa iakttagare kallar fåfånga, var emellertid inte utan grund. De tre fallen i undersökningen hade utträttat en hel del.

Någon gång återfinns emellertid en självdeklarerad fåfånga. Ernst Wigforss undslipper sig i de opublicerade, sju foliosidor omfattande, *Anteckningar om förhistorien till val av PAs efterträdare* från partiordförandevalen 1946 ”att det skulle bli en lättnad, om jag sluppe träda till – bara min fåfånga inte bleve allt för illa åtgången.” (EW Vol. 34:2.)

Bilden av lejonet som rör sig diskret i bakgrunden, får tolkas som en bild av ett symboliskt lejon med resurser att skydda arbetet, med koncentrationen och den lugna ostördheten som bevakningsuppgift. Alla de tre politikerna, Bauer, Wigforss och Cripps, ägde resurser för att få den samling, som behövdes för tankeverksamhet och det skrivande arbetet. Alla tre hade tidigt skaffat sig s.k. goda arbetsvanor, Bauer och Wigforss under universitetsstudierna. Cripps lärde sig självdisciplin redan under skoltiden som ”Wykehamist” på Winchester.

Otto Bauer bodde i det välsituerade föräldrahemmet på Liechtensteinstrasse i Wien tills han gifte sig vid 33 års ålder 1914. Han behövde under åren där bara korsa Berggasse, Türkenstrasse, Hörlstrasse, Kolingasse och Maria Theresien Strasse så var han på Ringen med Universitetet, Universitetsbiblioteket och nära bokhandlarna. Nackdelen för Otto Bauer var konflikterna i familjen och att de arbetsvanor han utvecklade därför närmast var tvångsmässiga. (Loewenberg 1983:189, 191, 194-195 och 188-200.)

Ernst Wigforss hade gångavstånd till allt i Lund. Under den andra lundaperioden, från 1911, kunde Wigforss exempelvis gå den korta vägen från lärarsysslan på Katedralskolan längs Södergatan och Kyrkogatan upp till avhandlingsarbetet vid arbetsbordet på det gamla seminariebiblioteket i Lundagård, ”där allt arbetsmaterial, både egna samlingar och manuskript och litteratur kunde travas upp och ligga i ostörd väntan på att tagas i bruk. Sällan för en hel skön obruten arbetsdag, vanligen ett antal eftermiddagstimmar, till och med en enda timme ledig mellan lektionerna eller på en frukostrast.” (EW

Minnen I:383f.) Vid minst två tillfällen under ungdomsåren fick Ernst Wigforss feedback i form av goda inkomster från sitt skrivande. Ett manus, som Per Albin Hansson på Fram förlag i Malmö gav ut i DYG-Laboremus nya skriftserie 1908, inbringade inte mindre än 400 kronor i arvode. (EW Vol. 24:4.) En summa som på den tiden räckte till för att bekosta flera terminers studier. De två delarna av *Världskriget och världsfreden* från 1915 meriterade för ett uppdrag i en internationell fredskonferens, den s.k. Fordkonferensen, och arbetet där gav så stora inkomster att makarna Wigforss blev skuldfria 1916. (EW Minnen II:53-62.) Det kunde behövas under dessa år, för att vad gällde Ernst Wigforss föräldrar "fanns ingen annan inkomst än bidragen från barnen". (EW Minnen II:51.)

Från Cripps tid som handelsminister, berättar Barbara Castle, då Parliamentary Private Secretary, att Cripps var hänsynslöst aktsam om sin tid. Cripps ville helst ha muntliga rapporter från sin kontaktperson med Labour MP:s och sa att om något måste skrivas ner, "you must do it on half a sheet." (Castle 1993:136.) Stafford Cripps såg till att för sig och sin familj ha en fast punkt på landet, en herrgård, alltid i trakterna några svenska mil väster om Oxford. Arbetskraften var förmodligen billig på tjugotalet, ty på Goodfellows-tiden hade familjen Cripps som anställda i hushållet "a parlourmaid, two housemaids, a nursery maid, a cook, a kitchenmaid, Mr Holmes who looked after the Ryeland Sheep and George Swinford the foreman." (Bryant 1998:65.) Detta innebar att Stafford Cripps hade ostörd tid för arbetet i London under veckorna och inte led några större tidsförluster på grund av praktiska arbetsuppgifter under helgerna. Då kunde han koppla av med "bookbinding, farming, carpentry" eller på Filkins-tiden med tennis, på egna banor. (Bryant 1998:77 och Castle 1993:80.)

Drömmen om ett lugnt liv på landet utgör en fantastisk lockelse för dem som aldrig bott där, men litet eftertanke säger att det i ett skapande arbete behövs även kontakter, impulser och tillgång till ett kulturellt utbud. I ateljén behövs därför ett klokt lejon, som kan skilja mellan de irriterande störningar, som avbryter och försenar arbetet och de stimulerande impulser, som snabbt intensifierar arbetsinsatsen och bidrar till att den skrivande får mycket ur händerna. Påfågeln och lejonet får här smälta samman till ett heraldiskt djur, ett bevingat lejon som uppflugit på sin pelare kan skilja mellan det störande och det inspirerande. Ett djur som starkt liknar det venetianska markuslejonet, som med ena tassens klor håller en bok uppslagen. Och vakar över ateljén, så att händerna kan skriva flitigt.

Klädkroken får symbolisera de nära vänskapsrelationer och det nätverk av

kontakter som politikerna hade. Relationer till studiekamrater och senare arbetskamrater bildar det vanliga mönstret. Nära förtrogna vänner kräver forskningsfantasi för att upptäckas, däremot växer nätverket av kontakter efter hand, i det fall det inte finns där redan från början.

När Stafford Cripps i oktober 1930 erbjöds och accepterade posten som Solicitor-General i regeringen, innehade både hans far Alfred, Lord Parmoor, och hans morbror Sidney Webb, Lord Passfield, poster som kabinetsministrar i denna regering. (Bryant 1998:78, 80-83.) I de Desk Diaries 1945-1949 i halvfranska band med Rt Hon Sir R S Cripps KC MP i guldtryck, som Stafford förde över engagemang och sammanträffanden finns delar av det stora nätverket fäst på pränt. Många av dessa luncher och möten går långt utöver de officiella förpliktelser, som en minister vanligen kunde ha. Politiskt viktiga möten finns noterade; ett par luncher hos premiärministern, två möten med Lord Keynes, ett möte med Mr R. K. Nehru och vid ett tillfälle är ärkebiskopen av Canterbury inbjuden på middag. Det sociala nätverket fångade in givande engagemang; lunch hos kungen, inbjuden gäst på Miss Mary Churchills bröllop, och middag på den svenska ambassaden i London för att träffa den svenske kronprinsen. På lördagsbladen i bordsalmanackan brukar det kortfattat stå: "Home". (Cripps 675.)

Som departementschef i handelsdepartementet och i finansdepartementet införde Cripps en liten innovation i arbetet på departementet. Varje arbetsdag hölls en fri diskussion om stort och smått med de närmaste medarbetarna i departementet. Många politiker i den yngre generationen som senare blev namn i politiken deltog alltså i dessa diskussioner, Gaitskell, Jay, Castle och andra. Men dessa möten, som varade i tjugo minuter, kunde inte hållas så tidigt på morgonen som Stafford ville; "they did not start until 9.30, and 10.00 on Mondays". (Bryant 1998:414-415.) Om dessa möten, som kallades "morning prayers", verkligen utgjorde något nytt är osäkert, men de fungerade som ett försök att stärka relationerna i arbetsgruppen.

Alla som kände Otto Bauer vet, skriver Otto Leichter, en av arbetskamraterna på *Arbeiter-Zeitung*^{*}, att Bauer var en blyg människa. "Ihm mangelte (...) die Initiative zum kollegialen Kontakt."^{**} Leichter beskriver hur en typisk arbetsdag för Bauer gestaltade sig på 1920-talet. Klockan åtta på morgonen en föreläsning i nationalekonomi på arbetarhögskolan, på förmiddagen ett sammanträde med parlamentsgruppen, på eftermiddagen en debatt eller ett

* *Arbetartidningen*

** Han saknade (...) initiativet till kollegial kontakt

utskottssammanträde i parlamentet, på kvällen ett föredrag eller ett lokalt partimöte, omkring klockan nio på tidningsredaktionen för att under halvannan timma skriva en ledare. Sedan öppnade Bauer dörren och rökmolnen välldes ut. "Nun begann für ihn sozusagen das gesellschaftliche Leben." Därefter förde Bauer fascinerande, stimulerande samtal med sina närmaste medarbetare, full av idéer och nya planer. Framåt tolv, halv ett, kom korrektur, därefter läste Bauer tyska, franska och engelska tidningar fram till klockan två på natten. "Dann war für ihn der Arbeitstag beendet." (Leichter 1970:308-313.)

Ernst Wigforss och Per Edvin Sköld var nära vänner. De samarbetade som statsråd i sjutton år och under åren i Stockholm träffades de vid bridgebordet och familjerna umgicks. (Möller 1996:416.) Sköld uppger att vänskapen inte rubbades av temperamentsfulla meningsutbyten. (Sköld 1960:15.) Wigforss höll också kontakt med sina studiekamrater från lundatiden. En av dessa var Östen Undén. De kom att tillhöra samma regering, i ett par perioder på 20- och 30-talen och en period på 40-talet, och diskuterade förtroligt aktuella politiska frågor. (Undén 1960:10-11.) Wigforss och Undén höll frekvent kontakt per brev och med hälsningar på vykort under många år. Från enbart perioden 1960 till 1965 finns 47 st brev från Undén till Wigforss bevarade. (EW Vol. 42:1.) I denna korrespondens bytte de politisk nyhetsinformation och utväxlade politiska bedömningar.

Nätverket av kontakter är stort, och kretsen vid av kamrater på arbetsplatsen, men klädkroken i ateljén är inte direkt överlastad. Politiken var under 1900-talets första hälft en utpräglad manlig värld, där kvinnor bara skymtar förbi. För två av de tre fallen är hustrun den person som står dem närmast. Staffords och Isobels äktenskap varade i 41 år, Ernsts och Evas i 63 år. Otto och Helene var gifta i 24 år. Makarna Bauer delade många intressen, men deras relation tycks åtminstone tidvis ha varit mer problemfylld. (Loewenberg 1983:195-196 och Kreisky 1986:337 och 338.)

Som på konstnären Antonello da Messinas målning *Saint Jerome in his Study* har ateljén betraktats genom att en vägg tagits bort och de fyra skikten eller beståndsdelarna blivit synliga som i genomskärning. Med hjälp av deskriptiva inslag av olika yttranden eller händelser hämtade från de tre intellektuella politikernas levnad har gång på gång själva kärnan i det skapande arbetet genomkorsats. Varje enkel kortberättelse om de tre politikerna ger alltså en

* Nu började för honom så att säga det sällskapliga livet.

** Då var hans arbetsdag slut.

särpräglad stillbild av sin upphovsman. Men de upprepade deskriptionerna och genomkorsningarna av kärnans olika skikt, utgör mer än en rad omtagningar. När de fyra skikten bestående av dubbelt perspektiv, förbunden tid, bevingat lejon och upplåten klädkrok har belysts på detta riktade sätt, sker också en kunskapsutvidgning.

I ateljéarbetet ingår även beståndsdelar, i vilka de kognitiva uppgifterna kolliderar med den dagliga ransonen av känslor. För att nå fram till sådana besvärligare skikt tas ett steg in i ateljén. Sökandet efter personliga, ärliga ord för erfarenheten av ett skapande arbetes emotionella belastning kan göras kort. Några avigsidor kan helt enkelt lånas från en bok av författaren H. G. Wells. I sin *An Experiment in Autobiography* från 1934 formulerar Wells behärskat erfarenheten av ett långt liv i ateljén. Han beskriver där den ofullkomlighet och ofullständighet, som är alla nyskapande arbetares säkra lott. H. G. Wells tror inte att det finns något idealställe, någon trygg och bestående hemvist för en skapande ande. Han talar om ensamheten, som beror på att skapande människor är alltför upptagna och experimentella för att hänge sig åt andra människor och att de aldrig skänkt någon en okonstlad, oegennyttig tillgivenhet. Wells skriver nästan melankoliskt att de svårigheter han upplever är ett uttryck för stämningen och ”tröttheten hos en försenad vandrare”. (Wells 1946:635-637.) Tillfredsställelsen med arbetet infinner sig, kanske inte vid första försöket och inte vid det andra, men när skrivandet resulterar i en innovation som har betydelse för samhället. Det mest plågsamma består kanske i att arbetet i ateljén aldrig blir riktigt slutfört. Det återstår alltid en del skisser att arbeta igenom och en del goda uppslag måste hänskjutas till nästa arbete. Samtidigt som timglasets sand rinner ner.

Från en tolkning av en målning av en 1400-tals studio har uppslag hämtats till bilder av en ateljé där innovativa politiska problemlösningar för framtiden kan produceras. Inspirationen från Antonello gav en föreställning om arbetet i ateljén. Varje kortberättelse berikade den föreställningen. Efter ett flertal beskrivande genomkorsningar av ateljén och till slut även ett överskridande av tröskeln har kompletterande föreställningar om en intellektuell politikers ateljéarbete lagts till Antonellos klassiska bild. Genomkorsningarna har generaliserats till en mer komplex verklighetsuppfattning. Skildringen saknar egentliga begrepp, men ger ändå ett visst stöd åt undersökningens teoretiska grundvalar. Sådana överlagringar av olika perspektiv och olika tidsskeden erbjuder en ansevärd potential för kreativa lösningar i ateljén. Betydelsen av sådana överlagringar visas också i kapitlets uppläggning och genom skrivsättet, som antytt små omdaningar. Klädkroken, påfågeln och lejonet skall inte

filtreras bort, men de är mindre betydelsefulla. Den förbundna tiden och de två perspektiven framstår som det viktigaste i ateljéarbetet. Precis som Antonello da Messina på målningen låter Saint Jerome samtidigt ha ett tiotal gamla böcker uppslagna när denne skall skapa nytt.

Metoden att formulera frågor, om perspektiven, förbindningen av tidsskeden, arbetsförhållandena och kontakterna, till materialet om de tre politikerna Bauer, Cripps och Wigforss motsvarar arbetssättet i en fallstudie-metod som syftar till teoriutveckling. Men skall en fallstudie ge önskvärt resultat måste frågorna bygga på en etablerad kunskap från någon vetenskaplig inriktning, som någon av statsvetenskapens många grenar, eller från någon konstart, som i försöket att med Antonellos hjälp formulera frågorna. Framställningens just förevisade kombinationer av olika perspektiv och av olika tidsskeden fångar in de typiska dragen i ateljéarbetet till en sorts abstraktion. Överlagringar av system av kombinationer kan bli ännu mer givande, eftersom de skapar ett sällsamt mönster av förknippningar och bildar en oprövad förening av överraskande konstellationer. I undersökningens sista kapitel kommer att presenteras några sådana föreningar, som verkar självklara, men som utgör överlagringar av avlägsna perspektiv och tidsmässigt fjärrade företeelser.

Skillnaden mellan en traditionell fallstudie och denna studie ligger i att den senare starkare betonar de visuella dragen. Tydliga synintryck gör det lättare att uppfatta och förstå den intellektuelle politikerns arbete. Så lätt att ännu en utförlig exemplifiering knappast är nödvändig. I en viss politikers ateljé behövs ett fönster till. En annan politiker tittar ofta på armbandsuret, men saknar den förbindande tidsuppfattningen. Ytterligare en annan politiker håller några påfågelspar, medan någon annan får dras med ett tamt lejon. En del politikers ateljéer har en hel serie av klädkrokar för att kunna ta emot en ström av akut hjälpsökande. Denna typ av visualisering kan givetvis också användas vid en bedömning av en intellektuell politikers insatser. Partierna kan utnyttja en sådan framställning i bild för en säkrare rekrytering och väljarna kan begagna den för en tydligare värdering av debatter eller för överväganden inför valen. Forskningen kan dra slutsatsen att en visualisering av en företeelse, som ateljéarbetet, är möjlig förutsatt att en viss typ av frågor ställs. Forskningens nästa steg tas genom att försöka visuellt presentera själva tankeprodukten, den innovativa lösningen, eventuellt med hjälp av att först studera i vilken utsträckning politikerna själva bidrar med att visualisera i sina skrifter eller tal. Forskningen kan då upptäcka eller återupptäcka att resultatet av politikernas ateljéarbete skapar ett visuellt rum och ett samhälleligt

perspektiv som tilltalar väljarna. En välkänd, stridbar statskunskapsprofessor producerar en tidig mjukvara för en virtuell statsvetenskap, när han skriver om sina reaktioner på de intellektuella samtalen med en av undersökningens politiker ”att man rör sig i en tjugande park och inte riskerar skogsdunkel eller svindlande bergstoppar”. (Tingsten 1963:298.)

En presentation av resultat från den moderna neurobiologiska forskning, som professor Semir Zeki genomför om synsinnet, pekar på att människans visuella värld är en produkt av en komplex process snarare än av enbart en enkel reflektion av synintryck från omgivningen. I det här sammanhanget än mer intressanta är kanske de resultat som pekar på att föreställande konstnärliga bilder aktiverar också minnet och inläringen. (Rosenfield 2000:61 och 64.)

Bilden av en ateljé beskriver långt ifrån alla sidor av en skapande verksamhet. Den säger ingenting om hur de tre politikerna behandlade språket i tal och skrift, och ingenting eller litet om vilka inkomster de kunde dra in från sin skrivande syssla. I bilden av ateljén saknas vidare en antydning om den del av den skapande verksamheten, som följer när den nya produkten är färdigställd. Hela uppgiften utföres inte i ateljéns instängda ensamhet. Politiken måste presenteras. Produkten måste ut till allmänheten. Den intellektuelle politikern måste gå ut ur ateljén, för att få presentera sina förslag och få ta del av reaktionerna, lyssna till uppdragsgivarna och påverka stämningen. I en livlig politikens spelmansstämma kan politikern smälta in bland väljarna och väljarna förvandlas till medskapare. Politikern flyr för en tid ateljén och återupplivas av kontakten med väljarna. Presentationen av produkten och väljarnas reaktioner ingår som ett andra led i en skissartad teori om den intellektuelle politikern. Det är väljarnas röster som bestämmer om arbetet i framtidsateljéerna kommer att möjliggöra eftervärldar.

En hel serie vidgande informationer har vuxit fram ur fyra teman hämtade från den iakttagna bilden, dvs från Antonellos renässansmålning av en intellektuells arbetsrum. En konstuppfattning kan hävda att min tolkning av fyra teman från bilden inte är samstämd med betraktarnas under renässansen, utan tvärtom utesluter drag i Antonellos målning. Men tolkningen och därmed en del av skapandet av ett konstverk beror även i detta exempel på mötet med åskådarens blick, eller på ”the beholder’s share”. Enligt en välgrundad konstvetenskaplig uppfattning föreställer målningen inte översättaren Saint Jerome, som levde mer än ett tusen år före tavlans tillkomst, utan den med Antonello samtida intellektuelle kungen Alfonso V av Aragonien.³ Prolegomenans innehåll motsäger slentrianuppfattningen att bilder är ytliga och slitna. Tavlans bidragit till en någorlunda autentisk och

en relativt komplex skildring av tre europeiska 1900-tals politiker. Förmodligen har den inledande orienteringen aktiverat läsarens egna föreställningar, satt igång självreflektion och möjliggjort en växlingsrik identifikation. Men när Antonellos målning i prolegomenan har använts som en teoretisk bild begås ett uppenbart brott mot de vanligen använda metodiska reglerna.

På det vetenskapsteoretiska planet framför Paul Feyerabend argumentet att man inom vetenskapen i praktiken inte slaviskt följer och inte heller alltid bör följa metodiska anvisningar. Det uppstår gång på gång situationer, i vilka man måste överträda en dittills fruktbar metodisk regel, om man inte vill förhindra kunskapens framåtskridande. (Hoyningen-Huene Paul 2000.) Vetenskapsfilosofen Feyerabend utvecklar i *Wissenschaft als Kunst** tanken att vetenskapliga resultat inte inträffar därför att man håller sig till redan uppnådda abstraktioner, "*sondern weil man vernünftig genug war, unvernünftig vorzugehen*".** Feyerabend finner stöd för sin tankegång i textpassager hos Aristoteles, som använde sig av de tillbakagående rörelsernas metod, med vilken de abstrakta begreppen lossas från sitt abstrakta sammanhang och förbinds med verkligheten, vilken ger dem en ny impuls och nya upptäckter kan äga rum. Feyerabend lämnar också några stödjande exempel från naturvetenskapen vid en analys av metodiken i viktiga arbeten av fysiker, som Newton, Einstein och Bohr. Ett sådant beskriver hur en fysikers teoretiska bilder med allmänna karaktäristika undersökes med empiriska approximationer av verkligheten. Den bild som får mest stöd vid den prövningen antas gälla i det konkreta fallet. (Feyerabend 1984:68-70.)

Sammanfattningsvis har prolegomenan framkastat den statsvetenskapliga hypotesen att bilden kan användas som ett analysinstrument på ett par områden. Framförallt kan den användas som en operationalisering vid analysen av hur ett politiskt program eller hur en politisk problemlösning presenteras. I detta sista hänseende utgörs den självfallet av en ordbild uppbyggd med språket för att gestalta en framtidsvision eller ett tydligt politiskt program.

En första jämförelse har också utförts; den inledande orienteringen har prövat den teoretiska bildens preliminära, hittills försöksvisa benämningar mot en empirisk verklighet i form av korta ungefärliga exemplifieringar. De sex ännu vaga orden för företeelserna kan nu betecknas med begreppen

* *Vetenskap som konst*

** *utan eftersom man var tillräckligt förnuftig att agera oförnuftigt.*

flerperspektiv, förbindande tidsuppfattning, rörlighet, utanförskap, ofullkomlighet och offentlighetspåverkan.

Efter hand visar det sig om avsteget från de metodiska reglerna har givit något bidrag till förståelsen av den intellektuelle politikern. Uppslagen i prolegomenan skall bearbetas genom att begreppen granskas och preciseras. Definitioner och operationaliseringar kommer att anges. Många frågor återstår att besvara. Vad kan den första teoretiska bilden vetenskapligt klarlägga? Behöver den visuellt inspirerade skildringen kompletteras med andra teoretiska modeller? Hur kan de föreställningar, som alstrats när kärnan i ateljearbetet upprepade gånger genomkorsats, utvecklas till en mer sammanhållen teori?

Kapitel 2

Problem och reflektion

Forskningsproblem

I det här avsnittet skall först redovisas några skiftande inställningar till problemlösning hos olika individer; ett tema med variationer. Exemplifieringar hämtas från några politikeruttalanden från de senaste åren. Därefter skall två forskares diametralt motsatta uppfattningar om möjligheten till förändring i samhället konfronteras med varandra och föras närmare varandra. Till slut skall fyra vetenskapliga författare höras ingående om möjliga infallsvinklar på studiet av intellektuella i politiken, innan avhandlingens egna forskningsproblem kan formuleras.

Utgångspunkten för det första temat finns i ett arbete, som refererar R.J. Sternbergs forskningsresultat om att det finns tre slag av inställning till problemlösning och att de kreativa tänkarna utmärks av en form av "mental self-government": "They prefer a legislative (rule creating), rather than an executive (rule following) or judicial (rule assessing) style." (Garnham & Oakhill 1994:239.)

Förändringarna har varit snabba och de politiska problemen överväldigande på 1990-talet, inte minst i Europa. Den förre västtyske förbundskanslern Helmut Schmidt skriver i en tidningsartikel år 1995 att det råder en dimma i den europeiska politiken och en global dimma i den internationella politiken. Han förespråkar i denna artikel ett fortsatt franskt-tyskt samarbete i den europeiska politiken och fortsatta toppmöten i den internationella politiken. (Schmidt 1995.) Helmut Schmidt uttrycker sig på följande sätt på hösten år 2000 i en tidningsintervju, föranledd av dennes nyutkomna bok: "Aber das Problem ist, dass Europa derzeit keine Führung hat." Schmidt säger vidare att så länge Frankrike och Tyskland inte drar i samma ände på linan ser han ingen bättring inom EU. Han talar uppskattande om det tidigare fransk-tyska ledarskapet av EU: "...es hat von 1974 bis 1989 gedauert, das hat gut

* Men problemet är att Europa för närvarande saknar ledning.

funktioniert. Giscard d'Estaing und ich waren lange Zeit dieses Tandem.” (Schmidt 2000.) Om Helmut Schmidts båda inlägg kan sägas, att den förre förbundskanslern som van administratör, som problemlösning närmast föreslår att tidigare regler följs och att det säkert många gånger är den bästa lösningen.

Som nyutnämnd polsk ministerpresident får kemiprofessorn Jerzy Buzek i en tidningsintervju 1998 frågan om det finns något om vilket han kan säga, att ”det vill jag ovillkorligt ha avklarat, när jag lämnar ämbetet”. Buzek ger svaret: ”Nein. Es gibt so vieles zu tun, dass ich nichts einzelnes hervorheben kann: Die Strukturreform des Staates, die Gesundheitsreform, die Reform des Erziehungssystems, des Polizei- und Justizwesens, des Rentensystems, die Restrukturierung der Schwerindustrie und der Landwirtschaft. Das alles müssen wir möglichst schnell schaffen, sonst verlieren wir wertvolle Zeit zur Vorbereitung eines dauerhaften Wirtschaftswachstums und des EU-Beitritts.” (Buzek 1998.) Svaret ger ett energiskt och målmedvetet intryck. Utformningen av reformarbetets olika delar får värderas, bedömas och fastställas mot vad den uthålliga tillväxten i näringslivet och reglerna för EU-inträdet kräver.

Den tjeckiske presidenten, dramatikern Václav Havel håller i oktober 1997, efter att ha mottagit Fulbright-priset i Washington, ett tal huvudsakligen om säkerhetspolitiska problem. Havel varnar för en ny global katastrof med ett krig utan klara fronter, ett krig svårt att skilja från terrorism, organiserad brottslighet och andra former av missgärningar. Havel slutar sitt tal med att ange några gigantiska, globala problem och peka på en väg att lösa dem: ”Who today thinks about future generations? Who worries about what people will eat, drink, breathe a hundred years from now, or where the energy will come from as the world population doubles? We are told that only idealists and dreamers have such concerns, and that they are people out of touch with the modern world. Those dreamers, who are often at the margin of society though their books may be widely read, will find their way to where they belong, among the politicians, only if the very spirit of politics changes and moves toward a deeper sense of responsibility for the world.” (Havel 1998:24.)

* det varade från 1974 till 1989, det har fungerat bra. Giscard d'Estaing och jag var under lång tid ett radarpar.

** Nej. Det finns så mycket att göra, att jag inte kan framhålla något speciellt: Statens strukturreform, folkhälsoformen, reformen av utbildningssystemet, polis- och rättsväsendet, pensionssystemet, omstruktureringen av den tunga industrin och av jordbruket. Allt detta måste vi åstadkomma så snart som möjligt, annars förlorar vi värdefull tid för att förbereda en varaktig ekonomisk tillväxt och ett EU-inträde.

President Havels tacktal behandlar de globala överlevnadsfrågorna. Påståendet i talet att drömmare skall finnas bland politikerna och att en djupare känsla av ansvar för världen behövs, för att nya regler skall kunna skapas till gagn för framtida generationer, ligger nära en "rule creating style".

Människor förhåller sig på olika sätt till problem och problemlösning. En del vill administrera problemen på ett sätt som tidigare, andra vill värdera dem efter någon formell regel och åter andra vill angripa dem på ett nytt sätt. Till dem som förväntas arbeta med problemlösning hör politiker och forskare, men hos dessa varierar förmågan att omstrukturera eller att omformulera ett problem. Två politikers olika sätt att reagera på ett relativt alldagligt men ändå brydsamt problem, skildrar Egon Bahr i berättelsens eller anekdotens form. Det gäller en episod där en supermakts mäktigaste företrädare, Leonid Brezjnev, och en utsänd förhandlare, Egon Bahr, vid inledningen av en förhandlingsomgång möter ett begränsat problem. Bahr berättar:

"Während Breschnew sich nach der Lage in der Bundesrepublik und dem Wahlkampf erkundigt und erstaunt ist, dass die Union weniger Mitglieder hat als die SPD, kehrt sein Blick immer wieder auf meine Pfeifentasche zurück. Als ich sie öffne und beginne, eine Pfeife zu stopfen, entspannen sich seine Züge. Vielleicht hatte er ein laufendes Bandgerät vermutet. Er zieht ein Zigarettetuui aus der Tasche und klagt, während er sich einen Glimmstengel anzündet, seine Ärzte quälten ihn; das Etui lasse sich nur alle dreissig Minuten öffnen. Mein Vorschlag, es doch offenzulassen, wird mit demonstrativer Willensstärke, also Schliessen, beantwortet." (Bahr 1996: 418.)

Överraskningen och den spontana reaktionen följs kanske snart hos läsaren av reservationer och källkritiska invändningar. Egon Bahr har haft möjligheten och har förmågan att transformera historien. Men hans penna ger ändå ett slående exempel på hur en omstrukturering eller en omformulering av ett, visserligen begränsat, problem kan gå till. Kanske illustrerar episoden ur Bahrs bok också hur makten och kreativiteten förhåller sig på olika sätt till problemlösning, det vill säga med "rule following" respektive "rule creating".

* Under det att Brezjnev hörde sig för om situationen i förbundsrepubliken och valrörelsen och förvånades över att unionspartierna hade färre medlemmar än SPD, riktade han sin blick om och om igen tillbaka mot mitt pipfodral. När jag öppnade det och började att stoppa en pipa, avlägsnade sig spänningen från hans drag. Kanske hade han misstänkt en igångsatt bandspelare. Han drar upp ett cigarettetuui ur fickan och samtidigt som han tänder en giftpinne beklagar han sig över att läkarna tjatar på honom; han får bara öppna etuit var trettionde minut. Mitt förslag, att ändå låta det vara öppet, besvarades med demonstrativ viljestyrka, dvs genom en stängning.

Om de människor som befattar sig med och känner ansvar för svåra problem och som intresserar sig för att försöka få till stånd en förändring eller en så kallad transformation av politiska förhållanden, har politikern Václav Havel i ett sammanhang sagt, att de är personer som använder "the power of words to change history". (Leonard 1996:25.) En vetenskapsman skulle kanske säga att de är människor med förmågan att utveckla nya begrepp för att lösa problem och förändra förhållandena i samhället.

Forskning som inriktas på samhällsförändringar av nämnda slag bör alltså sträva mot en utveckling av begrepp som gäller en typ av politiker, en typ av rekonstruerande eller nyskapande uppgifter och förhållandet till de omgivande medborgarna eller samhällena. Inom vetenskapen finns naturligtvis många olika uppfattningar om hur dessa frågor kan beskrivas systematiskt, angripas perspektivrikt och förstås generellt. Två forskares skilda uppfattningar skall få konfronteras med varandra.

Geniala människor inom politik, vetenskap och konst har behandlats ur ett psykologiskt perspektiv i ett flertal böcker och artiklar av Dean Keith Simonton. I en bred framställning betonar Simonton individens kapacitet att lösa problem, men han behandlar inte den samhälleliga omgivningen. Simonton finner uppslagsrikt kriterier för att mäta nyskapande idéer, men hans framställning saknar begrepp som förbinder individens insats med samhället. (Simonton 1984 och 1994.)

Den bekanta tesen om de osammanhängande små förändringarnas metod illustrerar Charles E. Lindblom, när han i en sammanfattning av sina forskningar skriver: "Under these circumstances, again the conventional do-it-all model of policy analysis does not fit." Lindblom menar att en enskild individ inte kan bidra med så mycket: "But that 'whole' is too big for anyone's brain and too big for effective social action." Strängt taget finns det inte heller några väldefinierbara stora problem. "One can quickly see that any formulated social problem consists of a part of some larger problem" skriver den amerikanske forskaren (Lindblom 1990:276, 37 resp. 36.) och menar att det är de många människorna i samhället som i små steg löser problemen. Charles E. Lindblom förbiser epokbrotten i många samhällen och ser bara den kontinuerliga politiska processen. Uppmärksamheten på dynamiska skeden saknas, och Lindblom betonar snarare rutinen i politiska och administrativa sammanhang.

Lindblom överraskar dock med att presentera ett eget förslag till utformningen av ett samhälle i vilket hans ättlingar kan leva. Det är ett förslag som skulle kunna ha stor betydelse för andra forskare och för medborgarna i framtiden. Lindblom sammanfattar sin idé om "a self-guiding society" och

dess betydelse för ättlingarna: "Instead, they will reach the self-guiding society, if at all, by reconsidering, with the help of professional inquiry, their own volitions for what they seek and what they will give up to get it." (Lindblom 1990:302.) Även om Lindblom uttrycker skepsis mot visionära förändringar, så ligger uppenbart hans egen framtidsdröm inom de gränser för, inom ramen för de teoretiska föreställningar om, samhällsförändringar som utgör resultatet av hans egen forskning.

Denna konfrontation mellan två uppfattningar skapar utrymme för en empirisk undersökning, som i två steg prövar frågorna och som knyter samman Simontons och Lindbloms angreppssätt genom att först undersöka förhållandet mellan en intellektuell typ av politiker och problemet och sedan förhållandet mellan en intellektuell politikers lösningar och det omgivande samhället.

Upprinnelsen till mitt forskningsprojekt består av en rad enkla frågor. Finns det överhuvudtaget en intellektuell politikertyp? Vad bidrar denna typ av politiker i så fall med i det politiska spelet? Hur löser hon eller han politiska problem? På vilket sätt och i vilken form presenterar den intellektuelle politikertypen sina lösningar och idéer? Har kanske den intellektuelle politikerns insatser betydelse under en längre tid för befolkning, politiska partier och politiska system?

På ett något mer abstrakt plan och med en bild hämtad från systemteorin kan ytterligare ett steg tas i försöket till formulering av forskningsproblemet. Konflikter och samhällsproblem utsätter det politiska systemet för påfrestningar och hotar individers, grupper och samhällets existens. Forskningsprojektet inriktas på att analysera och förstå hur generativa, fruktbärande, politiska idéer och lösningar kan komma fram och hur den intellektuelle politikern i denna process samspelar med omgivningens skilda politiska ståndpunkter och kommunicerar med väljarna.

Innan forskningsproblemet i sin helhet kan formuleras i en tanke-stimulerande och tydlig fråga, krävs ett par reflektioner över vad några forskare tidigare har skrivit om problemområdet.

Ett utförligt porträtt av en intellektuell i politiken, partiledaren och statsvetaren Gunnar Heckscher, tecknas av Olof Ruin år 1991. I avsnittet *Det dubbla uppdraget* skriver Ruin om ett karaktäristiskt drag i Heckschers liv: "att vara både analytiker och praktiker, både forskare om politik och utövare av politik". Ruin framhäver också att Heckscher hade en vetenskapligt uppövd benägenhet att anlägga olika perspektiv på ett problem. (Ruin 1991:204f.) Olof Ruin sammanfattar sitt tema om den intellektuelle politikern med bland annat följande mening: "Gunnar Heckschers liv kunde, medan det levdes,

te sig osammanhängande i sina många tvära kast. Med facit i hand ter det sig dock överraskande konsistent. Han var från unga år på en och samma gång fascinerad av den värld som fanns utanför Sverige som han var starkt bunden vid det egna landet och dess historia. (...) Framförallt var han på en och samma gång både upprepare och vägröjare, både förvaltare av gamla traditioner och skapare av nya. Detta visade sig kanske allra tydligast i hans statsvetenskapliga författarskap. Denna dubbelhet svarade väl mot den samhällssyn som han tidigt tillägnat sig och förblev trogen hela sitt liv.” (Ruin 1991:209f.)

Just formuleringen *De intellektuella i politiken* utgör titeln på en artikel av Gunnar Heckscher. Artikelns återger ett föredrag som Gunnar Heckscher höll vid en av University of Texas anordnad konferens över detta ämne. Föredraget behandlar frågan främst ur ett sociologiskt perspektiv, men ger också Heckschers egna generaliserade erfarenheter från politiken. Artikelns avslutas med en skiss till ett program för fortsatt forskning om intellektuella i politiken: ”Som en typiskt intellektuell i politiken måste jag sluta med ett frågetecken. Det finns intet definitivt svar på frågan vad som är den rätta uppgiften för de intellektuella i det politiska livet – eller om det finns ett sådant svar tycks det åtminstone vara omöjligt att bestämma. Vad man behövde för att nå klarhet skulle kanske vara en hel serie noggranna ’case-studies’ från olika länder och samhällstyper, avseende människor med olika personliga drag. Eller kanske det allra bästa skulle vara en serie riktigt bra politiska romaner. Tyvärr tycks den genren vara i utdöende – om man undantar Allen Drury.”⁴ (Heckscher 1965:207.) Att Heckscher behandlar frågan först ur ett sociologiskt perspektiv, som var vanligt vid en tid, då t.ex. Seymour M. Lipsets välkända bok *Political Man* publicerats år 1959, och att han sedan så bestämt för över diskussionen till det statsvetenskapliga området är kanske typiskt för hans lätthet att lägga två perspektiv på frågorna.

I ett mycket näraliggande ämne, om *De intellektuella, försök till definition, av dem själva*, uttalar sig författaren Régis Debray i en tidskriftsartikel år 1997. Debray skriver i sitt laddade enkätsvar om ordet intellektuell: ”Au mieux: une imprécision; au pire, un cache-misère. En tout cas, un substantif devenu trop lâche pour appréhender une quelconque réalité (sociale ou personnelle, politique ou professionnelle).” I slutet av svaret tillfogar Debray: ”Je propose qu’on ne parle plus, entre intellectuels, de l’ ’intellectuel’. C’est une catégorie (...) de nul emploi pour une description fine, opérationnelle, éclairant des artisanats

* ”I bästa fall: en oklarhet; i sämsta fall: en eufemism. I alla händelser ett substantiv som har blivit alltför vagt för att beteckna någon som helst realitet (vare sig social eller personlig, politisk eller yrkesmässig).”

de création et d'intellection. Narcissisme corporatif. Fermons le ban.” (Debray 1997:51-52.) Den litterära tidskriften *Lignes* följer med sin fråga upp den långa franska traditionen från Émile Zola med intellektuella som deltagare i den politiska striden. När den politiske författaren och f.d. presidentrådgivaren Régis Debray utbrister sitt ”narcissisme corporatif”, så är det ett välfunnet uttryck för att frågor om de intellektuellas roll i samhället ofta behandlats i artiklar och böcker, men med brister i begrepp och definitioner.

Olika typer av politiker och olika värden som styr olika individer i den sociala processen har Harold D. Lasswell behandlat i sina böcker. (Lasswell 1960:38-152 och Lasswell 1982:69-73.) I slutet på efterordet till den nya upplagan 1960 av klassikern *Psychopathology and Politics* erbjuder Lasswell en abstrakt summering och pekar ut angelägna politiska uppgifter: ”The tempo has risen markedly, though not as rapidly in the knowledge of mastery of self as in the command of nature. As the discrepancy grows, our tenure of life as a species grows more precarious. It is obvious that we can live and kill and die. We also have excellent ground for the belief that we can live and nurture and create. The psychopathology of 'individuals', which is becoming the psychopathology of society, calls attention to the formidable factors that stand in the way of a world commonwealth of human dignity. The discovery and scrutiny of such factors pre-condition policies that reduce the discrepancy between ideal aspirations and levels of effective participation in government, politics, and law.” (Lasswell 1960:319.)

Den 40 år gamla texten med konstaterandet att tempot i samhällslivet har ökat låter fortfarande högaktuell. Samhällena är alltjämt djupt sårbara vid utbrott av extremism, inbördeskrig och ekonomiska kriser. Herraväldet över naturen har dock inte kunnat förhindra upprepade miljökatastrofer. Den humanistiska grundtonen hos Lasswell stämmer i dagens värld överens med de stora framgångar som demokratiseringsprocessen har haft på flera kontinenter under 1990-talet.

En noggrann läsning av citaten från de fyra författarna kan ge uppslag som förbättrar formuleringen av forskningsproblemet och förhindrar att den blir alltför konkret och smal. Från Olof Ruins analys hämtas tanken om det dubbla uppdraget, den konsistenta dubbelheten eller helt enkelt det karaktäristiska både-och. Från Olof Ruin kommer också hänvisningen till Heckschers egen artikel. Heckschers recept för att nå klarhet om den rätta

* ”Jag föreslår att man inte längre, intellektuella emellan talar om 'den intellektuelle'. Det är en kategori (...) som inte gör någon nytta för (att ge) en skarp, effektiv, klargörande beskrivning av de nyskapande och analyserande yrkena. En skråets egenkärlek. Låt oss sluta att slå på trumman.” (Översättning från franska av Gunnar Graumann.)

uppgiften för de intellektuella i politiken föreskriver karaktäristiskt en hel serie noggranna fallstudier eller en serie riktigt bra politiska romaner. En möjlighet vore naturligtvis forskning influerad av skönlitteratur. Regis Debray efterlyser spänstigare begrepp som kan fånga in verkligheten och kategorier som kan belysa skapandets och förståndets konsthantverk. Lasswell talar om faktorer som hindrar ett världsamfund med mänsklig värdighet. Upptäckten och den noggranna undersökningen av sådana faktorer måste göras färdig före formuleringen av politiska program i den önskvärda riktning, som reducerar skiljaktigheten mellan ideal och gällande förhållanden. Att arbetet med den upptäckten och den undersökningen är en uppgift för den typ av politiker, som Lasswell kallar teoretikern, är inget djärvt antagande. Lasswell talar i sin bok om tre typer av politiker, administratören, agitatorn och teoretikern. (Lasswell 1960:54 ff.) Teoretikern är nära besläktad med den typ som i den här undersökningen kallas den intellektuelle politikern. Lasswell behandlar inte vidare ämnet teoretiker i sitt klassiska arbete, men återkommer långt senare till temat i en artikel, i vilken han delar in teoretikerna i två undergrupper; teoretiker med huvudintresset i sitt projekt, för vilket de kämpar, och teoretiker som tycker om sällskapet med andra teoretiker av vilka de lär sig genom konversation och läsning. (Bryder 1998:71.) Det tycks som om förhållningssättet till omvärlden eller graden av reflexivitet i inställningen skulle kunna skilja grupperna åt.

En mer abstrakt formulering av frågeställningen i den här undersökningen kan härledas från tankegångar, uttryckssätt och ordval hos Ruin, Heckscher, Debray och Lasswell. Det gemensamma i citaten innefattar en bestämd typ av politiker, en problemlösande uppgift och en skapande förmedling av lösningen. Med hjälp av dessa led kan en abstrakt, teoretisk frågeställning, som fångar in mera och som erbjuder flera aspekter och ett samspelande perspektiv, formuleras för den här undersökningen:

Hur löser den intellektuelle politikern problem och hur skapas kontakten med den politiska omgivningen?

En härledning från Ruin, Heckscher och Debray formulerar också uppgiften att problematisera det karaktäristiska dubbla uppdraget att vara både analytiker och praktiker, bedriva fallstudier, hämta impulser från andra skapande yrken och noggrant operationalisera begreppen. Från Lasswells tidigare forskning om tre olika typer av politiker, och speciellt om teoretikern, hämtas uppgiften att genomföra en teorigenererande studie om den intellektuelle politikern, genom att söka blottlägga olika dimensioner av intellektuellt politiskt ledarskap.

Den teoretiska frågeställningen räknar alltså med att den intellektuelle politikerns verksamhet består av politisk problemlösning och kontakt-

skapande med det politiska systemet. Med den frågeställningen blir undersökningen mer realistisk med en upprepad feedback eller återkoppling från det omgivande politiska systemet till den intellektuelle politikern och med ett pågående samspel mellan den intellektuelle politikern och andra typer av politiker och inte minst med väljarna.

Statsvetenskapliga ramar

Utifrån forskningsuppgiftens båda frågeställningar, hur löser den intellektuelle politikern problem och hur skapas kontakten med den politiska omgivningen, skall eftersökas vad tidigare forskning kan bidra med av uppslag till ett rimligt svar. Ett forskningsproblem kan omöjligen lösas utan vetenskapliga ramar. Resultatet skulle inte bli mer än ett luftslopp. Angränsande forskning anvisar ett realistiskt utrymme på vilket lösningen skall appliceras. Tidigare forskning blir därför ett aktivt stöd, inte en besvärlig inskränkning, i arbetet på att få fram ny, teoretiskt och praktiskt användbar kunskap. Deskriptiva framställningar lämnar vissa upplysningar, men mer teoretiska publikationer, monografier och antologier, instruerar om platser i forskningsterrängen lämpade för nyproduktion. Erfarenhetsramarna kommer i första hand från välrenommerade statsvetare. Några rådfrågade tillhör andra fack än statsvetarnas. Exempelvis sociologen Ulrich Beck, som pläderar för en återupptäckt av politikens möjligheter.

Inledningskapitlet *I ateljén* alstrade sex preliminära begrepp för det fortsatta arbetet. Genom att också i den anlitade litteraturen söka efter möjligheter att precisera dessa preliminära begrepp kan genomgången av tidigare forskning göras mer dynamisk. Kapitlet grupperar litteraturgenomgången i fyra avsnitt som behandlar samhällsförändring, begreppsbildning, intellektuella i politiken och debatten om brister i det politiska systemet.

De sex företeelser som hjälpt till att karaktärisera den intellektuelle politikerns verksamhet kan benämnas med preliminära begrepp. Företeelserna betecknas med orden flerperspektiv, förbindande tidsuppfattning, rörlighet, utanförskap, ofullkomlighet och offentlighetspåverkan. Dessa termer kan givetvis undergå förändringar, förbättringar, preciseringar eller drabbas av utmönstring i det fortsatta arbetet med begrepp och teorier.

En av den första omgångens begrepps-beteckningar som omedelbart behöver diskuteras är utanförskap, härlett ur den enstaka klädkrokens predikament, det tränga ateljéarbetets relativa ensamhet. Beteckningen för denna företeelse

vållar vissa problem. Den intellektuelle politikern har å ena sidan kanske fler anknytningspunkter till medborgarna än andra intellektuella såsom exempelvis författare, men arbetet kräver å andra sidan samma koncentration, integritet och kritiska inställning till invanda föreställningar. Det kräver också samma tillkämpade vana att våga stå för och försvara uppnådda, kanske ofta under en lång tid också obekväma uppfattningar. Preliminärt får beteckningen utanförskap gälla. Inte helt överraskande beledsagades Stafford Cripps ständigt av denna känsla. En social hemhörighet och en uppburen samhällsposition behöver alltså inte stå i någon absolut motsats till ett utanförskap, frambringat av de intellektuella kraven på ifrågasättande, skepticism och lust att hävda uppfattningar i strid med de gängse.

En beteckning som också behöver förtydligas är rörlighet, härledd ur bilden med det över arbetet vakande lejonet. Koncentrerat arbete är en förutsättning för en rörlighet, mellan olika ämnen och över till nya uppgifter. Ibland finns inslag av rastlöshet; en otålighet att få komma vidare. Rörlighet blir ett av de preliminära begreppen.

Samhällsförändring

Förutsättningen för studien utgörs av en stipulation att samhällsförändringar förekommer och att det är vetenskapligt högst legitimt att utforska hur sådana förändringar åstadkommes. Innan intresset fokuseras på att ingående studera begreppsbildning och samhällsförändringar, skall ett varnande exempel lämnas. Frågorna om hur samhällsförändringar åstadkommes och undersöks kan nämligen lätt blandas samman med de vetenskapligt mindre intressanta frågorna om huruvida dessa förändringar är önskvärda och i vilken grad de är eller har blivit omstridda.

De samhällsförändringar som den franska revolutionen, den allmänna rösträtten och införandet av välfärdsstaten medförde har studerats av Albert O. Hirschman. Han grupperar motståndarnas argument i tre olika kategorier. Hirschman etiketterar argumenten, att samhällsförändringen påstås få en motsatt effekt, med perversionstesen. Argumenten att samhällsförändringens varaktiga effekter förtjänar att ifrågasättas, får etiketten futilitetstesen och att dess effekter skulle innebära en fara för samhället kallas äventyrlighetstesen. (Hirschman 1991.) Invändningarna mot Hirschmans infallsvinkel kan ur den här studiens perspektiv sammanfattas i två korta punkter. Hirschman studerar inte hur förändringar genomföres. Hirschmans terminologi är normativ, ty det skulle vara möjligt att benämna de konservativa argumenten

med neutrala termer. En helt annan iakttagelse är, att även till ett visst område begränsade förändringar konkurrerar ut och ställer åt sidan vissa invanda företeelser. Vidare kan även samhällsförändringar med begränsad räckvidd förorsaka oväntade bieffekter. Men samhälleliga transformationer skall för den skull inte avföras som forskningsobjekt.

De stora samhällsförändringar, som blev följden av att Keynes ekonomiska idéer introducerades och tillämpades i den ekonomiska politiken under flera decennier i en rad av länder, föranledde ett översiktsarbete utgivet år 1989. (Hall 1989.) Ett stort antal statsvetare medverkar i boken med kapitel om utvecklingen i länder som USA, Storbritannien, Frankrike, Italien, Tyskland, Japan och i de skandinaviska länderna. Infallsvinkeln är gemensam. Forskarna tar Keynes utarbetade idéer för givna och studerar i stället de faktorer som kan förklara varför keynesiansk ekonomisk politik kom att genomföras eller inte kom att genomföras i respektive land. Forskarna studerar vilka faktorer som var verksamma. De studerar inte de samhälleliga effekterna av en ny ekonomisk politik på investeringar, sysselsättning och konsumtion. Syftet är att nå generell kunskap om hur innovativa ekonomiska idéer kan få politiskt genomslag. Vilka faktorer lotsade fram Keynes?

Variationsrikedomen i forskarnas svar är häpnadsväckande stor. Peter A. Hall försöker gruppera de tyngst vägande resultaten i tre typer av svar. Med en "economist-centered approach" avser Hall betraktelsesättet att i vissa länder fick de keynesianska idéerna ett avgörande stöd vid introduktionen av kåren av nationalekonomer, med en "state-centered approach" avses att i vissa länder underlättades Keynes-introduktionen av förhållandena inom statlig förvaltning och administration och slutligen med en "coalition-centered approach" avses betraktelsesättet att störst betydelse för genomslaget av keynesiansk politik hade ett lands förmåga att bilda partipolitiska koalitioner, som säkrade en majoritet. (Hall 1989:8-12.) Men likväl återstår flera andra typer av svar. Graham T. Allison, en pionjär på att presentera flera statsvetenskapliga perspektiv på ett problem, skriver att den bästa analytikern lyckas med att "weave strands of each of the three conceptual models into their explanations". (Allison 1971:258-259.)

Finns det överhuvudtaget något övergripande gemensamt drag för de olika delresultaten i undersökningen av keynesianismen i olika länder? En konstruktiv fråga skulle kunna leda till att likheter mellan resultaten uppenbaras. Den första av mina två forskningsfrågor kan knappast användas i detta syfte, eftersom antologin om keynesianismen inte fokuserar på hur den intellektuelle John Maynard Keynes gick tillväga när denne utarbetade sina

nya ekonomiska idéer. Avsaknaden av denna infallsvinkel betyder också att forskarna riskerar att stå utan kunskap om de brister och inkonsekvenser i en problemlösning, som kan försvåra ett genomförande. Däremot skulle den andra av forskningsfrågorna – hur skapas kontakten med den politiska omgivningen – kunna utnyttjas, eftersom Hall och hans kolleger skriver en hel del om hur olika aktörer försökte skapa en kontakt med den politiska omgivningen för att få den nya politiken etablerad.

Författarnamn, titlar och referenser får man bortse från, liksom från politiker, länder och detaljer om politiska skeenden, för att i stället rikta uppmärksamhet mot element i kommunikationen. Texten visar sig innehålla rader av omdömen om reaktionen på Keynes idéer från både dem som ställde sig positiva och dem som förhöll sig negativa. Första exemplet hämtas från Frankrike, där Keynes idéer blev "...the source of a common language that allowed persons of quite different political sensibilities to rally around such a program". Nästa exempel hämtas från skildringen av politiken i Italien: "...Keynes appeared to them as an unorthodox interventionist whose attempts to subvert classical economic doctrines were doubly resented because they came from the original home of classical economics itself." (Hall 1989:20 och 21.) Både "common language" och "doubly resented" är resultat av vad som kallats kontaktskapande och utgör tecken på att den politiska kommunikationen bör tillmätas stor betydelse.

I slutkapitlet utgörs den gemensamma nämnaren för de tre betraktelsesätten av en kontaktskapande verksamhet. Hall erinrar om John Stuart Mills uttalande att "ideas, unless outward circumstances conspire with them, have in general no very rapid or immediate efficacy in human affairs". Hall sammanfattar resultatet av forskningsantologin med att "the influence of Keynesian ideas within a nation depended heavily on the range of material circumstances, institutional structures, and ideas that were already there". Hall går ytterligare ett steg, när han säger att det avgörande inflytandet av Keynes idéer uppstod ur "their ability to address the concerns of both realms...". (Hall 1989:390, 391.) Idéerna skall kommuniceras på ett sätt som både berör människornas villkor och tilltalar dem som är aktiva inom politiken. Sättet på vilket nya ekonomiska idéer presenteras har en avgörande betydelse för den politiska framgången.

Ett antal statsvetare studerar samhällsförändringar, dels för att utveckla begrepp, som kan riktigt återge hur dessa förändringsprocesser genomförs i praktiken, dels för att utvinna teoretisk kunskap om "transformational politics". Statsvetare med denna inriktning bildade under 1987 en sektion

inom American Political Science Association, det amerikanska statsvetarförbundet. I en presentation av forskningsresultaten redovisas teorier, metoder och några empiriska exempel på politisk förändring. I en översikt över ett nytt framväxande paradigm visar Christa Daryl Slaton på en tydlig skillnad mellan de begrepp som ingår i vad hon kallar en "liberal" teori och de begrepp som hon förväntar sig skall komma till användning i en "transformational" teori. Till det nya områdets begrepp räknar forskaren exempelvis interaktion, deltagande demokrati, nätverk, interdependens och samarbete mellan skilda kulturer. (Slaton 1998:13.) Uppdelningen av begreppen med vattentäta skott emellan förefaller dock överdriven. De begrepp och teoridelar, som medförfattarna till boken föreslår i sina respektive bidrag, är värdefulla, men de ser allmänna ut snarare än finslipade. Sådana begrepp och delteorier under utveckling kan vara "synergistic values" och "synergistic vision" (Cummings 1998:228f och 231.), såväl som "synthesis" (Woolpert 1998:173.), och "conversation and empowering struggle" och "politics of dialogue". (Brettschneider 1998:128f.)

Dikotomin mellan begreppen i en transformational teori och i en liberal teori står inte i fullständig överensstämmelse med kunskapen om sambanden mellan samhällsförändring och begreppsförändring. En ny forskningsinriktning har ett behov av att tydligt markera gränserna för forskningsområdet och skillnaderna i metoder och begrepp gentemot andra etablerade skolor. De andra författare, som medverkar i antologin om transformational teori, lanserar i huvudsak helt nya begrepp, varav flera är vaga. T.ex. kan begreppet dialogens politik, som har en positiv laddning, beteckna många skiftande former av politik. Denna grupp av statsvetenskapliga författare, som verkar inom området transformational politics, har en böjelse för att använda nya begrepp. De arbetar mindre med tillägg till, utväljande ur eller sammanläggning av befintliga begrepp. Inte heller bygger de upp teorier utifrån pendlade studier av de begreppsmotsägelser som uppkommer ur, och de begreppsförändringar som samspekar med, viktiga samhällsförändringar.

Samhällsförändringarna i Östeuropa behandlar statsvetaren Björn Badersten i en artikel och avslutar med en fråga om begreppsbildning: "Och, i den mån vi inte har underlag för att dra slutsatser, vilka arbetshypoteser ger materialet utrymme för att formulera som en ingång till en fördjupad analys av attityderna till EU?" Konfrontationen med samhällsförändringarna har alltså givit en rad enkla arbetshypoteser, som efterhand kan utvecklas till vetenskapliga analysredskap. Dessa redskap eller begrepp kan sedan sättas in i det

fortsatta arbetet med att tolka opinionens sammansättning och förstå opinionens förändringar i de östeuropeiska länderna. (Badersten 2000:413-415.)

I en liknande tankegång utvecklar James Farr tesen att politisk förändring och begreppsförändring ”must be understood as one complex and interrelated process”. Begreppsförändring och politisk förändring måste kopplas samman på ett direkt och mycket nära sätt: ”To understand political change is in large part to understand conceptual change, and vice versa.” (Farr 1989:32 och 31.) Farr nyanserar också tanken att en samhällsförändring skulle innebära att en helt ny uppsättning begrepp skulle komma i bruk. Han konstaterar visserligen att begreppsförändringen kan variera från en förändring i klump av en hel uppsättning av begrepp till en mer begränsad förändring av ett begrepps betydelse, men han säger också att i allmänhet förlöper begreppsförändringar långsamt, ”even glacially”. (Farr 1989:31 och 34.) I en passage uttrycker sig Farr på följande sätt om de begrepp, som både kan förklara samhällsförändringar och rekonstruera samhället: ”As theorists struggle to explain or to reconstitute the world, they may propose that some of the concepts in their theories be abandoned, others conceived, or still others changed, whether in terms of their criteria of application, their reference, or their attitudinal expressiveness.” (Farr 1989:33.) Eftersom jag delar Farris uppfattning, finns det anledning att kritiskt granska begreppsbildningen på området.

Begreppsbildning

Den uppenbara bristen på begrepp och teorier om nyskapande ledarskap på utrikespolitikens och den internationella politikens område, påtalar Yehezkel Dror i en annan statsvetenskaplig antologi om samhällsförändring. En av Drors fyra hypoteser går ut på att när relevanta stelheter har lösts upp av social traumatisering, förlorade krig och ekonomisk nedgång ökar spelrummet för ett innovativt ledarskap i den internationella politiken. Det innovativa ledarskapet bör analyseras i skärningspunkten mellan de samhällsförhållanden som underlättar framträdandet av ett sådant ledarskap och de individuella psykologiska drag som frambringar innovativa ledare. (Dror 1993:32f, 25 och 26f.) Innovativa politiker sysslar med ett politiskt vågspel och i den internationella politiken med ett vågspel med historien, hävdar Dror och fortsätter: ”it imposes a heavy psychological and intellectual burden on innovative leaders, including all the failings of human action in the face of uncertainty...”. (Dror 1993:31.)

Dror påtalar att bristen på en god teori för innovativt ledarskap inte bör

avhålla forskare från att utarbeta förbättringar. Dror formulerar därför tre, som han vill mena, generativa frågeställningar som i hög grad skulle kunna stimulera nytänkande på det teoretiska och begreppsmässiga området för innovativt internationellt ledarskap. Drors två första frågor har en normativ innebörd och kan bidra till en politisk utveckling som Dror önskar samt leda till en normativ teoriutveckling. Drors tredje frågeställning kan dock vara en startpunkt för en teoriutveckling om innovativt internationellt ledarskap, men inte mer. Dror föreslår nämligen att man bör låta forskare utarbeta policy-kurser i och universitetsprogram för hur innovativa ledare skall utbildas bättre och hur man skall erbjuda läromöjligheter som passar de tilltänkta ledarna. (Dror 1993:33.) En fråga av denna typ fokuserar på arbetet med begreppsutveckling och stimulerar forskarnas konstruktiva förmåga, men säger ingenting om från vilka områden uppslag till utbildningsprogrammen skall kunna hämtas.

Brister i begreppsbildningen framkom både inom området transformational politics och inom området "innovative leaders in international politics". Hur sådana begreppsmässiga brister skall kunna avhjälpas tas upp till behandling både översiktligt och i ingående analyser av en rad väsentliga politiska begrepp i boken *Political Innovation and Conceptual Change*. Statsvetaren James Farr svarar för en teoretisk överblick över hur politiska begrepp förändras i ett kapitel som fått titeln *Understanding conceptual change politically*.

Farrs tes innebär att en begreppsförändring i samhället är en sorts politisk innovation. Det finns en allmän frestelse att förstå begreppsförändring som en enkel reflektion av en samhällsförändring. En sådan frestelse måste undvikas till varje pris, säger James Farr. Men en begreppsförändring är inte heller enbart en språklig process oberoende av varje politisk förändring. En politisk teori för begreppsförändring måste undvika så obönhörliga alternativ. (Farr 1989:31-32.) Samhällsförändring och begreppsförändring är komplext interrelaterade. Begreppsförändringar måste förstås politiskt. (Farr 1989:36.) En politiker hoppas på att med ett förändrat begrepp kunna påverka samhällsutvecklingen och en politiker iakttar hur omständigheterna i samhällsutvecklingen ger nya impulser att förändra begreppen mer eller mindre. Farr formulerar saken på detta sätt: "...conceptual change might be understood as one rather strikingly imaginative outcome of the process of political actors attempting to solve the problems they encounter as they try to understand and change the world around them." (Farr 1989:33.) Politiker och forskare arbetar på ett likartat sätt med begreppsförändring och Farr gör inte någon åtskillnad på dem i detta hänseende. (Farr 1989:36.)

För en klarare förståelse av stegen i en begreppsförändring får man ta ordet motsägelse i beaktande. En motsägelse innebär att oförenliga övertygelser uppträder inom ett system. (Farr 1989:34.) Då uppstår ett problem i tillvaron för politiker, för forskare såväl som för privatpersoner. På denna punkt låter Farr sin ironi spela, när han säger: "Indeed it appears to be a fact about the human condition that all of us some of the time, and some of us all of the time, live with contradictions, or allow problems to go without solution, or even so much as an attempted solution." (Farr 1989:37.) Den kritik som riktas mot "beliefs, actions and practices" leder emellertid till att man måste ändra på dessa och därmed också på begreppen. (Farr 1989:35.)

I fortsättningen skall alltså en kritisk uppmärksamhet riktas mot eventuella motsägelser i de förmodade begreppen, såväl de ur det statsvetenskapliga förrådet som de från angränsande vetenskapsområden. Samhällsförändringar särskilt på kommunikationsområdet måste registreras. En kritisk hållning gentemot begreppsmotsägelser innebär att en eller flera begreppsförändringar kan komma till stånd. Dessa förändrade begrepp leder till att nya sammanhang i politiken blir synliga – och att begreppen kan tas i bruk av politiker för att genomföra politiska förändringar. De tre fallen i undersökningen studeras som en viss typ av politiker. En självfallen forskningsetapp utgör därför den metodologiska och teoretiska litteraturen om studiet av en innovativ politiker och en intellektuell ledare.

Intellektuella i politiken

De intellektuellas roll i politiken och den politiserade intellektuelle, behandlas av statsvetaren Stephan T. Leonard. Förutom en utredning av definitioner, bygger Leonard upp framställningen kring två par av distinktioner. Han arbetar dels med begreppsparat den intellektuelle och det offentliga livet, dels med motsatsparat den intellektuelle i politiken som kritiker och den intellektuelle i politiken som expert. (Leonard 1996:3, 19 och 22f.) Leonard sammanfattar övriga bidrag i antologin med historisk inriktning och skriver att historikerna inte kommer fram till något gemensamt resultat utan att deras bidrag snarare visar upp en mångfald i uppfattningen om de intellektuellas roll i politiken. (Leonard 1996:24.) Skillnaden mellan historikernas och statsvetarnas ambitioner i att försöka generalisera samhällsutvecklingen blir än tydligare i nästa konsulterade text. Men slutsatsen blir att Leonards båda distinktioner kan vara användbara för att studera intellektuella politiker. Den intellektuelle och det offentliga livet bildar ett generellt begreppspar. Den

intellektuelle i politiken som kritiker och den intellektuelle i politiken som expert bildar två begrepp, vilka möjliggör en indelning av intellektuella politiker i ett par kategorier.

Innovativt politiskt ledarskap behandlas övergripande och med tonvikt på metodologiska frågor av statsvetaren Lewis J. Edinger. Han levererar en skarp kritik av en rad forskningsstrategier för politiskt ledarskap på det nationella planet och pekar ut några för framtiden lämpligare forskningsansatser på området. (Edinger 1993:4-7.) Han inriktar sin kritik på de vetenskapliga bristerna i arbeten som tar sin utgångspunkt i olika individers formella maktbefogenheter, i rationella aktörs-modeller och i psykologiska modeller. Edinger menar att dessa ansatser på ett relativt okomplicerat sätt postulerar att vissa faktorer har betydelse för att kunna förklara närvaron eller frånvaron av ett innovativt ledarskap. Studier av dessa slag försummar att göra noggranna teoretiska deduktioner och att utveckla begreppsscheman. I stället använder de komplexa multivariata förklaringar. (Edinger 1993:7-11.) Detta slag av studier hamnar i den situation, som Edinger beskrivit tidigare, nämligen att det uppstår ett analytiskt problem med relativt få fall och många variabler (Edinger 1993:4.); vilket betyder att de vetenskapliga resultaten blir begränsade.

Edinger nämner också ett par gånger i förbigående ett av sina tidigare arbeten, som behandlar en av den tyska socialdemokratins ledande politiker under Weimar-republiken och under de första åren efter det andra världskriget. (Edinger 1965.) Edinger kan efter ett kvarts sekel utnyttja de vetenskapliga erfarenheterna från Schumacher-boken i det nu aktuella bidraget om innovativa ledare. (Edinger 1993:4, 10 och 12.)

De båda huvudrekommendationer som Edinger presenterar i sin inledning har blivit bestämmande för den här forskningsuppgiften om intellektuella politiker. Efter att alltså hårdhänt ha angett bristerna i aktuell forskning, följer Edingers instruktioner: "Remember that in looking at leadership as a process, we are concerned with the analysis of operational procedures rather than the evaluation of substantive content." (Edinger 1993:11.) Forskningen bör alltså fokusera på den politiska processen, använda sig av en sorts "universal generalizations" och se efter hur den politiske ledaren är "managing political transactions in a highly pluralist system". (Edinger 1993:12.) Forskarna bör studera dessa politiska processer med hjälp av analytiska generaliseringar som till exempel analytiska kategorier, begreppsscheman och allmänna satser ("propositions"). Ansatsen i det vetenskapliga arbetet består alltså av ansträngningar att "establish generalizations about individual political lead-

ership". (Edinger 1993:3 och 12.) Den första av Edingers huvudtankar är mycket entydigt uttryckt, men den öppnar på samma gång för olika förslag om vilken typ av processer som dessa generaliseringar skall inriktas mot.

Edingers andra huvudtanke formuleras också klart, varierad i uttrycken och på likartat sätt öppen beträffande tillämpningen inom forskningen. Han säger att forskarna bör observera att på området "relationship" krävs av de politiska ledarna en "far more complex multirole conduct" och "a large variety of reciprocal role orientations". Vidare skriver han att ledarna måste "play different roles appropriate to different contexts" och att deras uppgift är "to manage a balance between various role demands with an appropriate leadership style for different relationships". (Edinger 1993:13.) I själva verket går Edinger ett steg längre och teoretiserar över den starka ömsesidighet som utmärker relationerna mellan deltagarna i processen. Betydelsefull är graden av samtycke mellan den politiska ledaren och de potentiella efterföljarna om hur parterna i en politisk relation förväntas uppföra sig. Det är särskilt viktigt att observera hur tydligt kriterier för sådana uppfattningar av och förväntningar på roller bildas och "how widely they are shared among key participants". (Edinger 1993:13.)

Edinger hävdar att innovativa ledare ofta uppträder med en mer eller mindre oklar rollorientering i strategiska politiska relationer. Samhälleliga kristillfällen förser också en politiker med speciellt gynnsamma möjligheter att presentera nya relationer mellan rollinnehavarna, vilket underlättar utövandet av ett innovativt ledarskap. (Edinger 1993:14.) Edinger utelämnar konkretiseringar. Men på dessa punkter kan man tänka sig att innovativa ledare är flexibla gentemot olika möjliga samarbetspartner och att nya relationer utvecklas från t.ex. samarbete kring konstitutionella frågor till förhandlingar om ekonomiska frågor. (Jfr Isaksson 2000:261f.)

Edinger utfärdar konstruktiva rekommendationer till de statsvetenskapliga forskarna. Anvisningarna åstadkommer gynnsamma förutsättningar för en teoriutveckling. Forskarna bör undersöka förfaringssättet i politiken och det inbördes sammanhanget mellan de olika deltagarna. Eller kortare; undersök process och relationer. Jag kommer alltså att söka kartlägga de intellektuella politikernas verksamhet genom att, med ett ännu preliminärt språkbruk, först studera deras problemlösning och sedan se efter hur de utövar sin kontaktskapande roll.

För förståelsen av olika roller i politiken och för tillämpning av denna kunskap i forskningen kan en studie av Oran R. Young vara till stor hjälp. Vad olika typer av ledarskap betyder för genomförandet av internationella

förhandlingar och för upprättandet av internationella organ är alltså temat för Youngs artikel. (Young 1991.) Oran R. Young hävdar att den strukturelle ledaren omvandlar maktresurser till en förhandlingskraft som kan leda till ett samtycke kring villkoren i förslagen till ett förhandlingsavtal. Den entreprenörlike ("entrepreneurial") ledaren använder sin förhandlingsskicklighet till att rama in de aktuella frågorna, hitta på ömsesidigt acceptabla formuleringar och mäkla mellan olika intressen för att få stöd för dessa formuleringar. Den intellektuelle ledaren är hänvisad till kraften hos idéer för att forma tänkandet hos cheferna ("the principals") i förhandlingsprocessen. (Young 1991:307.) Upprättandet av internationella regimer inträffar genom samspelet mellan dessa tre typer av ledarskap. Young tillmäter den intellektuelle ledarens insatser stor betydelse och utan uppbackning av ett program kan ett skickligt förhandlingsavtal bli en död bokstav eller illegitimt. (Young 1991:307 och 304.)

Den intellektuelle ledaren tänker systematiskt och producerar "intellectual capital or generative systems of thought" som kan forma perspektiven hos dem som deltar i internationella förhandlingar. Intellektuella ledare kan vara knutna till organisationer som har intressen att bevaka i förhandlingarna, men lika ofta finns de på akademiska institutioner, där de har tid för den eftertanke som behövs. Resultatet av mödan består i en begreppsutveckling och Young nämner som exempel uthållig utveckling, miljösäkerhet och global förändring. (Young 1991:298 och 300.) Young anser uppenbart att den intellektuelle ledaren utför uppgifter som är innovativa. Denna typ av ledare sägs utveckla "intellectual constructs" och ägna sina ansträngningar åt "generation of ideas". (Young 1991:301.) De intellektuella ledarna betecknar Young också med uttryck som understryker de innovativa attributen, ibland med "intellectual innovators", ibland med "innovative thinkers". (Young 1991:301, 306 och 305.)

Det krävs mer än intellektuellt kapital för att nå ett bra resultat vid bildandet av internationella institutioner. Kommunikationsproblem kan uppkomma och en klyfta uppstå mellan de tre olika typerna av ledare. Young påpekar att utan stöd av strukturellt och entreprenörlikt ledarskap blir intellektuella ledares ansträngningar "lost in the shuffle or simply ignored". (Young 1991:305, 307 och 305.) När å andra sidan idéerna kommer till användning har den intellektuelle ledaren små möjligheter att kontrollera hur de utnyttjas i förhandlingsarbetet, vilket kan bli "a source of irritation or even acute frustration". Young menar också att utsikterna för den intellektuelle ledaren att nå framgång på fältet ifråga ökar dramatiskt när idéerna från en skara

tänkare smälter samman till en tankeskola, som får ett välvilligt mottagande av många framstående individer och skaffar sig kunniga uttolkare, som är villiga att överföra de viktigaste idéerna i en tillgänglig form till en utbildad lekmannapublik. Detta betydelsefulla drag av ömsesidighet i kommunikationen lyfts också fram i ett annat påstående av Young, nämligen att inflytandet från vetenskapsmännen vid institutionella förhandlingar är beroende av förmågan hos vetenskapssamhället "to reach consensus regarding the central issues at stake in various issue-areas". (Young 1991:301.)

Utifrån perspektivet internationell organisering har hävdats att distinktionen mellan entreprenörens ledarskap och intellektuellt ledarskap kan vara svår att upprätthålla samt att entreprenören inte eftersträvar att nå de gemensamma målen. Söderholm menar att personliga kvalitéer bör betonas oavsett institutionell anknytning. Han avvisar Youngs analytiska tredelning och stannar för att enbart det intellektuella ledarskapet har betydelse: "That leaves us with leadership essentially based on intellectual abilities." (Söderholm 1997:153.)

Hur kom det sig att betydande konst skapades i renässansens Florens? Svaret från ett par forskare inom företagsekonomi och konstvetenskap lyder att ett antal förutsättningar var uppfyllda. Den använda teorin får termen kompetensblocket, i vilket aktörerna innovatör, entreprenör och "venture-kapitalist" ingår, men även kunden, industrialisten och andrahandsmarknader. I den påföljande presentationen av kompetensblocket i den italienska staden koncentreras intresset på konstnären och mecenaten. I genomgången av materialet fokuseras intresset på den nyskapande, banbrytande konstnären, som uppträder i två av kompetensblockets roller, både som innovatör och entreprenör. (Eliasson och Eliasson 1997:9, 106, 24, 103-104.)

Forskarparet Eliasson kallar visserligen kompetensblocket för en löslig blandning (Eliasson och Eliasson 1997:105), men delar av teorin kan ändå locka till ett försök att applicera ekonomisk teori på statsvetenskapliga problem. I ett längre perspektiv skulle samband närmare kunna klarläggas mellan den intellektuella politikern, som arbetar på innovationer, uppmärksammas av entreprenören och har fått eller får nya uppdrag av den strukturella ledaren, eller med ekonomisk terminologi av venture-kapitalisten. Just dessa tre delar av den ekonomiska teorin överensstämmer väl med Oran R. Youngs tre typer av ledarskap vid internationella förhandlingar. Youngs identifiering av de tre rollerna inom området förhandlingar, är värd att pröva som en teoretisk ansats vid studiet av andra viktiga nationella eller internationella organisationer. Framväxten av exempelvis nya partier eller

intresseorganisationer kan studeras med detta tredelade och sannolikt effektiva instrument.

I det här sammanhanget inriktas intresset emellertid enbart på innovatören, den intellektuelle politikern. Om man skulle överlagra Youngs, Söderholms och forskarparet Eliassons presentationer, blir skrafferingarna också tätast över den intellektuelle, innovative ledaren och vad den typen av ledare gör för att få rörelse i internationella förhandlingar, för att bilda internationella organisationer och för att få liv i kompetensblocket.

Debatten om brister i det politiska systemet

Syftet med genomgången av litteratur, som behandlar samhällsförändring, begreppsbildning, intellektuella i politiken och debatten om brister i det politiska systemet, är att söka efter möjligheter att precisera de preliminära begreppen för en analys av den intellektuelle politikern. Det förekommer en livaktig forskning om brister i det politiska systemet. Kan aktuell forskning på området lämna belysande information om vilka uppgifter en intellektuell politiker kan eller skulle kunna utföra? Kan komponenter och delbegrepp som är kompatibla med och användbara för min studies preliminära begrepp härledas ur forskningsresultat på området?

Frågan om huruvida politiken behöver intellektuella ställs av Ralf Dahrendorf och ett svar lämnas. Han skriver att politiken behöver idéer och måttstockar, men leveransen kommer inte i en slät passform, utan med krokar och öglor. Kritik och kris är delar av all intellektuell verksamhet. Dahrendorf slutar med en mening som karaktäriserar intellektuella i politiken på samma ömsesidiga sätt som den här studien kommer att göra: "Da kommt nicht nur die Sorge der Gebenden, sondern auch die Pflicht der Nehmenden ins Spiel." (Dahrendorf 2000:281f.) Finns det liknande iakttagelser om intellektuella i politiken att hämta från den aktuella forskningsdebatten om urskiljbara kriser eller brister i det politiska systemet?

Den politiska debatten om det minskade förtroendet för politiker och om stärkandet av demokratin har under senare år varit livlig. I den svenska diskussionen deltar allmänheten, politiker, statsvetare och vetenskapsidkare inom andra fackområden. Värdefulla debattkällor finns till exempel i SNS:s demokratiråds årliga rapporter, i demokratiutredningens publikationer och

* Då kommer inte bara de givandes oro, utan också de tagandes plikt med i spelet.

på debattsidorna i dagstidningarna. Kan debatten hjälpa till att precisera de preliminära begreppen för en analys av den intellektuelle politikern?

Den interna utvärderande kritiken inom partierna, en forskningsöversikt över den internationella statsvetenskapliga diskussionen och framförallt en analys av situationen i Sverige mot bakgrund av de politiska partiernas minskande medlemstal redovisas i SNS:s demokratiråds rapport för år 2000. Utifrån faktagrunden att partierna minskade sitt medlemstal med ca 30.000 per år under 1990-talet följer konsekvenserna att partierna får svårare att fullgöra sina uppgifter; artikulering, aggregering, aktivering, kanalisering, rekrytering och lärande. I ett litet längre perspektiv växer risken för att några andra kategorier, rika särintressen, olika experter och populister, får ökad politisk makt. (Petersson et al. 2000:111, 27-34, 116-117.) Om möjligheterna att förändra trenden och korrigera denna förtroendekris skriver Petersson i en debattartikel i samma ämne och avrundar med slutsatsen att "eftersom problemet orsakats av det politiska systemet ligger också lösningen inom politikens möjligheter". (Petersson 2000.)

I en undersökning för demokratiutredningen betecknas valet 1998 som den medialiserade valrörelsen av de båda medie- och kommunikationsforskarna Mats Ekström och Cathrin Andersson. De fann att medierna genererade misstro mot politiken och återkommande rapporterade om olika politiska skandaler. Ekström och Andersson fann också att politikerna kommunicerade med väljarna på mediernas villkor, inom ramen för vad som forskarna kallar den strategiska marknadsföringens kommunikationsform. En ur demokratisk synpunkt angelägen uppgift inför framtiden består enligt de två forskarna i att motverka den massmedialiserade typen av förmedling och i stället finna nya former för mer deltagande kommunikation och politiska samtal. Politiker och medborgare sägs här ha ett gemensamt ansvar. (Ekström och Andersson 1999: 7, 37ff, 42ff, 62ff, 10 och 68.)

Kampen för att stärka demokratin och finna vägar att övervinna förtroendekrisen har i många länder inbjudit till en debatt, som genom teman och argument, referenser och kritik, recensioner och översättningar återspeglas i ett verkligt internationellt och vetenskapligt reflekterat samtal.

Ulrich Beck sätter sitt hopp till att kritisk distans, oförsämdhet, uppriktighet och oberoende omdömesförmåga skall bilda en "reflexive modernization" i ett aktivt, utvecklat civilt samhälle. Ett sådant civilt samhälle med en återuppträckt politik är möjligt igen, skriver Beck, men det förutsätter dock att människorna på gruppnivå "being more curious and more open to contrary ideas, things unsuspected and incongruous, with the tolerance based

and rooted in the ultimate certainty of error". (Beck 1997:176f och 163.) Demokratiska och intellektuella värderingar behövs alltså för att återupptäcka politiken, menar Beck. Toleransen och grundvissheten att man kan missta sig tillhör de värden som Beck vill se starkare företrädas i befolkningen. De intellektuella värdena har sannolikt en större potential bland befolkningen än vad som framgår av t.ex. populärkulturen. Ur ett sociologiskt perspektiv står det klart att växande grupper i informationssamhället dagligen producerar eller använder sådana värden i sin verksamhet. Dessa grupper står i en regelbunden intellektuell interaktion med andra grupper, ur vilkas perspektiv interaktionen kan ske i form av tillägnelse, användning, bedömning, utvärdering och samtal om sådana värden.

Hur aktiviteten i frivilliga sammanslutningar, föreningar och klubbar i USA har minskat under de senaste decennierna visas av Robert D. Putnam. Som en följd därav minskar också vad Putnam kallar det sociala kapitalet, eftersom föreningar inpräntar organisationsförmåga, bygger upp tillitsfulla relationer mellan medlemmarna och grundlägger de sociala vanor som den demokratiska självstyrelsen är beroende av. (Ryan 2000.) Putnam slutar med en förhoppning att föräldrar, lärare och de nyligen vuxna skall finna vägar att åter säkerställa nivån på det samhälleliga engagemanget och framdeles utveckla det sociala kapitalet. Konkret hoppas Putnam på att många beslut skall decentraliseras till stadsdelsråd och att grannskapsnätverk skall uppstå, för att nytt socialt kapital skall kunna bildas. Putnam nämner som ett positivt exempel hur några amerikanska städer skapat offentliga utrymmen för allmänna knytkalas, kommunala parker och loppmarknader. (Putnam 2000:412f.) Stadsplanerare och arkitekter skulle alltså i framtiden kunna gestalta den amerikanska stadsmiljön, så att den underlättar en förändring av stadslivet och ett återuppvaknande av den, enligt Putnam, för politiken så viktiga aktiviteten i olika sammanslutningar.

Putnams stora tes har kritiserats. Det finns inget direkt samband mellan socialt kapital och politiskt förtroende menar en kritiker. (Petersson 2000.) En annan kritiker säger att bevisen går i en annan riktning än i Putnams arbete. Det är, tvärtom, förlusten av tilltro till regeringarnas förmåga att regera hederligt och väl som tycks vara en del av förklaringen till förlusten av tilltro till i stort sett alla institutioner. (Ryan 2000.) De båda kritikerna skulle förmodligen kunna enas om att ett aktivt föreningsliv och i synnerhet ett livligt partiliv har stor betydelse för ett demokratiskt politiskt system. Också värdet av en stadsmiljö med rum för samlingar, för möten mellan människor och för att ge stöd åt människor är okontroversiellt. Problemet med att

åstadkomma en positiv demokratipolitisk förändring genom en stadsrummets renässans består naturligtvis i den extremt långsamma process, som utmärker stadsbyggnad.

Den aktuella debatten om brister i de politiska systemen lämnar en analys och förslag till förbättringar. På ett par punkter lämnar den även komponenter kompatibla med min studie. Den beaktade samhällsvetardebatten pekar på att ett fungerande civilt samhälle, öppet för motsatta idéer, och ett land med livaktiga sammanslutningar i sin tur skulle underlätta den aggregering eller sammanvägning av åsikter och meningar, som är en av politikernas viktigaste uppgifter. Aggregeringen kräver lyssnande och samtal. En helt annan typ av kommunikation behöver växa fram och ersätta den som forskarna empiriskt iakttog i den svenska valrörelsen 1998 och kritiskt bedömde. När aggregeringen har genomförts, kan politikerna lättare artikulera det politiska budskapet. Men inte heller denna artikulering kan ske mekaniskt. "Politiska innovationer är resultatet av en skapande process. Konsten är att formulera rätt fråga." (Petersson et al. 2000:29.) Sammanfattningsvis har tre kompatibla delar hittats. Uppfattningen att det finns många potentiella deltagare i en intellektuell debatt, efterlysningen av en ömsesidig kommunikation och slutsatsen att politiska innovationer är resultat av en skapande process.

En öppen ram

Litteraturgenomgången i fyra avsnitt som har behandlat samhällsförändring, begreppsbildning, intellektuella i politiken och debatten om brister i det politiska systemet har resulterat i en ny vetenskaplig ram för studiet av den intellektuelle politikern. Eftersom delar av den sammanförda litteraturen pekar på några gemensamma och generella drag i en innovativ politisk process har resultatet i hög grad också blivit en öppen ram.

Flera av författarna lyfter fram det vaga, det osäkra, det undanglidande i den innovativa processen, något som med en term kan kallas det tentativa eller försöksmässiga draget. Dror beskriver de innovativa beslutens natur som "fuzzy gambles" och skriver att innovativt ledarskap innebär "policy gambling, up to gambling with history". Young beskriver intellektuellt ledarskap som ett "chancy phenomenon" och Edinger uttrycker sin uppfattning om innovativt ledarskap, när han med instämmande citerar de kända orden i Machiavellis *Fursten* om att ingenting är ovissare till sin utgång än att initiera en ny tingens ordning. (Dror 1993:31, Young 1991:302 och Edinger 1993:12.)

Men på samma gång lämnar den karaktäristiska spännvidden i Edingers arbete, beträffande hur den politiska verksamheten kan analyseras och hur de politiska relationerna kan bestämmas, många fruktbara bidrag till den vetenskap som söker finna förnuftiga svar på forskningsfrågor och utveckla precisa begrepp eller teorier. Bidrag av denna typ kan med en term kallas derivativa bidrag.

Litteraturen lämnar flera sådana derivativa bidrag. En undersökning om de innovativa ledarnas roll i politiken bör enligt Dror genomföras med hänsyn till den tunga psykologiska och intellektuella börda som det innovativa risktagandet medför och fokuseras på situationer då samhället drabbats av kriser. (Dror 1993:31 och 25.) En undersökning bör bedrivas med hjälp av generaliseringar och inriktas på relationer med andra rollinnehavare i det offentliga livet, enligt Edinger. En undersökning bör genomföras utifrån utgångspunkten att intellektuella, enligt Young, kan utöva ett ledarskap genom att frambringa nytt "intellectual capital or a generative system of thought" av den typ som efterfrågas i internationella förhandlingar. (Young 1991:298.)

Intellektuella ledares insatser och produkter kan efterfrågas även inom andra delar av det offentliga livet, såväl av beslutsfattare som av allmänheten i egenskap av partimedlemmar och väljare. Dror, Edinger och Young riktar alla intresset mot de innovativas och intellektuellas produktion för att få kännedom om dynamiken i förändringarna. Youngs begrepp intellectual constructs och generation of ideas och Drors begrepp policy gambling kan sammanföras med Edingers begreppsstruktur, universal generalization om den politiska processen och relationerna till omgivningen, för att huvuddragen i ett samhälleligt samspel skall kunna angivas. Båda inslagen måste finnas med och tydligt fastställas, annars studeras en tänkare utanför politiken och inte en intellektuell politiker.

Young hävdar att de som blir intellektuella ledare nödvändigtvis är individer och att de genererar intellektuellt kapital på egen hand. (Young 1991:298 och 301.) Skillnaden mellan en intellektuell ledare och en intellektuell politiker ligger i att den senare har ett politiskt uppdrag och en anknytning till ett parti. Därför bör begreppen aggregering och artikulering beaktas vid den fortsatta utvecklingen av begreppsapparaten. På partikongresser och i partistyrelser faller uppgiften på politiker att först söka aggregera representanters meningar och att sedan artikulera stämningar bland partiets medlemmar.

De politiska idéer och innovationer som en intellektuell politiker frambringar och som kan bidra till viktiga samhällsförändringar kommer

alltså att närmare undersökas. I det av Peter A. Hall utgivna verket om keynesianismen utforskas också samspelet i den politiska processen. Författarna i den antologin studerar de politiska faktorer som i respektive land underlättade eller försvårade de nya ekonomiska teoriernas genomslag. Men en skillnad mot uppläggningsboken om keynesianismen framstår som väsentlig. En ökad uppmärksamhet på kognitionens roll i idéproduktionen och kommunikationens roll vid presentationen stärker förståelsen av de utpräglade politiska delarna av processen. I den tidigare nämnda boken av Albert O. Hirschman finns införandet av välfärdstaten med som ett exempel på samhällsförändring och just denna samhällsförändring kommer fortsättningsvis att studeras i två av nio undersökta episoder.

Den samhällsvetenskapliga begreppsbildningen behandlas teoretiskt av James Farr. I enlighet med Farris presentation av det nära, intima växelspelet mellan begreppsutveckling och samhällsförändring kan begreppsbildningen om den intellektuelle politikern påverkas också av erfarenheten från olika delar av litteraturgenomgången. De sex företeelserna i den intellektuelle politikerns verksamhet betecknades preliminärt i inledningen av detta kapitel med följande termer: flerperspektiv, förbindande tidsuppfattning, rörlighet, utanförskap, ofullkomlighet och offentlighetspåverkan. Konfrontationen med litteraturen, främst Leonards, Edingers och Youngs angivna arbeten, resulterar emellertid i enbart två huvudkategorier av begrepp. För det första urskiljs förmågan att föra samman två eller flera perspektiv och flera skilda tidsskeendens mönster. För det andra uppfattas offentlighetspåverkan som en viktig kategori. Ett par preliminära begrepp måste utmönstras. Ofullkomligheten och utanförskapet försvinner, eftersom dessa företeelser är svåra att omvandla till vetenskapligt beskrivande och analyserande begrepp. Om de dessutom används tillsammans med flera andra faktorer, uppstår en svårmanövrerad mångfald av inflytelser, som med tanke på det begränsade antalet tänkbara undersökningsepisoder omöjliggör entydiga resultat. Ett annat preliminärt begrepp, rörligheten, får smälta ihop med ett av huvudbegreppen, med förmågan att föra samman perspektiv och skeenden. Sex begrepp har reducerats till två. De är huvudkategorier, som karaktäriserar det intellektuella ledarskap som Young talar om. Begreppen skall sättas in i skärningspunkten mellan de intellektuella politikernas insatser och de politiska brytningstider, som Dror beskriver. De preliminära begreppen tillåter en stegvis utveckling, när begreppsutveckling och samhällsförändring ömsesidigt, enligt Farris schema, får påverka varandra och fortsättningsvis får utöva inflytande på förfiningen av begreppen.

Farr gör en exemplifierande exposé över begreppet den fjärde statsmakten. Först användes begreppet, som bildats efter den tredelade formeln ”king, lords and commons”, kritiskt och fördömande. Vilken politisk företeelse, som än ville använda beteckningen den fjärde statsmakten, ansågs befinna sig utanför de konstitutionella gränserna för partipolitiska konflikter. Därefter använde en rad grupper med maktambitioner, och med politiska aspirationer att jämföras med de övriga tre statsmakterna, begreppet den fjärde statsmakten för sina syften. Slutligen kom det att beteckna tidningspressen. (Farr 1989:42f.) Ursprunget till begreppet den fjärde statsmakten ligger så långt tillbaka i tiden, att bruket av beteckningarna på de andra tre statsmakterna och vad begreppen egentligen står för blivit osäkert. Begrepp har uppenbart sin historia. James MacGregor Burns skriver att ett intellektuellt ledarskap räknar med, förmedlar och slutligen betvingar erfarenheten med ”the weapons of imagination and intelligence”. (MacGregor Burns 1979:168.) Båda dessa vida termer lämnas utan någon precisering hos MacGregor Burns. Men termen imagination, som har använts också inom litteraturvetenskapen, syftar med Charles Baudelairens definition på ”den förmåga som gör det möjligt för människan att se saker som inte framträder oförmedlat och som därför inte observeras av alla och envar”. (Luthersson 1993:168.) Begreppen har en historia och en framtid. James MacGregor Burns vida begrepp kan leva vidare i andra former. Begåvning och förstånd behövs i den intellektuella processen och imagination är en verksam faktor i båda de utvunna huvudkategorierna av begrepp, både i förmågan att föra samman företeelser och i förmågan att påverka offentligheten.

Sammanfattningsvis skall forskningsuppgiften lösas inom den öppna ram, som jag har hämtat från litteraturen om samhällsförändringar, begreppsbildning, de intellektuellas roll i politiken och den aktuella debatten om brister i de politiska systemen. Påståendena från den i det här kapitlet först citerade boken om den politiska makten hos olika idéer skulle därmed få en utvidgad innebörd. Svaren på forskningsfrågorna kan även lämna en kommentar till den återgivna aktuella svenska debatten. Samtliga författare har noggrant avlyssnats och har bidragit till ramframställningen. Men mest generativa för lösningen av den omfattande forskningsuppgiften har i första hand Edingers och i andra hand Youngs bidrag varit. Farris arbete har bidragit med störst förståelse för forskningsprocessen om den intellektuelle politikern men även med en uppfordran till att använda termer från begreppshistoria i utvecklingen av ett av arbetets huvudbegrepp. Dessa lån från Farr kommer att

användas i analysen i kapitel 4 och i kapitel 6. Utvecklade begrepp kan användas både av statsvetenskapen och i den politiska debatten.

Från problem till teori

Detta kapitel har hitintills redovisat olika inställningar till problemlösning, motsatta uppfattningar om möjligheten till samhällsförändring, passande infallsvinklar på studiet av intellektuella i politiken, studiens forskningsproblem, statsvetenskapliga ramar för projektet och en öppen ram för avhandlingen. Framförallt har de båda forskningsfrågorna fixerats till: Hur löser den intellektuelle politikern problem och hur skapas kontakten med den politiska omgivningen?

Detta avsnitt fokuserar på den kombinatoriska processen mellan problemet i forskningsuppgiften och de olika teoridelarna och även mellan teoridelarna inbördes. I problemformuleringen finns tre element, som skall knytas till olika teoridelar. Först kommer frågorna kring den intellektuelle politikern. För det andra väntar frågorna kring de problemlösande uppgifterna. Därefter i tur står frågan om hur kontakten mellan den intellektuelle politikern och den politiska omgivningen skapas. Den första uppgiften har utförts med hjälp av Young och några andra forskare, som i avsnittet *Statsvetenskapliga ramar* placerade in den intellektuelle politikern på den organisationsteoretiska kartan.

Den kombinatoriska processen skall nu inledas. Sökandet efter en teori för problemlösning i politiken skall inriktas mot psykologin och speciellt mot kognitiv psykologi, som är den sammanfattande beteckningen på en snabbt växande del av den moderna psykologin. Kognitiv psykologi inriktar forskningen på tänkandet och andra mentala funktioner. Nästa led i det kombinatoriska arbetet, att hitta ett önskvärt sammanfattande begrepp eller en teori för hur den viktiga kontakten mellan den problemlösande intellektuelle politikern och den politiska omgivningen skapas, kan bli verkligt fruktbart först när en kognitiv teori har plockats fram.

Från Oran R. Youngs studie har hämtats två viktiga teoretiska tankegångar. Den ena består i att den intellektuelle ledaren sätts in i ett organisationsteoretiskt sammanhang med den strukturelle ledaren och den entreprenörlike ledaren. Den andra analyserar kommunikationsteoretiskt hur den intellektuelle ledaren skapar kontakt med den politiska omgivningen, t.ex. genom att som Young hävdar försöka få idéerna att smälta samman till tankeskolor, som

kan få ett välvilligt mottagande av många framstående individer och vars idéer kan föras över till en utbildad lekmanpublik. Däremot innehåller Youngs studie inte någon antydning om hur valet av undersökningsobjekt ur kategorin intellektuella politiker skall kunna genomföras och inte heller någon anvisning om hur en intellektuell politiker exakt går tillväga vid problemlösning. I ett par arbeten av Karl Mannheim finns emellertid anvisningar om ett sätt att göra urvalet av intellektuella politiker för en studie. I Mannheims böcker görs också en sådan eftersökt sammankoppling mellan intellektuellas strävan att möta dagens problem och en teoretisk beskrivning av denna mentala process. Karl Mannheim karaktäriserar en intellektuells betraktelsesätt på följande sätt: "But over and above these affiliations he is motivated by the fact that his training has equipped him to face the problems of the day in several perspectives and not only in one, as most participants in the controversies of their time do. We said he is *equipped* to envisage the problems of his time in more than a single perspective, although from case to case he may act as a partisan and align himself with a class." (Mannheim 1960:105.) Min studie tar här fasta på att den eftersökta, nödvändiga första delen av teorin, den om problemlösning, skall innehålla tanken att den intellektuelle politikern kan betrakta problemen ur flera perspektiv.

I ett annat verk av Karl Mannheim finns en teoretisk motivering för hur valet av undersökningsobjekten kan göras, så att dessa blir givande och jämförbara. Mannheim behandlar vilka drag som utmärker en "generation" eller en "actual generation": "We shall therefore speak of a *generation as an actuality* only when a concrete bond is created between members of a generation by their being exposed to the social and intellectual symptoms of a process of dynamic destabilization." (Mannheim 1952:303.)

Med "a process of dynamic destabilization" hittas också en koppling till de kriser, konvulsioner och kanske sammanbrott av politiska system, som i detta kapitel avsnitt *Statsvetenskapliga ramar* antas vara de skeden, då intellektuella främst kan spela en betydelsefull politisk roll. Mannheims begrepp den dynamiska destabilisationsprocessen kräver en konkretisering. Fallstudiens tre politiker utsattes i hög grad för det första världskrigets skeenden och dess följder. Kriget innebar för dem en dynamisk destabilisering i flera avseenden. Otto Bauer inkallades som reservofficer omedelbart vid krigsutbrottet, ledde lojalt ett kompani på östfronten, togs till fånga och internerades under drygt två och ett halvt år i rysk krigsfångenskap nära mongoliska gränsen. (Loewenberg 1983:167.) Stafford Cripps tjänstgjorde först för Röda Korset i Frankrike och blev sedan som utbildad kemist snabbt en av cheferna för

ammunitionsfabriken i Queensferry, där arbetsförhållandena och de svåra luftföroreningarna skadade hans hälsa och medförde en årslång konvalescenstid. (Burgess 1999:18-24.) Hur starkt krigshändelserna berörde Ernst Wigforss framgår av hans arbete med böckerna om *Världskriget och världsfreden*, från 1915, där han bland annat kritiserade argumenteringen hos dem som var ansvariga för att kriget bröt ut. De tre upplevde och utsattes även för hur det egna landets politiska system och internationella ställning snabbt förändrades. Det habsburgska kejsardömet, Österrike-Ungern, förlorade kriget och Österrike blev en småstat med runt en tiondel av rikets tidigare befolkning. (Sked 1996:278-284.) Storbritannien tillhörde segrarmakterna i kriget, men var inte längre hegemon i världspolitiken och imperiet började upplösas. Krigsskulder, inflation och konflikter på arbetsmarknaden försämrade landets ekonomiska läge. (Clarke 1997:98-110.) Sverige förvandlades från ett land med inslag av personlig kungamakt till en modern parlamentarisk och demokratisk stat i en omvärld av nya stater i öster och sydöst.

Inom en actual generation bildas, enligt Mannheim, också olika "generation units": "Romantic-Conservative youth and (the) liberal-rationalist group, belong to the same actual generation but form separate 'generation units' within it. The *generation unit* represents a much more concrete bond than the actual generation as such." (Mannheim 1952:304.)

Medlemmarna i en generation unit kommer kanske aldrig i kontakt med varandra, skriver Mannheim vidare, men de reagerar likartat på situationer i vilka de deltar och de delar en särskild samhörighetskänsla eller ett tycke (affinity) för vissa principer liksom ett sätt att se på sin gemensamma värld av erfarenheter. När fallstudien väljer politiker ur samma generation unit då ökar förutsättningarna för att lönande studera hur den intellektuelle politikern egentligen arbetar. Om man vid urvalet bortsåg från förekomsten av generation unit och genomförde jämförelsen mellan godtyckligt valda fall, då skulle fallstudien försvåras av flödet av ovidkommande inflytelser.

Tankegångarna och delbegreppen i Mannheims teori har således väglett valet av intellektuella politiker i min studie; delbegreppet a process of dynamic destabilization har använts så att urvalet av fall skall hämtas från samma actual generation, från en grupp av intellektuella politiker som framträtt som valda politiker efter det första världskriget och mot bakgrund av händelserna under kriget. Delbegreppet generation unit, förekomsten av flera intellektuella grupper exemplifierat med en romantisk-konservativ grupp och en liberal-rationalistisk grupp, har uppfattats så att teoriutvecklingen tjänar på att välja

fall ur enbart den ena av dessa grupper. Begreppsutvecklingen i denna studie skulle ha försvårats, blivit mer chansartad, om t.ex. en liberal-rationalistisk och två romantisk-konservativa politiker hade ingått i urvalet, eftersom de sakfrågor som starkast intresserar respektive generation unit inte är desamma. Om de kontextuellt valda sakfrågeområdena däremot vore gemensamma för de ur samma generation unit kommande politiker, som ingår i urvalet, skulle möjligheterna öka, inledningsvis till en begreppsbildning och efterhand till en abstraktionsnivå på de vetenskapliga verktygen, som gör dessa instrument generellt användbara i en analys av alla intellektuella politiker.

Det faktiska valet har genomförts så, att fallen hämtats från en politisk rörelse, socialdemokratin, vars inflytande ökade efter det första världskriget och att fallen hämtats från tre länder, Storbritannien, Österrike och Sverige; allt för att kunna nå en hög grad av generalisering. När även dessa två principer slagits fast, kan en kort diskussion föras om huruvida det, utifrån Mannheims begreppsförutsättningar och mina principer för valet, funnits några alternativa kandidater till studiens val av Otto Bauer, Stafford Cripps och Ernst Wigforss. Närmast tillhands ligger namn som Hugh Dalton, Karl Renner och Rickard Sandler. Men både Renner och Sandler inledde sin parlamentariska bana före första världskriget, år 1907 respektive år 1911. Förutom intellektuella intressen och sysselsättningar, uppvisade både Renner och Dalton tydliga drag av strukturella ledare. Renner framträdde som politisk och praktisk administratör på mycket framskjutna poster, medan Hugh Dalton utförde ledande partiadministrativt arbete med politisk personalrekratering som ett specialintresse. Erfarenheten av att tvingas avgå från en viktig ministerpost delas av Sandler och Dalton, liksom tvånget att spela en mindre viktig roll under den tredje av de kontextuellt valda perioderna för undersökningen. Argumenten framhäver förutsättningarna för de val av politiker som studien har genomfört och pekar på den uppenbara risken, om Dalton, Renner och Sandler valts, att undersökningen kommit att inriktats på två strukturella ledare och på en tredje, Sandler, som avvikande fall. Att ur en liberal-rationalistisk generation unit och för den långa undersökta perioden välja intellektuella politiker med ministererfarenhet från ett liberalt parti visar sig omöjligt för Österrikes och Storbritanniens del. För Sveriges del finns Bertil Ohlin, men denne kom in i riksdagen först 1938 och hans ministererfarenhet var begränsad i förhållande till den politiker som valts från det svenska området.

Citaten från Mannheims båda böcker ger betydelsefulla hänvisningar om urval av lämpliga undersökningsobjekt i kategorin intellektuella politiker och om vägen från de praktiska forskningsfrågorna om problemlösning till en

teoretisk abstraktion i den första teoridelen. Däremot har tankegångarna i Mannheims böcker litet överraskande inte spelat någon roll i den egentliga kopplingen mellan problemet och teorin. Ty konsultationen av böckerna har skett senare och de spelar snarare en roll som ett argumentationsstöd i efterhand. Hur har då det första igenkännandet mellan problemområdet och teorirymden gått till?

Problemområdets kärna omfattar behovet av konstruktiva, innovativa förslag till en politisk lösning vid samhälleliga kriser och vid vad som kan kallas politiska systembrott. Teorirymden består av en mer generell förståelse av hur detta behov kan tillgodoses. I själva verket har de inledande skedena av kombinationsprocessen mellan problemet och teorin inspirerats och matats av intryck från musikens processer. Upplevelserna blir föremål för bearbetning och jämförs med andra intryck av musik. När så ett förnuftigt svar finns på frågan om vari nyskapande och nytolkande på musikens område består, då kan kombinationsprocessen mellan problem och teori på det vetenskapliga området inledas. Man söker helt enkelt efter en teori som innehåller en sådan kvalitet, som man fastställt hos musiken. En outtalad förutsättning är att viktiga skapande processer liknar varandra till sin karaktär.

Emot tanken att något nytt kan skapas av en slump eller av ren tur vänder sig kompositören och teoretikern Pierre Boulez, när han uttrycker sig på följande sätt: "The unforeseeable surges forth from these given ideas which we have studied in detail. (...) Creativity resides solely in the passage from the unforeseeable to the necessary." (Boulez 1991:133.) På ett komprimerat sätt formulerar här Boulez sin analys av hur en kombinationsprocess mellan ett skapande arbetes olika delar går till. På musikens område kan man exempelvis föreställa sig att kombinationsprocessen länkar samman ett beställningsverks komplicerade problem med ett innovativt formspråk i en komposition. På vetenskapens område skall problemformulering och teoriutformning passas samman.

I en sådan fortsatt kombinationsprocess kan det oförutsedda vara intryck från musik och konst eller olika minnesbilder som infunnit sig när jag har mött, tänkt igenom och reflekterat kring de idéer inom forskningsområdet, som tidigare presenterats i avsnittet *Statsvetenskapliga ramar*. Dessa oförutsedda intryck och framkallade minnesbilder, som varit skenbart perifera i förhållande till ämnet och som tidsmässigt sällan haft någon direkt eller nära anknytning till den undersökta perioden, har varit av olika karaktär. De har ofta först uppträtt som ett betydelsefullt fragment eller en uppdykande form. Med hjälp av fantasi och associationer byggs sedan av det oförutsedda upp olika föreställningar, som i sin tur kan passa med eller länkas samman med de

vetenskapliga verktyg som är nödvändiga, och kan bli mycket användbara, för att genomföra forskningsuppgiften. Det nödvändiga är alltså behovet av en teori eller flera delteorier, några begrepp och ett antal operationaliseringar, som kan ge en önskvärd och eftersträvad inriktning av analysen och som kan bidra till att utvinna en generell kunskap om avhandlingens politikertyp.

Benämningarna idéer, det nödvändiga och det oförutsedda kan illustreras även med en genomförd kombinationsprocess. I prolegomenan *I Ateljén* utgjordes idéerna av de fyra bildelementen från Antonellos målning, det nödvändiga var behovet att få fram begrepp, teoridelar och en operationalisering, det oförutsedda bestod främst av fragment från arkiv och böcker, men också av andra minnesbilder, associationer och undertoner.

Men sammankopplingen eller kombinationen sker under en ständigt pågående pendelresa mellan problemsfären och teorirymden. En resa som går mellan det empiriska materialet i vid bemärkelse och den vetenskapliga teorin på ett par fält, från materialet till teorin, från teorin till materialet tills konturerna klarnar. Vid sammankopplingen har både de induktiva och de deduktiva vägarna utnyttjats. Senare skall en liknande kombinationsprocess användas för att koppla samman problem och teori i undersökningens andra del om hur kontakten skapas mellan den intellektuelle politikern och den politiska omgivningen. Förhoppningsvis finns då också någon ledig länk i den första teoridelen att ansluta till.

Nästa kapitel kommer att leta efter en teoridel, som behandlar problemlösning med tonvikt på förmågan att följa två eller flera olika tankebanor. Förefinns lämpliga generella kognitiva teorier?

Kapitel 3

*K o g n i t i o n
o c h
k o m m u n i k a t i o n*

Integrativ komplexitet

I det här kapitlet skall först redogöras för resultaten av jakten på en kognitiv teori, som behandlar problemlösning med tonvikt på förmågan att följa två eller flera tankebanor och som möjliggör en produktion av intellektuellt kapital. Teorin presenteras, skildras i stora drag och betraktas kritiskt. På de svaga punkterna i teorin söks därpå efter en förstärkning. När en sådan undsättning erbjudits används en konstteori för att föra samman de bristfälliga delarna med de nya tillskotten. Resultatet blir en förbättrad, modifierad teori mer lämpad för den empiriska analysen av politik. Under det modifierande arbetets gång avdelas en sida av uppmärksamheten för att studera om det i dessa båda teoridelar om problemlösning finns någon ledig länk att anknyta till på väg mot en teori om hur kontakten mellan den intellektuelle politikern och den politiska omgivningen skapas, det vill säga över till kommunikationsdelen eller presentationsdelen av teorin. Den empiriska granskningen av materialet kräver en operationalisering av de teoretiska satserna. I slutet av avsnittet anges några frågor som kan ge en klar uppfattning om innehållet och innebörden av det empiriska materialet.

En täckande och saklig presentation av huvuddragen i teorin integrativ komplexitet görs i en artikel av Peter Suedfeld, som tidigare skrivit mycket om teorin, och J. L. Granatstein. De sammanfattar den på följande sätt: "Integrative complexity refers to the extent to which decision-makers search for and monitor information, try to predict outcomes and reactions, flexibly weigh their own and other parties' options, and consider potential strategies. It has two measured components: *differentiation*, the recognition of more than one dimension of, or legitimate perspective on, an issue; and *integration*, the recognition of interconnectedness among these dimensions or perspectives, through, for example, syntheses, trade-offs, compromises, or higher-level conceptual schemata." (Suedfeld och Granatstein 1995:510.)

Formuleringarna anger att teorin har en räckvidd in över politikens område. Det talas om beslutsfattare som överväger möjliga strategier, dvs den uppgift

som politiker ställs inför när de differentierande spelar igenom relevant information och försöker finna en integrerande acceptabel lösning på ett politiskt problem. Med "trade-offs" avses oftast de situationer där något måste ges upp för att ernå något värdefullare. "Higher-level conceptual schemata" betyder närmast att ett nytt övergripande begrepp eller en ny överordnad princip kan sjösättas. Differentieringen kan anta värden från en observation av något drag till en urskiljning av ett stort antal enskildheter. Integrationen kan anta värden från en sammankoppling av olika företeelser genom ett kombinatoriskt perspektiv till en förknippning genom flera alternativa perspektiv och överordnade schemata. (Suedfeld 1994:340.)

Hur tankeväckande teorin om integrativ komplexitet i förstone än förefaller vara måste inledningsvis några invändningar av allmän art riktas mot denna teori. Först kan dess abstraktionsnivå och räckvidd kritiskt granskas. Teorin är påfallande allmän och kan påminna om tankar både i den klassiska grekiska filosofin och i det medeltida kunskapssökandets former. Aristoteles talar exempelvis om en "deliberativ fantasia", som inbegriper förmågan att länka samman föreställningar och förnimmelser och som därigenom kan skapa "en enhet av mångfalden". (Nussbaum 1995:78-79.) Thomas av Aquino försökte med hjälp av logiken i en "universell syntes" förena den aristoteliska filosofin och den medeltida katolska kyrkans lära. (Schmandt 1960:148.) Men att teorin på detta sätt har drag gemensamma både med grekisk filosofi, medeltida metafysik och kanske även med spekulativa försök att nå kunskap, behöver inte innebära någon absolut nackdel. Det är inte heller någon garant för teorins förträfflighet att de båda teoretiska delarna differentiering och integration kan identifieras inom erfarenhetsredovisning och kunskapsutveckling även på andra områden. Exempelvis inom företeelser så skilda som ekonomiska tvister i det praktiska livet, när beslutsfattare söker hitta en strategi genom en medlande formel och som i litteraturens värld, när en poet sammansmälter en mängd motstridande linjer och finner en koncentrerad poetisk förtrolig enhet. Kritiken skall snarare fokuseras på att teorin integrativ komplexitet behöver anpassas för att verkligen kunna analysera, tolka och förstå olika företeelser på politikens område. Begreppen måste övervägas och operationaliseringen måste vara precis. Integrativ komplexitet kan säkerligen göras något mindre abstrakt och komma närmare politiken med tillskott från någon teori vars begrepp ligger närmare de politiska processerna.

Philip E. Tetlock gör en genomgång av den integrativa komplexitetens historia. Arbetet erbjuder en översikt över återvändsgränder. Tetlock inleder exposén med att redogöra för utvecklingen av teorin på 1960-talet. Arbetet

kännetecknades av ett abstrakt teoretiserande, när forskare försökte finna determinanter till den integrativa komplexiteten. Därefter följde en period med ett sökande efter sofistikerade metoder, med sjugradig skala, kodningssystem, och nomologiska nätverk för att erövra ett berg av data. Nästa fas bestod i försök att förgäves koppla samman ideologi och integrativ komplexitet. (Tetlock 1993:381-391.) Tetlock skriver: "To avoid conceptual dilemmas of this sort, we need a theoretical model that satisfies three key requirements." I korthet förespråkar Tetlock att man inte skall ha ett enkelt endimensionellt klassifikationsschema, utan tillåta studium av olika "issue domains". Modellen skall vidare fokusera på de underliggande "social-cognitive processes that shape the complexity of political thought". Slutligen skall modellen också kunna producera "predictions". (Tetlock 1993:392.) Tetlock reflekterar helt enkelt över inom vilka ramar och i vilka riktningar undersökningar bör bedrivas i fortsättningen. Uppräkningen av de tre begränsningsfaktorerna för fortsatt forskning utgör alltså tydliga ramar inom vilka konstruktiva forskningsmöjligheter skall kunna utvecklas. För min studies del innebär reflektionen kring ramfaktorerna ett starkt stöd för uppläggningsen och för det vidare arbetet med uppgiften.

Det enkla och alltför abstrakta i teorin vållar problem. En teori som kan ge en förståelse av ett stort antal företeelser och empiriska fakta har sina fördelar. Men då krävs också att den provas på stora områden av verkligheten, och inte enbart på begränsade eller detaljerade udda politiska företeelser, med en smal operationalisering för mätning. Många forskare har visserligen empiriskt provat teoretikernas produkt, men relativt få har provat den i en större undersökning. (Tetlock 1993:384.) Glappet mellan teori och empiri kan emellertid minskas från båda hållen; en realistiskt modifierad teori kan appliceras på ett i tiden utsträckt mönster av viktigare politiska episoder och inte bara på enstaka smärre händelser.

Ytterligare en invändning kan riktas mot teorins uppbyggnad och framväxt. Teorin har lanserats som ett resultat av många års grundforskning med rikligt och infallsrikt varierade smågruppsexperiment. Sannolikt är betydelsen av kontrolleffekten, påverkan av händelser i omgivningen och effekten av en utveckling hos försökspersonerna under experimentets gång, negligerbar. Alla experiment syftar, genom att nya faktors eventuella inflytelser provas, till att göra grundteorin rikare och mer nyanserad, men ständigt genom frågor ur den integrativa komplexitetens perspektiv. Vidare tillkommer problemet med att någorlunda realistiskt kunna överföra experimentsituationernas entydiga resultat till verklighetens betydligt mer komplicerade, ofta pressande, politiska

miljöer. Viss kritik kan på detta sätt riktas mot både den i laboratoriet använda uppläggningsen och den grundläggande epistemologin.

Intressanta resultat av bl.a. smågruppsforskningen har dock publicerats i olika vetenskapliga tidskrifter. Resultaten har troligtvis stor relevans för politiker i beslutsfattande situationer. "Accountability" – det vill säga strikt ansvar för en uppgift – ökar den integrativa komplexiteten. Tetlock sammanfattar: "A good case can be made that accountability may reduce belief perseverance by encouraging careful, open-minded analysis of incoming evidence." (Tetlock 1983:82.) Beträffande inverkan på den integrativa komplexiteten av svår sjukdom och relativt nära förestående död skriver Suedfeld och Piedrahita: "The overall analysis supported the terminal drop hypothesis. The predicted decline in complexity was found during five years prior to death among subjects who died of protracted illness or old age but only in the year immediately prior to death among subjects who died suddenly." (Suedfeld och Piedrahita 1984:848.) Resultaten är motstridande om huruvida komplexiteten varierar över livscykel. (Suedfeld och Piedrahita 1984:848, Porter och Suedfeld 1981:321.) Forskningsresultat visar också att negativ stress, eller "disruptive stress", under situationer präglade av svåra politiska kriser förorsakar en "steep reduction in complexity". (Suedfeld et al. 1993:194 och 196.) En annan artikel med samma tema kan sammanfattas med att "disruptive stress" ses som en reaktion på stark samhällslig förändring eller oro, "societal upheaval". (Suedfeld och Bluck 1993:128.) Flera av dessa faktorer är föränderliga över tiden. Tidsperspektivet bör alltså beaktas i uppläggningsen av den empiriska undersökningen. Genom att för en prövning välja ut delresultat med en okomplicerad och självfallen koppling mellan experimentsituationen och verkligheten reduceras problemet med att överföra laboratorieförhållanden till politikens värld betydligt. Accountability eller strikt ansvar präglar situationen för en minister, som bär ansvar för utformning av politiska linjer.

Vilka nya element kan vara lämpliga som tillskott i utvecklingen av en teori för politisk problemlösning? Donald A. Schön och Martin Rein presenterar viktiga uppslag till hur politiska konflikter kan lösas. Teorin som oftast kallas Frame Reflection och ibland Frame-Reflective Policy Conversation kommer hädanefter att helt enkelt kallas Schöns och Reins teori. Det arbete som Schön och Rein publicerat har stora fördelar bland annat därför att deras teori står närmare politiken än vad den integrativa komplexiteten gör.

Schön och Rein beskriver i en passage just en konfliktsituation där ett tidigare mönster ifrågasättes av ett nytt. Men före exemplifieringen finns anledning att erinra om Farris uppfattning att samhällsförändring och

begreppsförändring är komplext interrelaterade. Schön och Rein hävdar nämligen att: "When the policy pendulum swings from one unworkable extreme to another, what may be needed in the new situation is a mixture of an old frame that has been rejected and a new frame that does not altogether fit a new situation in which the previously unthinkable has become reality. In order to make such a reframing work, the policy makers must reflect on the old *and* new frames – accepting, in this process, elements of the old frame delegitimized by their recent reforms. They must import elements of the old frame that stand in direct conflict with the new one, producing emerging frames through the kind of dialectical policy discourse discussed in chapter 2." (Schön och Rein 1994:40.)

Citatet illustrerar väl det huvudperspektiv ur vilket Schön och Rein ser politiska beslutsfattare som deltagare i ett pågående, reflekterande och dialektiskt politiskt samtal. För politiker med politiskt ansvar för samhällsförändringar, liksom för forskare med ansvar för begreppsutveckling, blir uppgiften att i ett böljande samtal försöka finna en "mixture" av gammalt som förkastats och nytt som inte "altogether fit", genom att reflektera över hur förändrade former träder fram genom att det gamla och det nya kombineras.

Schön och Rein har som utgångspunkt för sitt nya betraktelsesätt att inte någon av de tre gamla "policy research"-traditionerna, den rationelle aktören, den pluralistiska modellen eller modellen med samförståndslösningar genom samfälliga fördelar, tillhandahåller en tillräcklig ram för reflektion över konflikter om politiska linjer. I stället rekommenderar de en förnuftig diskussion och reflektion som ett sätt att utforma politiska linjer: "We focus on frame reflection in the belief that it may contribute to a kind of reframing that resolves the controversies that arise in policy practice." (Schön och Rein 1994:21-22 och 38.)

I det citerade stycket presenteras de två viktigaste begreppen i Schöns och Reins teori, "frame reflection" och "reframing". Termen frame reflection utgör både en av beteckningarna på teorin och en benämning på ett av teorins verksamma begrepp, dvs den reflekterande hållningen inom politiken. Frame reflection genomsyrar med en ständigt reflekterande hållning skilda delar av teorin: begreppet observerar olika s.k. "frames" eller sätt att formulera problemet på området: "...policy, institutional action, and metacultural frames". Begreppet samspekar med reframing och det återinträder reflekterande om den politiska lösningen visar sig vara bristfällig eller ha en svag punkt ("flaw"). (Schön och Rein 1994:33 och 187.)

Schön och Rein presenterar det andra nyckelbegreppet reframing, när de

skriver att "... we know of not-so-rare events in actual policy disputes where positions have been reframed in such a way as to open up to accommodation controversies that had at first seemed hopelessly intractable." (Schön och Rein 1994:57.) Om frame reflection löper som en röd tråd genom teorin, så bildar reframing den kritiska punkten i teorin och svarar för en öppnande vändning, en generativ formulering eller en förklarande metafor, som kan leda till en sammansmältning av de gamla och de nya ramarna i en politisk konflikt. I en passage tycks det myntade uttrycket "teknologiskt ledarskap" ha vänt utgången av en utbildningspolitisk fråga. (Schön och Rein 1994:119-122.)

Schön och Rein beskriver hur de båda begreppen frame reflection och reframing hör samman, men också hur svårt det kan vara att finna en fruktbar och passande reframing: "Frame reflection may occur but not give rise to reframing. Reframing may occur without the benefit of frame reflection, but it may actually generate a need for such reflection. Although frame reflection may at times contribute to a kind of reframing that resolves policy controversy, it is neither necessary nor sufficient for that purpose." (Schön och Rein 1994:40.) Frame reflection behöver alltså inte leda till reframing. En reframing kan kanske uppkomma utan någon frame reflection, men då får det antas att lösningen blir bristfällig, och erfordrar en frame reflection för en förbättring. Slutsatsen skulle kunna bli att en frame reflection, i betydelsen att begränsningsfaktorerna för en politisk lösning måste klargöras, behövs för att en reframing skall kunna uppstå.

Därför bör ett par smärre förändringar i Schöns och Reins teori bli föremål för prövning i den empiriska analysen. Citatet kan visa att frame reflection består av två delar, nämligen en del som reflekterande observerar olika frames och en annan del som bidrar till att fastställa de för konflikten bestämmande begränsningsfaktorerna, det vill säga inom vilka ramar lösningen måste sökas. Uttrycket "action frames" kan möjligen tolkas som att författarna vagt antyder en sådan distinktion. (Schön och Rein 1994:33 och 173.) Citatet kan även visa att en distinktion bör göras av de företeelser som täcks av termen reframing, nämligen produktionen av ett förändrat synsätt och den snabbt därpå följande processen med en sammansmältning på ett nytt sätt av olika frames. Det kunde vara en fördel med en distinktion, som skiljer på det förslag som öppnar ögonen på deltagarna i den politiska processen för nya lösningsmöjligheter och det utdragna kombinationsarbete som erfordras för att skapa en ny mixture eller "synthesize elements of conflicting frames". (Schön och Rein 1994:209.)

På det hela taget fångar Schöns och Reins reflexiva teori samspelet och det

ömsesidiga beroendet mellan politiker och väljare. Teorin står nära den politiska verkligheten och har en handgriplig form av närmande till problemlösning och utformning av politik. Men begreppen, t.ex. "meta-cultural frames", gör att teorin får anses gälla också för att utforma en innovativ politik och inte bara för att slita akuta kontroverser kring mer begränsade frågor.

Med beaktande av begränsningsfaktorerna för en fortsatt förfining av teorin och inom ramarna för teoriutvecklingen, har konstruktiva forskningsmöjligheter spanats av och avlyssnats. Detta tillvägagångssätt har undvikit besvärliga dilemman. Men för att komma vidare och dra samman trådarna krävs en tydlig omkonstruktion av ramarna för forskningen. Teorin om integrativ komplexitet måste göras något mindre abstrakt. Det sker genom att ställa en fråga: Till vad skall den integrativa komplexiteten brukas och användas? Genom att besvara denna fråga omdanas eller omkonstrueras ramarna för teoriutvecklingen och på detta sätt görs också teorin mindre abstrakt.

Hos de citerade författarna kan man upptäcka konkreta, allvarliga invändningar mot teorin om integrativ komplexitet. Primärt är Suedfeld och Tetlock inte ute efter att kritisera den omhuldade teorin, men i ett par artiklar antyds likväl vissa brister i teorin. Så tillskapar Suedfeld ett hjälpbegrepp, "transitional", som får beteckna de tre dynamiska mellanfaserna i ett sjustegsschema av växande integrativ komplexitet. Vid en transitional eller övergångsfas utmärks den integrativa komplexiteten av att den har överskridit en tidigare nivå "but no clear evidence that it has reached the next higher level". (Suedfeld 1994:341.) Vad som händer på dessa transitional-nivåer lämnas utan analys. I en artikel om Churchills tänkande och talekonst antyder Tetlock och Tyler en möjlig länk från kognitionen till retoriken. De karaktäriserar mycket utförligt Churchills kognitiva drag och kortfattat i tre passager hans retoriska stil. De skriver allmänt om länken, "the linkage", mellan olika nivåer av integrativt tänkande och taktiska ståndpunkter i utrikespolitiska frågor. (Tetlock och Tyler 1996:164, 166, 167 resp 165-166.) Suedfelds lågmälda men allvarliga kritik och Tetlocks och Tylers intresse för länken från den kognitiva processen över till presentationen av politiken kan vändas till något brukbart. Schön och Rein kommer med ett eget förslag till utbildningsprogram för utbildning av politiska rådgivare och konsulter. De säger att man skall försöka efterlikna designutbildningen och därmed "making a marriage of artistry and applied science". De skriver om studenterna, om de blivande rådgivarna, att: "They would be charged with the task of shaping,

or reshaping, a policy object, which they would send out into a larger policy environment.” (Schön och Rein 1994:207, 208, även 193 och 204.) Men varför stanna vid rekommendationen att efterlikna designutbildningen? Varför inte låta teorin få ett led till? Jag skall i nästa avsnitt utveckla ett nytt begrepp, politisk design, som täcker den kommunikativa delen av innovativ politik.

Missbelåtenheten med teorin om integrativ komplexitet kan jämföras med missnöjet hos en på konstens område skapande person som kritiskt betraktar de första skisserna. Konstnären ser inte bara bristerna i utkastet utan söker också efter vägar att förbättra det ålagda arbetet. Eftersom en vetenskaplig begreppsförändring består av en innovativ och skapande process, förefaller det naturligt att här använda några begrepp från konstvetenskapens område. Dessa begrepp, som kan förklara hur en konstnär förändrar i ett pågående arbete och åstadkommer en omdaning av innehållet eller formen i sitt verk, får i konsthistorikern och författaren Ragnar Josephsons bok *Konstverkets födelse* benämningarna utbrytning, korsning, utfyllnad, omflyttning och sammanhållning. De väl valda termerna talar egentligen för sig själva. Vid en utbrytning bildas av någon ur skissen uttagen mindre enhet en helt ny kärna, vid en korsning sker en sorts fusion av redan befintliga bildelement, vid en utfyllnad fylls en stomme av innehåll med nya betydelser, vid en omflyttning omplaceras självfallet element i den framväxande målningen eller fresken och slutligen vid en sammanhållning visar sig arbetet ”som fortlöpande prövningar av detaljer” och framförallt i hur ”konstnären söker en allt fastare sammanhållning av de skilda elementen i bilden”. (Josephson 1946:82, 103, 125, 140 och 149.)

I arbetet med att kombinera de två teorierna integrativ komplexitet och Schöns och Reins teori används den från Josephsons verk hämtade konsteorin som en katalysator. Fem aktiva begrepp och fem mer abstrakta uttryck för en dynamisk skapande process presenteras i Ragnar Josephsons framställning. Lundensaren betecknar innehållet i sin huvudteori för konstskapande med abstrakta ord och allmänna formuleringar varierande som en urvalsteori, en urvalslära, en bearbetning av verklighetsstoffet, en korsning och en andlig förvandlingsprocess av de brukade elementen. (Josephson 1946:19-32) De tre förstnämnda uttrycken beskriver exakt den prövning av olika element som förekommer under det abstrakta differentiering i teorin om integrativ komplexitet och konsteorins två sistnämnda uttryck är andra ord för företeelser under det abstrakta integration i den kognitiva teorin. Skall reaktionsprocessen att med hjälp av katalysatorn föra samman två teorier

kunna fortsätta, måste delbegreppen eller partikelbegreppen ännu få sväva fritt och ett tag få flyga omkring, innan ytterligare en reaktion kan inträffa. De aktiva begreppen i Schöns och Reins teori betecknas med "producing emerging frames", "mixture", "accommodation", "reframing" och "synthesize elements of conflicting frames". Dessa fem operativa begrepp omsluter identiskt samma företeelser som de operativa begreppen utbrytning, korsning, utfyllnad, omflyttning och sammanhållning gör i den konstteori som Ragnar Josephson utvecklat. (Accommodation betyder bl.a. "(t)he supplying with what is suitable or requisite", enligt The Oxford English Dictionary, 1989.)

När abstrakta teorier och operativa begrepp svävat fritt under en viss period har med hjälp av den lundensiska konstteorin en helt ny konstellation bildats. De abstrakta teoridelarna i integrativ komplexitet stämmer överens med de abstrakta benämningarna i konstteorin, och de aktiva begreppen i Schöns och Reins teori stämmer överens med de operativa begreppen i konstteorin. Således är integrativ komplexitet den abstrakta delen av en teori för skapande av politik, i vilken de operativa begreppen i Schöns och Reins teori utgör den dynamiskt arbetande och förändrande delen.

Denna nya konstellation kan också vara ett steg i sökandet efter higher-level conceptual schemata. Men en sådan strävan kan nå resultat först efter en slutförd modifiering av teorin och med tillgängliga resultat från studiet av de tre politikernas tal och skrifter.

Återstår att med bistånd av konstteorin föra delarna på plats i en modifierad teori för studiet av innovativ politik. Vid de nivåer som Suedfeld kallar transitional tycks finnas utrymme för kompletteringar, som gör teorin mer stegvist ordnad, tolkande politisk förändring på ett mer dynamiskt och politikanknutet sätt. Det krävs ett aktivt skapande inslag och inte bara ett inslag som mäter responser på förelagda uppgifter eller tester. De operativa begreppen utbrytning, korsning, utfyllnad, omflyttning och sammanhållning används, så att de båda beteende- och samhällsvetenskapliga teorierna blir föremål för en korsning. En utfyllnad med delar från Schöns och Reins teori möjliggör bildandet av en konstellation. En utbrytning av retoriken tillåter att en särskild politisk design-del danas samt en omflyttning medger att vid prövning av teorin betraktas ett material utsträckt i tiden. Begreppet sammanhållning, sökandet efter en allt fastare sammanhållning av de skilda elementen, kommer till användning i ett avsnitt kallat *Teoretisk tillpassning*, som ingående motiverar att delarna hör samman.

Genomgången har nått teoriernas kärna. Nu syns tydligare att Schöns och Reins teori hjälper till att fokusera, styra och inrikta differentieringen mot

relevanta ting. Nu uppenbaras att en reframing öppnar för en eller flera nya aspekter eller överraskande betraktelsesätt som kan underlätta och berika integrationen av de betydelsefulla företeelserna och därmed också möjliggöra de önskvärda kreativa lösningarna.

Resultatet har blivit en mer dynamisk teori som tillåter en stegvis applikation tidsmässigt. Den nu av fyra delar bestående modifierade teorin om integrativ komplexitet har arrangerats så att de två delarna differentiering och integration från den gamla teorin har omskiktats med två mer dynamiska, arbetande delar från Schöns och Reins teori, frame reflection och reframing. Retorikdelen har brutits ut, omdanats och bildar nu en jämbördig teoridel av politisk design. Den modifierade teorin om integrativ komplexitet kan med fyra operationaliseringar studeras på följande sätt:

- 1 Frame reflection: Vilka politiska begränsningsfaktorer anges som en ram för problemets lösning?
- 2 Differentiering: Vilka olika intressen och uppfattningar registreras, vilka röster avlyssnas, som ett inslag i problemlösningen?
- 3 Reframing: Förekommer en reframing, en omformulering av det politiska problemet?
- 4 Integration: Förekommer en syntes, en sammanfogning, av olika ståndpunkter som en problemlösning i materialet?

En stel abstrakt teori har vunnit smidighet genom den reflexiva komponenten och fått en utvidgad form genom design-begreppet. En universell teori har gjorts mer lämpad för forskning om politik och för studiet av innovativ politik. Politikernas handlande kan bli ett lämpligt material både för en utprövning av den modifierade teorin och för ett försök att bilda higher-level conceptual schemata.

I detta avsnitt av kapitlet har alltså den modifierade teorin om integrativ komplexitet utvecklats, beskrivits och operationaliserats. I nästa avsnitt utvecklas teoridelen politisk design, som efter testning kanske visar sig vara lika viktig som den modifierade kognitiva teorin för att förstå företeelsen den intellektuelle politikern.

Politisk design

I det här avsnittet skall ett nytt begrepp, politisk design, utvecklas. Arbetet bygger på den grund som skapats med begreppet offentlighetspåverkan i de båda första kapitlen och växer ur Schöns och Reins idé om att politiker och politiska rådgivare kan lära av den praktiska designutbildningen, vilket nämnts tidigare i detta kapitel. Argumenten för att klyftan mellan kunskap och handling kan teoretiskt överbryggas med ett nytt begrepp redovisas närmare i det sista avsnittet av detta kapitel. Vid själva begreppsutvecklingen fasthålls inriktningen på den kommunikativa sidan av designteorin och ur denna teori och dess delbegrepp härleds och sammanställs det nya begreppet politisk design och dess operationaliseringar. En viktig källa med flödande information om design, om ett växande forskningsfält och ett dynamiskt verksamhetsområde, utgör här ett arbete, som Margolin och Buchanan givit ut. (Margolin och Buchanan 1998.)

Utgångspunkten för denna del av min studie tas i det konstvetenskapliga begreppet *the beholder's share*. Med detta begrepp avses att åskådaren har sin del i uppfattningen av ett konstverk. Denna utgångspunkt i *the beholder's share* erbjuder statsvetaren inte bara den konstaspekt, av otaliga, som fruktbart belyser trevande föreställningar om konst och politik. *The beholder's share* bildar på samma gång de begränsningsfaktorer inom vilka studien skall röra sig framåt, för att ta farväl av föreställningen om design som allt och intet, och för att till slut verkligen nå en klar definition av politisk design och utpeka de därav följande analysmöjligheterna. Konsthistorikern Gombrich talar om "*our, the beholder's, share in the reading of the artist's image*" och avser med nyckelbegreppet inte bara att åskådaren deltar i konstskapandet på ett allmänt sätt. Gombrich utvecklar en argumentation som innebär att t.ex. rummet och perspektivet i en målning utgörs av en illusion, tills genom åskådarens del av processen konstverket avlockas en innebörd. Det sker genom att åskådarens förväntningar projiceras på målningen eller artefakten. Dessa förväntningar kan vara av vitt skilda slag; behov, önskningar, intressen, förhandsinställningar eller känslor. Gombrich för således över kunskap från perceptionspsykologi och gestaltpsykologi till konstteorin. I framställningen hos Gombrich finns en annan bestämning, som är betydelsefull i designsammanhang. Ju större sannolikheten är för att en viss symbol uppträder i en given situation, desto mindre är dess informationsvärde, skriver Gombrich: "*Where we can anticipate we need not listen.*" (Gombrich 1996:154-203 och 172.) Den kunskapen

har stor betydelse för att förstå design; vi uppmärksammar alltså inte helt förutsägbar information. Men när informationen är alltför otydlig, då lämnas kanske fältet fritt för enbart projektioner. God design håller sig kanske mellan dessa båda ytterligheter?

Konstens fundamentala roll för politiken utvecklas av statsvetaren Edelman. Han intresserar sig inte för design, utan tar ett bredare grepp på konst och politik. Men den med konstvetaren Gombrich gemensamma utgångspunkten känns igen, när Edelman skriver: "Because of the inclination to assume that seeing is an objective process, there is serious underestimation of the extent to which seeing is constructed and so reflects models that art forms provide." Att reda ut sammanhangen i vilka konsten och medvetandet påverkar politiken är enligt Edelman en upplivande och ibland överraskande utmaning för en politisk analytiker. (Edelman 1995:1-2 och 5.)

För att kunna föra över erfarenheter från designens område som grund för begreppet politisk design, studeras först praktiska och konkreta exempel på design, som har breda medborgargrupper och väljargrupper som användare. Designexempel, som kännetecknas av att de endast når små grupper väljare undvikes intuitivt. Design av kök och kontorsmöbler berör många människors vardagsliv i bostaden och på arbetsplatsen och utgör därför lämpliga objekt för ett lateralt studium.

Traditionellt räknas design till konsthistorien och konstvetenskapen. I ett nytt översiktsarbete över 1900-talets designhistoria ligger således tyngdpunkten på formgivning och visualisering.⁵ (Woodham 1997.) Woodham redogör utförligt för utställningar och projekt på konstmuseer som rönt uppmärksamhet och blivit milstolpar i designutvecklingen. Många enskilda designprojekt redovisas, vilket möjliggör en konkret förståelse av designens betydelse för skilda produkter från fordon till möbler. I Woodhams arbete föreligger inte någon definition av begreppet, men väl en serie iakttagelser, som är outhärliga för att härleda begreppet politisk design. Han nämner t.ex. "corporate identity" och "green design". (Woodham 1997:23f, 141-163 och 236-239.) Inom ramen för historiken behandlar Woodham även designcentra som Wiener Werkstätte, British Arts and Crafts och Svenska slöjdföreningen, varifrån impulser till utbildning av designer utgick. (Woodham 1997:24f och 58.)

Ett exempel på design och en grund för härledning av viktiga designbegrepp utgör det så kallade Frankfurtköket. Woodham beskriver detta designarbete som ett fruktbart samarbete mellan arkitekter, husmödrar och tillverkare: "Much more systematically conceived (...) the size and layout of the Frankfurt

kitchen was determined by time-and-motion studies, although the aim was also to produce a pleasant, as well as efficient, environment. To this end psychological considerations were also incorporated into the design, which took careful account of the use of colour as well as the sizes of the window and the opening into the adjoining family room.” (Woodham 1997:49-50.) Ett ergonomiskt och funktionellt utformat kök, som tillgodosåg psykologiska krav på t.ex. dagsljus, blev alltså det revolutionerande resultatet av arkitekten och designern Grete Schütte-Lihotzkys⁶ tänkande och utformande in i minsta detalj. En blåkopia och ett fotografi visar t.ex. en snurrstol anpassningsbar för olika sysslor i köket. Schütte-Lihotzky hämtade utrymmessparande idéer från design av fartyg och kök i järnvägsvagnar, och hennes köksdesign, som kom till utförande i 1920-talets Frankfurt, smälte in i trenden mot standardisering av utrustningen i köken. (Woodham 1997:50 och Heskett 1997:83.)

”User participation” har en lång historia inom design, men fick nya övertoner när möbelsystem med föränderliga delar lanserades för att ge användarna en större valfrihet. ”Living Structure” med flyttbara podier på 1940-talet, över ”Additional System” uppbyggt av moduler, till ett flexibelt system för möbler i kontorslandskap kallat ”Action Office”, utgör exempel på möbeldesign som fått många efterföljare. Utmärkande för dessa system är en människa-maskin interaktivitet och ett användardeltagande, som blir en väsentlig aspekt vid utformningen av den nya produkten. (Margolin 1998:276-278.) Många av dagens kontorsmöbeltillverkare vill förstärka sina sortiment med en särpräglad profil genom form, material och rika kombinationsmöjligheter, men idén att utveckla ett system av möbler anpassade till arbets- och miljökraven på kontor utgör ingen nyhet.

En framställning om industridesign nämner att redan på 1960-talet lanserade en kontorsmaskintillverkare ett kontorsmöbelsystem i modernistisk stil. (Heskett 1997:139f.) Ett sådant projekt med en utvidgning av utrustningen kring en produkt benämnes i dag med designtermen ”product environment”. (Margolin 1998:277-78.) Ett annat nyckelbegrepp inom design är visualisering, som behandlas av många författare. Heskett ger en sorts definition med uttrycket ”design, the conception of visual form”. (Heskett 1997:7.) Buchanan menar att ”visual communication” tillhör ett av de områden som skall behandlas inom designutbildning. (Buchanan 1998a:82.)

Schön och Rein föreslår att studenter, som skall bli politiska rådgivare, skall få lära sig praktiskt att utforma politik genom att följa arbetet i första hand i en arkitekts designstudio. Redan i inledningen till Schöns och Reins bok

redovisas den begränsade bild eller den avgränsade liknelse som är själva grunden för det viktiga förslag som boken också mynnar ut i: "Actors in the policy drama design policy much as architects or engineers design material artifacts". (Schön och Rein 1994:xix.) Schön och Rein menar att de som studerar politikutformning kan lära sig att arbeta praktiskt och intuitivt, på samma sätt som designer, främst arkitekter, själva en gång har lärt sig yrket genom praktisk övning. Arbetet i en designstudio, skriver Schön och Rein, "represents the world of practice" och de fortsätter: "In a design studio, students acquire an artistry of design for which no teachable theory exists; they are helped to learn designing by doing it, before they know what designing is." (Schön och Rein 1994:207.) Jämförelsen mellan de båda politiska teoretikernas och Buchanans syn på designutbildningen är frappant fruktbar. Schön och Rein tänker sig att studenter följer designers praktiska arbete och lär hantverket. Medan Buchanan hävdar att "the practice of design" involverar två komponenter: "The first is the actual work of conception and planning that is appropriate to a particular type of product. The second is the ability to explain the results of designing based on reasons or principles." Buchanan drar därefter slutsatsen, att designer som enbart besitter hantverksskickligheten är tekniker, de utövar ett yrke, inte en profession, och att designer som enbart är skickliga på att förklara grunderna för design inte är designer, utan kritiker eller forskare. (Buchanan 1998a:83.)

Även om Buchanan säger att designbranschen saknar en tradition av pågående reflektion och debatt, menar han att det är möjligt med en teoretisk utbildning i design och målar själv upp ett omfattande utbildningsprojekt för en strategiskt viktig yrkesgrupp inom framtidens industri och tjänstesektor. I Buchanan har designteorin fått en förespråkare. (Buchanan 1998a:80, 81 och 77-85.) Han menar att teoriutveckling fordras för branschens överlevnad.

Vissa teoretiska ansatser inom design liknar förvuxna utkast och överdrivna skisser. Dessa strävanden kan spegla revirtänkande inom och expansionlust hos ett nytt akademiskt ämne. Ett förslag vill berika designen med semiotiska tillskott och ett annat förslag önskar att designtänkandet skulle genomsyra produktionen från koncept till färdig produkt. Teoriutveckling pågår. Om den kommer att gå i riktning mot design som en kungsväg i kunskapsutveckling och till kunskap eller om den kommer att framledes se design som formgivning och kommunikation, därom kan bara gissningar uttalas på detta stadium.

I avvaktan på ett genombrott inom designteorin och på förbättringar av det praktiska designarbetet kan de argument, som Buchanan för fram komma till användning. Han pekar på möjligheter till en ny typ av designtänkande som

leder till en större proportion av produkter som är ekonomiska, effektiva och i samklang med mänskliga värden. Buchanan skriver att delarna i en lösning finns tillhands, men att en ökande fragmentarisering av kunskapen gör sig märkbar: "The art of design as it exists today is pulled simultaneously in three directions by jealous guardians." En riktnings företrädare drar åt konst och estetik, eftersom många designer befattar sig med formen och utseendet på varorna. En annan riktnings förespråkare drar mot teknik och naturvetenskap, eftersom många designer befattar sig med att producera varor som fungerar. Den tredje riktningen beskriver Buchanan på följande sätt: "And it is pulled toward the human sciences because many designers are properly concerned with communication and the relations between products and people." (Buchanan 1998a:85.)

Studien av den intellektuelle politikern skall följa denna tredje riktning inom designen orienterad mot "human sciences", inriktad på kommunikation och på relationerna mellan produkt och människa. Uppmärksamheten fokuseras på begrepp och analysverktyg, vilka kan bli användbara som delbegrepp inom och vid operationaliseringen av det nya statsvetenskapliga begreppet politisk design.

Politisk design kan alltså definieras som konception och planering av en form för politisk kommunikation som fångar relationen mellan politiker och väljare.

Ur diskussionen om under vilka omständigheter och förhållanden, t.ex. mässor och utställningar, som en ny produkt brukar presenteras härleds begreppet lansering. En lansering förväntas ske på ett sätt som ger ett så bra genomslag som möjligt. Graden av originalitet vid lanseringen av ett politiskt program kan studeras med delbegreppen kategori och "placement". Kategori har en fixerad innebörd i sitt teoretiska sammanhang och tjänar som en bas för att analysera vad som redan existerar. Placement betyder placering, närmast i betydelsen av en överraskande placering eller en förändrande omplacering av tecken, ting, handlingar eller tankar inom designen. Användningen av placements blir till ett systematiskt mönster av innovation. En viss placement kan ge en allmän kontext eller riktning åt tänkandet, men en viss placement applicerad i en speciell designsituation kan generera en ny uppfattning av situationen och leda till nya möjligheter. Sålunda är placements källor till nya idéer inom designen. (Buchanan 1998b:10f.) Förhållandet förväntas vara detsamma inom den politiska designen. Den empiriska undersökningen kan bidra med en klarare uppfattning av betydelsen av placement.

Ur redovisningen av hur betydelsefulla olika psykologiska, ergonomiska och

sociala krav från brukarna är för designens utformning härleds begreppet förbindelseform. Kommunikationen i politisk design förbinder det politiska budskapet med väljarnas intressen, behov och önskningar. Politiker kan förbinda budskapet med moraliska, förnuftsmässiga eller känslomässiga inställningar hos väljarna. Denna del av den politiska designen kan på likartat sätt analyseras med hjälp av redskapen kategori och placement.

Ur redovisningen av begreppen corporate identity och green design från den kommersiella designen härleds begreppet förknippningssätt. Med förknippning avses förmågan att kunna förankra nyss sjösatta problemlösningar i ett djupt liggande mönster av samhälleliga värderingar, att kunna fläta in den politiska innovationen i självfallna värderingar. Sannolikt kan kategori och placement även vara till nytta för att analysera det förknippningssätt som en politiker använder sig av i sin politiska design. Corporate identity kallas den design som skapar en identitet kring ett varumärke och som kräver att nya produkter måste formges på ett visst sätt för att passa in under yttertaket på företagets design. Green design betecknar producenters strävan att anpassa någon del av sin produkt till miljöopinionen i samhället. Tvättmaskintillverkarna har inte bildat miljöopinion, men producenterna låter innovationer som energisnålhet och resurssnålhet hos produkterna förknippas med en större samhällelig värderingsram. På samma sätt förväntas en politisk innovation på ett specifikt område förknippas med en omfattande uppsättning invanda värderingar hos väljarna.

Ur ett ständigt framhävande av visualiseringens betydelse inom konstnärlig och kommersiell design flyttas detta begrepp över till att bli en integrerande del av politisk design; visualisering. På samma sätt som för förbindelseform och för förknippningssätt antas verktygen kategori och placement vara fruktbara vid en analys av visualisering. Vid det empiriska studiet av visualisering kommer begreppet product environment att användas i analysen. Termen "environment" betecknar "everything that surrounds the product and becomes part of its identity and value". (Margolin 1998:277.) På samma sätt som en brukare förvärvar, lär sig att använda, skaffar tillbehör till och följer förbättringarna av en produkt, förhåller sig en väljare till resultatet av politiska innovationer; att uppnå, att lära sig utnyttja, att följa med i ändringar och att se till att hålla det uppnådda i gott skick. Väljaren vill i likhet med brukaren ha en uppsättning beståndsdelar och funktioner; det ökar väljarens och brukarens tillfredsställelse. En politiker som presenterar ett innovativt förslag inom ekonomisk politik eller säkerhetspolitik förväntas lansera ett kompletterande paket av politiska utrustningsdetaljer kring det nya förslaget. Kanske ställer denna visualisering särskilda krav på förmågan att utforma politisk design.

Operationaliseringen av politisk design genomföres på detta sätt:

- 1 Lansering: Hur mobiliseras intresset för den nya problemlösningen hos väljarna?
- 2 Förbindelseform: Hur uppnås kontakten mellan den nya problemlösningen och väljarna?
- 3 Förknippningssätt: Hur förenas den nya problemlösningen med förankrade värderingar hos väljarna?
- 4 Visualisering: Hur uttryckes den nya problemlösningen? Förekommer en bild av det framtida samhället, eller en vision, som kan tilltala väljarna?

Med utgångspunkt i fackuttrycket "our, the beholder's, share in the reading of the artist's image" har termen politisk design, ett nytt begrepp för politisk analys, lanserats. Begreppet har noga härletts ur beståndsdelar i designteorin och försetts med analytiska hjälpmedel från olika designteoretiker. Politisk design förväntas nu kunna tydliggöra hur intellektuella politiker i varierande grad behärskar konsten att utforma ett politiskt budskap; att lansera, att förbinda genom att nå kontakt med väljarnas behov, att förknippa genom att anknyta till väljarnas invanda föreställningar och att åskådliggöra genom att översätta ett program till en vision. Möjligen skulle begreppet också kunna sättas in för att generellt studera politisk kommunikation, men här ses det främst som en integrerande del i teorin om den intellektuelle politikern.

Sammanfattningsvis kan sägas att teorin om den modifierade integrativa komplexiteten har kompletterats genom utvecklingen av politisk design, som i en öppen form fångar relationen mellan politiker och väljare. Att tänka och att forma har kombinerats. Kognition och kommunikation, tanke och ord, har förenats till en ny teori vars potential skall sättas på prov. I nästa avsnitt motiveras varför politisk design och den modifierade integrativa komplexiteten hör samman och utgör de båda delarna av teorin om designad problemlösning. Vidare besvaras frågan huruvida den nya teorin går att förena med äldre teorier inom statsvetenskapen.

Teoretisk tillpassning

På vilka sätt hör de båda delarna integrativ komplexitet och politisk design samman teoretiskt? Uppgiften, som den teoretiska tillpassningen formulerar, är alltså att försöka visa att det behövs mer än enbart kreativ problemlösning i den politiska processen. Den integrativa komplexiteten behöver kompletteras med politisk design och omvänt.

En aldrig så lysande problemlösning, som stannar på ritbordet, är självfallet värdelös. Men också en kolporterad problemlösning som bortser från olika samhällseliga begränsningsfaktorer saknar större värde. Allmänna argument om nyskapandets ordning framförs av psykologen Mihály Csikszentmihalyi. Han upprepar i framställningen gång på gång sin tes att kreativitet är beroende av sociala värderingar och kulturella mönster. Den är alltså en kvalifikation som uppstår i samverkan mellan individen och miljön. (Csikszentmihalyi 1990:286, 289, 288 och 296.) Från detta allmänna psykologiska och kulturella perspektiv på nyskapande leder intresset naturligt över till det politiska och statsvetenskapliga fältet.

De, för den intellektuelle politikern, två viktigaste ur ateljéarbetet härledda begreppen, flerperspektiv och offentlighetspåverkan, motiverar utformningen av en kandidat teori som hämtats från två tidigare från varandra oberoende teorier, dels från en kognitiv teori dels från en kommunikationsteori. Uppenbarligen finns också en återkoppling från kommunikationsdelen till den kognitiva delen i form av en uppmärksamhet på aktuella strömningar i offentligheten. Den intellektuelle politikern hämtar från publikationer och tar del i diskussioner för att få material att använda i den integrativa processen.

Tetlock, som refererades i föregående avsnitt, efterlyste själv en retorikdel till teorin om integrativ komplexitet. Retorik är det gamla, men gångbara, grekiska ordet för politisk kommunikation, med betydelsen talarkonst, våltalighet, och mer abstrakt våltalighetslära. Det får anses som ett starkt argument för en teoriutvidgning att en av upphovsmännen till teorin om integrativ komplexitet saknar ett kommunikativt element i denna teori.

Om de båda teoridelarna dessutom vid den empiriska analysen uppenbar ger en större förståelse av verkligheten, framstår studiens resultat, tillsammans med instämmande från kritiska undersökningar, så småningom som ett tecken på teorins hållbarhet. Men dessförinnan måste en tillpassning eller ett närmande av kandidat teorin till tidigare statsvetenskaplig teori genomföras.

Vilket logiskt stöd kan de båda delarna i kandidatteorin få från den klassiska och moderna statsvetenskapens teorier?

Inte enbart tankekraft och logisk urskillningsförmåga utmärkte John Stuart Mill. Genom sin skolning och sin produktion förespråkade Mill först vad han kallade den intellektuella kulturen, men han utvecklades genom andra personliga erfarenheter senare till en eftertänksam talesman för "the internal culture". När Mill omprövat sin inställning, räknade han med både en "intellectual culture – reason and truth" och en "internal culture – the individual's feelings, passions, impulses, natural inclinations, personal ideosyncrasies". En amerikansk forskare och sentida introduktör skriver att John Stuart Mill avsåg att komplettera den intellektuella kulturen med en "internal" kultur; "to make the 'cultivation of the feelings' as primary as the cultivation of reason". (Himmelfarb 1985:13-16 och 15.) Med Himmelfarbs ord kan man kanske sammanfatta Mills hållning som "a fusion of thought and feeling". (Himmelfarb 1985:16-17.) En formulering som kommer nära en tankemässigt präglad integrativ komplexitet och en på bl.a. empati och sensibilitet vilande politisk design.

Tankekraft på det samhällsvetenskapliga området förenades med människokännedom av psykoanalytiskt snitt hos en annan förgrundsgestalt inom studiet av politik. I ett av sina mest kända arbeten presenterar Harold D. Lasswell en väldig modell bestående av två delar eller dimensioner för en övergripande analys av makt och samhälle. Lasswell kallar modellen *Forms of Influence and Power* och i den presenteras en varierande uppsättning av "base values" och "scope values" för de åtta huvudgrupper, som Lasswell räknar som deltagare i den sociala processen. Individer med "enlightenment" som basvärde skapar genom att undersöka, uppnår som resultat kunskap och har som scope values (eller kontaktvärden) en repertoar av värden, som kan riktas mot de övriga grupperna i den sociala processen. Den i det här sammanhanget speciellt intressanta typen av individer riktar en sorts "advisory influence" mot gruppen med makt som basvärde. (Lasswell and Kaplan 1982:83-97.)

Möjligheten att överbrygga klyftan mellan teori och praktik, mellan de akademiska forskarnas och de politiska praktikernas olika inställning till utrikespolitiskt beslutsfattande summerar Alexander George i ett sent arbete. De nämnda grupperna har svårt att kommunicera med varandra, även om ett avsevärt utbyte (intermingling) mellan de båda kulturerna förekommer. (George 1994:145 och 146.) Georges utgångspunkter består i att den förhärskande neorealistiska skolans kunskap är otillräcklig för förvaltning och

ledning av utrikespolitiken. Det behövs därför ny kunskap av tre olika slag och "policy specialists" kan hjälpa till som informella intellektuella mellanhänder i arbetet med att överbrygga klyftan mellan de två kulturerna. (George 1994:160 och 154.) George summerar med att ange de tre typer av kunskap som forskarna behöver utarbeta: "Better conceptualization of each strategy, empirical knowledge of the conditions which favor its success, and also more sophisticated actor-specific behavioral models of actors in international politics...". (George 1994:167.) Ett par kommentarer kan fogas till Georges förslag att överbrygga klyftan mellan kunskap och handling. George pekar på områden där det saknas teoridelar, men han levererar inte färdiga teori-sektioner. Georges inställning syns sokratisk; han hävdar bestämt de akademiska forskarnas roll och betydelse i försöken att överbrygga klyftan. Han vill bygga bron från ett håll.

Även i en tidigare artikel har Alexander George behandlat relationen mellan kunskap och handling i politiken. Han utvecklar en försummad "approach" av begreppet den operationella koden genom att differentiera begreppet till att omfatta både "epistemological and instrumental beliefs". George talar alltså om två uppgifter som de flesta politiker måste handha. På kunskapssidan måste finnas föreställningar till exempel om huruvida den politiska framtiden går att förutsäga och om en politikers roll i att skapa eller förändra historien i en önskvärd riktning. På den sida som berör politiska medel måste det finnas uppfattningar hos politikerna om det bästa tillvägagångssättet för att välja mål för det politiska handlandet, om hur handlingsmålen mest effektivt skall nås, och om vilken nytta och roll olika medel kan ha för att främja ens intressen. (George 1969:195-221; citerad efter Bryder 1990:74-77.) George lämnar ett betydande bidrag till områdets begreppsutveckling, men i förstone finns en risk att ordet "instrumental" kan uppfattas alltför snävt. Begreppen för både kunskapssidan och handlingssidan ligger emellertid på en hög abstraktions-nivå.

För den fortsatta teoretiska tillpassningen framstår som särskilt intressanta två aspekter i ett arbete om vad som med en välkänt begrepp kallas den operationella koden. Den första aspekten avser den nära anknytningen mellan kunskapen och de politiska medlen, som behandlas med eftertryck i en framställning av några socialpsykologer. Brim med kolleger skriver att epistemological and instrumental beliefs tillhör samma klass av företeelser och förhåller sig till varandra som medel till mål: "These (the instrumental beliefs) issue logically from the first class in that the former provides the epistemological framework from which the actual beliefs about appropriate behavior must

be derived.”⁷ (Brim et al. 1962:54; citerat efter Bryder 1990:74.) Uppfattningen om de politiska medlen måste alltså logiskt framgå ur kunskapen om och innehållet i den politiska problemlösningen. Det måste ske en konsekvent utveckling av medlen ur de politiska programmen. Den andra aspekten avser det sätt på vilket den berömde sociologen Robert Merton använde termen operationell kod. Han åsyftade därmed ”the values, world view, and response repertoire that could be acquired and shared with other members of bureaucratic organizations.” (Bryder 1990:72, refererande Merton (1940) 1968.) Frågan om likheter mellan Mertons beskrivning av den operationella koden och begreppet politisk design skall inte drivas vidare, men det finns överlappningar mellan politisk design och Mertons uppfattning om den roll som värderingar, verklighetsuppfattning och reaktionsmönster har inom organisationsvärlden respektive på politikens område. Den politiska designen är emellertid mer öppen än vad ett antal styrmedel i den slutna avgränsade värld som en byråkratisk organisation förefaller vara.

Kandidatteorin om den intellektuelle politikern har således fått en bättre balans och en större dynamik. Den består med Alexander Georges termer av både epistemological and instrumental beliefs, med John Stuart Mills uttryck av både thought and feeling och med Harold D. Lasswells begrepp av både base values and scope values. Teorins båda delar hör logiskt samman. I en tid präglad av identitetsskapande och postmodernistiska värderingar och av nya kommunikationsmönster i telesatelliternas globaliserade värld, ser det införda begreppet, politisk design, ut att helt enkelt vara en uppdatering av flera äldre tankegångar med skiftande uttryck. Studiens kombination av kognitiv teori och kommunikationsteori, föreningen av den modifierade integrativa komplexiteten och politisk design, är för den skull inte utmanande djärv.

Ett indirekt stöd för företaget att foga samman kognitiv teori och en konstteori eller en kommunikationsteori lämnas av Oran R. Young. Han talar nämligen om vikten av kombinationer och inlån för forskningens resultat. Young argumenterar för en så kallad konstruktiv eklekticism inom statsvetenskapen: ”Den systematiska användningen av olika frågor, kombinatoriska processer och synsätt, lånade från andra områden, leder ofta till att man känner igen tidigare ej observerade relationer och konsekvenser; denna igenkänningsprocess utgör en av de viktigaste beståndsdelarna vid utvecklandet av en ny teori inom samhällsvetenskaperna, liksom fallet är inom naturvetenskaperna.” Efter att ha ställt ut de stora utfästelserna, fortsätter Young längre fram i samma kapitel med att förklara hur en dylik kombination genomförs: ”Eklekticismen kommer in då man släpper sina lojaliteter mot en

viss analysinriktning och istället intar en flexibel hållning, då det gäller att sammankoppla analysinriktningar med konkreta frågor som skall analyseras.”⁸ (Young 1970:136 och 140.) Termen eklekticism har i många sammanhang en negativ laddning och det är därför intressant att Young framhäver betydelsen av en konstruktiv eklekticism vid utvecklandet av nya teorier. Däremot säger Young naturligtvis ingenting om just den här studiens kombination.

Ett mer generellt stöd för den modifierade och utvidgade teorins innehåll finns att hämta hos statsvetaren Douglas Torgerson, som spårar en lång tradition av ”political understanding and its relationship to public life”, från Aristoteles till John Dewey och Charles E. Merriam fram till en del nutida statsvetare. Hos den grekiske filosofen används begreppet ”phronesis”, som betyder klokhet och praktisk visdom, hos de båda amerikanerna återfinns termerna ”pragmatism and progressivism” och hos en del av den nutida generationen ser Torgerson samma tradition ”in current efforts to create a policy orientation that escapes and challenges the technocratic vision”. (Torgerson 1995:225-228.) Än mer intressant är att Torgerson menar att denna tradition fortsättes i bland annat Donald Schöns produktion med tyngdpunkten på de reflexiva elementen i det ömsesidiga samspelet mellan politiker och allmänhet. Torgerson avslutar sitt arbete om en forskningsinriktning och om en strömning inom politiken, som förutsätter en gemensam förståelse och en ömsesidig respekt: ”It is an open-ended form of public life, vaguely imaginable yet unachieved.” (Torgerson 1995:246, 249 och 250.)

Den teoretiska tillpassningen har sökt visa att de båda teoretiska delarna modifierad integrativ komplexitet och politisk design hör samman, att delarna kompletterar varandra och att det mellan delarna sker en återkoppling. Flera tankegångar från äldre statsvetenskaplig litteratur har redovisats i detta syfte. Nu återstår av den teoretiska tillpassningen att med begreppet phronesis och kanske än mer med begreppet reflexivitet vända uppmärksamheten mot själva kopplingen mellan teoridelarna, för att än tydligare artikulera teorin om den intellektuelle politikern.

Den reflexiva hållningen illustreras i forskningen om etikens besluts-situationer, vilka givetvis ofta liknar den belägenhet i vilken en politiker befinner sig under sin verksamhet. En forskningsinriktning anger att etiken utspelar sig mellan universellt och partikulärt, mellan generellt och konkret, mellan principerna och personerna, samt att den kloke aktören ser till bådaddera. Klokheten ses som ett sätt att förmedla mellan principer och personer. Beträffande t.ex. mänskliga rättigheter hävdas att politisk klokhet krävs både för att avgöra hur de skall gestaltas här och nu och för att kunna

avgöra vad själva rättigheterna innebär. (Sigurdson 2001:8, 112 och 63.) I den återupptäckande utläggningen av hur olika författare behandlar den politiska klokheten, Aristoteles begrepp *phronesis*, använder Sigurdson om denna dygd uttryck som "konstnärlig förmåga", "en 'kreativ' beslutsakt", "erfarenhet och kreativitet", "kreativ i sin bedömning" och "kreativ bedömning". (Sigurdson 2001:12, 31, 57, 68 och 112.)

Sigurdsons distinktioner innebär renodlade, pedagogiserande förenklingar, eftersom både de generella reglerna, principerna, och den konkreta situationen, personerna, omges av komplicerade processer. Men med detta grepp kan Sigurdson centrera uppmärksamheten på att den politiska klokheten utmärkes av en reflekterande hållning mellan de två polerna. På samma sätt kännetecknar den politiska klokheten de politiker, som förmår att kreativt förena modifierad integrativ komplexitet och politisk design.

Den reflexiva hållningen belyses även av den sociologiska forskning, som i ett sekelomfattande historiskt perspektiv problematiserar det offentliga rummet och staden, som en politisk plats för ett aktivt socialt liv, för en fokusering av konflikter och intressen, och för en erfarenhetsåterföring av mänskliga möjligheter. (Sennett 1993:340.) Richard Sennett menar att ett sådant offentligt rum, "public space", måste återupprättas och att staden på nytt måste bli en plats för diskussion av sociala frågor. Sennetts slutsatser om utvecklingen av det amerikanska samhället liknar Putnams, men iakttagelserna om förloppen stämmer bara delvis överens. Sennett urskiljer en historisk utveckling mot en intimisering av samhället, en medborgarnas instängdhet i konventionernas futiliteter kontrollerad av myndigheters övervakningsnät. Intimitetens tyrannier har, till nackdel för den politiska demokratin, ersatt en mer opersonlig debatt om politiska ämnen och sociala frågor. (Sennett 1993:337-9.) Sennett talar till och med om en "retribalization" av samhället. (Sennett 1993:339.) Även om Sennetts 70-talsperspektiv synes tillspetsat och hans tes låter paradoxal i beaktande av den efterföljande demokratiseringen i världen under slutet av 1900-talet, så utgör hans argumentering för en reflexiv hållning i stadsrummet ett alternativt svar på frågan om förbindelsen mellan politiska problem och politisk kommunikation.

Kopplingen i den teoretiska tillpassningen mellan kognition och kommunikation, består således av tre förenliga delsvar; den politiska klokheten, det offentliga rummet, och den intellektuelle politikerns verksamhet. Med min studies språk besitter den intellektuelle politikern en sådan politisk klokhet och kan därför förmedlat eller oförmedlat i det offentliga rummet förena modifierad integrativ komplexitet och politisk design.

Den vetenskapliga sökprocessen, från en första intuitiv uppfattning av en politisk företeelse till den förnuftsmässigt förankrade teorin, har förlöpt på ett organiserat sätt genom hela forskningsproceduren. Detta arbetssätt har begreppsmässigt formaliserats till en aningens teknik, som redovisas i ett avsnitt av det följande metodkapitlet.

Kapitel 4

Metod och kontext

Kvalitativ forskning

Detta avsnitt ägnas åt en diskussion om kravet på vetenskaplighet, om grunderna för teoretisierandet, om fallstudiemetoden, om den preliminära definitionen av den intellektuelle politikern, om olika slag av intersubjektivitet och om sättet att i min studie utveckla och använda metoder.

I en mycket spridd handbok för avhandlingsförfattare inom humaniora och samhällsvetenskap besvarar Umberto Eco i fyra punkter frågan om vad vetenskaplighet innebär. En vetenskaplig undersökning, skriver Eco, skall behandla förhållanden vars konturer är så noga tecknade, att även tredje man kan uppfatta dem. Om dessa förhållanden skall saker sägas, som inte sagts tidigare. Det skrivna skall vara till nytta för andra. Ett vetenskapligt arbete skall också innehålla uppgifter, som gör det möjligt att i efterhand pröva om hypoteserna är falska eller riktiga. (Eco 1993:39-45.) Ecos formulerade krav motiverar att några överväganden redovisas i detta sammanhang om vilka metoder som har använts för att lösa forskningsproblemet. Ny eller utvidgad kunskap uttryckt i en statsvetenskaplig teori har också eftersträfvats genom att metodiskt bearbeta ett lämpligt material.

Varken experimentell metod eller statistiskt förfaringssätt går att tillämpa för att nå kunskap på ett område med ett historiskt material om tre politikers verksamhet. De vägar som står öppna utgörs av de kvalitativa metoderna. Pluralformen anger att olika, närmare bestämt tre, varianter av kvalitativa fallstudier kommer att användas i det kunskapssökande arbetet.

De preferenser, som en kvalitativt inriktad forskare uppvisar genom sitt val av arbetsmetoder, sammanfattar sociologen David Silverman i en år 2000 utgiven handbok i kvalitativ metod. Silverman hävdar att en forskare med denna inriktning ger företräde för kvalitativa data, dvs analys av ord och bilder snarare än av siffror, lämnar förtur för faktiskt inträffande data, dvs observation snarare än experiment och ger förmånsrätt åt mening snarare än beteende. Vidare förkastar en kvalitativ forskare naturvetenskapen som modell för forskningen. Slutligen får en induktiv forskning och t.ex. en

forskning som genererar en djupare förståelse ("deeper" understanding) prioritet framför en hypotestestande. (Silverman 2000:7-9.)

Med dessa preferenser för kvalitativ forskning och under genomförandet av en fallstudie, ges enligt Silverman en rad möjligheter att teoretisera kring de data, som framkommer under arbetet. Han låter förstå att möjligheten till en teoretisk diskussion förbättras om forskningen beaktar följande områden. Kronologin – en insamling av data från olika tidpunkter ger möjlighet att studera förändringsprocesser. Kontexten – en uppmärksamhet i detta avseende visar på hur data sammanhänger kontextuellt med t.ex. olika organisatoriska ramar, sociala processer eller uppsättning av erfarenheter. Jämförelsen – en komparation kan göras mellan fallen eller genom att en datamängd delas upp i olika kategorier för att möjliggöra en undersökning enligt den jämförande metod som "is the basic scientific method". Implikationerna – de resultat som framkommit kan ha en relation till ett bredare område än det ursprungliga forskningsämnet. Lateralt tänkande – handboken avråder från ett upprättande av gränser mellan begreppen och i stället uppmuntras ett försök att utforska de begreppsmässiga förbindelserna med till synes olikartade modeller, teorier och metoder. (Silverman 2000:84-86.)

För att använda terminologin i Silvermans uppslagsrika och inspirerande bok, kommer en teoretiserande uppläggning att eftersträvas. Vidare skall alla Silvermans fem punkter för teoretiserande beaktas. De två sista, implikationer och lateralt tänkande, är dock särskilt utmanande att sätta in i verksamheten. Men det laterala tänkandet utnyttjas inte enbart i en avslutande operation, utan främst som ett sätt att kontinuerligt få nya uppslag och en jämn ström av bekräftelser under arbetsprocessens gång. Grunden för teoretiserandet består av de fallstudier som kommer att utföras.

Flera forskare har försökt att klassificera olika slag av fallstudier. Mogens N. Pedersen, exempelvis, anger fem olika typer; ateoretisk, hypotesgenererande, tolkande, teoriprovande och avvikande fallstudie. (Pedersen 1977:251-252.) Av dessa kan tre lämnas därhän, eftersom de inte kan bidra med något nytt inom vetenskapen och således inte är kostnadseffektiva ur arbetssynpunkt. Möjligen kan dessa varianter tjäna som vetenskaplig deskription eller som en ibland önskvärd påminnelse om tillämpligheten av redan tidigare välkända resultat. Enbart de två typerna hypotesgenererande och avvikande fallstudier kan alltså leverera nytt och lämna ett tillskott till vetenskapen. Jag avvisar dock bestämt Pedersens terminologi och använder hellre termerna teoriutvecklande eller teorigenererande fallstudier. Varianter av teoriutvecklande fallstudier med illustrerande inslag har redan utnyttjats i det första kapitlet och skall

fortsättningsvis komma till användning i fallstudien i kapitel 5 och i den i det sista kapitlet; alltså tillsammans tre teorigenererande fallstudier.

Den första av de teoriutvecklande fallstudierna, *I ateljén*, bildar närmast en begreppsgenererande fallstudie, eftersom den lämnar uppslag, underlag i form av preliminära begrepp och en första operationalisering. Detta avsnitt påbörjades emellertid med enbart pedagogiska avsikter. Men avsnittet antog efterhand flera drag av en teorigenererande fallstudie. Den utvecklar alltså sex preliminära begrepp och en operationalisering för fortsatt bruk genom att jämföra en målnings temata med viktiga fragment och konkreta detaljer ur den praktiska verkligheten i tre intellektuella politikers verksamhet. Den utvecklar också, med ett par associativa övergångar som för övrigt sägs utmärka och förväntas av en sådan studie, teoridelar om det nyskapande arbetet och om det som kännetecknar en intellektuell produktion. Denna första teorigenererande fallstudie inriktas främst på arbetsmetoden och arbetsprocessen i en skapande ateljé.

Den andra fallstudien, *Ansvar och förändring*, som redovisas i kapitel 5 räknas också som en teoriutvecklande fallstudie. Vad syftar en studie av detta slag till? Den skall inte presentera tre kända politiker från tre europeiska länder med skiftande utveckling av den politiska historien och inte heller presentera en relativt välkänd kognitiv teori. Däremot skall den förbättra och precisera en teori om den intellektuelle politikern. Därmed skall den teoriutvecklande fallstudien kunna leverera en större förståelse för hur en nyskapande tankeprocess kan gå till och hur en presentation kan utformas till en så kallad designad problemlösning, som kan få betydelse för en längre tidsperiod och medverka till att förhindra katastrofer, minska lidande, undvika krig och balansera motsättningar. Den teoriutvecklande fallstudien skall genom ett metodiskt studium av nio historiska episoder frambringa en ny politisk kunskap, som är användbar i framtiden.

Den tredje fallstudien, *Politiker och konstnär*, i slutkapitlet räknas också som en teorigenererande fallstudie, eftersom den lämnar uppslag och underlag i form av begrepp och teoridelar. Men den kan också kallas en syntesutvecklande fallstudie. Den byggs upp kring ett fall med skiftande jämförelseobjekt och studeras med paralleller, kontraster och upprepningar. Frågorna, som ställs i denna avslutande fallstudie, växer ur delbegrepp och resultatet blir alltså inte en minutiöst utvecklad teori utan en syntes. Fallstudien arbetar med tre centrala begrepp, som belyses genom en återknytning till en konkret och praktisk verklighet. Men syntesen mellan konstnären och politikern kan högst sannolikt formaliseras ytterligare genom att till exempel fler delbegrepp

utvecklas. Den genererade syntesen måste också prövas på ytterligare material för att kunna påstås äga vetenskaplig betydelse.

De tre fallstudierna hör samman och bildar en sorts statsvetenskaplig triptyk. Den första fallstudien, *I ateljén*, bygger med sin utveckling av begrepp och operationalisering en pedagogisk brygga till den andra fallstudiens empiriska undersökning och teoretiska resultat men också en lång brygga över till den tredje fallstudien, *Politiker och konstnär*, med dess sammansmältning av politikern och konstnären. Den andra fallstudien, *Ansvar och förändring*, kan avslöja vissa brister i den ursprungliga kognitiva teorin och dessutom tillgodogöra sig inhämtade delar från de andra fallstudierna, som gör teorin tydligare och mer lämpad för analys och förståelse av viktiga politiska processer. På detta sätt har studiens delar för utveckling av begrepp, teori respektive syntes ömsesidigt stimulerat varandra. Så har fallstudien *Ansvar och förändring* kunnat nogga strukturera och förtydliga de upptäckter av samband som kommit fram i de andra två fallstudierna genom att skeenden och processer studerats horisontellt och kontrapunktiskt. Detta sistnämnda tillvägagångssätt märks tydligast i slutkapitlet, *Politiker och konstnär*. Det bör på nytt understrykas att forskningsarbetet rört sig pendlande mellan de olika delarna och kapitlen. På detta sätt har de minst formaliserade fallstudierna, de båda inledande och avslutande studierna, lämnat viktiga bidrag till uppläggningsen av fallstudien *Ansvar och förändring*. Denna, den mest omfattande och även mest formaliserade fallstudien, har i sin tur lämnat smärre bidrag till de båda betydligt mer nyskapande fallstudierna, till de båda teoriutvecklande kapitlen *I ateljén* och *Politiker och konstnär*. En sådan pendlande rörelse mellan olika delar av ett arbete tillhör tydligen det normala inom ämnesområdet. Metoden rekommenderas av både Mogens N. Pedersen och Alexander L. George. De betecknar den med uttrycken ”iterativ proces” på danska, respektive ”considerable iteration” på engelska. (Pedersen 1977:256 och George 1978:23.) Dock har trafiken i detta arbete, åtminstone inledningsvis, huvudsakligen gått åt ett håll, från de båda minst formaliserade fallstudierna till den mest formaliserade.

Ett sådant försök att utforska de begreppsmässiga förbindelserna med till synes olikartade modeller, teorier och metoder, uppmuntrade Silverman till i sin tidigare citerade metodlära. Enligt min uppfattning måste man först förbruka ett antal exempel för att nå en mer sammanhängande kunskap. Statsvetares fallstudier tycks vara en vald serie av historiska berättelser. En argumentation kan följa två linjer. Fallstudieforskaren skär vertikalt ut ett antal kortare berättelser ur ett översvallande rikt historiskt flöde. För att

arbetet skall resultera i en teori krävs skicklighet och vetenskaplig erfarenhet. Statsvetare förespråkar ofta denna vanskliga fallstudieväg. En alternativ argumentation innebär att den redovisade fallstudien föregås av ett omfattande förarbete. Förberedelserna innefattar inte bara definitioner, urval av objekt, val av episoder och fastställande av vilken teori som skall utväljas för förbättring, utan framförallt en rad små pilotstudier eller sonderingsstudier. På detta sätt föregås, helt legitimt, den vertikala analytiska fallstudien av ett flertal försöksvisa horisontella observationer.

Fallstudien blir enligt detta alternativa synsätt visserligen en effektiv metod att vertikalt i episodform på ett mycket begränsat utrymme redovisa viktiga resultat. Men den bygger på frågor som alstrats, när några horisontella berättelser löper samman vid ett experimentellt förhandsbetraktande av ett antal historiska episoder. Genom den här studiens erfarenhet framkommer också att fallstudiernas utsikter att leda till positiva resultat ökar om frågorna till materialet får formen av begrepp eller att frågorna närmar sig karaktären hos begrepp. Tillspetsat uttryckt innebär en lyckad teoriutveckling enligt fallstudiemetoden alltså en förbrukning av ett antal berättelser. En kritisk invändning mot fallstudiemetoden, med argumenten att den innebär en förbrukning av empiri, en upprepad sondering och ett avsevärt spekulativt förarbete, kan på ett sätt vara befogad. Denna kritik tonar dock bort om man betänker hur specialister på ett forskningsområde arbetar. Hos dessa ligger kunskap om samspelet och en vetenskaplig förståelse redan inbäddad i den professionella erfarenheten på delområdet, när ett nytt intressant fall tas emot för behandling.

De undersökningsobjekt, eller enheter på vetenskapens språk, som skall studeras måste definieras för att uppgiften skall vara meningsfull. De båda delarna i sammansättningen intellektuell politiker kan var för sig vålla svårigheter att definiera. Det sammansatta begreppet för denna enhet manar till viss eftertanke. Alla politiker är rimligvis inte intellektuella. Alla intellektuella, enligt en sociologisk eller yrkesmässig definition, som har ett politiskt uppdrag är inte intellektuella politiker. Det sagda betyder inte nödvändigtvis att antalet intellektuella politiker generellt är relativt lågt. Frekvensen varierar med största sannolikhet beroende på samhällsförhållanden, på variationer i det politiska systemet från land till land och även på hur livaktig och innovativ den allmänna kulturella verksamheten i ett land är. Om definitionen utformas alltför restriktivt beträffande det politiska uppdragets natur och omfattning, följer att personer som allmänt uppfattats som betydande intellektuella politiker faller utanför begreppets inhägnad.

Om definitionen utformas alltför restriktivt beträffande den intellektuella insatsens karaktär och betydelse, följer att antalet individer i kategorin intellektuella politiker som hamnar innanför inhägnaden blir alltför obetydligt för att en empirisk studie skall vara meningsfull. På detta sätt är en något för vid definition bättre än en alltför restriktiv. Kriterierna för en definition av begreppen intellektuell och intellektuell politiker har delvis hämtats från böcker av Seymour M. Lipset och den tidigare citerade Stephen T. Leonard. Som intellektuella betraktar Lipset alla de, som skapar, sprider och tillämpar kultur, med en kärna av kulturskapare och distributörer av kultur, samt en perifer grupp som består av de som tillämpar kultur i sitt arbete. (Lipset 1966:242.) Leonard diskuterar Shils uppfattning att intellektuella är personer "in frequent communication with symbols which are more general than the immediate concrete situations of every-day life, and remote in their reference in both time and space" och Baumans uppfattning om intellektuella som "interpreters". (Leonard 1996:11 och 17.) För konstruktion av en vetenskaplig definition har Hellevik rådfrågats. Enligt hans framställning kan en avgränsning utformas så att ett objekt tillhör en enhet om ett antal kännetecken uppfylls. (Hellevik 1987:36-37.)

Genom en första preliminär bestämning kan en avgränsning genomföras av den grupp ur vilken urvalet av intellektuella politiker kan göras. Den preliminära definitionen lägger en stabil grund för ett studium, som leder till en fortsatt teoriutveckling, resulterar i en mer detaljerad förståelse och därmed också möjliggör en mer teoretisk definition. Den preliminära definitionen skulle kunna lyda på följande sätt: En intellektuell politiker är en person som 1. genom utbildning eller självstudier tillägnat sig förmågan att hantera verbala symboler i skrift, och har publicerat någon skrift i ett mer principiellt ämne, 2. har säker och permanent tillgång till utrymme att framföra sina ståndpunkter i artiklar eller kommentarer i en tidning eller en tidskrift, och 3. har dels valts till en politisk representativ församling, dels någon gång beklätt en ministerpost alternativt innehaft ansvarsfulla befattningar i det politiska livet som president, oppositionsledare, partiledare eller ledande politiker i ett regionalt politiskt organ.

Denna preliminära definition finner en balans mellan det alltför restriktiva och det alltför vida. Kriterierna oppositionsledare eller partiledare innebär att många, t.ex. framträdande akademiker, som allmänt anses som intellektuella politiker inte utesluts. Kriteriet publicerat någon skrift i ett mer principiellt ämne medger att flera intellektuella politiker som inte gått vägen genom universitetsvärlden eller akademierna kan räknas till kategorin.

För studiens tre fall utgör den preliminära definitionen inget problem. Alla tre hade givit ut flera böcker i principiella ämnen. Alla var ministrar med ett klart ansvarsområde. Otto Bauer hade fri tillgång till spalterna i dagstidningen *Arbeiter-Zeitung** och i partitidskriften *Der Kampf***, i vilken Bauer under flera år publicerade sig i varje nummer. Ernst Wigforss skrev i dagstidningen *Arbetet*, för vilken han i ett tidigt skede ville bli utnämnd till chefredaktör, och medverkade ofta med artiklar i partitidskriften *Tiden*, för vilken han en period också var redaktör och skrev ledarna. Stafford Cripps var med och startade tidningen *The Tribune* och lämnade stora ekonomiska bidrag till denna tidning, som var hans offentliga organ och i vilken han medverkade med artiklar. Cripps tillhörde även den krets av politiskt aktiva, som initierade en politisk bokklubb, i vilken Cripps i början på 1930-talet gav ut flera skrifter, t.ex. *Why this Socialism?*. Cripps publicerade som minister efter kriget inte många artiklar, men väl böcker, och framträdde vid ett flertal tillfällen med direktsända radiotal, som han själv författat.

Som en rubrikmässig sammanfattning av metod och undersökningsobjekt skulle *horn och änglar* kunna sättas, efter en viss modifiering. Efter vad statsvetaren Stephen T. Leonard, påstår sig ha funnit, kallades de intellektuella under medeltidens föreställningsvärld för "angels" och under senare sekler ibland för "heavenly entities". (Leonard 1996:1-6.) Kanske uppkom beteckningen på samma sätt som när, efter sentida förändringar i uppfattningar och värderingar av målet för och ändamålet med intellektuell verksamhet, de intellektuella numera sägs producera intellektuellt kapital. Den danske statsvetaren Mogens N. Pedersen närmar sig i senare delen av sitt arbete om fallstudiemetoden alltmer naturvetenskapliga ideal eller ambitioner. Han talar till exempel om metoder som "den komparativt statiske datamatrix", "dimensionalitätsanalyserne" och "quasi-statistik". (Pedersen 1977:260, 262 och 263.) Jag avvisar således Pedersens positivistiska metoder och menar att detta detaljrika tal om variabelspråk och testterminologi för tankarna till talesättet "the devil is in the detail". Svårångade företeelser kan kanske inte göras synliga med hjälp av djävulens horn. Risken skulle snarare växa för en het strid om metodologiska detaljer. Vilka möjligheter finns att genom olika metodologiska överväganden och en klar materialavgränsning kunna undvika detaljernas helvete och svävande företeelser, och transformera en vetenskaplig test av horn och änglar till en kvalitativt och vetenskapligt grundad studie?

* *Arbetartidningen*

** *Kampen*

Materialets intellektuella politiker saknade varken påtaglig existens i gårdagens politiska liv eller förmåga att ingripa i skeendet. Med inriktningen mot kända eller upptäckta svagheter i den teori som utgjort utgångspunkten, kommer studiens episoder att väljas enligt en redovisad urvalsprincip, men likväl kommer många av dessa historiska episoder att belysa politiska misstag, analytiska försummelser, kommunikativ slentrian, oförsiktiga felsteg och pressade hastverk i de tre politikernas politiska arbete. Dessa empiriska inslag medför att änglarna mer kommer att framtona som fallna änglar eller nedstörtade änglar, allt dock till förmån för teoriutvecklingen. Uppläggningsen av min studie i enlighet med kraven hos den kvalitativa forskningen, som är fallstudiemetodens essens, visar också att i vissa bestämda avseenden kan inte de analytiska instrumenten bli exakt så vassa och spetsiga som hornen hos den tidigare nämnde potentaten. Horn kommer alltså att mer att likna ett annat horn, nämligen instrumentalistens gamla musikinstrument, som saknar ventiler, varför instrumentalisten får återge de olika tonerna i notskriften genom att med handen reglera luftflödet i tratten. Studien arbetar alltså med kvalitativa metoder, där vissa begrepp, men även språkliga vändningar och tolkningar är de metoder eller instrument, som kommer till användning. Det betyder inte att en begreppstät framställning eller analys avvisas. Men i en politisk värld av ömsesidiga inflytelser, strukturella ramfaktorer och historiska förändringsprocesser har en begreppsutveckling ibland svårt att hålla jämna steg med det politiska skeendet och ibland pågår begreppsutvecklingen i en miljö fylld av lätt insedd, närmast oöverstiglig, komplexitet. En metod kan då falla tillbaka på ett språk, som så noga som möjligt återger eller tolkar innebörden i olika dokument. Det vetenskapliga språket skall vara klart och korrekt. Läsaren skall inte behöva missförstå en mening på ett önskvärt sätt, för att kunna tillägna sig dess troligen avsedda innebörd.

Ett vetenskapligt arbete skall också innehålla uppgifter, som gör det möjligt att i efterhand pröva om hypoteserna är falska eller riktiga, hävdade Umberto Eco i sin manual. En kvalitativ forskare förkastar naturvetenskapen som modell för sin forskning och ger företräde åt en induktiv och åt en på djupare förståelse inriktad forskning snarare än åt en hypotestestande, hävdade David Silverman i sin metodlära. Vilken möjlighet finns att efterhandsgranska en innovativ och teoriutvecklande undersökning?

Resultaten skall gå att kontrollera i en upprepad forskning som utnyttjar de begrepp som studien använt och utvecklat. En sådan efterhandskontroll består av ett arbete som med hjälp av studiens begrepp prövar avhandlingens resultat på ett annat material. Däremot kan knappast de uppslag och den

inspiration, som har hämtats på olika laterala vägar, bli föremål för efterhandsprövning. Importen från laterala områden har likväl angivits på flera ställen i texten, så att en uppmärksam läsare kan följa mina tankegångar. Flödet från det omedvetnas område kan inte heller bli föremål för en upprepad kontroll. Denna framkallning, som inte angivits speciellt i texten, har förlöpt ganska lätt. Undantaget var att ge bilden – utan ord eller i ord – rätt betydelse i de intellektuellas arbete. Men kontrollen av de vetenskapliga resultaten skall ske med de utformade begreppen och inte längs vägarna till dessa begrepp. För att kombinera uppfattningarna hos Umberto Eco och David Silverman kan alltså i efterhand begrepp, metoder och operationaliseringar i fallstudierna prövas.

Genom att kort skildra hur de teoretiska delarna har vuxit fram ur aningar av sammanhang kan en forskningsprocedur och en forskningsmetodik reflekterat analyseras och klarare förstås. Min bild av forskningsproceduren har många likheter med en så kallad begreppshistoria, som Farr relativt kort och mer allmänt talar om i det i kapitel 2 citerade arbetet.

En undersökning, som uteslutande bygger på etablerad statsvetenskaplig teori och enbart hämtar materialet inom det egna gebitet, kan under gynnsamma omständigheter nå ett nöjaktigt resultat. Men sannolikt behövs impulser från flera områden för att få fram ny kunskap. I min studie har jag försökt, förutom att tillgodogöra mig det speciella materialet om de tre politikernas arbete och statsvetenskaplig facklitteratur, att även hämta uppslag genom att åhöra andra politiker och vetenskapsmän, att aktivt lyssna till musik⁹ och att uppmärksamt betrakta konst. En kritisk massa uppstår när erfarenheter från olika räjonger befruktar varandra. Exakt från vilka fält intryck importeras och på vilken ort produkten fabriceras är troligen av underordnad betydelse. Viktigare är att forskningsproceduren verkligen tillförs tillräckligt med material, som bidrar till det eftersträlvade resultatet. Eller som Farr uttrycker saken: "Theories, in turn, may be understood as intentional and rational attempts to solve practical and speculative problems generated in or between political beliefs, actions, and practices." (Farr 1989:33.)

Dynamiken i forskningsproceduren kommer från två håll, dels utifrån, dels inifrån. Intryck och uppslag från seminarier, forskarkurser, föredrag, vetenskapliga konferenser med workshops, paneldebatter, presentation och kritik av papers kan innebära en positiv feed-back. Olika kollegers acceptans av tankar och begrepp utgör ett tecken på att forskningsproceduren är på rätt väg. Men kommunikationen under denna process av begreppsförändring

präglas sannolikt av större reflexivitet än vad som anges i Farris beskrivning: "A community of speakers and theorists, however grand or humble, must be convinced of the rationality and progressiveness of the proposed changes. Their being convinced shows itself in their subsequent use of the concept in the proposed way." (Farr 1989:34.)

Inifrån kommer den första vaga tanken, den snabba, obeständiga bilden av hur forskningsproblemen skall kunna lösas. Men på grund av alla de störningar, som inträffar under arbetsprocessen, hotar den flyktiga bilden att försvinna och den måste återhämtas om och om igen. I ett skede då problemet kommit närmare sin lösning, tycks tråden slutgiltigt försvinna. Nya begrepp och nya teorier har då skapat en lätthet och en genomskinlighet. Forskaren börjar i stället ana att i anknytningen till de ursprungliga nu avklarade frågorna finns olösta, kanske mer spännande problem. För att också i detta sammanhang citera Farr: "Problems never rest. Not only may theorists change their concepts in attempting to solve problems, but they may discover *new* problems or *reconceptualize* old ones. (...) Once reconceptualized, problems call forth new theories, and new theories reconceptualize those problems, and so on." (Farr 1989:34.)

När forskningsproceduren vidgas kan kanske mer allmängiltiga resultat uppnås. Troligtvis underlättas teoribildningen av en överlagring av inflytelser från flera olika områden. I den intellektuella processen ingår ett multiperspektiv, ett oscillerande tidsperspektiv, av den typ som utvecklats i kapitel 1 och 3, men också en forskningsarbetets mekanism. Kritik av bestående teoretiska och begreppsmässiga uppfattningar, associationer till och från laterala områden, och kommunikation med vetenskapssamhället utgör delar av denna mekanism. Skillnaden mot Farris uppfattning och Silvermans rekommendation är inte stor.

Genom denna överblick av en forskningsprocedur och genom en teoretisk anknytning till begreppshistoria kan den inledande, ofta intuitiva uppfattningen om en forskningsansträngning stegvis och begreppsmässigt formaliseras till en aningens teknik.

Min studie lämnar inalles tre självständiga bidrag till metodutvecklingen: För det första den aningens teknik som systematiskt utnyttjar ämnets egna begrepp, olika laterala impulser och även framkallade minnesbilder. För det andra vad som kan kallas de iterativa fallstudierna, vars tre olika delar stått i kontinuerlig kontakt för utbyte av fruktbara begreppsuppslag och färdigutvecklade begrepp. För det tredje den metod som kallas "two-part inventions" och som möjliggör upptäckter genom att lyssna till två stämmor i taget.

Den sistnämnda statsvetenskapliga metoden kanon, som tillämpats främst i slutkapitlet, visar sig vara en konstruktiv metod. Sammantaget har dessa tre nya metoder, *aningens teknik*, *iterativa fallstudier* och *two-part inventions*, producerat min studies resultat. Omformat utgör de iterativa fallstudierna en metodologisk nyhet, eftersom iterativt studium vanligen syftar på forskningsrörelsen mellan en omfattande empiri och en framväxande teori, och inte som i min studies fall på det rörliga utbytet mellan tre olika typer av fallstudier. Slutligen bör nämnas att den metodologiska frågan om huruvida bilden spelar en roll i teoribildningen inte behandlats här i metodkapitlet, utan svaret får anstå till efter den empiriska genomgången i kapitel 5 och presenteras i kapitel 6.

Tidens förskräcklighet

I detta avsnitt behandlas den tid under vilken studiens tre intellektuella politiker verkade och i vilka sammanhang de med sina idéer försökte påverka den politiska händelseutvecklingen. Först förklaras rubrikens uttryck, något som vidgas till en pedagogisk analys av berättelsens roll inom vetenskapen. Därmed kan några böcker om den historiska och vetenskapliga kontexten öppnas. Den påföljande läsningen kan starta efter det att en uppfattning redovisats om hur statsvetenskapen kan dra nytta av historievetenskapen. Därpå analyseras, först utifrån vissa skillnader mellan de båda ämnenas ansatser och sedan utifrån den här studiens två forskningsfrågor, en del resultat om perioden i några viktigare vetenskapliga arbeten från 1990-talet. Nästa steg består i en analytisk bestämning av ett alternativt sätt att föreställa sig den vetenskapliga kontexten. Till slut förs med den på detta sätt rekonstruerade historiska kunskapen en diskussion om vilka grupper av politiska episoder från de intellektuella politikernas verksamhet som först kan bli föremål för en empirisk granskning och sedan ge ett stabilt underlag för en allsidig komparation.

Med uttrycket tidens förskräcklighet karaktäriserar författaren Viktor Rydberg industrialismens tidsålder i den välkända tendensdikten *Den nya Grottesången* från år 1891. I en omdiktning av den gamla myten om kung Frode, som tvingar trälinnorna att mala guld på Grottekvarnen, tecknar Viktor Rydberg indignerat ett modernt drama där miljoner människor offras i industrialismens samhälle: "För envar av kvarnen slukad fös en annan fram i hast!". Även en romantisk diktare rekonstruerar den politiska verkligheten och de historiska förloppen. I det episka diktverket på 35 sidor förekommer

många symboliska uttryck för Grottekvarnens produktionsresultat av typen "guldregnskur på guldregnskur". Däremot beskrivs den antika värld, där Rydbergs samhällsideal rådde, i en ironisk vändning vara en värld som till skillnad från den samtida "stirrade sig blind på idealen". (Rydberg 1962:183, 196, 198 och 216.) Rydbergs omdiktning rekonstruerar karaktäristiskt den politiska allegorin med hjälp av myt, drama, tragedi, symbolik, idealföreställningar och framtidsbilder. Rydbergs nutida ställning som sönderciterad klassiker och storproducent av bevingade ord får till konsekvens att många av de övriga dikterna gnistrar och glimmar alltför sövande, men stora delar av berättelsen om Grottekvarnen med sin skildring av en hetsande konkurrens i produktionslivet och av en idealistisk rättfärdighetsträngtan har ej av tiden härjats.

Historisk och vetenskaplig kontext

En "narrative" är både ett sätt att tänka och ett uttryck för en kulturens världsåskådning hävdar psykologen Jerome Bruner i ett teoretiskt och ontologiskt arbete. (Bruner 1996:XIV.) Narrativitet eller ett specifikt sätt att berätta förekommer både inom litteraturen och vetenskapen. T.ex. hos diktaren Viktor Rydberg, som med sina förändringar av berättelsen från Eddan, skapar påträngande och levande bilder av sin samtid. Narratives utgör enligt Bruner också en väg mot utveckling av kunskap inom den vetenskapliga utbildningen, "science education" och sedan inom själva forskningen. (Bruner 1996:119.) Bruner lämnar flera slående exempel från skilda forskningsfält på forskare, som funnit vägar och löst sina problem, först när de funnit en berättelse som givit impulserna: "It was grasping the right narrative that took the hard work". (Bruner 1996:125.)

I kapitlet *The Narrative Construal of Reality* beskriver Bruner mycket utförligt nio allmängiltiga regler för hur de vetenskapliga disciplinerna utvecklar och presenterar berättelser om verkligheten ("narrative realities"). Sist i kapitlet utvecklar Jerome Bruner kort ett generativt schema för analys av vetenskapliga narratives. Bruner hävdar således att sådana "constructs" är förvånansvärt svåra att skära sönder eller dissekera, eftersom "(n)arrativized realities, I suspect, are too ubiquitous, their construction too habitual or automatic to be accessible to easy inspection." (Bruner 1996:147.) Varpå han presenterar en tredelad modell för en sådan analys. Främst på denna punkt skall min studie använda Bruners förslag. Det trefaldiga motgiftet mot denna karaktäristiska typ av omedvetenhet om det automatiska och om det överallt

förekommande bruket av berättelser består av, säger Bruner, analysmetoderna kontrast, konfrontation och metakognition. Kontrast, att lyssna till två kontrasterande men lika rimliga beskrivningar av samma händelse utgör det första steget. Det andra steget består av en konfrontation mellan några berättande versioner av verkligheten, nämligen när verklighetskraven hos andras berättelser kommer i konflikt med den egna berättelsen. En konfrontation kan också kräva att en dom avkunnas mellan de motstridande berättelserna. Det tredje steget, metakognitionen, reser slutligen kunskaps-teoretiska frågor om hur man bäst når kunskap. Bruner skriver att "...the object of metacognition is to create alternate ways of conceiving of reality making." (Bruner 1996:148.)

Det finns även andra egenskaper hos narratives. Som en förövning till analysen av den historiska kontexten under 1900-talets första halvsekel kan några av Bruners begrepp vara värda att pröva för att belysa *Den nya Grottesångens* effekter på läsaren. Den rydbergska berättelsen, en laddad uppgörelse med industrisamhället, framstår som starkt anti-kapitalistisk, men också som anti-socialistisk till sin tendens. Många författare har upprepat vad Ernst Wigforss själv skrivit i sina *Minnen*, nämligen att han påverkats politiskt i socialistisk riktning av *Den nya Grottesången*. (Lönnroth 1988:175, Helldén 1990:43f, Hansson 1997:37 och EW Minnen I:123.) Innan frågan kan belysas, upprepas att Bruner i detta hänseende jämför litteratur och vetenskap. Jerome Bruner menar att en användning av "narrative heuristics", betyder att "(i)t is that shift that turns the discussion from the dead science to live science *making*". (Bruner 1996:126.) Läst och uppfattad som en narrative heuristic leder Rydbergs dikt inte till ett enkelt inplacerande av läsarna i partipolitiska fällor utan snarare till ett hävdande att diktverket kan ge intellektuella impulser till blivande politiker genom den imagination och fantasins kraft, som ger dikten dess prägel. Försättningen på tankegången finns i Bruners teoretiska sats: "It is only in the narrative mode that one can constuct an identity and find a place in one's culture." (Bruner 1996:42.) I ljuset av Bruners begrepp kan alltså Rydbergs rekonstruktion av människornas villkor i forntid, nutid och framtid i diktykeln om Grottekvarnen bli dubbelt identitetsskapande för läsaren; den kan ge en politisk identitet, men den kan också ge en självuppfattning och en rolluppfattning som en konstruerande och experimenterande politiker.

Statsvetenskap och historia

Fem väsentliga områden inom vilka statsvetenskapen kan dra nytta av historievetenskapens resultat, nämligen som en källa för material, som en länk mellan nutiden och det förflutna, som en kunskapsmängd för att testa teorier, som ett medel att analysera politiska begrepp och som en källa att hämta lärdomar från, anges av statsvetaren Dennis Kavanagh. (Kavanagh 1991:479-495.) Min studies huvudintresse ligger vid det underlag som historien kan bidra med vid en generering och en testning av teoretiska konstruktioner. Statsvetarna använder historien för att rannsaka det förflutna, ofta behandlat i form av fallstudier, för att härleda och testa satser. Historiker svarar för så mycket av det material, som vi statsvetare väljer från "for our own analytical purpose." (Kavanagh 1991:490.) Summeringen lyder att statsvetarnas arbeten är historia bara så tillvida att "it uses knowledge of the past to explain present-day political phenomena or to test propositions." (Kavanagh 1991:495.)

Statsvetenskapen kallas vidare av Kavanagh för en lånande disciplin och han hävdar att snarare lånas en mängd kunskaper än en uppsättning metoder. Han menar att kraven på att se studiet av politik som en gren inom humaniora – och inte som en avläggare till naturvetenskap – har hjälpt till med återupptagandet av historia och politisk teori inom statsvetenskapen. I princip ser Kavanagh en skillnad mellan å ena sidan historikernas systematiska beskrivning och analys och å andra sidan statsvetarnas allmänna begrepp ("generic concepts") i studiet av mönster i relationerna. Kavanagh balanserar sin uppfattning med att säga att skillnaden inte är så stor; vissa historiker använder i ökad utsträckning allmänna begrepp och mycket statsvetenskap beskriver och analyserar. Men hans allmänna påstående blir ändå att "there is a basic preoccupation with the particular in history and with the general in political science". (Kavanagh 1991:482.)

Exempel på hur tyngdpunkten i historikernas förklaringar kan förändras med tiden ges också av Kavanagh. Han redogör för hur olika generationer av historiker, från tiden strax efter det andra världskriget fram till våra dagar, har skildrat och förklarat orsakerna till Weimarrepublikens öde; tidigare som ett fall av kvarlevande auktoritära mönster, på senare år som ett fall av välfärdsstatens problem under en ekonomisk depression. (Kavanagh 1991:484.) Olika författare kan således rekonstruera historien utifrån nya perspektiv som vunnits genom ett större tidsavstånd eller som erövrats genom nya metoder eller genom en större samlad kunskap.

Sammantaget sker min analys genom en granskning av två verk av historiker

och ett verk av en statsvetare, som utnyttjar historiskt material. I det första steget kontrasteras främst den historiska kontexten i historikern Donald Sassoons 965-sidiga arbete *One Hundred Years of Socialism* med underrubriken *The West European Left in the Twentieth Century* från år 1996 med kontexten i statsvetaren Sheri Bermans uppmärksammade arbete *The Social Democratic Moment* med underrubriken *Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe* från 1998. I det andra stegets konfrontation stöter de nämnda två verken och även historikern Peter Clarkes *Hope and Glory: Britain 1900-1990* från år 1996 samman med den andra av min studies forskningsfrågor, för att riktat konfrontera de vetenskapliga kontexterna med varandra. I det sista steget, metakognitionen, diskuteras vilka slutsatser som kan dras för urvalet av de nio episoder, vilka vid en analys inte enbart kan ge en säkrare kunskap om den europeiska 1900-talshistorien utan främst ge en bättre kunskap genom en alternativ teoretisk framställning om företeelsen den intellektuelle politikern.

Kontrasten mellan de tre framställningarna av Europas historia är första steget i att kartlägga kontexten och den eventuellt narrativerade verklighet som finns i böckerna. Från Kavanaghs uppslagsrika artikel skall några frågor filtreras fram för att ställas till de nämnda forskarnas arbeten som behandlat den för de tre intellektuella politikerna aktuella epokens historia. Kontrastens huvudfråga lyder; framhäver författarna det allmänna eller det detaljartade? Vilka politiska problemområden och vilka teorier eller begrepp lyfter vetenskapsmännen fram i sina böcker? Även ett par andra frågor kan ställas på ett fruktbart sätt genom att Sassoon behandlar hela Västeuropas historia och därmed möjliggör en kontrastverkan med de andras skildringar: Konstruerar författarna historien och på vilket sätt? På vilket sätt vill de dra lärdomar av det noggranna studiet av den europeiska historien? Vid kontrasten ställs med titlarnas tillspetsning *One Hundred Years* mot det intressant dubbeltydiga *Moment*.

Konfrontation är det andra steget i kartläggningen av den europeiska historiska kontexten. Konfrontationen sker mellan Clarkes, Sassoons och Bermans böcker respektive och den andra av min studies båda forskningsfrågor. Denna konfrontation vid genomgången av de vetenskapliga verken sker i en strävan att få fram en rekonstruerande skildring av en epok: Hur skapas kontakten med den politiska omgivningen? Eller något anpassat till situationen: Hur var den samhälleliga omgivning beskaffad som den tidens politiker hade som uppgift att knyta an till och bygga en politisk relation till? Det kan synas självklart att en sådan faktor borde behandlas. Men skriver författarna om förutsättningar för politisk design och om vilka mer specifika

mönster av beteenden och respons, som fanns hos olika befolkningsgrupper och i olika delar av de olika länderna? Vilka uppfattningar och värderingar fanns hos väljarna? Vid konfrontationen drabbar med titlarnas summerande uttryck *Hope and Glory* och *Ideas and Politics* samman med *Syntes och design* och i konfrontationen stöter vidare med underrubrikernas bestämningar *The West European Left* samman med *Den intellektuelle politikern som konstnär*.

Metakognitionen utgör det tredje steget i konstruktionen av den europeiska historiska kontexten. Syftet är att med Bruners ord "create alternate ways of conceiving of reality making". (Bruner 1996:148.) Vilken möjlighet finns efter en analys av de uppburna böckerna att beakta, reflektera över och eventuellt integrera deras perspektiv och begrepp med min studies? Vilka möjligheter finns att genom granskning av böckernas problemområden finna de episoder som på samma gång realistiskt speglar den historiska utvecklingen, men också möjliggör de jämförelser av olika slag, som visar hur en intellektuell politiker löser problem. Kontextuellt valda och välfunna episoder kan således i hög grad bidra till teoriutvecklingen om den intellektuelle politikerns verksamhet. Vid metakognitionen söks alltså efter, med en fortsatt alludering på titlarna på ett par av de använda böckerna, att på ett vetenskapligt sätt nå fram till ett fruktbart *Hope for the Twentyfirst Century*.

Kontrast

För att belysa kontrasten mellan framställningarna hos historikern Sassoon och statsvetaren Berman ställs först frågan om vilka politiska problemområden de båda forskarna undersöker. Historikern Sassoon behandlar ett hundra års historia om "socialist politics" i Västeuropa med hänsyn till de restriktioner som partiernas arbete mötte från "capitalist development, the nation-state, the international system, dominant ideologies, the past." (Sassoon 1996: XXIII f.) Med Västeuropa avses i framställningen de länder som ligger väster om Elbe ner till Adriatiska havet. Tre delar urskiljs i partiernas utveckling; expansion från 1889, konsolidering från 1945 och kris 1973-1989. Greppet hindrar inte att mindre händelser också behandlas; t.ex. partiet PASOKs politik i Grekland och den partipolitiska konflikten kring dagstidningen *República* i revolutionens Portugal. (Sassoon 1996:633-644 och 610.) För den period av österrikisk historia, som min studie omfattar, behandlar Donald Sassoon kortfattat följande politiska skeenden; rösträttens utvidgning 1907, de nationella strävandena inom kejsardömet under det första världskriget, införandet av semester och åttatimmarsdagen efter kriget och utförligare den

ekonomiska depressionen med socialdemokratins nederlag, då Dollfuss upprättade en auktoritär regim 1933-34. (Sassoon 1996:21, 27, 55 och 70-73.)

Statsvetaren Bermans bok är starkare fokuserad. Den undersöker två avgörande politiska händelseförlopp, nämligen demokratiseringen 1917-1919 och den ekonomiska depressionen 1930-1933 och hur de socialdemokratiska partierna SPD i Tyskland och SAP i Sverige handlade. (Berman 1998:2.)

En terminologi med de två begreppen "resistance to capitalism" och "regulation", som betecknar ett system av "enforceable rules" med syftet att sätta juridiska ramar för den ekonomiska verksamheten, används av historikern Sassoon. (Sassoon 1996:759 och 766.)

Ett par begrepp för att kunna studera idéernas betydelsefulla roll i politiken utvecklas av statsvetaren Berman. Hon föreslår att man koncentrerar sig på det komplex av idéer, "programmatical beliefs", som ligger mellan ideologier och ståndpunkter i politiska sakfrågor. Dessa programmatical beliefs "provide guidelines for practical activity and for the formulation of solutions to everyday problems." Ett annat begrepp som används är idébärare, "carriers". Dessa kan spela en nyckelroll genom att skjuta in idéer i den politiska debatten och ge dem en framträdande plats. Men viktigare är begreppet institutionaliserade idéer, idéer som blir till en del i partirutinen. (Berman 1998:21 och 25-26.) Berman finner här en mellanform mellan de gängse sätten att behandla idéer, nämligen aktörscentralitet eller idécentralitet.

I valet mellan att behandla den politiska utvecklingen generellt eller partikulärt, inriktar Berman redan vid utgångspunkten sin studie mot det generella och Sassoon når en generell hypotesgenerering efter 800 sidor historia. Historikern Sassoon skriver alltså först om en sekellång politisk utveckling i ett dussintal länder sedd ur ett partiperspektiv och når sedan fram till ett sammanfattande begrepp som kan ge en förståelse av den utvecklingen. Begreppet är interdependens, som framhäver att vad som händer i ett land påverkar ett annat och att det ömsesidiga beroendet förstärks under globaliseringen. Till slut sammanfattas tanken om en slags interdependens på detta sätt: "the fate and probably the future of West European socialism cannot be separated from that of European capitalism." Krisen för den socialistiska och socialdemokratiska traditionen är, skriver Sassoon, "an integral component of a *fin-de-siècle* turmoil reshaping the planet at momentous speed". (Sassoon 1996:773, 776.)

Med begrepp på en mycket hög abstraktionsnivå om hur idéer påverkar

politik på ett generellt plan arbetar statsvetaren Berman. Huvudbegreppet är idéernas institutionalisering i politiska partier. Den viktigaste faktorn för idéers inflytande över politiken på lång sikt är deras "institutionalization", det vill säga att de blir "... embedded in an institution or organization". Det innebär att väl institutionaliserade börjar "... ideas take on a life of their own". Hon antyder bara vagt också en sorts evolution av idéer. (Berman 1998:26f och 32-34.) Dessa begrepp bygger visserligen upp en stor generaliseringskraft å ena sidan. Men å andra sidan uppstår ett par reduktioner av kontexten vid en applikation av begreppen på ett material om partiernas liv. Består inte partier av en grupp blandade röster snarare än av en enhetlig uppsättning institutionaliserade idéer? Var på tidsaxeln kan man studera brytpunkter i dogmatisk eller reformistisk riktning i ett partis utveckling?

Två typer av lärdomar av historien vill Sassoon dra. Han utfärdar en specifik varning för den partifanatiska historieskrivningen som säger "...that 'if only' its leaders had been wiser, or more principled, or more trusting of the masses, or less treacherous, the defeats would have been averted. Whenever possible, one should avoid constructing a whole scenario which is dependent on certain people acting differently." Han drar även en allmän lärdom om vad som hade hänt om idén om framsteget inte hade fått spridning: "Yet one must ask what the world would be like without political movements committed to a belief in progress, to the assumption that it is possible to move from a less to a more desirable state of affairs, to the idea that human distress can be alleviated, perhaps removed?" (Sassoon 1996:761.)

Två viktiga lärdomar från historien dras av Berman. Den ena om hur politisk hegemoni uppstår och den andra om hur politisk katastrof förorsakas. Först skriver hon om hur det svenska socialdemokratiska partiet under 1930-talet "developed a strong interventionist economic policy and cemented an alliance with Swedish peasants. These actions were crucial in leading Sweden toward decades of Social Democratic hegemony." Därefter drar hon lärdomen om hur det tyska socialdemokratiska partiet "did not put forward a convincing new economic program in response to the Depression, nor did it formulate a successful appeal to groups outside the working class. This contributed to the conditions in which Hitler and the Nazi party rose to political prominence and ultimately to national leadership." I slutet av arbetet framställer Berman kanske lärdomen om SPD i Tyskland än tydligare, när hon skriver att "... the interwar period in general, and the actions of the Social Democrats in particular, was crucial in determining Germany's final fascist outcome." (Berman 1998:11 och 200.)

Med några begrepp och en sammanfattande teori om ett ömsesidigt beroende av, en interdependens mellan, politiska och ekonomiska krafter, slutar Sassoon exposén över en europeisk historia. Sassoon använder själv uttrycket "writing a narrative". Han konstruerar historien med en narrative, som han kort beskriver med en för hans framställning välfunnen bild, historiens tåg: "trains can go faster or slower, they can come to a stop, they can explode; but they are constrained by their tracks." (Sassoon 1996:755.)

Uppfattningen om mellankrigstiden som ett ödesdigert skede i europeisk politik anger Berman komprimerat i inledningen av sin bok: "...the interwar period was a moment in time when Social Democratic parties were confronted with immense challenges as well as a brief opportunity to dramatically influence the course of world history." (Berman 1998:X.) Efter en omfattande empirisk undersökning sammanfattar hon sin framställning med att hävda, att under krissituationer måste politiska aktörer handla snabbt och de behöver fatta beslut och utvärdera alternativ på ett stenografiliknande sätt. Då tillgriper de lösningar som de har tillämpat tidigare. I sådana situationer tjänar idéer som "road maps", vilka ger ledning i en förvirrande och snabbt föränderlig omgivning. "In politics as in travel, maneuvering through unfamiliar territory without a map can prove difficult and even hazardous, and so actors who enter periods of crisis having thought through the relevant problems in advance (like the SAP) are more likely to perform well in the crunch than their unprepared counterparts." (Berman 1998:229.)

Troligtvis kan författarnas narrative realities identifieras först när svaren på de för den kontrasterande undersökningen uppställda frågorna kan jämföras och skillnaderna klarläggas. Min uppgift består inte i att karaktärisera dessa narrative realities. Men ett påpekande försvarar sin plats. När de intellektuellt högtstående arbetena sammanfattas använder författarna var sin träffande bild. Sassoon berättar med bilden "train constrained by their tracks" om en historisk verklighet, om en utdragen politisk kraftmätning mellan politiska partier och representanter för ett övermäktigt eller tillbakahållet ekonomiskt system, men om en utveckling inom vissa bestämda strukturella ramar. Mer allmänt formulerat konstruerar statsvetaren Berman med bilden road maps den verklighet, som består av politiskt kritiska situationer i vilka en idémässigt grundad handlingsberedskap avgör utfallet. Efter denna kontrastens analys framkommer att det finns motståndskraftiga och välargumenterade verklighetsbeskrivningar för olika partier, om olika viktiga skeenden och för olika länder. Men varje framställning måste också kunna utstå en prövning och en jämförelse av generaliseringsuppbbyggnaden.

För Storbritanniens 1900-talshistoria finns en sådan seglivad typ av berättelse. Det är en berättelse om tillbakagång, nedgång och minskad makt för öriket. Historikern Peter Clarkes framställning, som skall användas ingående nedan, avvisar bestämt en sådan beskrivning av Storbritanniens historia: "This story cannot simply be told as one of decline." (Clarke 1997:5.) Han har en alternativ berättelse om Storbritannien under 1900-talet, en positiv bild av en stigande medellivslängd, en högre BNP per invånare, en ekonomisk tillväxt utan motstycke i landets historia och en implementering av välfärdsstaten samt ett upprätthållande av en hög sysselsättningsnivå under efterkrigstiden. (Clarke 1997:402-403.) Hur utbredd den historiska berättelsen om nedgång har varit återges av en episod i en av studiens tre intellektuella politikernas verksamhet. Stafford Cripps skrev våren 1935 efter sina båda resor till USA i ett elva-sidigt manus ned sina synpunkter på den politiska utvecklingen där. Artikeln erbjöds den amerikanska tidskriften *Current History Magazine*. Redaktören Spencer Brodney svarar i brev att Cripps material är mest intressant för en engelsk läsekrets och föreslår en helt annan artikel, nämligen vad som händer med England, världens en gång ledande industriella och kommersiella makt, något som skulle vara intressant för en amerikansk publik: "The payment would be \$ 125." Stafford Cripps starkt negativa intresse för brevet historiska berättelse, framgår av att han överst i marginalen på brevet från Brodney har skrivit: "No time and not anyway for the fee suggested." (Cripps 558.)

Konfrontation

Clarke strävar efter att skriva en typ av "cultural history" som behandlar olika konsumtionsformer. Han vill lägga en politisk dimension till ekonomiska frågor och försöka "locating ideas in their full historical context." (Clarke 1997:4.) I enlighet med detta program skildrar Clarke också den historiska utvecklingen under teman som populärkultur, arkitektur, litteratur, offentlig underhållning, värderingar och religion. Ett kapitel ägnas åt *Women and Labour*, från det första världskriget och en tid framåt, och under rubriken *Gender* skildras på ett dussintal sidor en viktig del av 1980-talets utveckling.

Eftersom den politiska retoriken i Storbritannien ofta var färgad av bibelns språk, behövs några förtydligande uppgifter. Clarke varnar för att överdriva hastigheten i och omfattningen av sekulariseringen: "The religious affiliations of an earlier generation left a long-lasting residue." Historikern Clarke lämnar ett myller av statistiska uppgifter, med måttet "density", om hur stor andel av

den vuxna befolkningen som var aktiva kyrkobesökare. Den anglikanska kyrkan hade en density på 10 procent av befolkningen 1940, Church of Scotland 30-35 procent av den skotska befolkningen vid seklets mitt och den katolska kyrkan 9 procent av den brittiska befolkningen på 1960-talet. Till detta kom olika "Nonconformists", vars absoluta medlemstal dock minskade sedan 1910-talet. (Clarke 1997:159-166.) Siffrorna och definitionerna är osäkra, men det verkar som om vid mitten av 1900-talet minst en fjärdedel av befolkningen var kyrksam.

Konfrontationen mellan Clarkes cultural history och beskrivning av samhälleliga värderingar passar generellt samman med min studies markering av vikten av att knyta an till befolkningens värderingar genom begreppet politisk design. Det är också betydelsefullt för att förstå mer specifikt den relevans som Cripps anknytningar till religiösa föreställningar hade för att skapa kontakt med väljarna. I de bevarade manuskripten till Cripps tal finns många exempel med sådana anknytningar. (T.ex. Cripps 291, 292, 293, 561, 1058 och 1116.)

Hur politiska partier dels försöker påverka dels tvingas reagera på de skiftande ekonomiska förhållandena beskriver Sassoon. Trots att hans begreppsapparat inte fångar in det som min studie kallar politisk design och inte heller allmänhetens värderingar, närmar sig Sassoon med en försiktigt avvisande hållning något han ser som framtida företeelser, beslätade med begreppet politisk design. När genom integrationsprocessen i Europa regeringar ökar sin makt på parlamentens bekostnad, då kommer, säger Sassoon, sakfrågornas betydelse att minska. I stället kommer betydelsen att öka av en företeelse mellan väljarkår och politiker, som kan kallas "fides implicita". Med denna term avses en delegation av beslut på grundval av vad någon står för "... but in the belief that they can be 'trusted'. If policies are not clear, and we do not know what anyone will do, the question of the personality of politicians (already thrown into high relief by television) will assume ever greater significance." (Sassoon 1996:776.) Ett markerat avsteg från sitt huvudperspektiv gör Sassoon när han skall analysera omständigheterna kring Labours valseger 1945, med hela 183 mandat mer än Conservatives. Labour valsegrade därför att partiet uttryckte tidens stämningar, hade "the new Ethos" och framträdde som effektivt och kompetent. Krigskoalitionen hade legitimerat partiet. Labour hade fått ytterligare en värdefull tillgång: "a national-patriotic identity". Det andra världskrigets ideologiska dimension innebar att "... the defence of democracy was identified with the Left." (Sassoon 1996:122-123.)

Inte heller Bermans begreppsapparat fångar primärt och löpande in det som min studie kallar politisk design och inte heller allmänhetens värderingar. Men Berman närmar sig kortfattat med enstaka vändningar och med en självklarhet, till skillnad från Sassoon, företeelser som täcks av begreppet politisk design. Berman talar om att det ena av partierna hade "a willingness to reach out" och att det andra fann det "difficult to reach out", hade en "inability to reach out" och kunde inte heller "formulate a successful appeal". (Berman 1998:8 och 11.)

Stafford Cripps visade stor öppenhet och aktivt intresse för frågorna om hur man skulle skapa kontakt med omgivningens värderingar och för nya sätt för kommunikationen med samhällsmedborgarna. Som handelsminister tog Cripps flera initiativ för att utveckla företagets kontaktskapande verksamhet med konsumenterna och "took an equally significant interest in design." Ett av hans första beslut som handelsminister var att ge stöd åt den sedermera mycket omtalade designutställningen *Britain can make it* som hölls i september 1946. Under handelsministertiden tog han även initiativet till bildandet av The Council of Industrial Design. (Bryant 1998:370 och 385.) Politikerinitiativ som sannolikt bidrog till senare brittiska framgångar inom design och formgivning. Under ministertiden efter kriget höll Stafford Cripps också ett påfallande stort antal direktsända radiotal. (T.ex. Cripps 16, 27, 196, 1042, 1043, 1046, 1055, 1084, 1104, 1286 och 1287.)

Metakognition

Metakognitionens uppgift är att beakta de citerade författarnas tankar och språk, för att få en säkrare grund för min strävan att nå vetenskaplig kunskap om den intellektuelle politikern. Det blir en dialog eller en underhandling med de tre framstående vetenskaparna Berman, Clarke och Sassoon om hur man kan nå fram till en sorts ömsesidig förståelse av varandras synpunkter även om man inte kan åstadkomma en fullständig samklang dem emellan.

Första frågan inriktas mot hur den intellektuelle politikern kan bidra med en innovativ politisk problemlösning. Politikern eller aktören och den omgivande strukturen studeras i en process, där den intellektuelle politikerns insatser kan belysas. Sassoon talar om interdependensen mellan ekonomi och politik, men denna interdependens kan vara av det slaget att en intellektuell politiker har störst möjlighet att påverka när det ekonomiska systemet befinner sig i kris, snarare än när det löper stadigt av sig självt, då insatserna kanske blir mer begränsade.

Den första frågan om hur den intellektuelle politikern kan bidra med en innovativ politisk problemlösning kan få en ytterligare belysning av Bermans uppfattning om hur idéer påverkar politik. Men hennes analytiska begrepp för att fånga in viktiga politiska skeden står i bjärt kontrast till mina begrepp som syftar till att generellt förklara hur en viss politikertyp arbetar. Berman skriver att: "A prerequisite for ideational analysis is therefore finding a situation where the beliefs of a political actor appear to be linked with choices made." (Berman 1998:23.) Enligt min studie förenar den intellektuelle politikern olika uppfattningar till en problemlösning och presenterar ett designat förslag. Enligt Berman fanns vidare i Sverige en politisk reformism inom socialdemokratin sedan länge. (Berman 1998:26-27.) En uppgift blir att undersöka och belägga om ortodoxin bröts i samtiden eller om reformismen alltid funnits i de tre länderna i min studie. Berman anger att en faktor som stärkte reformismen i Sverige bestod i att ledande socialdemokrater var mer dynamiska och mer framgångsrika i att utnyttja möjligheterna, medan SPD sågs som ett parti av fantasilösa byråkrater beslutna att bevara status quo. (Berman 1998:228-229.) T.ex. anges medelåldern i SPD:s partistyreelse ha varit mellan 50 och 55 år under Weimarrepubliken. Berman uppger att i den svenska socialdemokratiska minoritetsregering, som trädde till år 1921, var den äldste medlemmen 43 år. (Berman 1998:298.) Men statsminister Branting skulle just fylla 61 år, finansminister Thorsson innehade åldern 56 år och socialminister Lindqvist, som varit LO-ordförande under 20 år, var 58 år. Beträffande samarbetsviljan med andra partier, så träffades en uppgörelse om krispolitiken efter långa förhandlingar sent under vårriksdagen 1933, men någon formell koalition, förutom den 1917-1920 under liberal ledning, med ett annat parti ingick inte det socialdemokratiska partiet förrän 1936.

Den andra frågan inriktas mot hur den intellektuelle politikern kan bidra med att utforma en politisk design som når väljarna. I enlighet med Peter Clarkes tankar om betydelsen av cultural history är det intressant att se vilka värderingar politikerna kunde vädja till under denna period i de olika länderna. Förekom uppfattningen att det t.ex. i Sverige fanns ett underlag i befolkningen för att vädja till samarbete och experimentlusta? Vilka värderingar kunde politiker i Österrike och i Storbritannien tänka sig att vädja till under denna epok?

Metakognitionens andra fråga kan tänjas ut till att beröra synen på hela politikerrollen enligt min studie, det vill säga till en utvidgad politikerroll omfattande både problemlösning och politisk design. Clarke framhäver med sin poängtering av cultural history själva grundförutsättningarna för politisk

design. Sassoon håller starkt på partiernas teoretiska problemlösning, utom när han skall ange orsakerna till Labours valframgång 1945, den största valsegern under den undersökta perioden. Berman presenterar däremot en relativt begränsad politikerroll, i vilken politikern inte har något direkt ansvar för problemlösningen. Politikerns huvuduppgift består i att vara en koppling eller en länk mellan de inom partiet relativt fixerade *programmatical beliefs* och dagspolitikens enskilda frågor. Något begrepp som motsvarar politisk design finns inte heller i Bermans uppfattning av politikerrollen. Beträffande utformningen av denna centrala roll föreligger förmodligen en betydande skillnad mellan politiska system som är partipolitiskt dominerade och de där partipolitiken spelar en mindre roll, samt mellan politiska system vid olika tidpunkter.

Tidens förskräcklighet, denna överblick över den vetenskapliga kontexten och denna resa genom Europas historia under 1900-talets första hälft, får avslutas med två summerande och vidgande frågor om vad dialogen/underhandlingen givit för resultat för ett alternativt sätt att uppfatta forskningsmöjligheterna inom området.

Vilken teori skall kunna beskriva den tid under vilken studiens tre intellektuella politiker verkade och i vilka sammanhang de med sina idéer försökte påverka den politiska händelseutvecklingen? Berman talar alltså om relativt fixerade *programmatical beliefs* och en institutionalisering av idéer. Berman ser som politikernas viktigaste uppgift att vara *carriers*: "Carriers act as intellectual entrepreneurs, bringing different ideas into the political system." (Berman 1998:25.) Denna teoretiska uppfattning står i kontrast till utgångspunkten hos Young, som hävdar att det finns tre typer av ledarskap; strukturellt, entreprenörlikt och intellektuellt ledarskap. Min studies teoretiska ram började konstrueras med hjälp av Edingers uppfattning att forskningen bör fokusera på den politiska processen, använda sig av en sorts *universal generalizations* och se efter hur den politiske ledaren är "managing political transactions in a highly pluralist system". Den fick impulser från Young som hävdar att den intellektuelle ledaren utvecklar *intellectual constructs* och ägnar sina ansträngningar åt *generation of ideas*. Till min teoretiska konstruktion fogades även Farris tes att politisk förändring och begrepps-förändring "must be understood as one complex and interrelated process"; samhällsförändring och begrepps-förändring är alltså komplext interrelaterade. När teorin ytterligare utvecklats med integrativ komplexitet, *frame reflection* och politisk design, tilldelas den intellektuelle politikern en betydande roll, där idéproduktionen är en samhällelig konstruktion av många avlyssnade

motstridande krafter som formas i ett växelspel till en innovativ lösning. Med stöd av Edinger, Young och Farr tar min studies teori överhanden över Sassoons trubbiga begrepp och Bermans generella teori om hur idéer påverkar politik. Det tycks fastmer som om idéerna för politiken, enligt Bermans teoretiska uppfattning, liknar en motor som hängs på farkosten för att driva på och föra den framåt. Enligt min uppfattning liknar den intellektuelle politikerns innovativa lösningar och politiska design snarast en seglare som med en nykonstruerad farkost tar hänsyn till strömmar och vindar och med skotade segel håller kursen så väl som möjligt.

Vilken empiri skall bli ett välargumenterat föremål för vetenskapligt angrepp? De skeden som skall undersökas kallas episoder, som betecknar historiska episoder och bildar ett metodologiskt begrepp. Benämningen episod har valts från det engelska ordets betydelse; "event as part of sequence". På så sätt täcker begreppet episod både ett inslag i ett större historiskt skede och ett led i en politikers verksamhet.

Vid valet av de nio episoder, som skall analyseras, skall stor hänsyn tas till de beaktade historikernas och statsvetarens framställningar om vilka politiska händelser som var betydelsefulla under denna period. Clarke och Sassoon är oerhört detaljerade vad beträffar in- och utrikespolitiken i Storbritannien respektive i Västeuropas länder. Berman fokuserar på de två viktigaste politiska skedena under 1900-talets första hälft, nämligen demokratiseringen och den ekonomiska och politiska krisen på 1930-talet. Framställningen hos de tre går att kombinera med mitt perspektiv där den intellektuelle politikerns insatser studeras dels i ett tidsperspektiv från tidiga till mogna politikerår dels med hänsyn till hur en politisk position med strikt ansvar i regeringsställning påverkar förmågan att lösa problem. De nio episoderna skall falla inom ramen för demokratiseringen i vid mening, skall röra akuta ekonomiska eller politiska krissituationer och behandla frågor om politikens utformning under tiden efter det österrikiska inbördeskriget och det andra världskriget. Med dessa avgränsningar reduceras antalet tänkbara episoder högst avsevärt. För mellankrigstiden väljs således Bermans båda skeden med instämmande av Clarke och Sassoon. Den tredje och sista gruppen av episoder väljs från det skede som med Sassoons term kallas en period av "consolidation" efter det andra världskriget. Men i Österrikes fall väljs skedet efter inbördeskriget 1934, då partimedlemmarna manades till en ny samling inför framtiden.

De politiska episoderna i den empiriska undersökningen får alltså inte väljas enbart utifrån den egna undersökningens teoretiska perspektiv. Risken skulle vara för alltför stor för att valet skulle falla på ett bekräftande material och

frestelsen att snabbt tolka orealistiska resultat som giltiga skulle vara svår att motstå. Därför har den kontextuella analysen upprättat kontakt med nyare historieskrivning och prövat begrepp i framstående arbeten om den aktuella tiden.

Studien har i det här avsnittet uppehållit sig på vida fält med förberedelser för att dynamiskt fortsätta resan mot målet. Det har varit mycket samspråk med erfarna teoretiker. Bruner har informerat om hur en vetenskaplig berättelse dissekteras och Kavanagh har svarat för verktygen. Det har varit mycken tävlan mellan forskare i historia och statsvetenskap. Clarke, Sassoon och Berman har alla bidragit med stimulerande och utmanande stoff. Med betydligt större vetenskaplig säkerhet kan nu den empiriska undersökningen för att nå hållbara resultat starta. Det finns förmodligen många faktorer som alstrar undantag och många hindrande faktorer att upptäcka vid ett närmare studium av de nio med hjälp av kontexten valda empiriska episoderna.

Kapitel 5

Ansvar och förändring

Den empiriska undersökningen av de tre intellektuella politikernas produktion och utveckling genomföres i detta kapitel. Först summeras teorin om designad problemlösning. Operationaliseringens frågor som skall riktas till materialet repeteras. Därefter presenteras kriterier för bedömning av politikernas värden i teorins två dimensioner. Analysen genomföres enligt de från kontextavsnittet valda episodgrupperna och begränsas till att söka illustrera de element som operationaliseringen fokuserar på. Efter genomgången av materialet för varje episod lämnas en kort sammanfattning av iakttagelserna. Slutsatser om de tre politikernas tänkande och handlande sker i resultatdelarna av kapitel 6. Där övervägs också konklusioner för teoriutvecklingen.

Teorin designad problemlösning består av två delar. Den kognitiva delen ger en förståelse av och fångar den intellektuelle politikerns förmåga att utforma en innovativ politisk linje genom en syntes i enlighet med stegen i den modifierade integrativa komplexiteten. Med frame reflection avses förmågan att formulera ramar inom vilka problemlösningen kan sökas. (Begränsningsfaktorer kan ibland användas synonymt med frame reflection.) Med differentiering avses förmågan att upptäcka mer än ett perspektiv på en fråga. Med reframing avses förmågan att omformulera det politiska problemet så att ett nytt synsätt öppnar sig. Med integration avses förmågan att upptäcka en relation mellan och att förena de olika perspektiven. Den kommunikativa delen av designad problemlösning ger en förståelse av hur den intellektuelle politikern, genom politisk design, skapar ömsesidig kontakt med väljarna. Politisk design avser konception och planering av politisk kommunikation i enlighet med följande begrepp: Med lansering avses förmågan att mobilisera intresset för den nya problemlösningen hos väljarna. Med förbindelseform avses förmågan att uppnå kontakt mellan den nya problemlösningen och väljarnas behov, intressen och önsknings. Med förknippningssätt avses förmågan att förena den nya problemlösningen med förankrade samhälleliga värderingar hos väljarna. Med visualisering avses förmågan att uttrycka den nya problemlösningen i en bild eller vision av det framtida samhället och att

presentera ett kompletterande utrustningspaket kring den nya politiska lösningen. Modifierad integrativ komplexitet och politisk design utgör alltså de kognitiva och kommunikativa delarna av teorin designad problemlösning.

I den empiriska granskningen kommer åtta frågor att riktas till materialet inom de nio episoderna i den ordning som anges i det följande. Endast i en episod ändras ordningsföljden, och den politiska designen redovisas först. De angivna frågorna besvaras kort och där det är möjligt anges också en uppgift om frekvensen i användningen av respektive begrepp eller i vilken utsträckning den av begreppet betecknade företeelsen återfinns.

Operationaliseringen av den modifierade integrativa komplexiteten genomförs på detta sätt. Frame reflection: Vilka politiska begränsningsfaktorer anges som en ram för problemets lösning? Differentiering: Vilka olika intressen och uppfattningar registreras som ett inslag i problemlösningen? Reframing: Förekommer en reframing, en omformulering av det politiska problemet? Integration: Förekommer en syntes, en sammanfogning, av olika ståndpunkter som en problemlösning i materialet?

Operationaliseringen av den politiska designen genomförs på detta sätt. Lansering: Hur mobiliseras intresset för den nya problemlösningen hos väljarna? Förbindelseform: Hur uppnås kontakten mellan den nya problemlösningen och väljarna? Förknippningssätt: Hur förenas den nya problemlösningen med förankrade värderingar hos väljarna? Visualisering: Hur uttryckes den nya problemlösningen? Förekommer en bild av det framtida samhället, eller en vision, som kan tilltala väljarna?

Kriterier för bedömning av den modifierade integrativa komplexiteten, den syntesskapande förmågan, skall fastställas. En använd bild av en möjlig kombination räcker inte för att betecknas som en utvecklad syntes och innebär således låg modifierad integrativ komplexitet. Användning av metoder, begrepp och teorier för att skapa en syntes utgör å andra sidan ett tillräckligt kriterium för hög modifierad integrativ komplexitet. Med metod avses en samhällelig och politisk metodik, som tydligt anger ett tilltänkt tillvägagångssätt, vilket utgör ett självklart inslag i den integrerande lösningen. Att ange kvantitativa mått på förekomsten av de fyra företeelserna är fullt möjligt, men inte nödvändigtvis fruktbart, eftersom tre av de fyra begreppen strängt taget bara behöver användas en gång för att lösa problemet. Enbart för begreppet differentiering, när det förekommer, kan ett mer frekvent bruk förväntas.

Kriterier för bedömning av den politiska designförmågan skall fastställas. Användningen av ett flertal exempel på de båda begreppen förbindelseform

och förknippningssätt för att nå ut med budskapet, innebär en hög politisk designförmåga. Utnyttjas dessutom placements i förbindelseformen och förknippningssättet i designen bedöms självklart den politiska designförmågan som hög. Lansering uppfattas främst som ett område där designerns fantasi att använda överraskande grepp kan spelas ut. Men lanseringen, som också vinner uppmärksamhet med placements, får enbart en kompletterande uppgift bland designerns två viktigaste medel, förbindelseform och förknippningssätt. Därför bedöms användning av enbart lansering i designen som låg designförmåga. Om enbart det fjärde medlet visualisering används, karaktäriseras designförmågan också som låg. Visualisering i form av en vision måste användas med försiktighet för att nå önskad effekt, och lämnar då ett kompletterande positivt bidrag.

De nio episoderna skall falla inom ramen för demokratiseringen i vid mening, skall återspegla akuta ekonomiska eller politiska krissituationer och behandla frågor om samhällets uppbyggnad under ett konsoliderings-skede, efter det österrikiska inbördeskriget och det andra världskriget. De två första grupperna av episoder hämtas alltså från Bermans båda skeden, med instämmande av Clarke och Sassoon. Den tredje och sista gruppen av episoder väljs alltså från det skede som Sassoon kallar en period av konsolidering. Dessa avgränsningar reducerar antalet tänkbara historiska episoder högst avsevärt.

Demokratiseringen i vid mening bildar upptakten. I Österrike stod frågorna om en utvidgad rösträtt och de olika nationalitetsgruppernas ställning i det habsburgska kejsardömet på dagordningen under 1900-talets första år. I Sverige diskuterades efter den allmänna rösträttens genomförande en utvidgning av de anställdas inflytande på arbetsplatserna. I Storbritannien var demokratin av äldre datum, men under mellankrigstiden fördes en diskussion om huruvida demokratiska principer skulle kunna tillämpas på den internationella politikens område, genom exempelvis bindande beslut om sanktioner inom Nationernas förbund. Dessa tre episoder kan föras in under rubriken *Tidiga år* under de tre politikernas bana. Med förtydligandet att Otto Bauer, som var född 1881, direkt efter sin promotion 1906 skrev en bok om nationalitetsfrågan. I det arbetet föreslog Bauer bland annat sådana konstitutionella förändringar, som att Österrike skulle ombildas till en förbundsstat av nationaliteter, med allmän rösträtt och med autonoma självförvaltningsområden. (OBW 1:577.) Wigforss, som också var född 1881, hade en längre studietid och kom in i riksdagen 1919 och blev hösten 1921

ledamot i kommittén för industriell demokrati. Wigforss skrev själv slutbetänkandet och även artiklar i ämnet. Cripps, som var åtta år yngre än Bauer och Wigforss, kom in i underhuset 1931 och satt i regeringen som Solicitor-General 1930-31. Han engagerade sig på 1930-talet i de internationella frågorna, bland annat med opinionsbildning för den republikanska sidan i det spanska inbördeskriget. Cripps skrev i mitten på 1930-talet *The Struggle for Peace*, en bok om den kollektiva säkerheten, som bland annat behandlade om och hur staterna skulle kunna fatta gemensamma beslut mot ett land, som bröt mot den internationella fredsordningen.

Politiska eller ekonomiska kriser ingår i en mellanperiod av episoder under rubriken *Avgörande år*. För Otto Bauers del studeras hans tal under den politiska krisen 1927, som av historiker betecknas som en vändpunkt i den första österrikiska republikens historia. (Miller 1985b:68.) För Wigforss del fokuseras på hans skrifter om ekonomisk politik under depressionen i början på 1930-talet. För Cripps del fokuseras på några tal under den exportoffensiv, som handelsministern startade när Storbritannien måste akut finansiera de omfattande utländska lån, vilka hade tagits upp under det andra världskriget.

Ett skede av konsolidering i politiken karaktäriserar den tredje gruppen av episoder under rubriken *Mogna år*. För Cripps del väljs material från de tre år under vilka han som finansminister etablerade en ny regim i den ekonomiska politiken. (Clarke 1997:230) För Wigforss del väljs den skrift från 1956, som utgör ett inlägg i en diskussion om den framtida politikens inriktning; mot social konservatism, ett samhälle utan klasser eller amerikanska ideal. (EWSIU V:160.) För Otto Bauers del väljs ”his last important work, *Between Two World Wars?*” (Sassoon 1996:73.), som han skrev summerande under exilen i Brno. Den sista episoden väljs i Österrikes fall från ett skede efter inbördeskriget, då Otto Bauer övervägde vilka politiska möjligheter, som skulle kunna finnas efter det världskrig han förutsåg.

Från studiet av de nio episoderna bör slutsatser kunna dras om tänkandet och handlandet, samt av förändringar i dessa dimensioner, hos de tre politikerna med hänsyn till ålder och utveckling. Analysen omfattar i Otto Bauers fall 30 år, i Ernst Wigforss fall något mer än 30 år och i Stafford Cripps fall en period på knappt 15 år. Hela materialet för Cripps, som publicerade minst av de tre, omfattar omkring 15 böcker. Ett kontextstyrt urval av material tillåter en vetenskaplig jämförelse mellan de tre politikerna. En teoristyrd undersökning frambringar likaledes säkrare slutsatser än vad en heltäckande eller en ensidigt inriktad framställning skulle göra. En begränsning i

möjligheterna att fånga villkoren för intellektuell, innovativ politik ligger emellertid i det förhållandet att åtta av de nio episoderna gäller inrikespolitik, allt under antagandet att innovativ politik framstår som svårare att utforma på det utrikespolitiska området. Vid en jämförelse av villkoren bör vidare observans hållas på slutsatserna från den andra gruppen av episoder; Bauer verkar 1927 som oppositionspolitiker, Wigforss träder på hösten 1932 till som finansminister och Cripps har 1947 innehaft posten som handelsminister i två år.

Tidiga år

Nationaliteterna och karaktärsgemenskapen

I detta avsnitt skall innehållet i en bok av Otto Bauer undersökas för att belysa både teorin designad problemlösning och ett tidigt skede i en politikers utveckling. Boken om nationalitetsfrågan och socialdemokratins utgavs år 1907, men den undersökta tiden utsträcks till en längre period av österrikisk politisk historia, eftersom boken 1924 kom ut i en andra upplaga med ett nyskrivet förord av Bauer. År 2000 publicerades arbetet i en engelsk översättning med titeln *The Question of Nationalities and Social Democracy*, från vilken utgåva citaten här hämtas. Den politiska bakgrunden till utgivningen av boken tecknas kortfattat av Fischer: "Among the monarchy's most difficult problems was that of resolving the nationalities question, an issue that was also proving increasingly problematic in both practical and theoretical terms for the young Social Democratic movement". (Fischer 2000:x.) Det habsburgska väldet hade år 1910 omkring 50 miljoner invånare och befolkades av mer än tio olika nationaliteter. (Sked 1996:278-284.) Därför kan den sista delen av Bauers bok, med ett program för nationaliteternas utvidgade politiska rättigheter inom det habsburgska riket, ligga inom studiens ram för en episod av demokratisering. Valet av rubrik, *Nationaliteterna och karaktärsgemenskapen*, motiveras med att den sistnämnda termen utgör ett av huvudbegreppen i Bauers bok.

För arbetet om nationalitetsfrågan sätter Bauer främst en teoretisk ram. Han säger att i en tid av stora nationella strider har vi knappt "the beginnings of a satisfactory theory of the essence of the nation." (Bauer 2000:19.) Den som försöker förstå nationell ideologi eller kritisera den, fortsätter Bauer, "cannot avoid the question of what it is that constitutes the essence of the nation".

(Bauer 2000:19.) Bauer säger vidare att frågan om hur nationalkaraktärer utvecklas och skiljer sig från varandra "is what scholarship must seek to understand". (Bauer 2000:22-23.) Att frame reflection kretsar kring en uppgift för en vetenskapsman understryker Bauer på nytt: "It is this explanation of the national community of character that is the task of scholarship." (Bauer 2000:25.) I de första ramarna anges en teoretisk uppgift. En inledande exposé görs över nationsbegreppet i flera discipliner, som historia, socialantropologi, sociologi, juridik, filosofi och psykologi, men det står snart klart att arbetet kommer att höra hemma inom sociologin. Även för att vara ett vetenskapligt syftande arbete måste ramarna anses som synnerligen vida. Bauer kallar själv uppgiften "a task that can never be completed". (Bauer 2000:3.) Inga politiska begränsningsfaktorer anges som en ram för problemets lösning.

I differentieringen diskuteras i detalj en rad befintliga teorier om nationer som ett inslag i lösningen av uppgiften. Dessa teorier sammanfattar Bauer själv i tre grupper; metafysiska nationsteorier som "national spiritualism and national materialism", psykologiska nationsteorier av typen "psychological-intellectualist and psychological-voluntarist" och empiriska nationsteorier "which is content to enumerate the elements essential to the nation". Bauer kritiserar sedan dessa teorier utifrån sin egen nationsteori; "the community of character arising from the community of fate". (Bauer 2000:471.) Men differentieringen går längre än så. Framställningen ger såväl ett långt historiskt perspektiv på frågan som ett utvecklingsperspektiv uttryckt i ekonomiska termer. (Bauer 2000:36-99.)

En reframing, en omformulering, av det politiska problemet förekommer när Bauer presenterar två nya element i boken: "Only now are we in a position to comprehensively define the concept of the nation. *The nation is the totality of human beings bound together by a community of fate into a community of character.*" (Bauer 2000:117.) Definitionens båda begrepp beskriver processer av ömsesidig social interaktion. Ödesgemenskapen betecknar den gemensamma historiska erfarenheten av samma öde i en kontext av konstanta relationer av kontinuerlig interaktion. (Bauer 2000:100.) En nation utgör en karaktärs-gemenskap genom att individerna står i konstant interaktion med andra individer, och denna nya gemenskap växer ut ur ödesgemenskapen. (Bauer 2000:112 och 101.) Begreppen ödesgemenskap och karaktärs-gemenskap lösgör nationalitetsbegreppet från en dittills ensidig bindning till territoriet, och möjliggör den integrerande politiska lösningen i form av en multinationell stat och en politisk nationell autonomi. Omformuleringen konstruerar sociala länkar.

Integrationen i problemlösningen samlas kring förslag om en multinationell stat och ett politiskt program för socialdemokratien i nationalitetsfrågan. En ny konstitution och ett nytt program behövs, argumenterar Bauer, därför att den jordägande adeln och bourgeoisien genom dominans och förtryck har hindrat arbetarna att utveckla en egen nationell kultur: "A constitution that gives each nation the power to develop its culture;" och han fortsätter "(e)ach nation should independently satisfy its own national cultural needs, should govern itself; the state should limit itself to the protection of those interests which are a matter of indifference in national terms, but are common to all nations. Thus, national autonomy, the self-determination of nations, necessarily becomes the constitutional program of the working class of all nations within the multinational state." (Bauer 2000:255-256.) Men förslagen i programmet behöver inte vara en slutpunkt: "National autonomy within our society is only a step on the path to that full self-determination of the nations that is possible only upon the firm foundation of the socialist mode of production." (Bauer 2000:258.) Community of fate och community of character utgör inte några precisa begrepp; de är snarare beskrivningar av hur en avgränsad samhällelig process kan leda till sociala och politiska reaktioner av många skiftande slag, t.ex. i form av en nationalistisk rörelse, en ny nationalstat, en assimilation, en multinationell stat, en autonomi eller andra politiska uttryck. Som en följd av detta kan bokens två integrerande begrepp, multinationell stat och nationell politisk autonomi, om än positivt laddade, förefalla allt annat än självklara och stå öppna för kritik.

I fråga om politisk design undersöks först lanseringen. Hur mobiliserar Bauer intresset för bokens nya problemlösning hos väljarna? Boken gavs ut i maj 1907 (OBW 1:50), samma månad som det första demokratiska valet hölls i den österrikiska delen av dubbelmonarkin. När det nyvalda parlamentet samlades för diskussioner, bestod den socialdemokratiska parlamentsgruppen av 87 ledamöter från fem olika nationaliteter. (Fischer 2000:x.) Sekundära och relativt oväsentliga förefaller de ofta framförda påpekandena om att en 26-åring på mindre än ett år skrev den 576-sidiga boken. Lanseringens placement består snarare i att en ung forskare lyfter in ett omfattande arbete mitt i en central politisk debatt. Innehållet var inte alldeles nytt och de politiska förhållandena ändrades snabbt, så att både nationalitetssprogrammet och det habsburgska riket blev överspelade av händelseutvecklingen.

Hur uppnår den nya problemlösningen kontakt med väljarna och hur förenas den med deras förankrade värderingar? Boken lämnar inte några belägg på förbindelseform och förknippningssätt. Eftersom framställningen

avfattades på ett abstrakt, vetenskapligt språk och undersökningen utfördes med en vetenskaplig noggrannhet, uteslöts uppenbarligen förbindelseform och förknippningssätt i en skrift, som ändå hade ett politiskt syfte. Några få tecken på politisk design förekommer dock. Om den internationella socialistiska rörelsen skriver den då erfarne politikern Bauer i förordet till den andra upplagan 1924: "It must learn (...) to teach its nationally differentiated troops to coordinate their efforts in the service of common goals and to combine their forces in a common struggle (...)". (Bauer 2000:18.) Citatet innehåller alltså en anvisning om att budskapet måste politiskt designas, på vilket sätt det bör ske och vilken organisation som skall utföra designuppgiften. Otto Bauer inser här värdet och betydelsen av politisk design, men han designar inte själv! Den uppgiften överlåter han nämligen på den Andra internationalen.

Uttrycks den nya problemlösningen i bilder eller i en vision, som kan tilltala väljarna? Sker någon visualisering av det framtida samhället? Eftersom boken präglas av ett vetenskapligt skrivsätt, förekommer ordbilder ytterst sparsamt. Däremot presenteras en vision. Bauer urskiljer en utveckling med allt tätare länkar av interaktion mellan stater, tillskapandet av internationella myndigheter och internationella administrativa sammanslutningar på olika områden, och andra organisationer vars verksamhet inte hindras av några statsgränser. (Bauer 2000:412-413.) Han ser framväxten av en "new type of social structure above the national polity, a *state of states*, into which the individual national polities will integrate themselves. The *United States of Europe* will thus be no longer a dream, but the inevitable ultimate goal of a movement that the nations have long since begun and that will be enormously accelerated by forces that are already becoming apparent." (Bauer 2000:414.) Han säger sig visserligen inte ha någon önskan "to depict a fantasy of the coming society". Men trots denna nedtoning av visionen, hyser han den politiska drömmen att inom en sådan framtida internationell enhet alla nationaliteter är kallade till att "independently develop and freely enjoy their national cultures". (Bauer 2000:414-415.)

Operationaliseringens bild av Bauer som intellektuell politiker i en uppgörelse med en av de viktigaste politiska frågorna under kejsartidens Österrike kan presenteras på följande sätt. Frame reflection utmärks av en teoretisk ram, differentieringen fokuserar på historiska och begreppsmässiga aspekter. En reframing förekommer, men är ofullständig och leder logiskt inte till den valda integrationen. Eftersom Bauer för fram både metoder i ett

politiskt program och många nya begrepp i boken, utmärks den av en hög modifierad integrativ komplexitet, även om verket inte utvecklar någon teori för en multinationell enhet. Den politiska designen under denna episod utmärks av att lanseringen av boken sker vid rätt tidpunkt, medan förknippningssätt och förbindelseform saknas i en abstrakt framställning. En framtidsvision utformas. Eftersom varken förbindelseform eller förknippningssätt används, karaktäriseras Bauers politiska designförmåga som låg under denna första episod.

På våren 1907 daterar Otto Bauer förordet till den första upplagan av boken om nationalitetsfrågan och i oktober 1907 fattar den socialdemokratiska parlamentsklubben beslut om att anställa Bauer som sekreterare. (OBW 1:50 och Sozialdem. Verband, Klub-Protokolle 1907: Heft 4.) Boken behandlar frågor om demokratisering i vid mening och anställningen som sekreterare får ses som en möjlig inledning på en bana som intellektuell politiker, ett första steg, som elva år senare följs av ett inval i parlamentet och en post i regeringen.

Ett par drag framträder under denna första episod. En balans saknas mellan syntes och design i Bauers förslag. Närmast tillhands ligger tolkningen att han inte har fallenhet för politisk design. Designuppgiften att nå både maktcentra i Wien och periferins nya maktgrupper var svår, men inte omöjlig. Frånvaron av politisk design skulle kunna dölja vissa kvalitetsbrister i problemlösningen. Den politiska designen måste vara trovärdig, syntesen måste vara av hög kvalitet och gå att omsätta politiskt. Citatet i kommentaren från 1924 visar emellertid att Bauer då är medveten om vikten av politisk design, men att han själv har svårt för att utforma den i praktiken. Uppmärksamheten i den politiska debatten nåddes sannolikt främst genom kunskapsmängden och den analytiska kraften i boken. Detta kan ha uppmuntrat Otto Bauer att fortsätta med denna typ av problemlösningar, marknadsförda utan politisk design.

Vidare kan en reflektion om arbetssättet framföras. Bauer går i förordet till den andra upplagan av boken in på kritiken från det marxistiska lägret mot begreppet nationalkaraktär och säger sig därför vilja förklara den betydelse begreppet har och vilken funktion det fyller. Detta görs utifrån en ny bok av Duhem som behandlar forskningsmetoderna hos franska respektive brittiska fysiker. De förra använder deduktiva metoder, de senare induktiva. Duhem finner samma mönster hos de skönlitterära författarna. Bauer sammanfattar sitt referat genom att påminna om de litterära gestalterna Lady Macbeth och Hamlet: "Here we find the human being in all his contradictions, in his

harrowing indivisibility, his irreducibility!” Framställningen hos Bauer mynnar ut i ett instämmande i betydelsen av ”the ability to orientate oneself easily within the most complicated of combinations without the need to simplify or reduce them, the ability to make the contradictory itself serve practical necessity.” (Bauer 2000:7-9.) Tillägget från 1924 utgör alltså ett försvar för den motsägelsefulla hållningen, som också Bauer ansåg fanns i arbetet från 1907.

Iakttagelserna att den politiska karriärens start byggde på utgivningen av en mycket uppmärksammas bok, att den tidiga designade problemlösningen visade en obalans mellan syntes och design, mellan den modifierade integrativa komplexiteten och den politiska designen, och att författaren bar på en självbild av motsägelsefull vetenskapsman, utgör tre observationer som stärker analysen av en intellektuell politikers bana, politiska lösningar och arbetssätt. Påståendena gäller den första episoden, men kan tänkas få betydelse för förståelsen av Bauers insatser också under de två följande episoderna.

Arbetarna och den industriella demokratin

Efter demokratins genombrott i Europa vid det första världskrigets slut, debatterades i vilken omfattning förhållandena inom arbetslivet borde reformeras som en följd av de politiska förändringarna. (EWSIU II:59-136.) Även i Sverige diskuterades frågan och en offentlig utredning tillsattes år 1920. Till en av ledamöterna utsågs Ernst Wigforss, som på hösten 1921 fick rycka upp som ordförande för kommittén. (EW Minnen II:160.) Ett begränsat lagförslag lades fram om införande av driftsråd på arbetsplatserna med representation för de anställda, men krymptes av majoriteten till ett förslag om att råden i huvudsak skulle ha en informationsfunktion. (Hansson 1997:253.) Ernst Wigforss hade tidigare publicerat material om experimenten på området i olika länder, först i artikelform, och denna bakgrundsteckning utkom i bokform under rubriken *Industrins demokratisering*. När utredningsarbetet i kommittén avslutades utan ytterligare resultat, skrev Wigforss själv ett slutbetänkande i SOU, *Allmän överblick av den industriella industrins problem*. Denna skrift från 1923 utgör hela underlaget för analysen i detta avsnitt. Alla sidhänvisningar till betänkandet sker till del II av Wigforss samlade skrifter, där boken också finns med. (EWSIU II:137-209.) Valet av rubrik för denna första historiska episod, *Arbetarna och den industriella demokratin*, kräver alltså ingen ytterligare motivering.

Ett par exempel på frame reflection anges. Först sägs att det inte är lämpligt

att som ovidkommande urskilja någon av de olika föreställningarna om vad industriell demokrati skulle kunna innebära. "En dylik begränsning av området" skulle ha ett tvivelaktigt värde som utgångspunkt för framställningen. I stället anges dessa "växlande motiv" för industriell demokrati som den "allra lämpligaste utgångspunkten" och begränsningsfaktorerna för en undersökning med säkrare grepp anges till hur man lyckas att "klargöra motiven till de skiftande uppslagen, alltså söker sig tillbaka till källorna för att därifrån följa strömningarna fram mot de praktiska konsekvenserna". (S. 142.) Frame reflection får karaktären av ett utvecklingsperspektiv på problemlösningen. Ramen blir därför mycket vid och utsträckt i tiden.

I differentieringen söker Wigforss, genom att rekognosera och kartlägga "intresset för" olika aspekter av produktionslivet, finna de gemensamma rörelser och förenande inställningar som skulle kunna utgöra en grund för en innovativ lösning. Han särskiljer först olika motivgrupper och organisations typer på den industriella demokratins område. Därefter går han igenom synpunkter från de anställda och företagarna samt från medborgarna som konsumenter. Han utvecklar också ett par ideologiska perspektiv på de urskilda aspekterna av arbetslivet. Framställningen blir därigenom såväl en avlyssning av röster och inlägg som en genomspelning av teoretiskt konstruerade inställningar och behov hos olika samhällsgrupper. Differentieringen sker emellertid i stor utsträckning på ett abstrakt och teoretiskt plan.

Redan i inledningen förekommer en reframing eller en omformulering av problemet. Anledningen till att kommitténs mycket begränsade åtgärder ändå ges en mer principiell behandling förklarar författaren med att: "framför allt kunna dessa längre gående framtidsperspektiv inte lämnas ur räkningen, när man vill skaffa sig en riktig och fullständig bild av de växlande motiv, som ligga bakom förordet för vissa omedelbara åtgärder." (S. 142.) Den viktigaste reframingen görs emellertid för att "undvika den förenkling" och undvika "att omedelbart sätta problemet i belysning av formationerna på det industriella slagfältet". (S. 144.) I stället vill Wigforss fokusera framställningen på intresset för de arbetande människorna och intresset för arbetsresultatet, dvs på producenterna och produktionen. Då uppdragas nämligen såväl inbördes beroenden och beröringspunkter, som olikheter i utgångspunkter; faktorer som kan visa sig fruktbara för den perspektivens integration, som behövs för att kunna utarbeta reformplaner.

För att söka efter en syntes, en sammanfogning av olika ståndpunkter till en lösning av problemet, laborerar Wigforss i integrationen till allra största delen med två storheter på området industriell demokrati; motivgrupper och

organisationstyper. Resultatet ser ut att stanna vid en metodutveckling; man får gå fram på en experimentell väg och arbeta med en gradvis utveckling. (S. 144-209, 188 och 182.) Han formulerar alltså inte någon teori för industriell demokrati. Integrationen når enbart till en metodrekommendation av en typ som kan användas på alla tänkbara företeelser. Men när Wigforss studerar sakförhållanden på olika områden, rapporterade i utredningar med disparata politiska förtecken, följer på de tre avslutande sidorna en lektion i kreativitet. Ett uppslag till en skapande lösning visas genom paralleller, analogier eller genom att helt enkelt lägga två skilda lösningar med likartade teman tätt efter varandra. Först refereras och citeras utförligt ett radikalt industridemokratiskt förslag från skotska "shopstewards" vid Clyde. De tänker sig att samhället lägger ut ett enda stort ackord (contract). Detta medför att varvsarbetarnas fackförbund leder produktionen för allt större delar av branschen, upprättar en gemensam fond för alla arbetsplatser och till slut sköter driften av en industrigren. Därefter refereras och citeras utförligt en utredning om den brittiska gruvindustrin av professor Edwin Cannan, en nationalekonom vid University of London. Cannan tänker sig att de anställda får andel i vinsten och när de blivit sadelfasta tar gruvindustriarbetarförbundet ansvar för fler och fler gruvor, kanske också för utländska gruvbolag, och till slut drivs hela branschen av fackförbundet. (S. 206-209.) Men Wigforss avslutar jämförelsen av de utifrån kommande förslagen oväntat tvärt. Inom filologin hade Wigforss tidigare studerat en likartad, stegvis förändringsprocess. Då han studerade hur skilda vokalljud i olika inkommande låneord förändrades i olika dialektområden, gick han tillväga på ett liknande sätt vid teoriutvecklingen, men nådde den gången resultat. (Wigforss 1913.) Wigforss teoriutveckling på det språkliga området kommer att behandlas vidare under *Syntesskapande politiker* i kapitel 6.

Skriften lanseras när en politisk debatt har resulterat i ett begränsat lagförslag på området industriell demokrati. Ett betänkande skrivet av ordföranden själv uppfattas som originellt. Lanseringen av publikationen kommer dock minst ett par år för sent. Utredningsbetänkandet leder inte heller till något politiskt resultat under denna period.

I en förbindelseform med arbetarnas och konsumenternas behov, intressen och önskningar, förordar Wigforss industriell demokrati. Han betonar att reformer på arbetslivets område skulle kunna tillgodose arbetarnas behov: "denna förmåga att fritt ordna sitt arbete, att avvika från gammal slentrian, att ta initiativ, att pröva sitt omdöme på tvistiga avgöranden, att experimentera och även riskera, som synes mången vara omistliga delar av ett värdefullt

mänskligt liv, och som det därför borde vara en uppgift för all 'samhällsförbättring' att bereda så stora folklager som möjligt." Kontakten skapas med arbetarnas önskningar om förändringar på arbetsplatsen på detta sätt: "Den ersättning arbetaren söker för ett innehållslöst, tryckande och färglöst liv på arbetsplatsen, tar ofta form av drömmar om ett samhälle, där alla önskningar bli uppfyllda." (S. 160 och 165.) De aktuella frågorna förbinds även med konsumenterna, främst genom att betona deras intresse av stabila förhållanden och deras oro för att drabbas av upplösningstendenserna på arbetsmarknaden. "Den häftighet, varmed striderna på arbetsmarknaden blossat upp" tar Wigforss upp till behandling. Han menar att den medfört att "till *konsumentens* intresse för en ohämmad och pålitlig produktion sällat sig *medborgarens* allmänna intresse för samhällets lugna utveckling." (S. 184-185.)

Förknippningssättet i den politiska designen kan beläggas med ett flertal exempel från *Allmän överblick av den industriella industrins problem*. Innovativa förslag på ett område måste alltså med förknippningssättet framställas som förenliga med förankrade värderingar eller ännu hellre överensstämma med grundläggande uppfattningar. För fackföreningarna kan förslag om industriell demokrati inte vålla några problem menar Wigforss: "Hela den fackliga rörelsen skulle ju kunna karaktäriseras som en redan i praktiken fungerande form för industriens demokratisering." (S. 146.) Inte heller för konsumenterna och medborgarna, som rimligen måste ställa sig positiva till de nya förslagen, eftersom "man utan tvekan får inordna detta medborgarnas allmänna intresse för en lugn samhällsutveckling i demokratiska former som ett betydelsefullt inslag i strävandet mot industriell demokrati" (S. 186). För att förknippa förslagen med företagavärlden serveras värderingar ur böcker med arbetsgivarsynpunkter. Bland annat citeras Morris L. Cooke, som hävdar att vi står vid en vändpunkt i industrins historia och att "arbetarnas deltagande i ledningen och administrationen av produktionen och i utvecklingen av en industriell teknik kommer utan tvivel, om det vinner allmän genklang, att medföra en större ökning av det individuella arbetsresultatet, än som skett vare sig genom införandet av maskintekniken eller genom utvecklingen av 'den vetenskapliga arbetsledningen'." Från en undersökning inom den amerikanska industrin citeras: "Det måste erkännas, att om ledningen skall kunna bära detta ansvar helt, måste den ha arbetarnas medverkan." (S. 172 och 173.) Den nya tonen ljuder i samklang gentemot fackföreningarna. Gentemot konsumenterna och medborgarna låter tonfallen snarare uppmanande: de borde inse och upptäcka att det nya överensstämmer med de egna värderingarna. Till företagsägarna däremot framförs det nya med argument,

som förväntas bli särskilt intagande, eftersom de hämtats från författare eller debattörer på arbetsgivarsidan. Denna sistnämnda typ av resonemang utgör inhämtade argument för att förena förslagen om industriell demokrati med de svenska företagarnas föreställningsvärld. Ett dylikt förmedlat förknippningssätt utgör en placement i den politiska designen.

Visualiseringen eller förekomsten av slående exemplifierande ordbilder är mycket begränsad. Den når inte mycket längre än till uttrycket "verkstaden utan arbetsgivare". (S. 196.) Detta kan bero på att den nya lösningen inte är färdigutvecklad och därför inte kan formuleras i en tilltalande bild av det framtida samhället. Däremot presenteras en vision, som är återhållsam med tanke på förändringsomfånget och det utrymme utredningen av frågan fått: "Människan är 'av naturen' i rörelse, hon är en verksamhetslysten varelse, som inte begär bättre än att få 'arbeta', om detta arbete bara inte är förbundet med sådana olidliga betingelser, att den naturliga arbetsglädjen dödas. Men då blir problemet just att ändra dessa arbetsvillkor så, att verksamhetslusten kan få ta sig uttryck...". (S. 187.) Denna vision konkretiseras emellertid inte i någon detaljerad product environment för framtida bruk.

Sammanfattningsvis kan sägas att lanseringen av utredningsarbetet sker alltför sent. Förbindelseformen används ett flertal gånger som en kategori i den politiska designen med arbetstagare och konsumenter som målgrupper. Med förknippningssättet förenar Ernst Wigforss sina förändrande förslag om industriell demokrati dels med traditionella föreställningar om produktion och samhällsutveckling hos arbetstagare och konsumenter, dels genom en förmedlad förknippning med industriägarnas välförankrade uppfattningar. Visualiseringen är mycket återhållsam, men en vision uttrycks försiktigt, dock utan någon product environment. Inom den modifierade integrativa komplexiteten kännetecknas frame reflection av mycket allmän ram, som sedan genomgår en viss förändring. Differentieringen är alltför abstrakt och består till stor del av en rekonstruktion av intresset för några centrala företeelser på området. Omformuleringen av problemet genomförs när parternas konflikt-symboler monteras ned, och upp monteras områdets sakfrågeaspekter. Reframingen medger ett vägval mot en integration av materialet. Integrationen lider brist på begrepp och teorier, men i slutsidornas ouvertyrlåter Wigforss leda samman två strömmar från Clyde och London till en upprinnande bäck. Under episoden uppnår den politiska designen, som är schematisk, en hög nivå, medan den modifierade integrativa komplexiteten ligger på en låg nivå.

På ett mer övergripande plan och genom att lägga ett utvecklingsperspektiv på den intellektuelle politikern kan sammanfattningen sättas i rörelse. Frågan

om industriell demokrati blir för Wigforss den första större uppgiften i Sveriges riksdag, men snabbt för han in teman från det engelskspråkiga området och från den tyska, franska och norska debatten. Kreativiteten visas i prototypen till en syntes, som skulle ha kunnat erbjuda en lösning för en konfliktplågad svensk arbetsmarknad. En uppmärksam läsning ger en förståelse av betingelserna för en innovativ politik. Ord som övergång och verksamhetslust fälls ut omedelbart i meningarna: "Tanken att på lagackordens väg finna en övergång från nuvarande förhållanden till en av arbetarna ledd industri behöver alltså inte ligga fjärran" och "att ändra dessa arbetsvillkor så, att verksamhetslusten kan ta sig uttryck". (S. 206 och 187.) Övergång utgör, tillsammans med allmän övergång och sammanfall, de integrerande termer som Wigforss utvecklade inom filologin cirka tio år tidigare (Wigforss 1913:358-361) och som kommer att tas upp i studiens slutsatser. Verksamhetslust pekar framåt; ordet bildar tre decennier senare nyckeluttrycket i Wigforss politiska design i den historiska episoden från mitten av 1950-talet. (EWSIU V:212 och 213.)

Staterna och den kollektiva säkerheten

En skrift om 1930-talets säkerhetspolitik, *The Struggle for Peace*, av Stafford Cripps skall bli föremål för en empirisk granskning. Boken publicerades den 14 september 1936. Försöken att skapa en internationell fredsordning präglades under denna period av en kris, föranledd av krigshoten från diktaturerna. Mussolinis Italien förde ett erövringskrig i Abessinien sedan slutet av 1935. Storbritannien gav efter för Italien, offrade Abessinien, sanktionspolitiken och den kollektiva säkerheten, som var det fredsskapande medel som länderna inom NF, Nationernas förbund, satt sin tilltro till. Hitlertyskland hade i mars 1936 återbesatt Rhenlandet, som enligt Versaillesfördraget var en demilitariserad zon. Spanska inbördeskriget bröt ut i juli 1936. Stafford Cripps hade blivit vald till parlamentet 1931 och 1935 i de för labour katastrofala respektive dåliga valen. Han tillhörde en fraktion inom partiet, the Socialist League, som propagerade för en total socialistisk förändring. En beskrivning sammanfattar Cripps politiska position i mitten av 1930-talet, när den relativt lilla organisationen Socialist League hade vissnat bort: "... he then turned his energies to the crusade for a Popular Front with the Communists, Liberals, and all anti-fascists devoted to the fall of the National government. He varied this with the idea of a Unity Front with the Communists alone, fortified by the heady impulse of the war in Spain."

(Morgan 1992:164.) Valet av avsnittets rubrik, staterna och den kollektiva säkerheten, motiveras med att Cripps ägnar ett kapitel, *League of Nations and Collective Security*, åt kritik av den misslyckade sanktionspolitiken och ett annat, *True Collective Security*, åt den alternativa ordning han föreslår.

Anges några politiska begränsningsfaktorer som en ram för problemets lösning? Cripps skriver först att det mest nödvändiga "is the turning of men's minds from the contemplation of the inevitability of war." Den andra uppgiften "is to see how far our own attitude is reasonable, and is one which if acted upon universally, could bring a just solution of our difficulties." För det tredje måste måttet för att bedöma rättvisan i åtgärderna utgöras av "the good of humanity" och "the brotherhood of man". (Cripps 1936:11-12) Den första angivelsen utgör snarare en allmän målsättning än en ram. Den tredje består av en mycket vid ram för ett säkerhetspolitiskt beslutsfattande. Den andra är en snäv ram, som sannolikt utesluter en angelägen inriktning mot hur Storbritannien militärt och politiskt skall stoppa aggressionen från diktaturerna.

I differentieringen presenterar Stafford Cripps först en översikt av de faktorer, som är ansvariga för den dåvarande världssituationen och som behöver noga kartläggas för att problemet med att bevara freden skall kunna lösas. Cripps ger uppenbart störst utrymme åt kampen mellan stater om marknader och råvaror, åt ekonomisk krigföring mellan länder, och åt konflikter mellan "the imperialist haves and the imperialist would-haves". (Cripps 1936:37, 16-26 och 25.) Cripps behandlar även det hot mot freden som diktaturstaterna utgör: "The whole atmosphere of irresponsibility of dictatorial governments has a gravely unsettling effect upon the world." (Cripps 1936:37.) Cripps nämner också att Versaillesfreden kan ha framkallat bitterhet, men han tror att stämningar av revansch spelar en liten roll jämfört med ekonomiska svårigheter. Vidare nämns "the (...) induced madness that overtakes a nation smitten with the war fever". Han tar även upp andra faktorer, som spiraler av upprustning, där ingen nation är säker på sin position i kapptävlingen. (Cripps 1936:26, 31-32 och 36.) Cripps behandlar alltså främst förklaringar på statsnivå, och lägger avgjort störst vikt vid imperialism-teorier, även om krigshot från instabila autokratiska regimer tas upp. I den fortsatta differentieringen intar Cripps en kritisk hållning till den brittiska regeringen, som silvertungad lovordar NF:s fredspolitik, men vars verkliga herre sägs vara den brittiska imperialismen. Han vill också förkasta kapitalismen som en möjlig grundval för fred, eftersom den sägs förorsaka krig i den stund "the economic rivalries engender sufficient heat". (Cripps 1936:58 och 76.)

Tidens omfattadesanning att mänskligheten dittills misslyckats med att utplåna krig och att skapa fred vill Cripps inte låta nöja sig med, utan han skriver i en reframing att den enda realistiska vägen är "to re-examine social and national relationships with the object of ascertaining whether, upon some new basis, a form of society can be developed which will lead to international relationships that are consistent with peaceful co-operation. It is fatal to such an enquiry if we start with the assumption that the existing form of relationships must be continued." (Cripps 1936:80f.) Cripps skriver också att människor som skapat det nuvarande komplexa systemet "of competitive finance and trade can equally well work out a system of co-operation if they have the desire." Ordet co-operation lockar fram den bild av rochdalepionjärerna, "simple and honest men", som vänder Cripps tankegång i en helt ny riktning: "Co-operation has proved itself simpler and more effective than competition, and so has won through, despite all the efforts to crush its growth." (Cripps 1936:124f.)

Integrationen i problemlösningen består av analogin att en internationell Kooperation mellan stater skulle kunna åstadkommas, eftersom den nationella Kooperationen vunnit framgång. En sådan sammanslutning av stater, som Cripps kallar "an economic co-operative group" eller "the economic group" och ibland "the group nations" skulle slutligen kunna bilda en "World Confederation". Gruppen skulle bildas av stater som accepterar eller sympatiserar med de socialistiska idealen. (Cripps 1936:117, 134-135, 138, 129 och 121.) Cripps lämnar ett förbehåll: "There are many who will desire to see a complete 'blue print' of this future economic grouping of nations, but to work out such details, though interesting, is not profitable until the principle has been accepted." (Cripps 1936:124.) Denna reservation innebär att integrationen i Cripps resonemang närmast består av ett säkerhetspolitiskt önsketänkande. Indirekt exemplifieras denna hållning av Cripps uttryckssätt i framställningen. Ibland sägs att en sådan sammanslutning kan bildas snabbt, ibland sägs att uppbyggnaden av den kan ta decennier eller århundraden. Någon gång används tempusformer som om organisationen redan funnes, för det mesta används futurumformen, kommer att. En förhoppningsfull tanke upprepas; bara det faktum att en viss process startar, är en faktor som stimulerar utvecklingen. (Cripps 1936:144 och 147; 133 och 136; 137 och 142; 138; 133 och 136.)

För lanseringen fick först det välkända bokförlaget Macmillan & Co. ta ställning till manuskriptet. Cripps försök att publicera den socialistiska skriften på ett av världens största förlag blev emellertid ingen placement. I ett brev svarar Harold Macmillan: "I much regret that after discussion with my

partner, we have decided that the book is not quite suitable for our list". Cripps har troligen hört av sig för att påskynda beslutet, eftersom Harold Macmillan inleder med: "I am sorry for the slight delay about a decision for your book 'The Struggle for Peace'. As a matter of fact we have had it only about a week." (Cripps 564.) Macmillan var på 1930-talet en skarp kritiker av eftergiftspolitikerna och långt senare som premiärminister ansökte han 1961 om brittiskt medlemskap i dåvarande EEC, dagens EU. Orsaken till att Cripps var angelägen om att snabbt få boken publicerad, låg självfallet i att den tog upp säkerhetspolitiska frågor av stor aktualitet. Helt lyckad som debattbok kan Cripps arbete emellertid inte ha varit, eftersom samhällskritiska teman ibland upprepas, sannolikt beroende på att Cripps låtit delar från flera olika kampanjtal flyta in i boken. (T.ex. Cripps 1936:84-96.)

Cripps använder förbindelseformen huvudsakligen i de kapitel, i vilka han söker stöd för sina förslag om en fredligare värld och om skapandet av gruppen av ekonomiskt samverkande nationer. I ett avsnitt betonar Cripps vilka negativa konsekvenser "the ghastly horrors of modern warfare" och "perhaps even more the tragic wastage of productive effort, both during war and in the period of so-called peace that intervenes between the actual fighting" har för det egna landets och andra länders nödlidande befolkningar. Cripps exemplifierar med att många saknar "the barest necessities", att "the scope for improvement of housing and of social amenities is almost unlimited", att det sägs vara alltför dyrt "to create those conditions of health and happiness for our people", att undernäring är vanligt förekommande och att förhållandena förvärrades av "the continual sense of insecurity which broods over the household." (Cripps 1936:39-41.) I ett annat avsnitt förbinder Cripps förslaget om en ny grupp av stater med de behov av ekonomisk säkerhet och politiskt inflytande som väljarna har och som skulle kunna tillgodoses om förslaget blev verklighet. Förslaget påstås kunna öka säkerheten både för de nuvarande ägargrupperna, som skall få kompensation i form av obligationer, och för den äldre generationen, för vilken "the change will mean greater security". Förslaget skulle också ändra på de nuvarande förhållandena, under vilka enligt Cripps framställning "the electors have no deep feeling of responsibility for the part they play". (Cripps 1936:149-153.) De rikliga exemplen på förbindelseformen kan karaktäriseras med begreppet kategori. Den politiska designen är i detta hänseende inte överraskande, vilket skulle kunna bero på att Cripps i sin bok och i sina tal förbinder förslagen med behov, intressen och önskningar hos grupper, som indirekt utgör hans målgrupp.

Förknippningssättet kan beläggas och förekommer i ett flertal passager. I

inledningen skriver Cripps att fredsdiskussionen berör moral, etik och religion och han menar att dessa faktorer utgör en grund för bedömningen: "The Christian faith, which is predominant in our own country, definitely lays it down that we should regulate our relationships on that footing." Problemet fred och krig röjer under dessa omständigheter en oerhörd utmaning "to the existence of that 'higher nature' which we Christians pronounce as proof of the divine nature of the God in whom we believe." (Cripps 1936:12-13.) Detta sätt att i preambeln förknippa förslaget med de rådande kristna värderingarna utgör en placement, eftersom huvuddelen av framställningen i övrigt har ett marxistiskt färgat och inspirerat språkbruk. Förslagen i kampen för fred förknippar Cripps också med förankrade värderingar som fred, demokrati och rättvisa, när han skriver: "The reformers' task is literally to re-form our national life upon a basis that not merely tolerates the things that we desire, but that actually creates the environment in which they flourish." (Cripps 1936:151.)

Med formuleringen "(s)itting, as I am, on a perfect summer's evening looking out on to a garden full of peace and beauty..." vänder sig Cripps summerande med sin vision om fred och säkerhet också till den unga generationen: "The hope and romance of a new world would change their present drab outlook to a laughing, happy adventure." (Cripps 1936:148 och 154.) Visualiseringen i boken utmärks av enkla exemplifierande bilder. Intressant är att kring visionen om "an economic co-operative group", låter Cripps presentera en omfattande "product environment". De länder som är beredda att samarbeta fullt ut ekonomiskt, skulle bli ombedda att samarbeta om en internationell politik. Kring denna kärna av länder skulle andra länder kunna anknyta. Regler för varuutbytet och en rådgivande ekonomisk generalstab skulle tillskapas. Stegvis skulle det ekonomiska samarbetet leda till att den nationella ekonomiska suveräniteten övergavs "in favour of international economic control by a superior council of Ministers of the group States." Till en början skulle en tullstyrelse och en internationaliserad organisation för handelsflottans tjänster fungera. Ett valutasamarbete skulle behövas, "based in the first instance upon fixed monetary exchange values, later developing into the use of a common currency." (Cripps 1936:121-123.) Cripps presenterar visioner med utmejslade drag och yppar politiska drömmar med konkreta former. Förslagen framstår på samma gång påfallande imaginativa och förbryllande, eftersom deltagande eller intresserade stater ännu saknas i den ekonomiska gruppen.

Sammanfattningsvis kan sägas att lanseringen av boken sker under en politisk debatt i Storbritannien. Förbindelseformen används som huvudmedel

i den politiska designen, där arbetarklassen bildar den indirekta målgruppen. Med förknippningssättet förenar Cripps sina förslag med kristna och moraliska uppfattningar. Han förknippar också förslagen med traditionella brittiska föreställningar om fred, demokrati och rättvisa. Visualiseringen framstår inte som utpräglad, men en vision uttrycks tillsammans med en rik product environment. Inom den modifierade integrativa komplexiteten kännetecknas frame reflection av två vida ramar och en orealistisk ram. Differentieringen består av en kritisk genomgång av den brittiska regeringens utrikespolitik och en global överblick över hur kapitalistiska och imperialistiska staters politik hotar freden. Reframing, eller en omformulering av problemet, förekommer främst i bilden av rochdalepionjärerna, som hos Cripps växer till föredömen, förebilder och idégivare för en ny kollektiv säkerhet. Integrationen lider brist på metoder, begrepp eller teorier om hur ett nytt internationellt förbund skulle kunna grundläggas och konstrueras som ett skydd mot diktaturernas pågående våldsutövning. Cripps tar med sin vision ett snabbt språng. En vision tycks alltså vara startpunkten i en tankeprocess. Under denna episod ligger den modifierade integrativa komplexiteten på en låg nivå, medan den politiska designen uppnår en hög nivå.

Med en orealistisk ram avses här att Cripps strävar att åstadkomma en socialistisk regering i Storbritannien vid en tidpunkt, då den s.k. nationella regeringen efter valet 1935 hade 429 av de 614 mandaten i underhuset. En mer realistisk ram hade varit att på allt sätt understödja andra grupper inom det konservativa partiet än den grupp, som ledde den dåvarande regeringen. En iakttagare hävdar att Cripps under 1930-talet inte var intresserad av att stödja dem som ville förändra regeringens sammansättning. (Bryant 1998:157-158 och 166-167.) De två vida ramarna medför att det av Cripps skisserade alternativet till en fredsordning, "the group nations", blir en utopi. Den bristfälliga förmågan till integration hos Cripps har sannolikt påverkats av disruptive stress. Cripps var vid denna tidpunkt isolerad i sitt parti och hade ett förödmjukande uteslutningshot ständigt hängande över sig. Trots att han var en av partiets främsta debattörer i underhuset, tycktes hans ambitioner att spela en ledande roll i partiet nu stäckta. Cripps tog förutom författandet på sig ett digert beting; advokatpraktiken, parlamentssysslan och det politiska kampanjarbetet. (Bryant 1998:128, 140-144, 171 och 183-193.) Morgan sammanfattar Cripps politiska ansträngningar under 1930-talet: "It was a record of continuous frustration and failure which left Cripps almost exulting in his isolation in the wilderness." (Morgan 1992:165.)

Avgörande år

Avvaktan under kris

Två tal i partisammanhang och ett tal i parlamentet av Otto Bauer skall bli föremål för empirisk granskning. Perioden omfattar drygt tre månader 1927, präglade av en politisk kris. Den politiska bakgrunden till "the most serious crisis in the history of the First Austrian Republic" lämnas av Loewenberg: "The immediate cause of the crisis was political violence by the right on January 30, 1927, in the village of Schattendorf in the Burgenland, where paramilitary *Frontkämpfer* shot into a socialist crowd, killing a child and an invalid and wounding five others." Den 14 juli frikändes de två anklagade av juryn vid rättegången i Wien. Loewenberg fortsätter skildringen: "A crowd gathered outside the Palace of Justice on the Schmerlingplatz in Vienna and set fire to it. The fire brigade had difficulty getting through and only did so when Socialist leaders cleared the way. Police were called and given orders to shoot. Eighty-nine persons in the crowd were killed." (Loewenberg 1983:173f.) Elias Canetti tillhör dem, som har skrivit om och försökt förklara händelserna. Miller pekar för sin del t.ex. på hur känsliga massorna var på grund av den materiella nöden och besvikelsen över den politiska utvecklingen. (Miller 1985b:70.) Det ena talet under den politiska krisens höjdpunkt höll Bauer den 17 juli inför en stor församling av partiets förtroendemän i Favoritner Arbeiterheim i Wien (OBW 6:457-469.) och det andra den 26 juli inför parlamentet (Nationalrat). (OBW 3:533-558.) Några månader senare höll Otto Bauer ett tal om det politiska läget inför den årliga partikonferensen, som denna gång hölls från den 29 oktober till den 1 november 1927 i Ottakring i Wien. (OBW 5:469-504.) Analysen grundas huvudsakligen på det första och det sista av dessa tal. I talet inför parlamentet kartlägger och rekapitulerar Bauer detaljerat händelseförloppet den 15 juli utifrån vad han själv har sett från parlamentsbyggnaden och vad hans vänner och medarbetare har omtalat. Från detta tal citeras några få passager. Valet av rubrik, avvaktan under kris, motiveras på följande sätt: Otto Bauer själv menade att det var ett svårt fel att underlåta att utlysa en av partiet organiserad protestdemonstration, när det blev känt att spontana protester var under uppsegling. (OBW 5:472.) Leser menar att partiet ställdes inför två handlingsalternativ under krisens höjdpunkt, att driva konflikten ända till ett väpnat uppror eller att ta initiativ till en koalition; ingetdera beslöts, utan partiet inväntade ett bättre tillfälle att handla. (Leser 1968:407 och 409.)

I talet inför partiets förtroendemannaförsamling anger Bauer ramarna på detta sätt: "Wir müssen zunächst einen Rückblick geben, über das, was wir erlebt haben." Man måste vidare förstå att den av orättfärdiga domar kantade förhistorien "zu einer (...) aus dem Zorne des Volkes hervorgehenden Explosion führen musste." (OBW 6:458.) Därefter följer en redogörelse för händelseförloppet, vilket utgör själva huvudinnehållet i talet. Inför parlamentet formuleras ramarna på följande sätt: "Ich werde nun versuchen, den ganzen Tatbestand, wie er sich mir darstellt, von Anfang bis zum Ende zu schildern." (OBW 3:539.) Ramen för talet inför partikonferensen på hösten anges endast med "det politiska läget" i rubriken. (OBW 5:469.) Frame reflection präglas under början av denna period av snäva, starkt begränsade ramar, inom vilka Bauer blickar tillbaka. Senare på hösten framstår däremot ramen som mycket allmänt hållen.

Vid partiets förtroendemannaförsamling under den politiska krisens höjdpunkt sker ingen differentiering, utan talet inriktas enbart på en kartläggning av händelseförloppet den 15 juli. (OBW 6:457-469.) Däremot får differentieringen stort utrymme i talet inför partikonferensen senare på hösten. Näringslivet, regeringen, senaste valresultatet, partierna, situationen för såväl arbetstagare, småborgare som småbönder, utvecklingen inom poliskår och armé behandlas ingående, om än något schematiskt. (OBW 5: 469-477.)

I talet inför partiets förtroendemen finns några exempel på reframing. "Über das, was wirklich geschehen ist, will ich nun einiges ganz freimütig sagen."† Efter denna markering av frimodighet, följer ytterligare två exempel på reframing: "So wenig man gegen ein Gewitter polemisieren kann, so wenig kann man gegen den elementaren Ausbruch des Volkszorns polemisieren."†† Denna bild leder Bauer till ett fast mönster i analysen av händelseförloppet. Det andra exemplet lyder: "Genossen, ich habe nur einmal etwas Ähnliches gesehen, nicht im Kriege, der ist etwas ganz anderes, sondern im Film, im *Potemkin*."††† (OBW 6:460-461.) Liknelsen med Eisensteins film om revolutionen 1905 leder genom reframingen Bauer till att inför förtroende-

* Vi måste först lämna en tillbakablick över det som vi har upplevt.

** måste leda till en explosion, härstammande ur folkets vrede.

*** Jag kommer nu att försöka att skildra alla sakförhållanden från början till slut, såsom de framstår för mig.

† Jag vill nu säga något riktigt frimodigt beträffande det som verkligen har hänt.

†† Lika litet som man kan polemisera mot ett åskväder, lika litet kan man polemisera mot det grundläggande uttrycket av folkets vrede.

††† Kamrater, jag har bara en gång sett något liknande, inte i krig, vilket är något helt annat, utan på film, i *Potemkin*.

männen presentera en bildrik skildring av händelserna utanför Justitiepalatset. Talet inför förtroendemännen utgör på så sätt en kortare förlaga till den längre versionen inför parlamentet en dryg vecka senare. (OBW 3:533-558.) På höstens partikonferens får reframingen formen av en fråga: "Sollen wir in einen Bürgerkrieg hineinschlitern, der nach der gegenwärtigen Lage in Europa nichts anderes bedeuten könnte als den Untergang des Landes, der Republik und der Arbeiterklasse?"* (OBW 5:477.) Men filmens reframing i det första fallet leder inte till en integration utan till en tydlig visualisering av redogörelsen och analysen av talet inför parlamentet sker därför under det delbegreppet av den politiska designen. Det andra fallets reframing, däremot, startar en process av integrativt tänkande, som utmärker resten av talet inför den årliga partikonferensen.

I talet inför partiets förtroendemän dagarna efter händelserna den 15 juli förekommer ingen integration i tänkandet. (OBW 6:457-469.) I sitt tal vid partikonferensen på hösten tar Bauer emellertid upp två integrerande teman till behandling, dels arbetarrörelsens enhet, dels förutsättningar för koalitions-samarbete på regeringsnivå. Det första integrerande temat om arbetarrörelsens enhet sammanfattar Bauer på detta sätt: "Diese grosse Synthese, die geht überall dort verloren, wo die Arbeiterklasse gespalten ist."** Syntesen kan variera litet i ordalydelsen, men uttrycks i en passage som en förenig av revolutionär schvung och nykter, ansvarsmedveten realism. Arbetarklassens enhet betyder, menar Bauer, att alla riktningar inom partiet innehar uppdrag i reformarbetet och han exemplifierar med arbetet inom förvaltningen i industrikommunerna, inom kommunalförvaltning, i det röda Wien, allt för att grunda ett nytt samhälle och en ny kultur. (OBW 5:490.) Bauer skiljer mellan tre typer av koalitioner. Den första typen, som förekom i Österrike 1918-1920, säger Bauer, var först under en tid med revolutionärt tryck ett instrument för arbetarklassens hegemoni (Vorherrschaft) och senare ett uttryck för en styrkejämvt mellan klasserna. Under denna tid stabiliserades republiken, demokratiserades kommunerna och genomfördes sociala reformer. Den andra typen av koalitioner, säger Bauer, kan ingå i situationer under vilka en stark borgerlighet (Bourgeoisie) är splittrad i partier, som står mot varandra i lidelsefulla strider. Det kan vara republikaner mot monarkister, liberaler mot klerikaler och anhängare av en krigisk politik mot anhängare av

* Skulle vi råka in i ett inbördeskrig, som med hänsyn till den nuvarande situationen i Europa inte kan betyda annat än landets, republiken och arbetarklassens undergång?

** Denna stora syntes, som går förlorad överallt, där arbetarklassen är splittrad.

en fredlig politik. Bauer fortsätter: "Aber der Fall kann sich bei uns nicht ereignen. Hier sind die bürgerlichen Parteien so verschmolzen miteinander (...) dass gerade dieser typische Fall der Koalition (...) ganz und gar unwahrscheinlich ist."* (OBW 5:478f.) Den tredje typen av koalition uppkommer i en politisk situation, menar Otto Bauer, då borgerligheten har en majoritet i parlamentet och tillräckligt med utomparlamentariska våldsmedel, då den inte är splittrad och då den, under vissa förhållanden, vill ta in representanter för proletariatet i regeringen för att lättare kunna vidta de åtgärder, som den önskar få genomförda. Att gå in i en sådan regering skulle, säger Bauer, ingenting annat betyda än "eine Kapitulation der Sozialdemokratie vor der Bourgeoisie und eine Kompromittierung der Sozialdemokratie vor dem Proletariat."** (OBW 5:479f.) Bauers slutsats blir att man inte kan återställa styrkejämvikten mellan klasserna genom att gå in i en koalitionsregering, utan man måste först i kamp återställa jämvikten, innan en koalition kan "bli nödvändig och fruktbar". (OBW 5:481.) Det är uppenbart att Bauer prioriterar enheten i arbetarrörelsen framför en strävan mot koalitions-samarbete i regeringen. En markering av denna hållning framgår också i Bauers hårda kritik av förbundskansler Seipel i debatten i parlamentet den 26 juli. Bauer säger att Seipel talar som om han har tillbringat dessa dagar "på Nya Zeeland" och i en annan vändning säger Bauer sarkastiskt att när han såg parlamentsmajoriteten och särskilt när han hörde förbundskanslern tala, fick han känslan: "Die sind blind..."*** (OBW 3:550, 557.)

Lanseringen av två av talen skedde inför partiföra i partilokaler i två olika arbetarstadsdelar i Wien och det tredje från en annan talarstol i en församling, inför vilken Bauer ofta framträdde, parlamentet. De tre talen utkom i tryckt form. Manuskriptet till talet inför förtroendemännen publicerades i och spreds genom ett så kallat Mitteilungs-Blatt[†] från partiet. Talet vid partikonferensen utgavs i handlingarna från konferensen. Parlamentstalet utgavs endast lätt redigerat, ledamöters avbrytande rop och störande yttranden hade tagits bort, i broschyrform under titeln *Der blutige 15. Juli*.^{††} (OBW 6:457-469; OBW 5:469-504; OBW 3:533-558. Jfr OBW 5:899-936.) Valet

* Men detta fall kan inte hända hos oss. Här är de borgerliga partierna så nära sammansmälta (...) att just detta typiska fall av koalition (...) är helt och hållet osannolikt.

** socialdemokratins kapitulation inför borgarna och en kompromettering av socialdemokratin inför proletariatet.

*** De är blinda

[†] meddelandeblad

^{††} *Den blodiga 15:e juli*.

av talarstolar för lanseringen kan betecknas som en klart konventionell kategori i den politiska designen, men snabbheten i lanseringen av det första talet två dagar efter händelserna den 15 juli har drag av placement och understryker vikten av att produkten fick uppmärksamhet. På samma sätt kan den särskilda publiceringen av parlamentstalet betecknas som en placement.

Med vilken förbindelseform uppnås kontakten mellan den politiska lösningen, en avvaktande hållning, och väljarna? I talet till partiets förtroendemän under den politiska krisen använder Bauer som förbindelseform en vädjan om förståelse för att situationen kräver lugn: "Situationen är idag mycket svårare, därför fordrar den ännu ojämförligt mer besinning, ansvarskänsla och förmåga att bevara förnuftet. Vi måste föra en besinningens och klokhetens politik...". (OBW 6:469.) Liknande ordval, t.ex. "...att vi låter oss ledas av besinning och försiktighet...", förekommer i talet på partikonferensen senare på hösten. (OBW 5:492.) Det måste här tilläggas, att Bauer rimligen anspelar på starkt idealiserade värderingar hos befolkningen. En iögonfallande motsägelse finns dock i Bauers förbindelseform. Bauer använder i talet till förtroendemännen både emotionella ord och uttryck. Talet rymmer ett patos. Men på samma gång varnar Bauer i slutappellen för känslor: "Denn aus solchen Gefühlen könnten Gefahren entstehen, die uns in Situationen hineinbringen, gegen die alles Bisherige verschwinden würde." (OBW 6:469.)

Hur förenas den av Bauer rekommenderade avvaktande hållningen som en lösning under den politiska krisen med hos åhörarna förankrade värderingar? Förknippningssättet i den politiska designen kan beläggas genom ett exempel på hur Bauer i ett av talen sätter in sitt återhållsamma ställningstagande i ett knippe av kända värderingar: "Vi måste utforma en politik av besinning och klokhet, men en enighetens och fasthetens politik...". (OBW 6:469.) Den politiska lösning som Bauer presenterar för partiets förtroendemän om att iaktta ordning och att överlåta sakens fortsatta handläggning till partistyrelsen förknippas med och sägs stå i överensstämmelse med en hållning som partiets grundläggare och tidigare ordförande Victor Adler en gång gett uttryck åt: "Wir lassen uns nicht provozieren, aber auch nicht einschüchtern." (OBW 6:469.) Detta är det enda exemplet på användning av förknippningssätt i talen. Behovet av att använda förknippningssättet är sannolikt svagare, när en

* Ty, ur sådana känslor kunde faror uppstå, vilka för oss in i situationer gentemot vilka allt hitillsvarande skulle försvinna.

** Vi låter oss inte provoceras, emellertid inte heller skrämmas upp.

traditionell lösning presenteras inför en publik av partimedlemmar med invanda, av partitrohet präglade värderingar, vilket den nämnda illustrationen antyder.

Förmågan till visualisering hos Bauer tar sig under denna period uttryck i talet till partiets förtroendemän men ännu tydligare i det avsevärt längre talet i parlamentet. Några exempel kan lämnas på hur visuellt Bauer inför parlamentet återger händelseförloppet den 15 juli på Schmerlingplatz: "Als ich hinkam, sah ich das Bild einer Reiterattacke auf der Ringstrasse..."** och vidare att massan "durch die Reiterattacken in wilde Raserei gebracht war..."** (OBW 3:541-542.) Bauer lämnar detaljer om hur befälhavarna på olika avsnitt betedde sig mycket olika: "ein vernünftiger Kommandant (...) hat wirklich mit der blanken Waffe, ja sogar ohne sie, Ordnung gemacht. Die andern aber haben sofort geschossen, ohne es mit der blanken Waffe zu versuchen."*** (OBW 3:547-548.) Ett tecken på den effekt som en visualisering kan medföra, visade sig i att frekvensen av "Zwischenruf"[†] under redogörelsen för förloppet minskade till mindre än hälften jämfört med frekvensen under övriga delar av talet, allt under en upprörd session. (OBW 5:899-936.) Visualisering i form av bilder eller visioner av det framtida samhället saknas i de analyserade texterna under den nu undersökta perioden.

Teorin om integrativ komplexitet förmår tolka varför Bauers integrativa förmåga är låg under den politiska krisens höjdpunkt, medan den uppvisar höga värden senare på hösten. Strikt politiskt ansvar, accountability, befrämjar den integrativa komplexiteten, medan negativ stress inhiberar förmågan till integration. (Suedfeld et al. 1993:194, 196 och Suedfeld and Bluck 1993:128.) Dessa båda faktorer förstärkte varandra i Bauers fall. Bauer tog visserligen på sig en del av ansvaret för händelseutvecklingen, men som oppositionspolitiker hade han inte något strikt politiskt ansvar. Den negativa stressen bör rimligen ha minskat under höstens lopp.

Sammanfattningsvis kan en bild av Otto Bauer som intellektuell politiker under en av de svåraste politiska kriserna i mellankrigstidens Österrike presenteras på följande sätt. Frame reflection utmärks av en snäv ram i början och av en vittomfattande i slutet av perioden, differentiering saknas i det akuta politiska krisskedet och ter sig som rik men ofokuserad i ett senare skede.

* När jag kom dit, såg jag bilden av en kavalleriattack på Ringen

** hade försatts i vilt raseri genom kavalleriattacken

*** en förnuftig kommandant (...) hade skapat ordning med sina blanka vapen, ja till och med utan dessa. Men de andra hade genast skjutit utan att försöka med de blanka vapnen.

[†] Avbrytande inlägg

Reframing förekommer i båda faserna, men leder till två olika processer. Den integrativa komplexiteten går från en låg nivå under den intensiva delen av den politiska krisen till en hög nivå under hösten. Vid partikonferensen uppehåller sig Bauer vid enheten inom partiet och vill att olika riktningar får uppdrag som en integrerande metod. Ännu ett integrerande begrepp, koalition, behandlas utförligt. Bauer för fram tre typer av politiska situationer, då koalition kan tänkas förekomma och använder en hel del begrepp. Men han utvecklar knappast någon samlad koalitionsteori. Den intellektuelle politiker, som vid integration använder metod och begrepp eller teorier, utmärks av en hög modifierad integrativ komplexitet. Den politiska designförmågan hos Bauer har sin starka sida i visualiseringen i talen, medan förknippningen är mindre väl representerad och lanseringen kan betecknas med begreppet kategori, dvs den framstår som traditionell. Flera exempel på förbindelseformen finns, men de kan under den här episoden uppfattas som motsägelsefulla, eftersom Bauer väddar till lojaliteten med och en positiv inställning till partiet i en situation, när partiet just lidit en avgörande politisk motgång. Eftersom särskilt lanseringen och förbindelseformen karaktäriseras av kategorier och en motsägelse, betecknas den politiska designförmågan som låg under detta politiska skede.

Samarbete ur kris

Innehållet i två böcker och några artiklar av Wigforss skall belysas. Den av ekonomiska och politiska kriser karaktäriserade episoden i början av 1930-talet har blivit ett av de mest genomforskade skeendena i modern svensk historia. Framväxten av ett förslag till politisk lösning och dess presentation skall analyseras utifrån boken *Den ekonomiska krisen*, som utkom under slutet av år 1931. Broschyren *Ha vi råd att arbeta?* presenterade den nya politiken inför riksdagsvalet hösten 1932 och utgör en mer lättläst version av förslagen till en krispolitik. Artikeln *Arbetare och bönder under krisen*, närmast en ledarartikel, publicerades i *Tiden* på sommaren 1932. Dagshändelserna passerar kommenterade revy i de krönikor som Wigforss skrev i *Tiden* under rubriken *In- och utrikes*. Krönikorna från 1931 och 1932 behandlar inrikes den ekonomiska krisen med Kreuger-kraschen, prisfallen på böndernas produkter och spannmålstullar samt inmalningstvång, den stigande arbetslösheten och oron på arbetsmarknaden med händelserna i Ådalen. (*Tiden* 1931 nr 8 och 1932 nr 4; 1931 nr 5; 1931 nr 4 och 1931 nr 6.) Valresultatet hösten 1932, den nya regeringens mottagande och naturligtvis även kritiken

mot den utsedde finansministern, krönikören själv, tas upp. (*Tiden* 1932 nr 8.) Utrikes diskuterar krönikorna t.ex. den ekonomiska och politiska osäkerheten i Tyskland och de olika skedena av presidentvalet i USA. (*Tiden* 1932 nr 9 och nr 10.) Valet av rubrik för detta avsnitt motiveras av det ovanstående och att artikeln *Arbetare och bönder under krisen* skisserar hur krisen skulle kunna lösas i samarbete mellan ”dessa båda folkklasser”. (EWSIU II:288 och 297.) Sidhänvisningar sker till del II av *Ernst Wigforss: Skrifter i urval*. (EWSIU II:266-376.) När inget annat anges gäller sidhänvisningen huvudboken *Den ekonomiska krisen*.

Anges några politiska begränsningsfaktorer som en ram för problemets lösning i boken *Den ekonomiska krisen*? Wigforss ser den ekonomiska krisen som ”en kris för breda folklagers förtroende till det förhärskande ekonomiska systemet” och skriver att utvägar ur krisen bäst behandlas som en sista del av diskussionen om krisen. Han säger sig ämna ta som utgångspunkt ”den senaste tidens penningkris”, sedan behandla ”den allmänna ekonomiska krisen” och ”slutligen något belysa de praktiska och aktuella stridsfrågorna om den rätta behandlingen av krisen”. (EWSIU II:299.) Således anges noga politiska och ekonomiska ramar, inom vilka förtroendekrisen skall lösas genom rätt behandling av den ekonomiska krisen.

Differentieringen sker i enlighet med de uppsatta ramarna och omfattar två tredjedelar av boken *Den ekonomiska krisen*. Penningkrisens problem med kursförändringar, valutarörelser, betalningsbalanser och upphävandet av guldmyntfoten i en rad länder behandlas. (EWSIU II:300-307.) Krisen i den reala ekonomin går igenom med uppmärksamhet på prisfall, sjunkande industriproduktion, arbetslöshet och jordbrukets svårigheter. Diskussionen om överproduktion eller otillräcklig köpkraft redovisas. Olika politiska åtgärder som ändringar av tullar och skattesänkningar tas upp. (EWSIU II:300-346.) Skillnaden mellan sparande och kapitalbildning utreds och mynnar ut i termen ofruktbart sparande: ”Här träffar man alltså på oanvända pengar, köpkraft som inte använts för byte mot konsumtionsvaror och alltså blivit sparad, men som inte heller tagits i bruk för att hålla igång produktionen av kapitalvaror.” (EWSIU II:332.) Framställningen hålls på en abstakt nivå, även om antalet facktermer och vetenskapliga begrepp är relativt litet. Genomgången omfattar ett mycket svåröverskådligt material, som inte utan en förenklande och integrerande bearbetning kan läggas till grund för en politik.

En omformulering, en reframing, av det politiska problemet följer, när Wigforss i avsnittet *Ekonomi och politik* skriver att kriserna inom jordbruket

eller inom industrin inte kan diskuteras, ”utan att man söker få en bild av de ekonomiska sammanhangen och granskar det kapitalistiska näringslivets sätt att fungera”. (EWSIU II:339.) Han kritiserar att i diskussionerna om de politiska orsakerna till krisen ”tycker man sig skymta bilden av ett individualistiskt ekonomiskt system (...) närmast kanske likt de abstrakta hjälpkonstruktioner, varav den ekonomiska teorin gör bruk”. I denna bild, menar han, saknas det kapitalistiska systemets ”oerhörda utvidgningskraft”. Wigforss fortsätter: ”Och idealbilden gör nytta vid utredningen av väsentliga ekonomiska sammanhang som leda till krisen.” (EWSIU II:343.) Därefter går han över till att, utan några abstraktioner, närmare granska ”hur vissa ekonomiska anordningar fungera i det verkliga livet, där människornas alla strävanden äro sammanflätade och under ständig växelverkan söka sig uttryck i olika samhällseliga organisationsformer.” (EWSIU II:344.) Tillvägagångssättet känns igen från prolegomenan i denna studie. Där framställs det som en innovativ metod, analyserad med en term från Aristoteles och utförligt beskriven av Feyerabend. Ett exempel beskrev hur teoretiska bilder med allmänna karaktäristika testas mot empiriska approximationer av verkligheten. Den bild som får mest stöd vid den prövningen antas gälla i det konkreta fallet. Hur sker då en sådan jämförelse mellan idealbilden och verkligheten i boken om *Den ekonomiska krisen*? I framställningen ger Wigforss exempel på en prövning av idealbildens oerhörda utvidgningskraft i jämförelse med approximationer av den ekonomiska verkligheten under kristiden. Dessa tillnärmningar formuleras med uttryck som våldsamt prisfall, krisartad överproduktion, ofruktbart sparande och inskränkt företagsamhet. (EWSIU II:350.) Starkast stöd vid prövningen får uppfattningen att krisens grund ligger i ett ofruktbart sparande, ett uttryck som nämns upprepade gånger i boken (EWSIU II:331 och 369), och en inskränkt företagsamhet. Reframingen visar att främst ett ofruktbart sparande blockerar och spärrar idealbildens oerhörda utvidgningskraft. Integrationen kan börja.

Den integrerande uppgiften genomförs under rubriken *Utvägar* i den sista tredjedelen av boken *Den ekonomiska krisen*. (EWSIU II:347-376.) Först diskuteras den svenska ekonomins roll i det internationella systemet och andra partiers förslag till ekonomisk-politiska åtgärder (EWSIU II:347-356 och 363-369), innan den egna lösningen presenteras. Wigforss integrerar de olika delarna av den reala sidan och penningssidan av ekonomin. När det under en lågkonjunktur förefinns ett stort outnyttjat sparande, som inte ut tas i bruk av företagen för investeringsverksamhet, kan bara det allmänna göra något för att minska arbetslösheten genom att sätta igång offentliga arbeten. (EWSIU

II:372 och 369.) Staten finansierar dessa offentliga arbeten med lån och en ökning av det allmännas utgifter sker. (EWSIU II:370-371.) Staten bidrar, menar Wigforss, därmed till att återställa den samhällsekonomiska balansen: "Om staten finansierar offentliga arbeten med lån, kan anmärkningen inte göras, att kapital därför måste dragas bort från den enskilda företagsamheten." (EWSIU II:370.) De effekter, som fler offentliga arbeten under den ekonomiska krisen skulle kunna få, formuleras i en sorts multiplikatormodell: "Material och arbetsverktyg måste i stor utsträckning tillhandahållas av enskilda företag, de nyanställda arbetarna få ökade inkomster och kunna öka sin konsumtion, strömmen av köpkraft växer och verkningarna sträcka sig ut över hela näringslivet." (EWSIU II:373.) Den politiska integrationen följer under år 1932. Socialdemokraterna sägs vara "mycket villiga att lyssna" på jordbrukarklassens krav heter det i en krönika och i en ledare diskuteras olika former av ekonomiskt stöd till jordbrukare. (Tiden 1932 nr 7 s. 391 och Tiden 1932 nr 5 eller EWSIU II:288-296.) Den integrerande ekonomiska lösningen består av en metod att bekämpa den djupa krisen, begagnar begrepp som konjunktur och outnyttjat sparande, och använder resonerande uttryck för företeelser som senare kom att kallas underbalansering av budgeten och multiplikatorn.

Lanseringen av förslagen utgör en snabb reaktion på krisen i världsekonomin med prisfall, arbetslöshet och obalanser. När boken om *Den ekonomiska krisen* kommer ut i slutet av 1931 har arbetslösheten stigit kraftigt under något år och fortsätter att stiga fram till mars 1933. Högst aktuella siffror om produktion och utrikeshandel från sommaren 1931 redovisas i framställningen. Till skillnad från förseningen under den första episoden i början på 1920-talet, lanserar Wigforss nu sin politiska problemlösning i rätt tid. En placement i den politiska designen bildar den varierade presentationen av ett teoretiskt arbete, en inklistring av ett avsnitt från huvudboken i en krönika (*Tiden* 1931 nr 8) och en lättillgänglig, polemisk version i form av en broschyr inför valet 1932. Dessutom publicerade Wigforss artiklar om krispolitiken i *Arbetet* och i *Socialdemokraten*. (EW Minnen II:297 och EWSIU II:377-396, 513.) En bred kampanj för lanseringen av en ny politik kan karaktäriseras som en placement, något som ökade kännedomen om att partiet vid riksdagsvalet 1932 hade ett krisprogram.

Wigforss använder förbindelseformen i ett flertal fall, men inte överflödande. Han förbinder förslagen om att öka sysselsättningen med väljarnas behov av nyttiga ting, deras behov av arbete och deras kraft att använda sitt förnuft. (EWSIU II:376.) Men förbindelseformen ges inte någon framskjuten plats. Förväntningar om en eventuellt skiftande utformning av designen i den

enkla, kortare versionen av krispolitiken i *Ha vi råd att arbeta?* kan följas upp. I valbroschyren används förbindelseformen på samma sätt som i huvudboken, försiktigt appellerande till förnuftet och ej till känslorna, som i exempen: socialdemokraterna ställer "det krav som förnuftiga varelser aldrig kunna släppa" i förlitande på klokheten hos väljarna och de hävdar "att alla samhällets medborgare ha rätt till arbete" i ett vädjande till medborgarnas ekonomiska intresse. (EWSIU II:286-287.)

Hur förenas den nya problemlösningen med förankrade värderingar hos väljarna? Wigforss lägger vikt vid förknippningssättet i den politiska designen. Eftersom det nya förslaget ingriper i och innebär kritik av den ekonomiska ordningen, säger han visserligen, att det inte är någon mening att låtsa att "ingenting anmärkningsvärt skett". (EWSIU II:373.) Att krisen utlöser frågor om "en mera planmässig organisation av näringslivet" är självklart, hävdar Wigforss och förknippar sitt påstående med "(a)tt den socialistiska rörelsen skjuter i förgrunden denna tanke, är känt". Han hänvisar till att parti-programmet kritiserar "planlösheten i den kapitalistiska produktionen" och eftersträvar en "efter samhällets verkliga behov planlagd, för välståndets höjande stegrad produktion". (EWSIU II:374.) Men även hos andra grupper, klasser och partier vinner övertygelsen mark att en sådan planmässig organisation är både möjlig och önskvärd; åtgärderna blir, om än improviserade, "på detta sätt led i ett större och mera betydelsefullt sammanhang". De nya förslagen om offentliga arbeten passar också för samhället, eftersom det ser framtiden på längre sikt och "det får ta hänsyn till hur dess åtgärder inverka på det ekonomiska livet i dess helhet". De nämnda förslagen förknippas även med näringslivets värderingar och förenligheten består bland annat i att företagens kostnader för arbetslösheten skulle minska. (EWSIU II:374-375.) En jämförande genomgång av *Ha vi råd att arbeta?* ger ett likartat resultat. Vägen till bättre tider "för den stora massan av arbetande jordbrukare" går, skriver Wigforss i valbroschyren, "genom en ökning av arbetstillfällena, genom en stegring av köpkraften". Arbetare och bönder sägs "gemensamt ha en organisatorisk uppgift att lösa". (EWSIU II:286.) Skulle någon tvekan råda i jordbrukarklassen om överensstämmelsen mellan dess värderingar och de som krispolitiken bygger på, tycks det enligt Wigforss uppfattning närmast bero på "(d)e kretsar som fortfarande ha ledningen inom den svenska bondeklassen". (EWSIU II:285.) Ett framhävt förknippningssätt sökte alltså förena den nya politiska lösningens innehåll med synnerligen vida gruppers kända ekonomiska uppfattningar och traditionella sociala intressen.

Förekommer någon bild av det framtida samhället, eller någon politisk vision, som kan tilltala väljarna? Ett par omständliga bilder förekommer som pedagogiserande exempel. Dessa långa undervisningsexempel skall tydliggöra olika nationalekonomiska begrepp eller principer på väg mot en problemlösning. (EWSIU II:313-314 och 348-349.) Det innovativa förslaget presenteras i en försiktig, näraliggande vision: "Det borde inte överstiga måttet av våra organisatoriska krafter att förena dessa element i den nödvändiga samverkan för att uppnå det välstånd som ligger inom räckhåll." (EWSIU II:376.) Exempel på product environment saknas i den undersökta huvudtexten. Men det slutliga riksdagsbeslutet, som fattades av socialdemokrater och bondeförbundare på senvåren 1933, innehöll ett sådant paket av politiska åtgärder mot den ekonomiska krisen. En kontroll av designen i *Ha vi råd att arbeta?* klarlägger en skillnad i visualiseringen. Valbroschyren använder korta och snabba bilder, ibland också mer polemiska och ironiska. (EWSIU II:272, 273-274 och 280.)

Den politiska designförmågan hos Wigforss ligger under denna episod på en hög nivå. Designprofilen visar sig återhållsam, inte emotionell utan rationell, i bruket av förbindelseformen. Desto mer företagsam framstår den politiska designen i användningen av förknippningssättet. Placement förekommer i lanseringen. Den modifierade integrativa komplexiteten uppnår en hög nivå. Bilder, metoder för förändringen, begrepp och teoridelar återfinns i framställningen. Men den teoretiska apparaten tynger inte. Tonvikten i en innovativ process tycks ligga på reframing, integration och förknippningssätt.

Politiska innovationers roll för den ekonomiska politiken på 1930-talet och därefter har behandlats i den vetenskapliga litteraturen. Särskilt underlättandet eller fördröjandet av keynesianska idéers genomslag har diskuterats. En uppfattning gör gällande att "academic economists and others were pushing upon policy makers well in advance of the publication of *The General Theory of Employment, Interest and Money* in 1936." Detta resonemang vilar inte på en vetenskaplig teori, utan utnyttjar två exempel på folklig vishet; dels nöden är uppfinningarnas moder, dels en idé som ligger i tiden. Om dessa föreställningar påstår Lee i sin utredning om innovationsförloppet: "Both invite our attention to the interaction of concept and circumstance as the mechanism that drives policy innovation." Proto-keynesianismen, eller användningen av keynesianska begrepp före publiceringen i mitten av 1930-talet av Keynes *General Theory*, observeras av Lee, som menar att detta bör erkännas mer än hittills: "There were actually ideas waiting for their time to come." (Lee 1989:129-130.) Depressionen medförde inte enbart ekonomisk

kris utan erbjöd också politiska möjligheter. (Lee 1989:170.) Analysen enligt modellen designad problemlösning visar att en intellektuell politiker registrerar tankeströmningarna i tiden och behoven i omgivningen. En intellektuell politiker måste uppfatta de brännande problemen och de ramar inom vilka de skall lösas. Lee talar om en idés bana från "conception to agenda and then on to policy". (Lee 1989:129.) Designad problemlösning demonstrerar hur en innovativ politik utvecklas i åtta steg. Analysen av krispolitikens episod har, särskilt med delbegreppen reframing, integration och förknippningssätt, betonat det innovativa i den politiska lösningen. Med framförallt dessa tre huvudkomponenter skapas redan i början av 1930-talet en utpräglat innovativ politik, den efterfrågestimulerande krispolitiken, som därför kan kallas ett exempel på proto-keynesianism.

I realiteten har episoden studerats ur perspektivet innovativ politik. Det analyserade materialet härrör från en tidpunkt ungefär två år innan den nya krispolitiken beslutas av riksdagen och omsätts i praktiken. Den designade problemlösningen innehåller en innovation som bidrar till att utforma politiken och stärka partiets position under en tid framöver. Med krispolitiken, eller ett samarbete ur kris, har Wigforss etablerat sig som problemlösare och politisk designer. De analytiska begreppen i studiens modell har visat hur krispolitiken utnyttjar de vetenskapliga erfarenheterna, hur den kreativa lösningen kommer till stånd och hur vikt läggs vid organisatorisk samverkan och medverkan från intresseorganisationer för framtiden.

Kampanj mot kris

Två tal i underhuset och två radiotal av Stafford Cripps skall bli föremål för en empirisk granskning. Perioden omfattar tre månader 1947, präglade av ekonomisk och politisk kris. Underskotten i betalningsbalansen växer, guld- och valutareserverna håller på att tömmas helt och den 20 augusti upphävs pundets konvertibilitet. Fyra dagar senare införs rader av nya ransoneringar och ekonomiska kontroller. (Bryant 1998:396.) Den politiska krisen har Stafford Cripps utlöst, genom att kräva en ombildning av regeringen och en avlösning av premiärministern, Clement Attle. Cripps är handelsminister när perioden inleds och utnämns, efter ett motdrag av Attle, till en samordnande post i kabinettet, Minister of Economic Affairs, den 29 september. (Burgess 1999:245.) Perioden slutar med att Cripps den 12 november 1947 även tar över Hugh Daltons post som finansminister. Talen i underhuset hölls den 7 augusti och den 23 oktober 1947. Sidhänvisningar i det här avsnittet sker till

Hansard, 7 August 1947 col. 1753-1766 respektive Hansard, 23 October 1947 col. 265-295. Radiotalen sändes i BBC och trycktes efteråt i BBC:s veckotidning *The Listener*. Sidhänvisningar för radiotalen sker till *The Listener*, 18 September 1947 och *The Listener*, 6 November 1947. Det första av radiotalen hade ingressen *Sir Stafford Cripps on the battle for exports*, vilket motiverar valet av rubrik, kampanj mot kris, på detta avsnitt i min studie. (*The Listener*, 18 September 1947, p. 459.)

Lanseringen av underhustalen som inledning respektive avslutning på två stora debatter och av de kortare talen i BBC:s radioutsändningar kan räknas som en konventionell kategori inom den politiska designen. Den accentueras dock av en placement när Cripps i rubriken på och i slutappellen till ett av radiotalen till britterna under krisen använder de förmanande Paulusorden "Quit you like men, be strong". (*The Listener*, 18 September 1947, p. 460.) Cripps stödjer lanseringen med sin optimism och sitt engagemang, vilket också framgår av rubriken på det andra radiotalet: "Our Difficulties and the Way to Meet Them." (*The Listener*, 6 November 1947, p. 799.) Dispositionen av talen är överskådlig och Cripps framställning mycket klar.

I den förbindelseform som används i talen dominerar två typer av påståenden. Moraliska värderingar och religiösa uppfattningar tas i anspråk i försöken att uppnå en förståelse för de politiska förslagen hos medborgarna. Inför den kommande bristsituationen i landet säger Cripps: "... that there are greater values in our lives than the mere material things of which we may now have to go short." Stafford Cripps tillmäter en religiös hållning ett särskilt värde i åtstramningstider: "Faith in the divine purpose and guidance which comes to us through the things of the spirit can, as has been said, move mountains, mountains of material difficulties." (*The Listener*, 18 September 1947, p. 460.) Kontakten mellan den politiska lösningen och väljarna försöker Cripps skapa med samma formuleringar både i underhuset och i radiotalen, när han talar om de värderingar som är nyckeln till att framgångsrikt genomföra det jobb som ligger framför: "a deep draught of that Christian faith" och en anda av "self-sacrifice, honour, love or comradeship". (*The Listener*, 6 November 1947, p. 800.) Han vädjar också till befolkningens "courage and determination" och säger att "(i)t is no part of the British character to resign ourselves to such difficulties or to fail to take the measures, however hard, to overcome them". (Hansard, 7 August 1947, col. 1765-1766.) Förbindelseformen ges således stort utrymme i radiotalen och underhustalen. Kontakten med väljarna uppnås, inte genom hänvisning till

Cripps egen personliga hållning, utan snarare till medborgarnas förutsatta inställningar, behov och önsknin­gar.

Förknippningssättet i den politiska designen kan beläggas genom att många exempel lämnas i Cripps tal på hur de nya ekonomiska krisåtgärderna placeras in i ett knippe av kända och hos medborgarna förankrade värderingar. Om inte de föreslagna åtgärderna genomförs för att kunna betala importvolymen, påstår Cripps att "we should wither away as a great nation; our people would starve and our country would sink into insignificance. We should be unable to make any contribution to solving the world's problems..." (*The Listener*, 18 September 1947, p. 460.) Det går att klara sig utan saker som man gärna skulle vilja ha om man fortsatt visar gladlynthet och laganda: "Friendly parties in the evenings, concerts and games of all kinds will help to make us realise the comradeship of effort as it did during war time." Om vänlighet och mänsklig hjälpsamhet, säger Cripps, "(i)t makes me realise that we really are a huge team (...) anxious to help our country in its difficulties." (*The Listener*, 6 November 1947, p. 800.) Exem­plen tyder på att vid en presentation av utpräglad åtstramande ekonomiska åtgärder ökar behovet av att använda förknippningssättet med traditionella föreställningar och invanda värderingar, för att på detta sätt få anslutning till förslagen.

Visualiseringen av förslagen tar sig olika uttryck. Dels anknyter Cripps de hårda inskränkningarna till det gamla talesättet: "But as with all dark clouds there is a silver lining". Dels konstruerar Cripps i radiotalen två utförliga och pedagogiska bilder genom att likna Storbritanniens ekonomi ena gången vid hushållens ekonomi och andra gången vid ekonomin hos traktens butiks­innehavare. Till dem som ifrågasätter den sista analogin, säger Cripps: "but it is near enough to put across the idea I want to convey. This shopkeeper lived in an isolated district and supplied the villagers with practically all their needs. Some of them paid him in golden sovereigns – that was years ago – and others in pound notes." Parallellen till landets ekonomi består i att "fewer and fewer customers paying in dollars or gold, yet we rely more than ever for our food and raw materials on people who ask payment in dollars or gold." Därefter söker Cripps stöd för ransoneringarna: "and that is why I had to announce that we should have to have less food for a time because we cannot afford to buy it." I det första radiotalet söker han stöd för exportkampanjen genom att förtydliga underskottens storlek: "Try to picture it like this. One million pounds worth of wollen and cotton material (to take an example) means about five million yards or the work of 30,000 men and women for a month. That is the size of the extra job we have got to do." (*The Listener*, 6 November 1947,

pp. 799-800; *The Listener*, 18 September 1947, p. 460.) Även om bilderna förefaller enkla, växer staplarna av tygrullarna upp framför ögonen och det är tänkbart att Cripps med denna pedagogiska stil har bildat skola i politisk design för ekonomi- och finansministrar. Anhopningen i texten av restriktioner och uppoffringar innebär att begreppet product environment kan anta också negativa värden.

Analysen av Stafford Cripps tal under den ekonomiska och politiska krisen sensommaren och hösten 1947 fortsätter med att söka fastställa om texterna innehåller någon frame reflection. Cripps griper sig direkt an uppgiften att begränsa importen och öka exporten: "The key to our whole problem is, of course, our overseas balance of payments, and particularly our balance with the dollar countries." (Hansard, 23 October 1947, col. 266.) Han överväger inte någon dubbelstrategi eller någon helt ny lösning, utan sveper över alla detaljer av importbegränsningar och exportinsatser: "So let us consider our country's housekeeping difficulties, and principally how we can send abroad enough of our manufactures to enable us to buy the things we want to live upon and to enjoy." (*The Listener*, 18 September 1947, p. 459.)

Olika intressen och uppfattningar registreras och avlyssnas knappast vid dessa tillfällen som ett led i problemlösningen. Differentieringen sker enligt de snäva begränsningsfaktorer som angivits i Cripps frame reflection. Cripps redovisar efter varandra en mängd ransoneringsåtgärder och exportfrämjande beslut. Han presenterar en inventering av åtgärder snarare än en politisk innovation. Krisåtgärdernas omfattning klargörs av att livsmedelskonsumtionen skulle minska till 2700 kalorier per dag jämfört med 3000 per dag före kriget och av att olika byggprojekt måste avbrytas eller senareläggas på grund av bristen på medel att betala importen av virke. (Hansard, 23 October 1947, col. 291, 279-280.) Cripps behåller detaljerna och observerar smått som stort i kampanjen; från vikten av att godsvagnar "are promptly unloaded, even if it means weekend work" för öka transportkapaciteten till ett stopp för all tobaksimport från USA "until further decision". (Hansard, 23 October 1947, col. 281, 289.)

Reframing är svagt representerad i de fyra talen; vissa bilder länkar tankarna, inte mot en integration, utan snarare till en förstärkt differentiering. Fyra systematiserande punkter i det första av talen antyder dock en möjlig omformulering av problemet. Detta avsnitt inleds karaktäristiskt med en fråga: "How are we to get our people to do that which we know them to be capable of doing, but which at the present moment they are not doing?" (Hansard, 7 August 1947, col. 1761-1764.)

Huvudinnehållet i förslagen utgörs av de traditionella lösningarna; ransoneringar och fysiska kontroller. Embryon till integrerande begrepp på delområden nämns dock i de två underhustalen; "planning partnership" och "joint consultation" med representanter för industrin som en exportfrämjande metod. (Hansard, 7 August 1947, col. 1762 och Hansard, 23 October 1947, col. 294.) I det första av de båda underhustalen förekommer fyra systematiserande punkter, men inte något integrerande begrepp. Under en av dessa punkter, som inleds med "The fourth point is incentive" (incitament), döljer sig en överraskande nyhet: "We must await the further raising of the levels of earnings until we can provide the goods upon which those earnings can be spent." (Hansard, 7 August 1947, col. 1764.) Visar ett litet reklamslag i förväg ett keynesianskt program?

Analysen av två tal i underhuset och två radiotal av Cripps kan sammanfattas på följande sätt: Lanseringen präglas av Cripps optimism och engagemang. Förbindelseformen betonar förmanande gemensamma moraliska uppfattningar, förknippningssättet med nationens traditionella roll i världen kan beläggas i upprepade passager och denna stormaktsroll sägs kunna gå förlorad om de presenterade förslagen inte genomförs. Visualiseringen framstår som påfallande frekvent och flera belysande bilder används i radiotalen. Cripps är på denna punkt en innovativ politisk designer, som förmodligen fått många efterföljare inom den politiska kommunikationen. Frame reflection består av förenklade begränsningsfaktorer. Differentieringen omfattar en störtflod av förslag för en strängt återhållsam livsföring för medborgarna och en uppsjö av planer för en ökad export till dollarländerna, sterlingländerna, kolonierna och andra länder. Tydlig reframing förekommer inte, men konkreta bilder avser att leda tankarna vidare. Integrationen saknas i radiotalen, men i det första av de båda underhustalen finns en ansats till en högre grad av integrativ komplexitet, då ett förändrat ekonomiskt tänkande i förbigående antyds som en vag bild av en möjlig framtida syntes.

Dokument i arkivet visar Cripps ambivalenta hållning till keynesianismen. I den refuserade artikeln från 1935 skriver han om intrycken av den nya ekonomiska politiken i USA. Cripps använder uttryck som "(t)he Breakdown of the New Deal", och att "(t)he New Deal itself is proceeding along its experimental course with more and more bias to the right" och till slut att det behövs "some more profound economic changes". (Cripps 558.) I ett odaterat dokument av dagbokstyp med överskriften *Washington* skriver Cripps för hand ner sina tankar: "And no signs of any cure for the permanent maladjustment of incomes and consuming power. We have two problems. 1st To device

a method by which this permanent maladjustment may be cured successfully.” (Cripps 558.) Drygt tio år senare i mars och maj 1946 äger två sammanträffanden rum mellan Cripps och Lord Keynes på handelsdepartementet. (Cripps 675.) I augusti 1947 antyderså Cripps i underhustalet att han är på väg mot ett integrerande begrepp; styrning av ekonomin genom reglering av efterfrågan via budgeten.

Cripps politiska designförmåga befinner sig under denna period på en hög nivå, medan den modifierade integrativa komplexiteten ligger på en låg nivå. Strikt politiskt ansvar, accountability, befrämjar den integrativa förmågan, men negativ stress inhiberar än starkare förmågan till integration. Det är i ett skede före den akuta ekonomiska krisens utbrott den 20 augusti, som Cripps i ett tal i underhuset den 7 augusti antyder ett nytt inslag i sitt ekonomiska tänkande. Men den långsamma färden mot den social-liberala syntesen, keynesianismen, och ett ekonomiskt begrepp med en högre grad av integration än vad en varierad uppsättning av fysiska och byråkratiska kontroller innebär, har under den intensiva ekonomiska krisen hösten 1947 gjort en paus.

Stafford Cripps vision består av ett sammanknyttande av välkända värderingar till ett politiskt framtidspaket. Om viljan att strida på det ekonomiska området, som tidigare i luften, till lands och på världshaven, förenas med ”the deep spiritual values that we acknowledge in our Christian faith”, då kan de nuvarande svårigheterna övervinnas ”and so emerge into that new and fertile plain of prosperity which we shall travel in happiness only as the result of our own efforts and our own vision”. (Hansard, 7 August 1947, col. 1765-1766.) Bilden är vag. Oklarhet råder om vilka delar av de båda värderingsblocken, som skall föras samman. Ovisshet härskar om med vilken metod eller med vilka begrepp eller teorier, som sammansmältningen skall ske. En vag bild av en tänkbar syntes kan inte räknas som ett exempel på en hög grad av modifierad integrativ komplexitet.

Mogna år

Mänsklichkeitssymfoni

En bok av Otto Bauer skall granskas empiriskt för att belysa både teorin designad problemlösning och en sen fas i en intellektuell politikers utveckling. Den undersökta tiden utsträcks i praktiken till en längre period av österrikisk politisk historia än februari 1936, då manuskriptet till *Zwischen zwei*

*Weltkriegen? Die Krise der Weltwirtschaft, der Demokratie und des Sozialismus** fullbordades. Boken består nämligen tilldels av ett år 1933 färdigställt avsnitt, tilldels av ett rekonstruerat beslagtaget material av excerpter och utkast. Under intryck av de aktuella händelserna i Österrike fogades också till verket ett nyskrivet efterord. Den politiska bakgrunden till utgivningen av boken kan tecknas i några drag. I mars 1933 har Dollfuss-regimen avskaffat parlamentet, i februari 1934 utbryter inbördeskriget. Det socialdemokratiska partiet förklaras illegalt och många av partiets ledare fångslas eller går i landsflykt. Partiet får en del stöd utifrån, t.ex. möjliggjorde medel som insamlats i Storbritannien bistånd vid rättegångar och assistans vid 170 partiaktivas flykt från Wien. (Brivati 1997:36-37.) Otto Bauer flydde till Brno i det dåvarande Tjeckoslovakien och öppnade där partiets utlandsbyrå. Kontakten med Österrike upprätthölls med kurirer, kodnamn och chifferade brevmeddelanden. (ALÖS Politik I, 6:4:36.) Under denna tid försöker Otto Bauer betrakta de möjligheter som partiet kan ha under en tid av illegalitet och i en framtid, när diktaturerna i Europa kommer att ha störtats. (OBW 4:49-331.) Därför kan särskilt den sista framåtblickande delen av denna skrift ligga inom studiens ram för en episod av politisk konsolidering. Valet av rubrik, *Mänsklighetssymfoni*, motiveras med att ordet används av Bauer i den nämnda skriften, men med den bestämningen att mänsklighetssymfonin inte kan ljuda förrän den av honom önskade politiska förändringen genomförs. (OBW 4:326.)

För sitt arbete om mellankrigstidens Europa, där *Zwischen zwei Weltkriegen?* ingår som en andra del, sätter Bauer som ram för uppgiften, frame reflection, att framställa kapitalismens och socialismens utveckling efter det första världskriget. Hänsyn skall tas till den ekonomiska och politiska utvecklingen efter det att den första delen kom ut 1931, och till att framställningen skall vara allmänt begriplig, populär. Vidare skriver Bauer att han har något att säga till de revolutionära socialisterna i Österrike, men det skall ske i ett efterord på grundval av de i boken nådda insikterna. (OBW 4:51-53.) Förutsättningarna för problemlösningen består således av synnerligen vida ramar. Endast den sista upplysningen om ett efterord ger en fingervisning om vad Bauer ser som det politiska problemet; dvs hur partiets existens skall kunna tryggas. Någon ram för lösningen av det problemet anges alltså inte.

I genomgången av krisen i världsekonomin i början av 1930-talet, behandlar Bauer differentierande mycket detaljerat konjunkturväxlingar, förändringar

* *Mellan två världskrig? Krisen i världsekonomin, demokratin och socialismen*

av penningvärdet, utvecklingen inom industrin och jordbruket, valutasystem och olika försök att dirigera samhällsekonomin. Förändringarna studeras ur ett marxistiskt perspektiv. I det politiska avsnittet om demokratins kris i Europa förklaras skeendet i termer av ekonomisk förändring och klassanalys: "Ich habe in der Darstellung der bürgerlichen Demokratie den ökonomisch-ideologischen Mechanismus beschrieben, mit dem die Kapitalistenklasse die Wählerschaft, die Parteien und die Regierungen der bürgerlichen Demokratie ihren Bedürfnissen, ihren Profiten und ihrem Willen dienstbar macht." (OBW 4:150.) Perspektivet att ekonomin styr politiken slår igenom så starkt, att Bauer i en detaljrik framställning knappast ägnar någon uppmärksamhet åt New Deal i USA, politiken i de skandinaviska länderna eller socialdemokratiska partiers möjlighet till koalitionsbildningar för att försvara demokratin i Tyskland eller Österrike. New Deal-politiken nämns en gång och då i samband med att USA i april 1933 upphävde guldmyntfoten. (OBW 4:60.) I avsnittet behandlas också fascismens framväxt i Europa efter första världskriget och i ett långt historiskt perspektiv proletariats diktatur. (OBW 4:136-180.) Ett kapitel tar upp klyvningen av socialismen och behandlar den politiska kampen och konkurrensen mellan socialdemokrater och kommunister. (OBW 4:284-286.)

En utpräglad, markerad reframing formuleras mycket sent, först i slutet av framställningen, när den ekonomiska och den politiska utvecklingen tagits upp till behandling. Bauer skriver att den västeuropeiska socialdemokratin och den ryska bolsjevismen kommer, även mot sin vilja, att bli bundsförvanter. Problemet omformuleras så att framställningen förändras från en allmän historisk översikt till en politisk uppgift: "Hat die Geschichte das Denken des Sozialismus differenziert, so gilt es heute, es zu integrieren."*** (OBW 4:296.) Omformuleringen sammanfattas: "Diese mannigfachen Ansätze zu einer einheitlichen Theorie und Politik des Sozialismus zu entwickeln, die integrieren soll, was der Weltkrieg und seine Wirkungen differenziert haben, ist die Aufgabe."**** (OBW 4: 298.) Därefter följer utvecklingen av tankarna om en "integraler Sozialismus".†

* I skildringen av den borgerliga demokratin har jag beskrivit den ekonomisk-ideologiska mekanism med vilken kapitalistklassen utnyttjar väljarkåren, partierna och regeringen i den borgerliga demokratin för sina behov, till sin fördel och för sina avsikter.

** Om tänkandets historia har differentierat socialismen, så gäller det idag att integrera den.

*** Uppgiften är att utveckla dessa mångfaldiga ansatser till en socialismens enhetliga teori och politik, som skall integrera det som världskriget och dess verkningar har differentierat.

† integrativ socialism

Integrationen i problemlösningen startar med en världsomfattande bild. Bauer skriver att på den ena sidan ser vi de stora massrörelserna av arbetare och exemplifierar med det brittiska arbetarpartiet, de socialdemokratiska partierna och fackföreningarna i Skandinavien, Belgien, Holland, fackföreningarna i USA och Australiens arbetarpartier. Han fortsätter med att på den andra sidan ser vi målmedveten kamp för en socialistisk samhällsordning. Denna kamp, menar Bauer, har följts av ett förverkligande i Sovjetunionen, behärskar kadrarna i en del andra länder, verkar i Frankrike och Spanien, och utövar inflytande på de revolutionära rörelserna i Fjärran Östern. Dessa båda bilder danar utgångspunkten för en tankekonstruktion som Bauer kallar en integrerad internationell socialism. Denna integrerade socialism tänker sig Bauer skall uppnås i främsta rummet genom marxistiska tänkare, men också genom aktionsgemenskaper och kampförbund. (OBW 4:303-306.) Bauer räknar upp sådana företeelser som han ser som ett arv i den "demokratiska socialismen" och sådana företeelser som han ser som ett arv i den "proletära revolutionen". Dessa skilda företeelser menar Bauer skall förenas i ett historiskt koncept, som dock inte kan förverkligas förrän efter ett nytt världskrig. (OBW 4:303-306 och 315.) Bauer döljer inte att Sovjet är en diktatur: "Wir können uns des Rechtes freimütiger Kritik an Massnahmen der Machthaber der Sowjetunion nicht begeben." (OBW 4:309.) Men han ser ändå vissa företeelser som därifrån kan föras över till den tänkta integrerade socialismen.

Sammanfattande kan sägas att Bauers problemlösning grundas på tanken att förena olikheter och att den föreslagna politiken bygger på teoretiska antaganden. Integrationen består av en bild och en metod, men saknar färdigutvecklade begrepp och teorier. Däremot presenterar Bauer för det akuta politiska problemets lösning, dvs hur partiets existens skall kunna tryggas och hur en generationsväxling skall kunna genomföras, i det långa efterordet en ny teoretisk skiss. Det som den äldre generationen har förvärvat genom sina ansträngningar skall tillställas den unga generationen, som skall förmåla detta arv med vad som har vuxit fram ur dess ansträngningar. (OBW 4:325.) Teorin för generationsväxling behandlas vidare i slutet av detta avsnitt.

Hur mobiliserar Bauer i lanseringen intresset för det politiska innehållet och rekommendationen i den nya boken? Partiets utlandsbyrå försöker visserligen publicera och i Österrike sprida en veckoupplaga av partiets

* Vi kan inte avstå från vår rättighet att framföra frimodig kritik av åtgärder från Sovjetunionens makthavare.

tidning och få ut partitidskriften. Men det nya är framförallt efterordet som riktar sig, förutom till de gamla partimedlemmarna i och utanför Österrike, speciellt till den nya grupp av revolutionära socialister som försöker markera en politisk närvaro i Wien och övriga delar av Österrike, trots repressionen. (Kreisky 1986:226-228, 230-231, 236-247.) Verkets omfång och särskilt innehållet i *Ett efterord till Österrike*, i vilket Bauer två år efter inbördeskriget från exilen förmedlar sin syn på den politiska omstörtningen och råd om den fortsatta politiken, ger uppmärksamhet åt lanseringen av boken. Men också bokens genomskådande titel, *Zwischen zwei Weltkriegen?*, utgör en placement i den politiska designen och spärrar upp intresset för innehållet.

Synen på den politiska förändringen och råden om partiets fortsatta politik framställer Bauer i en förbindelseform med intressen, behov och önsknings hos dem, som i främsta rummet nås av boken eller budskapet. Man kan finna spår av både varnande och inkännande uttryck med vilka Bauer vill skapa kontakt mellan sin lösning och de unga revolutionära socialisternas intressen och önsknings. Bauer varnar dem för högmod och fientlighet gentemot andra grupper inom partiet. Vidare framhäver Bauer att de unga revolutionära socialisternas rörelse själv måste upparbeta tankar, själv sätta mål och själv välja medel. (OBW 4:324-325.) I Bauers text betonas också att de unga utgör en rörelse med ny ledning och med en ny geist. (OBW 4:321.) Förbindelseformen används alltså huvudsakligen i efterordet och ges där ett flertal uttryck. Bauer vädjar i förbindelseformen främst till känslan av solidaritet, och säger sig ha förståelse för behovet av självständighet och en önskan hos de unga att ta ansvar för partiet.

Förknippningssättet i den politiska designen kan beläggas med ett antal exempel och de återfinns i *Ett efterord till Österrike*. Bauers nya problemlösning, hans utarbetade syn på den politiska omställningen och de upparbetade råden om en växelverkan mellan generationerna skall förenas med förankrade värderingar och partibilder hos adressaterna. Förslagen stämmer överens med den faktiska kontinuiteten. Bauer utvecklar tanken, när han säger till de unga revolutionära socialisterna att deras ledning och deras kadrar genomgående består av partimedlemmar, "die von der alten Partei erzogen worden sind und in denen bewusst oder unbewusst die Traditionen der alten Partei nachwirken. Ihre Aufgabe ist es, die Masse zu führen, die die Mitgliedschaft der alten Partei gebildet hat und gefühlsmässig mit der Geschichte, mit den Leistungen, mit

den Organisationsformen der alten Partei verbunden ist.”* (OBW 4:321.) Bauer upprepar vikten av att de unga revolutionära socialisterna i sina mål och medel för den nuvarande politiken betänker att partiet är sammansatt av medlemmar som ”auf die Kämpfe und auf die Leistungen der früheren, der reformistischen Phase stolz sind, die auch ihre Kämpfe und ihre Leistungen gewesen sind.”** (OBW 4:321-322.) Betoningen i förknippningssättet ligger på överensstämmelsen mellan förslagen och den gemensamma bilden av partiet.

Framställningen är fattig på bilder. I slutet av boken uttrycks en försiktig vision: ”Nur so kann ein wahrhaft integraler Sozialismus werden, der das Erbe der Vergangenheit mit dem neuen Denken und Wollen der jungen Generation, der jungen Bewegung, zu neuer Einheit verknüpft.”*** (OBW 4:325.) Bauers vision består i att det som utträttats kan bli en del av en mänsklighets-symfoni. Men i övrigt utgör visualisering inte något markant inslag i Bauers politiska design under denna episod.

Sammanfattningsvis kan sägas att frame reflection i den sista skrift av Bauer, som publicerades under hans livstid, karaktäriseras av en encyklopedisk ram. Differentieringen omfattar ett oerhört omfattande material som behandlas med en bestämd begreppsapparat. En reframing genomförs mycket sent, kanske alltför sent, i verket. Integrationen omfattar en bild av och en metod för, men inte fullständigt utvecklade begrepp och teorier för, en integrerad socialism. Däremot presenteras tankebilder och begrepp i en ny skissartad teori för generationsskifte inom en politisk rörelse. Lanseringen utgör med titeln en placement och når en hög nivå, förbindelseformen används ett flertal gånger i kapitlet *Ett efterord till Österrike*, i vilket också förknippningssättet används upprepade gånger. Men i bokens övriga delar förekommer inte dessa båda former av politisk design. Visualiseringen framträder i en vision om en mänsklighetssymfoni. Jämfört med tidigare episoder ligger den modifierade integrativa komplexiteten kvar på en hög nivå, dock med mindre realistiska ramar. Härmed avses att Bauer såg frågan om integrativ socialism som en teoretisk uppgift för marxistiska tänkare och inte som en praktisk uppgift. En

* som uppfostrats av det gamla partiet och i vilka det gamla partiets traditioner fortsätter att verka, medvetet eller omedvetet. Deras uppgift är att leda massan som har bildat medlemsskapet i det gamla partiet och som är känslomässigt förbunden med det gamla partiets historia, dess insatser och dess organisationsformer.

** är stolta över striderna och insatserna i den tidigare reformistiska fasen, vilka också är deras egna strider och insatser.

*** Bara på detta sätt kan en riktig integrativ socialism bli till, vilken förbinder arvet från det förflutna med det nya tänkandet och viljan i den unga generationen, den unga rörelsen, till en ny enhet.

mer realistisk ram hade observerat konflikten mellan Kominterns maktanspråk och socialdemokratiens anspråk på oberoende. (Leser 1968:330.) Den politiska designen når nu högre värden än under tidigare episoder, även om den inte ligger mer än just över medelvärdet; alltså hög. Intressant är att Bauer ofta använder termer som ingår i denna studies terminologi, uttrycken differentiera och integrera respektive syntes. (OBW 4:298 och 316 respektive 296, 322, 323 och 324.)

Under tiden i Brno försämras Otto Bauers hälsa (Kreisky 1986:240 och Adler-Archiv 84/89) och betingelserna för partiets verksamhet försvåras efterhand. Att problemet med partiets fortlevnad gör sig påmint är naturligt. Analysen visar att lösningen kommer upp överraskande alldeles i slutet av Bauers bok, men en fortsatt analys kan ge ett tydligare svar.

En noggrann läsning av en sida i arbetet från 1936 kan rekonstruera en möjlig förståelse av hur Bauer har arbetat för att återknyta sin teori om generationsväxling inom ett politiskt parti. Först redovisas, med orden om hur betungande "die Halbheit, das verfluchte Einerseits-anderseits, der innere Widerspruch im Denken"* har uppfattats, den kritik som riktats mot socialdemokratin och därigenom även mot Bauer. (OBW 4:324.) Den typen av kritik bemöter Bauer med att säga, att den som inte själv vill tänka och söka tillkämpa sig kunskap liknar en fysiker, som flyr från den sig dagligen förändrande, dagligen korrigerande fysiken, från vår tids ännu motsägelsefulla fysik, till den klassiska fysiken bara därför att allt där har varit så lyckliggörande enkelt, färdigt och utan motsägelser. (OBW 4:324.) Formuleringen kan bilda Bauers självförståelse. Bauer upprepar sedan orden halvhet, å ena sidan-å andra sidan, inre motsägelser och säger att de är förutsättningen för att förstå de sociala fenomenens "*zwieschlächtigen Character*".** (OBW 4:324.) Det tycks som om Bauer omedelbart därefter finner en problemlösning och en politisk design. Ordet karaktär utgör också ett av de centrala begreppen i Bauers stora verk från 1907.

Överensstämmelser föreligger mellan två tankebilder, den ena i verket om nationalitetsfrågan från 1907 och den andra i det senast analyserade arbetet från 1936. Det första exemplet hämtas från Bauers resonemang om vad som länkar samman "fellow nationals" från skilda tidevarv: "the fact that these generations succeed one another, affect one another, that the fate of earlier generations determines the character of subsequent generations". (Bauer

* halvmesyren, det förbannade å ena sidan-å andra sidan, den inre motsägelsen i tänkandet

** *motstridiga karaktär*

2000:109.) I den mer utvecklade versionen från 1936 heter det att den äldre generationen har något att förmedla, som kan smältas samman med det som vuxit fram ur den unga generationens erfarenheter. Temat varieras och i en passage vänder sig Bauer till den unga generationens företrädare och skriver att ett sådant tänkande skall hjälpa dem att "aus ihrem eigenen Erleben und doch mit der Verwertung dessen, was ihnen meine Generation als Erbe übergeben kann, ihr eigenes sozialistisches Ideengebäude zu bauen."* (OBW 4:325-326.) Det tidiga exemplet handlar om nationalitetsbegreppet, det sena exemplet om politisk generationsväxling. Men samma begrepp, samma tankegång och samma reflexivitet förekommer i båda teorierna.

Teorin för generationsväxling inom ett politisk parti har medfört en förbättrad problemlösning och en för Bauer ny politisk design, men den utgör inte någon fullständigt ny lösning. Med den innovativa inställningen har en utbrytning av en detalj från 1907 vuxit ut till en skapande designad problemlösning trettio år senare. Denna har en bättre balans mellan problemlösning och presentation, mellan syntes och politisk design, än under tidigare episoder.

Partnerskap

Tre tal av finansminister Stafford Cripps skall granskas. Efter en förstärkning av budgeten, förbättringar av exporten och betalningsbalansen i sin helhet präglades likväl det politiska läget i Storbritannien på hösten 1949 av ett stort underskott i betalningarna inom dollarområdet. Den 18 september 1949 devalverades pundet med 30 procent mot dollarn. Talen av Stafford Cripps i september och oktober 1949 behandlade devalveringsbeslutet respektive devalveringens infogning i den ekonomiska politiken, medan talet i april 1950 berörde politikens uppföljning i budgetförslaget. På detta sätt omfattar de tre talen i underhuset den senare delen av Cripps finansministertid. Han avgick i oktober 1950, men i praktiken redan under sommaren. Stafford Cripps använde i ett anförande på våren 1949 uttrycket "the task of consolidation" om den politiska uppgift som låg närmast framför. (Cripps 1145.) Det politiska problem som Cripps ställdes inför under denna period bestod av att fullfölja den exportstimulerande politiken, inklusive devalveringen, och att ersätta de fysiska regleringarna med en avvägning av den samhällsekonomiska

* att bygga sitt eget socialistiska idesystem ur sina egna upplevelser men med utnyttjande av det arv som min generation kan överlämna.

balansen med hjälp av budgeten. Valet av avsnittets rubrik, *Partnerskap*, motiveras med att termen "partnership" ingick, som redan exemplifierats i *Kampanj mot kris*, i Cripps politiska språk. Partnership utgör också ett i litteraturen använt begrepp, som välgrundat täcker Cripps idémässiga föreställningar under ministertiden om hur relationerna mellan olika grupper i samhället skulle ordnas. (Bryant 1998:372-373, 437, 477 och 481-482.)

I devalveringsdebatten sätter Cripps ramen för uppgiften, frame reflection, till att reda ut huruvida devalveringen är "the hopeful beginning of a new era of stability for sterling, during which we can gradually reach an equilibrium in trade between the dollar and sterling areas." (Hansard, 27 September 1949, col. 7.) I debatten i oktober om den ekonomiska situationen formulerar Cripps ramen för det politiska problemet till att ange vilka åtgärder som är nödvändiga för att dra rikhaltig nytta av devalveringen och för att uppnå den ekonomiska politikens främsta syfte, nämligen högsta möjliga och mest rättvist fördelade levnadsstandard. (Hansard, 26 October 1949, col. 1329.) Slutligen anger Cripps i presentationen av budgeten i april 1950 begränsningsfaktorerna för problemlösningen till att acceptera ett ansvar för hela samhällets allmänna ekonomiska hälsa. (Hansard, 18 April 1950, col. 38.) Den första ramen är snäv och begränsas till att motivera och förklara åtgärden devalvering. Den andra ramen är konstruktiv och den tredje ramen mer allmän, men ändå generativ. Analysen inriktas därför i första hand på dessa två parlamentstal.

Differentieringen inriktas mot att registrera på vilka områden möjligheter finns att lösa det genom ramen definierade problemet. Cripps inleder med att säga: "We must add a further factor of reduction in domestic demand to counter the fall off in supplies in the home market due to the necessity for the increased exports." (Hansard, 29 October 1949, col. 1334.) Därefter redovisar han de åtstramningar och anslagsminskningar som kunde göras, för att skapa ett samhällsekonomiskt utrymme för en överföring av resurser till exportsektorn. Cripps föreslår minskade offentliga investeringar inom kraftdistribution, järnvägsunderhåll, bostadsbyggande och skolutrustning. Minskade statliga utgifter inom förvaltningen och på det militära området skulle uppnås genom nedskärningar av administrationen och arbetskraftstyrkan. Vissa offentliga program, såsom arealbidraget till potatisodlare, skulle avskaffas i sin helhet. Slutligen skulle importen av vissa livsmedel och tobak från dollarområdet minskas. (Hansard, 29 October 1949, col. 1334-1348.) Lösningen framstår som innovativ, eftersom både metoderna med små neddragningar på en mångfald av områden och en slutgiltig nedläggning av

vissa verksamheter kommer till användning. Finansministern både skalar av och skär bort. Men detta sker alltså över budgeten, till skillnad mot ett tidigare ransoneringssystem.

I de valda texterna återfinns inte någon reframing, som öppnar vägen mot en integration i problemlösningen. Förhållandet synes rimligt, om man utgår från att Cripps nu presenterar den redan utarbetade överordnade principen och att talen inför parlamentet därför inte utgör steg i processen fram mot en ny ekonomisk-politisk kurs. Förslagen har sannolikt vuxit fram under år 1948 och 1949 i diskussionerna med medarbetarstaben i departementet under Cripps finansministertid. (Bryant 1998:409-410 och 418.) En reframing återfinns dock i texterna. Cripps säger i talet i slutet av oktober 1949 att eftersom situationen i handeln med USA har försämrats igen: " ... we must continue or re-create circumstances in which the export efforts of our manufacturers may have the best chance of being fully effective" och " ... to re-examine the situation to see whether the present financial and economic conditions are antagonistic to that new drive." (Hansard, 26 October 1949, col. 1332.) Yttrandet innebär att denna reframing, under pressen av nedslående siffror, inte leder till integration, utan först till en förnyad observans av de begränsningsfaktorer och den ram för problemlösningen, som formulerades under devalveringsdebatten i september. Ånyo fokuserar frame reflection alltså på exportens roll för att uppnå en samhällsekonomisk balans. Något senare återupptas integrationen av olika ekonomisk-politiska åtgärder i en makroekonomisk strategi inom ramar såsom högsta möjliga och mest rättvist fördelade levnadsstandard samt hela samhällets allmänna ekonomiska hälsa.

Talet den 18 april 1950 blir Cripps sista längre framträdande i parlamentet. Innehållet uttrycks klart. Budgeten som ett integrerande begrepp och full sysselsättning som vägledande princip bildar huvudtankarna. Under denna tredje episod når alltså Cripps ett integrerande politiskt begrepp: "Democratic planning has for its objective to combine a free democracy with a planned economy. That synthesis is not an easy one, though I believe it is absolutely vital to the continuance of democratic freedom in the world. We are out after something a great deal more important than a good piece of planning machinery or even than a particular way of organising our industries and services." I de följande passagera slår Cripps fast de integrerande begreppen "full employment and full participation" och keynesiansk budgetplanering: "Indeed, the Budget itself can be described as the most important control and as the most powerful instrument for influencing economic policy which is available to the Government. During the last Parliament its influence was

brought strongly to bear against inflation, by reducing the excess purchasing power in our economy.” (Hansard, 18 April 1950, col. 39-40.) Principerna kring det som också brukar kallas ”demand management” utvecklar Stafford Cripps i de båda andra parlamentstalen från denna sista episod på ungefär samma sätt. (Hansard, 27 September 1949, col. 25 and 27-28; 26 October 1949, col. 1331-1333 and 1335.)

I fråga om den politiska designen undersöks först lanseringen. Pundets devalvering, som väckte stort uppseende också därför att pundet hölls som en reservvaluta i många länder, lanseras av Cripps i ett radiotal och vid en presskonferens samma dag som beslutet fattades. Devalveringsbeslutet följs efter en dryg vecka av en underhusdebatt och efter en dryg månad av ännu en debatt om åtgärden och dess samband med den ekonomiska politiken i övrigt. Kritiken mot regeringen riktar in sig på huruvida en ansvarig politiker i förväg får förneka eller ljuga om en förestående devalvering. Frågan besvaras av Cripps, men vänds också till en utlinjering av hela den ekonomiska politiken.

Förslagen om en exportdrive och ekonomisk återhållsamhet framställer Cripps i en förbindelseform med väljarnas intresse, behov och önskningar. Först säger Cripps att han sympatiserar med dem som verkligen har gjort allt vad de kan: ”So many in industry have done and are doing a first rate job which calls for our praise rather than for our further exhortations”. Men Cripps säger också att många inte gör sin del: ”And this failure to make a full contribution, whether on the part of management or workers, is looked upon as most unfair by others who are going all out to help in this tremendous task of survival that our nation is facing.” Finansministern vill också göra det klart att åtgärderna inte kan rädda de sociala förmånerna och levnadsstandarden ”... unless we all collectively and severally play our full part.” Cripps strävar efter att förslagen i oktobertalet om den ekonomiska situationen skall nå kontakt med väljarna genom att vädja till deras behov av erkänsla, deras känsla för rättvisa och deras vilja att göra en gemensam insats. I devalveringsdebatten en månad tidigare används förbindelseformen på samma sätt, men då betonas ännu starkare att resultatet blir lägre inkomster och färre jobb om ansträngningarna misslyckas. (Hansard, 26 October 1949, col. 1352; 27 September 1949, col. 31-32.)

Förknippningssättet i den politiska designen kan beläggas med flera exempel från oktobertalet. Cripps betonar riskerna om förslagen inte genomförs, och han pekar på att bemödandena stämmer överens med djupt förankrade samhällsvärderingar: ”We are not out to fight one another to see who can get most; we are all fighting together as a team for the survival of a way of life and a form of free Government that we are determined to maintain, for benefits

of social services that we have earned after long years of waiting, indeed for everything that is good and hopeful in our British civilisation.” Förslagen utgör, säger Cripps, inledningen till en ny ekonomisk ansträngning utan vilken ”our civilisation itself, must fade and wither away.” (Hansard, 26 October 1949, col. 1353.) I septembertalet finns en rad exempel på förknippningssätt med förankrade värderingar. Cripps använder uttryck som ”in our daily humdrum job show our wholehearted devotion to our people”, vi får inte ”allow anyone to confuse the just and equitable doctrine of fair shares for all” och att allt som hände under kriget och efteråt har ännu en gång visat att det är ”affection – affection for the family and for our people – that constrains us to forgo our immediate personal interests for the greater good of the community.” (Hansard, 27 September 1949, col. 32.)

Talen under denna sena episod är fattiga på bilder och visualisering används mer återhållsamt. Om vi slappnar av och delar ut överskotten genom skattelindringar innebär detta, säger Cripps med en bild, att ”... we should be like those bees, which seeing the honey stored in their hive for the winter, gave up their work and indulged themselves upon their apparent but much needed surplus, with fatal results in the ensuing cold weather.” (Hansard, 18 April 1950, col. 79.) En näraliggande och gripbar vision förekommer i alla talen, när målet anges till att uppnå och bevara full sysselsättning. (Hansard, 18 April 1950, col. 79; 27 September 1949, col. 28-29 and 31; 26 October 1949, col. 1340-1341.) Visionen kompletteras i regel av en product environment, det vill säga med ett ekonomiskt-politiskt paket av förslag till åtgärder, som skulle möjliggöra sysselsättningsvisionen; investeringsökningar, återhållsamma löneökningar, rörlighet på arbetsmarknaden, och en eliminering av långtidsarbetslösheten. (Hansard, 18 April 1950, col. 80; 27 September 1949, col. 26, 29 and 31; 26 October 1949, col. 1337 and 1349.)

Sammanfattningsvis kan sägas att som politisk designer använder Cripps framförallt förbindelseformen, men även förknippningssättet används ett flertal gånger. Till skillnad mot de två andra undersökta episoderna förekommer färre ordbilder. Den vision, som presenteras, ligger inom räckhåll; full sysselsättning och stigande levnadsstandard. Den modifierade integrativa komplexiteten når hos Cripps betydligt högre värde under slutfasen av hans politikertid. Ramarna sätts generativt och de integrerande begreppen utgörs av keynesianism och budgeten som medlet att styra ekonomin. Övergången till principen om en demand management av ekonomin står i uppenbar kontrast till de fysiska kontroller och detaljerade ransoneringar som styrde bara några år tidigare. Den modifierade integrativa komplexiteten uppnår

alltså en hög nivå och den politiska designen uppnår likaledes en hög nivå under denna episod.

Analysen ger inget exakt svar på frågan hur Cripps initierade keynesianismens införande, anpassade den till partiets politik eller tillämpade den i utformningen av den praktiska politiken. Men analysen konstaterar att Cripps problemlösning har en helt annan intellektuell tyngd än tidigare och att Cripps bygger på sina erfarenheter. Cripps har bakom sig tio år av accountability, av strikt politiskt ansvar på olika ministerposter, som underhusledare, som ambassadör i Moskva och som utsänd delegerad att förhandla om Indiens självständighet. En bedömare tilldelar Cripps medarbetare och den rekryterade staben i finansdepartementet en stor roll i förändringen. (Bryant 1998:408-410.) En annan bedömare menar att Cripps hade mognat snabbt, att det var Cripps intellektuella kraft som hade vänt den keynesianska teorin till en effektiv politisk handlingslinje och att Cripps var den ekonomiska återhämtningens "main architect". (Morgan 1992:174-175.) Hur Stafford Cripps själv uppfattar kunskapssökande och beslutsansvar framgår av ett tal, som han håller den 8 januari 1950, två dagar innan Attle utlyste nyval. Cripps tidiga start av valkampanjen och valet av talarstol bildar en placement i den politiska designen. I en predikan i St Paul's Cathedral redovisar Cripps sin uppfattning om en del av processen i vändningar som liknar mystikernas: "So when in the stillness of the night we face the tremendous dangers of the modern world, let us listen for the still small voice of God which can instil courage, calm, and strength into our hearts: and do not let that voice of hope be drowned by the roar and clash of material forces and powers." (Cripps 1058.) Formuleringen kan vara en beskrivning av den koncentration som behövs för att nå fram till lösningar och ta ansvar för viktiga beslut. För den skull har Cripps inte upphört att vara en politisk designer; i samma tal betecknar han sin verksamhet som "an obligation as the fashioners of that future". (Cripps 1058.)

Samverkan

Boken *Efter välfärdsstaten* skall bli föremål för en empirisk granskning. Ernst Wigforss gav ut boken vid 75 års ålder, sju år efter det att han hade avgått som finansminister 1949. Alla sidhänvisningar i avsnittet sker till publiceringen av boken i *Ernst Wigforss: Skrifter i urval: V. Idépolitikern*. (EWSIU V:155-224.) Innehållet i boken kan sammanfattas med samverkan och det ordet förekommer även som begrepp i framställningen, vilket motiverar valet av rubrik på detta avsnitt. (S. 210 två gånger, 212 och 213.)

Innehåller Wigforss 1950-talsbok *Efter välfärdsstaten* någon frame reflec-

tion? Anges några politiska begränsningsfaktorer som en ram för problemets lösning? ”Nu kommer vi nämligen till de ramar inom vilka förändringarna rimligen får hålla sej...”, skriver Wigforss och anger att han visserligen vill bryta igenom ramarna för välfärdsstaten, men efter att ha reflekterat över de gränser inom vilka hans lösning skall sökas, summerar han arbetets ramar på detta sätt: ”En gräns blir sålunda dragen för strävan efter det som kallas lika start eller för utvecklingen till ett samhälle utan klasser.” (S. 178.) Mer indirekt anges också som en ram att i den förväntade diskussionen om fortsatt demokratisering ”begrunda läget inom löntagarnas fackliga rörelse” och om det kollektiva sparandet att ”utan omsvep ställa till medborgarna frågan vad de väljer”. (S. 215 och 217.)

Differentieringen i boken inleds med tre kapitel i vilka nyutkomna skrifter av Cole, Galbraith och Schumpeter gås igenom. (S. 157-169.) Därefter koncentreras differentieringen till utvecklingstendenserna i det ekonomiska systemet och inflationshoten mot ekonomierna, då Galbraiths och Schumpeters uppfattningar tillspetsat ställs emot varandra. (S. 171.) Vidare redovisas den internationella debatten om välfärdsstatens framtid i England, Danmark och Tyskland. (S. 185-190.) De svenska partiernas inställning till sparandet analyseras. (S. 199-203.) Ett par tidskriftsartiklar av den amerikanske ekonomen Clark respektive den brittiske debattören Chapman refereras och deras synpunkter får lämna ytterligare aspekter på välfärdsstatens utveckling. (S. 171-174 och 181-184.) Det angivna utgör i huvudsak det material som används för att utarbeta en problemlösning.

I Wigforss bok förekommer flera exempel på reframing eller omformulering av problemet. Utmanande eller tillspetsade vändningar framkallar en tankemässig reaktion och problemlösningen får en ny inriktning. Uttrycket ”(p)roletären är död” styr Wigforss mot tanken på hur radikalt läget har ändrats både vad beträffar ”yttre förhållanden, inte minst ekonomiska, och mänskornas allmänna psykologiska inställning.” (S. 179.) Ett refererat uttryck som ”(f)ramgången dödar kapitalismen” lotsar Wigforss först direkt och sedan indirekt till ett omtänkande på likartat sätt och ”ger upphov till nya frågor”. (S. 185.) ”Det är mera träffande att säga, att klassen bestämmer yrket, än tvärtom” utgör ytterligare en av Wigforss refererad, iögonfallande formulering. Detta exempel leder först till att Wigforss börjar fokusera på utbildningsfrågor och därefter till att han reflekterar över vilka politiska bundsförvanter och samarbetspartner, som kan finnas på utbildningsområdet. (S. 191.)

Sammanfogningen av olika ståndpunkter sker med det integrerande begreppet kapitalbildning, som alltså betyder tillväxt av realkapitalet, och som

sågs kunna bidra såväl till att lösa inflationsproblemet, genom en högre nivå på sparandet, som till att öka möjligheterna till utbildning. En politik inriktad på kapitalbildning förväntas få stöd av många grupper. Det integrerande begreppet innebär en problemlösning genom en ökad ekonomisk tillväxt. Kapitalbildning utgör nyckelbegreppet i tre av bokens kapitel. (T.ex. s. 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 208 och 217.) I bokens framställning hävdas att kapitalbildningen skulle kunna leda till både en demokratisering av utbildning och en utjämning av ekonomiska klyftor. Vidare sägs kapitalbildning och en ökning av sparandet leda till "en snabbare takt både i den kulturella upprustningen och i bostadsbygget". (S. 217.) Kapitalbildningen är det integrerande begreppet och resultatet, syntesen som alltså skulle kunna förena olika intressen heter, enligt Wigforss, självstyrande decentraliserade företag, i vilka "det uppenbarligen förutsättes att i ledningen är representerade både de i företaget arbetande och deras fackliga organisationer, likaväl som aktieägare och stat." (S. 223.)

Lanseringen av materialet skedde i dagstidningen *Arbetet*. De första artiklarna placerades på ledarsidan några söndagar under perioden november 1954 till januari 1955. I slutet av januari inför *Arbetet* på sista sidan två extra artiklar, som Wigforss skrivit om intryck från riksdagens remissdebatt 1955. Därefter återupptas artikelserien i februari 1955. Nu publiceras artiklarna på lördagar eller söndagar och placeras på tidningens sista sida i en tvåspaltare längst upp till vänster med Wigforss signatur överst. Serien avslutas lördagen den 10 mars 1956 med en artikel under rubriken *Demokratiseringen av näringslivet*. (*Arbetet* från 1954-11-28 till 1956-03-10.) Materialet utkommer i bokform med titeln *Efter välfärdsstaten* under andra kvartalet 1956, då det socialdemokratiska partiet håller sin kongress. Enligt uppgift var det efter önskemål från Wigforss som artiklarna publicerades på sista sidan: "Han hoppades att hans tankar på så sätt skulle nå fler läsare." (Brev 2001-01-16 från Sandell till författaren.) Lanseringen i en dagstidning kan räknas som en konventionell kategori, men formerna för lanseringen har drag av en placement som kan generera en ny uppfattning om produkten. När redaktionen introducerar Wigforss första inlägg, så talas det om några artiklar och inte om en artikelserie. Artiklarna författas efter hand och det är ovisst hur projektet skall avlöpa. Läsarna får följa en ny produkts framväxt.

Förbindelseformen som används i boken koncentreras till påståendena om att människan är en verksamhetslysten varelse. Wigforss menar "... att hon känner lust vid att fatta beslut, att ta på sej ett ansvar, att överhuvudtaget påverka de olika förhållanden, under vilka hon lever" och fortsätter med "...

att, där så är möjligt, mindre enheter skapas för samverkan inom vilka medlemmarna mera omedelbart kan göra sej gällande.” (S. 212.) I en annan passage varieras temat om att en samverkan mellan löntagare kan anses vara en förutsättning för ”att låta alla aktivt medverkande få ett mera direkt inflytande...”. (S. 210-211.) Boken *Efter välfärdsstaten* syftade till att få fram förslag till och argument för förändringar av det ekonomiska systemet. Kontakten med väljarna i denna sak och försöken att nå en förståelse hos dem sker i en förbindelseform, som framhäver väljarnas psykologiska behov. Eftersom en diskussion om det ekonomiska systemets utveckling sannolikt förväntades ventilerat gängse ekonomiska, juridiska eller ideologiska argument, kan en hänvisning i den debatten till människans verksamhetsbehov kallas en förändrande omplacering, en placement i den politiska designen. Förbindelseformen används ett flertal gånger, men ges inte någon dominerande plats i texten och i den använda formen överväger rationella argument.

Förknippningssättet i den politiska designen kan beläggas genom att många exempel lämnas i boken på hur den nya problemlösningen placeras in i ett knippe av kända värderingar. I de tankegångar om decentraliserade former som presenterats, betonas att det ”... märkes mycket lite av önskan att vika undan från problem som socialister tidigare ansett väsentliga.” (S. 188.) Vidare påstås att inom partiet ”har man mest varit van att antaga att staten skulle ta hand om det nybildade kapitalet. Men andra lösningar är också möjliga.” (S. 208.) Om planerna på en decentralisering av ekonomin sägs att ”(b)åde formerna för utjämningen och snabbheten varmed den kan försiggå, får rätta sej efter en sådan allmän mening.” (S. 209.) Mot en tänkt invändning att ett friare yrkesval har starkare drag av liberalism än av planmässighet i hushållningen, hävdar Wigforss: ”Men en sådan planhushållning har socialdemokratin inte bundit sej vid. En fri marknad är inom stora områden ett utmärkt medel att nå vad som med planering åsyftas.” (S. 210.) Förslagen om decentraliserade former i näringslivet vill Wigforss försöka förknippa med ”...att i de underliggande föreställningarna om ett gott liv för människorna ingår ett tydligt krav på självverksamhet...”. (S. 187.) De anförda exemplen tyder på att vid en presentation av utpräglad innovativa idéer ökar behovet av att använda förknippningssättet med invanda värderingar för att på detta sätt få anslutning till förslagen.

Visualiseringen av förslagen tar sig uttryck i en konkretisering av innehållet, som inte är braskande. Fokuseringen sker på ökad ledig tid och på behovet av gemenskap; Wigforss citerar Rydbergs ord ”att mänskan må ha tid att tänka

och att svärma". (S. 213.) Med en kapitalbildning, tillväxt av realkapitalet, skulle enligt Wigforss levnadsstandarden kunna fördubblas på tjugo år och han ser en sådan påtaglig förändring av arbetslivet vara möjlig, att han kan skriva: "... under den korta tid som materiell produktion skulle ta i anspråk...". (S. 213.) En annan del av visualiseringen består i bilden att "låta all ungdom få en bättre utbildning...". (S. 192.) Visionen om utbildning konkretiseras i en passage med denna lydelse: "Med mera ledig tid följer ökade möjligheter för alla medborgare att utveckla sina särskilda anlag, att söka kontakt med olika kulturområden (...) och (...) bli delaktiga av den 'allmänna bildning', som utgör ett föreningsband mellan mänskorna och ger dem känslan av att höra till en kulturell gemenskap." (S. 192-193.) I bokens sista stycke uttrycks problemlösningen i en bild av det framtida samhället. En bild eller vision, som skulle kunna tilltala väljarna, formuleras på följande sätt: "I de självstyrande företagen kunde det gemensamma bli en strävan att vinna bättre bärning under samarbete för produktionens utveckling". (S. 224.) Runt begreppet kapitalbildning, som en beteckning för ett politisk program, växer upp en product environment, med bostäder, kulturell upprustning, och utbildning; allt från skolor med mindre klasser till specialstudier och även forskningsanstalter. (S. 216-217.) Väljaren förutsätts önska en uppsättning beståndsdelar och funktioner; det ökar väljarens tillfredsställelse. En politiker som presenterar ett innovativt förslag förväntas utforma ett kompletterande paket av politiska utrustningsdetaljer kring det nya förslaget.

Analysen av boken *Efter välfärdsstaten* kan sammanfattas på följande sätt. Lanseringen av materialet accentueras genom att artiklar släpps efterhand. Exempelen på förbindelseformen anknyter till psykologiska behov med förnuftsargument och förknippningssättet kan beläggas i upprepade passager, vilket tycks vara vanligt när en innovation presenteras. Visualiseringen framstår inte som påfallande, men en vision av mer delaktighet i arbetslivet och mer tid för kulturella ändamål presenteras i en sorts politisk vision. Begränsningsfaktorer anges, differentieringen fokuseras, reframing förekommer frekvent och innehar en nyckelroll. Integrationen redovisar en syntes med begreppet självstyrande decentraliserade företag, men tonvikten i skriften ligger vid det integrerande begreppet kapitalbildning, som skall minska inflationsrisken, öka realkapitet och även vara en väg mot ett samhälle utan klasser. Den modifierade integrativa komplexiteten uppnår således en hög nivå och den politiska designen uppnår likaså en hög nivå under denna episod.

Förhållandet mellan syntesens självstyrande decentraliserade företag och det integrerande begreppet kapitalbildning kan uttryckas så att kapital-

bildningen kommer först. Wigforss vill inte rubba grundsatsen om industriell demokrati i form av självstyrande företag, men "(i) vilka proportioner och i vilken ordning detta skulle ske får anses höra till den praktiska utformning, som kan vara växlande...". (S. 223.) Som politisk designer tycks Wigforss tillhöra den riktning inom designen som är orienterad mot human sciences, dvs inriktad på kommunikation och på relationerna mellan produkt och människa. I detta fall inriktas den politiska designen på relationerna mellan kapitalbildning och människans aktivitetsbehov och verksamhetslust.

Med en bild kan sammanfattningsvis sägas att Wigforss i *Efter välfärdsstaten* visar upp ett nyapplicerat samhälleligt kugghjul och hur dess tänder kan passa in i mellanrummen mellan olika mänskliga behov. En eventuell diskussion om överensstämmelsen mellan förslagen i *Efter välfärdsstaten* och den senare förda politiken, bör inte inledas med en etikettering eller karaktärisering av den lilla boken, utan kan lämpligen starta med en bestämning av huruvida förslagen om kapitalbildningen och kommunikationen av lösningen kan anses innovativa.

Granskningen av materialet för de nio historiska episoderna har genomförts. En jämförande analys av och slutsatser om de tre politikernas tänkande och handlande sker i de tre resultatdelarna *Modifierad integrativ komplexitet*, *Politiska designer* och *Designad problemlösning* i kapitel 6. Summerande konklusioner av teorikapitlet och empirikapitlet för teoriutvecklingen kommer också att tillföras.

Kapitel 6

Syntes och design

I detta kapitel redovisas i tre delar resultaten av studien. Först klargörs under rubriken *Sällsamma genomskinliga förbindelser*¹⁰ de tre politikernas varierande förmåga att med hjälp av den modifierade integrativa komplexiteten åstadkomma synteser i den politiska problemlösningen. Därefter framförs under rubriken *Lyssnande på uppdragsgivarna* studiens resultat om de tre politikernas varierande förmåga att presentera budskapet med politisk design, föregånget av en begreppshistorisk exposé över detta begrepp. I den tredje delen redogörs under rubriken *Framtidsateljéer möjliggör eftervärldar* för studiens koncentrerade resultat designad problemlösning och för hur detta begrepp utfaller vid en jämförelse med andra statsvetenskapliga teorier. Vidare presenteras som ett resultat av studien fyra typer av intellektuella politiker och några idéer för fortsatt forskning om tillskapandet och ianspråkstagandet av nya framtidsateljéer, som kan stärka den politiska demokratin. Kapitlet i sin helhet handlar alltså om resultaten av den empiriska undersökningen, om utvecklingen av några begrepp och om programpunkter för fortsatt forskning. Resultaten summeras i en reorganiserande fyrfältstabell med fyra nya beteckningar på intellektuella politiker med olika profil.

Sällsamma genomskinliga förbindelser

Syntesskapande politiker

Inledningsvis skall i en kort orientering söka klarläggas med vilka likheter och med vilka förenande länkar vetenskapen bygger sina synteser. Många exempel på nu verksamma vetenskapsidkare eller konstnärer som i sitt arbete förenar och kombinerar två eller flera synsätt till något vetenskapligt eller konstnärligt nytt kunde nämnas, men får stå tillbaka för några övergripande synpunkter på syntesskapande.

Följande tankefigur utför Karvonen i en artikel om statsvetenskapens framsteg: ”det kan inte ske någon utveckling utan perspektivskiften, och ny

kunskap kan inte frambringas helt utan denna typ av förändring.” Karvonen menar att sådana paradigmatiska förskjutningar inte är helt ovälkomna, men att det ofta inom statsvetenskapen stannar vid en självtillräcklig och isolerad segmentering av ämnet. Karvonen talar om modevågor och snävare segment ”utan nämnvärd korsbefruktning med andra inriktningar”. (Karvonen 1998:419.) En syntes av olika riktningar kommer alltså sällan, alltför sällan, till stånd. Forskare och politiker arbetar på ett likartat sätt med begrepps-förändring och här skall erinras om att Farr inte gör någon åtskillnad på dem i detta hänseende.

Perspektivskiftande korsbefruktningar förekommer upprepat i den terminologi, som olika forskare producerat och som redovisats efter hand i studien. Några exempel kan lämnas på begrepp med varierande grad av inbyggd integration; synergistic vision, universal generalization, kompetensblock, reflexive modernization, metakognition och corporate design. Att forskare väver in trådar från olika håll i sina konstruktioner förefaller uppenbart, men på vilket sätt, med vilket mönster eller utifrån vilken föreställning gör de det?

Ett klarläggande exempel från kommunikation vid internationella förhandlingar visar att vid utveckling av synteser finns i princip tre vägar att gå; med hjälp av begrepp och teorier, med bistånd av metoder och med stöd av en visuell idé. När Jönsson i en syntes förenar attributionsteori och semiotik, använder han sig av dessa tre vägar; med stark tonvikt på begrepp och teorier, men också med en illustrativ bild och med en referens till metoder. (Jönsson 1990:26-31.) Däremot anges inte om någon bestämd ordning förekommer dem emellan i ett forskningsarbete. Detta kan sannolikt variera mellan olika forskare. En hypotes skulle kunna formuleras om att vägen mot en syntes börjar med en mycket vag bild av en möjlig kombination, därefter följer en metodisk studie och slutligen utvecklas hållbara begrepp och teorier. Fysiologen Granit menar att processen fram till en klar syntes kan ta mycket lång tid: ”Glädjen att se en syntes mogna efter år av arbete...” lyder en formulering, som bildar ett sorts slutackord i Granits framställning. (Granit 1983:222.)

Även inom litteraturen är syntesen, inte enbart genom användning av språkliga bilder utan även genom bruk av systematiska metoder, ett ofta använt nyskapande medel. Så utnyttjar t.ex. dramatikern Pinter syntesens möjligheter i sitt författarskap, när han använder två olika handlingslinjer i sina pjäser. Litteraturvetare urskiljer två skeden i Pinters produktion. I Pinters tidiga dramer löper vid sidan av huvudhandlingen parallellt en undertext.

Pjäserna får sin laddning genom beröringen mellan den tydliga texten och undertexten. Men denna undertext lämnas åt åskådaren att avläsa. Dramats fullbordande kräver publikens inlevelse och medskapande. Under en senare period av Pinters författande når pjäserna en dramatisk höjdpunkt när de båda handlingarna överraskande griper tag i varandra. Längre dunkla beteenden får sin förklaring. Dramatikern använder således syntesen som medel när han under medverkan av och inför åskådaren låter skilda handlingsplan kreativt föras in över varandra. (O'Toole 1999:28-32.)

Med hjälp av Karvonens översikt har vikten av synteser lyfts fram. Jönssons framställning av internationella förhandlare som intuitiva semiotiker har visat de tre vägar på vilka synteser kan skapas. Granits summering intygar att vägen mot en syntes utgör en långsam seglats och Pinters dramatik tjänar som ett exempel på att den syntesskapande förmågan kan utvecklas och förändras över åren. De övergripande synpunkterna på syntesskapande skall användas på två sätt; dels vid analysen av de tre politikernas produktion dels för att sätta strålkastarljus på de fyra delarna i den modifierade integrativa komplexiteten.

Vid en analys av politikernas produktion räcker således inte en subjektiv eller helt godtycklig bild av förbindelser mellan två samhällsliga företeelser för att kategorisera den politiska lösningen som en syntes. En sammansmältning av två företeelser på det politiska fältet med en klart angiven metod räcker för att kallas en syntes. Men den mest övertygande syntesen beledsagas också av en begreppsapparat med teorier eller hjälpteorier.

Vid en återknytning till teorin om den modifierade integrativa komplexiteten tydliggör de lämnade övergripande synpunkterna att arbetet med integration möjliggör syntesen. Reframingen eller omvandlingen som ger ett nytt perspektiv bildar den springande punkten i teorin. Denna reframing eller omvandling växer upp ur en intensiv differentiering. Den fokuserade differentieringen kan inte bli fruktbar om inte en frame reflection först utstakat de realistiska ramarna inom vilka en lösning skall sökas. När väl en reframing tankemässigt och språkligt kommit till stånd, förändras föreställningsvärlden. En reframing öppnar fältet för jakten på likheter mellan olika företeelser. En bild av en möjlig förbindelse kan vara inledningen till en reframing, en metod och begrepp eller teorier som kan förena två företeelser och underbygga en lösning räknas till integration.

En viss språklig fantasi krävs för att kunna formulera en omvandlande sats, en mening som skiftar perspektivet och startar en integrerande process. Ha vi råd att arbeta? satte Wigforss som titel på valbroschyren från 1932. (EWSIU

II:266.) Ännu ett exempel kan hämtas från dialektforskarens bevarade erfarenhet av uppteckningsarbetet i en isolerad trakt på den sydhalländska landsbygden: "Jag upptäckte snart att för innebyggarna i denna okända värld var den centrum och allt ikring dem utkanter." Från denna iakttagelse går Wigforss vidare till en summering av sina filologiska resultat i stort. (EW Minnen I:171f.)

I den akademiska avhandlingen i filologi *Södra Hallands Folkmål: Ljudlära. Del I. Vokalismen*, som utgavs 1913, behandlar Ernst Wigforss dialekternas utveckling och jämför olika dialektformer. Materialet består av uppteckningar från olika socknar av hur ord från fornsvenskan, lånord och ord från riksspråket har upptagits i olika dialektområden. Analysen klargör vilka ord och vilka vokalljud som förändras – och vilka som inte förändras. En utredning görs till exempel om i vilka geografiska områden och i vilka konsonantförbindelser som två olika vokalljud i skilda inkommande ord sammanfaller till ett och samma vokalljud. I detta avsnitt använder Wigforss begrepp som övergång, allmän övergång och sammanfall. På sidorna 361-363 förekommer termen sammanfall (ihopgående) frekvent, inte mindre än elva gånger, medan termerna differentiering och särskiljande förekommer fem gånger. (Wigforss 1913:VII-IX, 264-267 och 358-363.) På detta sätt skärps tidigt Wigforss observans på vad som inom ett område, eller vad som med hänsyn till vissa förutsättningar, möjliggjorde ett sammanfall när det gällde en språklig utveckling. Wigforss visar en fallenhet för att differentiera och integrera, intellektuella färdigheter som sedan inte kan ha varit svåra att flytta över från det filologiska området till det politiska. Under åren 1904-13 lärde sig Wigforss att lyssna på folkmålen och noga särskilja ljuden i de olika socknarna. Ernst Wigforss lärde sig både att lyssna och att uppöva förmågan till integrativ komplexitet. Filologin utgjorde inte en svår konkurrent till politiken, utan en god skola för en blivande intellektuell politiker. Det berättas att Wigforss på sin 90-årsdag 1971 med ett leende sa: "Egentligen har jag sagt och skrivit detsamma allt sedan 1907." (Palme 1977:5.)

Min analys av Wigforss syntesskapande eller integrerande förmåga delas av ett par andra statsvetare, även om de inte använder ordet syntes. Higgins skriver att Wigforss i en artikel på 1920-talet redovisat funna likheter mellan socialism och liberalism, och att han såg socialliberala skribenter i Storbritannien som "cobelligerents" mot de ekonomiska liberalerna. (Higgins 1985:219.) Tilton framhäver i en passage Wigforss integrativa förmåga: "His ability to integrate the claims of justice and economic efficiency with popular attitudes helps explain the Swedish Social Democrats' remarkable success in

obtaining a consensual endorsement of their major economic and social welfare legislation.” (Tilton 1991:49.) Min studie och Higgins förfäktar samma uppfattning om Wigforss integrativa förmåga även om analyserna bygger på olika tidsskeden. Tilton framhäver i citatet förmågan att integrera, men detta är knappast Tilttons huvudperspektiv i övrigt.

Stafford Cripps syntesskapande förmåga behandlas utförligt av Bryant och kortfattat av Morgan. Bryant skriver om ”Stafford’s attempt to integrate the language of Christianity and politics”, men han har en låg värdering av Cripps förmåga att integrera de båda företeelserna. Cripps bok *Towards Christian Democracy* saknar ”intellectual rigour”, är inte heller ”exiting polemic” och för fram benämningen ”social salvation”, påpekar Bryant. (Bryant 1998:455-457.) Cripps hade kanske inte tid för begreppsutveckling eller intresse för teologiska dispyter, för att utröna i vilken mån företeelserna skulle kunna gå att integrera.

Den metod som skymtar i Cripps ansträngningar att åstadkomma en syntes utgör medverkan i bildandet av kyrkliga aktionsgrupper och samarbetsgrupper mellan präster och Labour-politiker. Ett försök gjordes t.ex. år 1945 att starta en sådan grupp med ett förenande syfte, men Cripps fick som handelsminister mindre tid än vad han förväntat sig för dylika åtaganden. Om detta försök att vid årliga möten främja arbetet med den integrerande uppgiften skriver Cripps i ett brev: ”These learned meetings will get us nowhere”. (Bryant 1998:459-460.) Bryant nämner också att Stafford Cripps under ett besök i Rom i maj 1949 med Vatikanens företrädare ”discussed the possibility of Anglican-Roman Catholic cooperation in the cause of a united Europe”. (Bryant 1998:461) Inte heller denna ansträngning att gå den metodiska vägen resulterade eller hann att resultera.

Bryant påstår att Cripps hämtade alla ord i sitt politiska lexikon från religionens språk. Det innehöll ord som offer, tjänst och ära (sacrifice, duty, honour). (Bryant 1998:453.) En överföring av laddade ord eller ordvändningar från det specifikt religiösa området till det politiska livet var alltså det sätt på vilket Cripps försökte att länka samman kristendom och socialism.

Cripps utvecklades emellertid som syntesskapande politiker. Morgan skriver att om Labour hade förlorat valet 1945, då hade Cripps betraktats som ”largely a failure”. Men som finansminister, hävdar Morgan, att Cripps ”linked the socialist advance with technocracy, modernization, and productive efficiency. And he did so without losing sight of the moral values that had captivated him as a young Christian.” (Morgan 1992:174-175.) Morgans och Bryants uppfattningar kan summeras på följande sätt; under huvuddelen av

Cripps intensiva politikerliv begränsades hans syntesskapande förmåga till användningen av religiöst laddade ord. Den syntesskapande förmågan var således låg, men den ökade under finansministertiden i regeringen 1947-1950.

Otto Bauers syntesskapande förmåga behandlas översiktligt av William M. Johnston och utförligt av Norbert Leser. Johnston, som avhandlar Österrikes intellektuella historia 1848-1938, skriver att Bauer "possessed one of the keenest intellects of all Austrian social theorists". Vidare hävdar Johnston att Bauer redan i tidiga arbeten som *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie** från 1907 och *Die österreichische Revolution*** från 1923 för samman frågorna om nationalitet och klass. Men Johnston hävdar också att Bauer som politiker "proved himself more adept at juggling ideas than at directing action". (Johnston 1983:102, 103 och 104.) Johnston kallar Bauer för en "synthesizer" och sätter in Bauers förmåga i ett sammanhang av, enligt Johnstons argumentation, den österrikiska talangen för integrativt tänkande. (Johnston 1983:110 och 195.) I Johnstons bok återkommer tanken att fallenhet för analys, diagnos och integrativt tänkande utmärkte den österrikiska intellektuella historien.

Det integrativa tänkandet kunde Bauer sätta in på två områden. För det första sökte Bauer finna en tredje väg, vad som i Sassoons bok kallas en integrativ socialism, mellan socialdemokratin i de demokratiska staterna i väst och kommunismen i Sovjetunionen. (Sassoon 1996:72.) För det andra sökte Bauer bevara sammanhållningen och enheten i det egna österrikiska partiet. Leser behandlar dessa frågor utifrån ett kritiskt perspektiv.

Det politiska förhållandet till Sovjetunionen och utarbetandet av en tredje väg, integrativ socialism, tillhörde de frågor som sysselsatte Otto Bauer under en lång tid. Leser analyserar ett tidigt arbete av Bauer från 1920 och kommenterar den integrativa förmågan vid denna tidpunkt. Enligt Leser sker syntesskapandet med historiska analogier och med sådana begrepp som transitorisk nödvändighet. Otto Bauer sägs å ena sidan framhäva motiveringar för och rättfärdiganden av Sovjetunionen och uttrycka en sorts beundran för dess verkan som förebild. Å andra sidan sägs Bauer också förutse att en byråkratisk diktatur måste komma och sägs framkasta begreppet en despotisk socialism. Bauer präglar alltså en del nya begrepp i försöket att bygga en syntes. (Leser 1968:127-129.)

* *Nationalitetsfrågan och socialdemokratin*

** *Den österrikiska revolutionen*

På området om enigheten inom partiet argumenterar Leser mindre utförligt och talar allmänt om ”(d)ie Synthese von nüchternem Realismus und revolutionärem Enthusiasmus”.^{*} (Leser 1968:425.) Leser menar att denna syntes ledde till att kritik och opposition inom partiet hölls tillbaka. Men i Lesers summering av ”Austromarxismus Bauerscher Prägung”^{***} balanseras slutomdömet på följande sätt: ”Sosehr die versuchte Verbindung von Reform und Revolution theoretisch unbefriedigend und praktisch gefährlich war, so brachte sie doch ein legitimes, ja indispensables Anliegen sozialistischer Gesellschaftspolitik zum Ausdruck.”^{****} (Leser 1968:505.)

Austromarxismen och Otto Bauer kritieras av Leser. Syntes och förbindning tillhör de frekventa orden i Lesers framställning. Men för Leser framstår det som mindre viktigt att beskriva hur dessa synteser utarbetades än att utvärdera Bauers politik ur två aspekter. Leser refererar, med instämmande, uppfattningar om att synteserna ledde till en sorts handlingsförklaring och att synteserna borde ha utarbetats på andra, mer begränsade och inhemska, områden av politiken. (Leser 1968:425-427 och 507-509.) Påståendena utgör intressanta diskussionspunkter. Enligt min studies terminologi berör de närmast graden av integration respektive beskaffenheten av frame reflection eller bestämningen av begränsningsfaktorerna för en politisk problemlösning.

Ernst Wigforss lärde sig således syntesskapandet tidigt i det filologiska arbetet om södra Hallands folkmål som resulterade i en första del och disputation i november 1913 och i en andra del som utgavs 1917. Stafford Cripps förmåga att förena socialism och kristendom var låg, eftersom den begränsade sig till bruk av religiöst laddade ord. Hans ambitioner att nå längre kunde aldrig fullföljas. Eftersom Cripps knappast utvecklade metoder eller begrepp och teorier i integrationen, var hans syntesskapande förmåga låg. Otto Bauer hade på 1920-talet utvecklats till en politiker med en hög syntesskapande förmåga.

Modifierad integrativ komplexitet

Kriterier för bedömning av den syntesskapande förmågan har fastställts. En använd bild av en möjlig kombination räcker inte för att betecknas som en

* syntesen av nykter realism och revolutionär entusiasm

** den av Bauer präglade austromarxismen

*** Hur mycket än försöket att förena reform och revolution var teoretiskt otillfredsställande och praktiskt farligt, så uttryckte det ändå en legitim och oumbärlig önskan om socialistisk samhällspolitik.

utvecklad syntes och innebär således låg modifierad integrativ komplexitet. Användning av sammanhängande metoder, begrepp och teorier för att skapa en syntes utgör å andra sidan ett tillräckligt kriterium för hög modifierad integrativ komplexitet. Hur användbar syntesen blir, beror på politikernas förmåga att realistiskt iaktta och ange de politiska begränsningsfaktorerna för lösningen. Då uppkommer nämligen förutsättningar för den öppnande reframingen och därmed beträds vägen mot en integration av två politiska företeelser. Den politiska betydelsen av en syntes ligger på flera plan. Syntesen innebär ett nyskapande och att av många tänbara komponenter i en kombination just de två har igenkänts som passar samman och erbjuder en fruktbar politisk problemlösning. Vidare har syntesen betydelse, eftersom denna typ av problemlösning kan vidga basen för samarbete och allianser mellan väljargrupper, partier, organisationer och stater. Dessutom dämpar en politisk syntes konflikterna i samhället, vilket inte leder till en idyll, utan snarare reglerar den stora konfliktbenägenhet som finns. Politikernas arbetsbelastning och tidsbrist medför dock att synteserna sällan blir teoretiskt perfekta produkter. Användbara synteser duger oftast bra.

Av studiens politiker uppvisade Otto Bauer en hög grad av modifierad integrativ komplexitet under alla tre episoderna. Förekomsten av begrepp och teorier låg på en hög nivå, som ett par nationalitetsbegrepp och en teori om en multinationell stat under den första episoden, som arbetarklassens enhet och en sorts koalitionsteori under den andra episoden, och som begreppet integrativ socialism och teorin för generationsskifte inom politiska partier under den tredje episoden. Syntesen från den första episoden var knappast omstridd i partiet. Den andra episodens teori om att en koalition endast kunde bildas, när jämvikt råder mellan de båda samhällsklasserna, har blivit en ofta omdebatterad fråga. Integrativ socialism, den sista episodens begrepp, var mest en term, som saknade politisk aktualitet när den publicerades, och den nya teorin om ett generationsskifte inom partiet lades fram under en tid av omfattande repression mot partiet. Otto Bauer hade en hög integrativ förmåga, men han gjorde bestämmingar av de politiska begränsningsfaktorerna, som oftast var alltför vida för att kunna skapa en inrikespolitisk legitimitet åt lösningarna. Han anvisade metoder och bildade begrepp under hela sin långa politiska bana. Den utvecklade teorin om en multinationell stat följde dock inte strängt logiskt på Bauers grundläggande nationalitetsbegrepp och den viktiga teorin om ett generationsskifte inom ett politiskt parti utfördes relativt skissartat. Trots dessa reservationer mot problemlösningarnas beskaffenhet ägde Otto Bauer en förmåga till modifierad integrativ komplexitet.

Stafford Cripps förmåga till modifierad integrativ komplexitet var låg under de två första episoderna. Denna dimension led då brist på metoder, begrepp eller teorier och stannade vid ett säkerhetspolitiskt önsketänkande under den första episoden. Analysen visade att begränsningsfaktorerna bestod av två vida ramar och en mindre realistisk ram. Under den andra episoden skymtade ett integrerande begrepp hastigt, men begränsningsfaktorerna angavs så snävt, att lösningen av de akuta ekonomiska problemen fick företräde framför utvecklandet av det antydda integrerande begreppet. Senare under den tredje episoden accepterade Cripps och genomförde det integrerande keynesianska konceptet för den ekonomiska politiken. Under de två första episoderna befann sig således den modifierade integrativa komplexiteten på en låg nivå. Den intog emellertid under den tredje episoden en hög nivå på det samhällsekonomiska området. Däremot presenterade Cripps kontinuerligt enbart bilder av en möjlig syntes av kristendom och socialism, som annars utgjorde ett återkommande tema i hans tal och skrifter.

Mönstret hos Wigforss förefaller annorlunda. Under den första episoden nådde den modifierade integrativa komplexiteten inte över medelvärdet och var alltså låg, eftersom Wigforss fastställde alltför vida begränsningsfaktorer och lösningen därför förkastades av både politiska och ekonomiska organisationer. Integrationen saknade begrepp och teorier, den höll sig till en allmän metod för en gradvis utveckling. Under de två andra episoderna beaktades noggrant begränsningsfaktorerna med påföljande reframing och den integrativa förmågan intog en hög nivå. Wigforss kunde under alla tre skedena med en påfallande lätthet utforma en reframing, som öppnade för det integrerande tankearbetet. En omformulering av problemet under den andra episoden banade vägen för en ny ekonomisk-politisk princip. Under den tredje episoden förekom flera exempel på öppnande omvändningar. Den integrativa förmågan befann sig alltså på en hög nivå från och med den andra episoden.

Utvärderingen av de empiriska iakttagelserna om den modifierade integrativa komplexiteten resulterar i några teoretiska förtydliganden. I teoriavsnittet diskuterades relationen mellan de båda begreppen *frame reflection* och *reframing*. En alltför smal och en alltför vid *frame reflection* behöver inte leda till en *reframing*. En *reframing* kan kanske uppkomma utan en noggrann *frame reflection*, men då blir lösningen bristfällig och erfordrar en förnyad *frame reflection* för att nå en förbättrad problemlösning. Slutsatsen skulle kunna bli att en *frame reflection*, i betydelsen att begränsningsfaktorerna för en politisk lösning måste klargöras, behövs för att en *reframing* skall kunna

uppstå och därmed fortsättningsvis möjliggöra utarbetandet av den integrerande politiska lösningen. Utan ramar och omformulering blir arbetet med integrationen en orealistisk uppgift, hur omfattande den förberedande differentieringen än har varit. Med ramar och omformulering kan omvänt differentieringen riktat plocka ut relevant material och integrationens resultat därmed bli mer användbart.

I teorikapitlet diskuterades hur disruptive stress och accountability påverkar den integrativa komplexiteten. Den undersökta tidsperioden utsträcktes för Bauer och Cripps under den andra episoden, så att först en akut krissituation och sedan ett mer normaliserat läge kunde observeras. Resultatet blev att den integrativa komplexiteten ökade i slutet av perioden, vilket i viss mån stöder hypotesen att disruptive stress inhiberar den integrativa tankeförmågan. Tanken att strikt ansvar, accountability, ökar den integrativa komplexiteten får ett visst stöd i undersökningen. Den integrativa förmågan växte hos Cripps med att han beklädde ansvarsfulla poster. Hos Wigforss ökade den integrativa förmågan, när han tog på sig uppgiften att utarbeta ett politiskt förslag under den ekonomiska krisen. Bauers integrativa förmåga var genomgående hög och när han tog ansvar för partiets överlevnad under den tredje episoden, infann sig också en integrerande lösning. Den här studiens resultat pekar, i likhet med grundforskningen, på att accountability ökar den integrativa komplexiteten.

Slutligen bör framhävas den överraskande innebörden av bildens roll i den modifierade integrativa komplexiteten. I den inledande prolegomenan framkastades tanken att bilden på flera sätt kunde användas som en operationalisering i politisk analys. Utvärderingen av problemlösningssdelen i teorin om den intellektuelle politikern ger vid handen att bilden i form av en ordbild, tankebild eller en konkret visuell föreställning utgör det första steget i bildandet av en syntes. Bildens initiala roll i syntesskapandet utgör ett välgrundat resultat av empirin om de tre politikernas aktiviteter. Belägg utgör de två världsomfattande bilderna hos Bauer, bilden av kooperatörerna i Rochdale och ansvaret för hela nationens hälsa hos Cripps, idealbildens oerhörda utvidgningskraft och tankebildens ”proletären är död” hos Wigforss. Men den ursprungliga bilden måste förtydligas i analogier eller liknelser och sedan transformeras till begrepp för att syntesen skall kunna utvecklas. Ett vagt, inledande antagande om bilden har i slutsatserna om denna första del av teorin kunnat fixerats och preciserats till att bilden utgör en nödvändig men inte tillräcklig del i skapandet av en syntes.

Lyssnande nå uppdragsgivarna

Undersökningens resultat består bland annat av utvecklingen av ett nytt begrepp, politisk design. Avsnittets två första delar rekonstruerar hur detta begrepp vuxit fram och förts över till statsvetenskapen. Den tredje delen redovisar generaliserande de empiriska resultaten från de nio episoderna om Bauers, Cripps och Wigforss sätt att kommunicera.

Några delar av begreppshistorien från kommunikation till politisk design skall kartläggas. Enligt Farr består de första faserna i en begreppshistorisk skildring av en ingående redogörelse för begreppets ursprung, ett omnämnande av andra begrepp på området och en förklaring till hur begreppet vuxit fram och förändrats. I de flesta fall är begreppshistorien komplicerad och väldig till sin omfattning, eftersom den skall behandla historiska förändringar i värderingar, attityder, språkbruk och andra samhällsförändringar. På detta sätt blir den också en verklig historieskrivning. (Farr 1989:38-42.) För begreppet politisk design har några partier av en sådan inledande fas redovisats i kapitel 2-4.

Nästa steg i begreppshistorien förefaller enklare. Olika källor till begreppet i fråga redovisas. Problem med och motsättningar hos befintliga begrepp anges. Den konstruktiva kritik av gamla begrepp, som banar vägen för ett nytt begrepp, meddelas. Farr framhäver upprepat vikten av detta och använder till exempel uttrycket "the explanatory importance of the criticism of contradictions". (Farr 1989:42.) Teoretiserandet kring begreppet kan, enligt Farr, sättas i verket med utgångspunkt från adverbena *med*, *tvärsöver* och *hur*. Den teoretiska diskussionen förs *med* andra tidigare politiska teoretiker, den förs *tvärsöver* redovisade förändringar av andra begrepp, *tvärsöver* argumentativa och politiska förändringar, och den diskussionen förs också med tanke på *hur* begreppsmässiga förbindelser kommer till stånd. (Farr 1989:38-42.)

För att bringa tillvägagångssättet i min studie i samklang med gängse statsvetenskaplig begreppsutveckling tillämpas alltså Farris begreppshistoriska analyschema i de två första avsnitten i kapiteldelen. Utgångspunkten består således i kritiken mot att många kommunikationsbegrepp inte tillräckligt beaktar den ömsesidiga kommunikationen. Därför har ett svar sökts på frågan om vilket begrepp som fångar in ömsesidig kommunikation utifrån redovisade problem och motsägelser. Politikerna själva och politiska iakttagare märker vissa effekter i kommunikationen, men kan inte fånga in exakt vad som sker, eftersom de inte har tillgång till effektiva begrepp. Exempel på den

diskussionen presenteras i framställningen under rubriken *Åhörarens reaktioner*. En diskussion förs *med* andra politiska teoretiker än statsvetare i ett avsnitt med rubriken *Avlyssnade granndiscipliner*. I samma avsnitt förs vidare en diskussion *tvärsöver* redovisade förändringar av andra begrepp, liksom förändringar av argument och av samhället utifrån aspekter på kommersiell design. En diskussion om *hur* de begreppsmässiga förbindelserna mellan två begrepp kan komma till stånd, eller hur man finner ett markerat övergångsställe, koncentreras till enbart en referens. Därefter sammanfattas de empiriska resultaten i avsnittet med rubriken *Politiska designer*. Presentationen blir således en begreppskronika över ett nytt begrepp som kan användas inom politisk kommunikation, både för att förändra samhället och för att analysera det. Begreppsmekanismen har inte fört till en begreppshistorisk slutpunkt, utan föranleder snarare en fortsatt diskussion utifrån de redovisade exemplen om huruvida det nya begreppet är användbart och utvecklingsbart.

Åhörarens reaktioner

Reflektioner över den politiska kommunikationens natur förekommer ofta i intervjuer med politiker eller i politikernas memoarer. Lärdomar från talarstolar om hur kontakt skapas med lyssnarna återberättas, även om politikerna själva inte bidrar med några entydiga begrepp. Lyssnare kan också ge en skildring av åhörarnas omedelbara och efterföljande reaktioner. (Andersson 1995:27, 28 och 33.)

På samma sätt har samtida och sentida iakttagare, kolleger och meddebattörer observerat och noterat den typ av kommunikationsförmåga, som utmärkte den här undersökningens tre fall; Stafford Cripps, Otto Bauer och Ernst Wigforss.

Chris Bryant skriver om Stafford Cripps att "he was entirely aware of how to use his own persona for political ends and it was no accident that his lifestyle became so well known." (Bryant 1998:476.) Författaren Chris Bryant, som skriver på 1990-talet, avser med sitt omdöme att Cripps – med viss variation under skiftande tider – skickligt spelade ut sin egen återhållsamma livsstil med självuppoftande arbete som dominerande drag för att uppnå anslutning till den ekonomiska åtstramningspolitiken och få gensvar för den i befolkningen, hos vilken det fanns en mottaglighet, en resonansbotten, för sådana politiska klanger. Chris Bryant utnyttjar den för analysuppgiften lyckliga kombinationen av att vara politiker och präst. Erfarenheter från två yrken med kommunikativa krav, bidrar kanske till att utforma Bryants kritik av politikens

inhåll och till hans analys av det sätt på vilket Stafford Cripps kommunicerade sitt program.

Politikern och läkaren Wilhelm Ellenbogen kritiserar Otto Bauers förmåga att kommunicera och skriver att Bauer "Feinde und sogar Freunde durch die Art seines Auftretens verletzte, ja manchmal bis zur *besinnungslosen* Wut reizte." (Ellenbogen 1981:71.) Ellenbogen menar att Bauer var medveten om att hans insikter och sakkunskap var överlägsna omgivningens. Detta medförde att han saknade tålmod med motargumentation och hans kommunikativa sätt gjorde att även framträdande personer i arbetarrörelsen kunde känna sig kränkta av honom. Ellenbogen skriver att det som Bauer "*völlig* mangelte, war die Kunst der Menschenbehandlung." (Ellenbogen 1981:71.) Ellenbogen och Bauer tillhörde samma partistyrkelse.

Även om Ernst Wigforss sätt att kommunicera har ett par iakttagare redovisat sina intryck. Herbert Tingsten skriver beträffande de debatter han hade med Wigforss att "jag tyckte om Wigforss och aldrig kände mig riktigt aggressivt inställd, att hans svala älskvärdhet var nästan läkarmässigt lugnande och att jag helt litade på hans goda vilja att resonera utan att nedsätta och besegra. Debatterna är för mig en enastående erfarenhet. Åhörarna tycks genomgående ha uppskattat metoden." (Tingsten 1963:297.) Tingsten utbrister också: "Den intellektuella vitaliteten gör varje samtal till ett nöje, en utflykt, ett äventyr ...". (Tingsten 1963:298.)

Sin erfarenhet av att i diskussioner möta Ernst Wigforss avväger Bertil Ohlin på följande sätt: "De olika inläggen kunde föra tankegångarna vidare. Bägge parter kunde – någon gång – lära av varandra och inse att de tidigare kanske alltför litet beaktat vissa nu framförda synpunkter." Ohlin ställer frågan om Wigforss var alldeles fri från demagogi och besvarar frågan med påståendet att denne naturligtvis inte alltid var det. Bertil Ohlin fortsätter med denna karaktäristik av Wigforss sätt att tala: "Men han lyckades förmedla just det intrycket under sina anföranden: Här talar företrädaren för ett parti, som tänker mer på de breda lagren än den i och för sig hyggliga motståndaren och hans parti. De har ju en del motstridande intressen att bevaka, så det blir mera halvdant med deras sociala omvårdnad om de mindre bemedlade." (Ohlin 1972:228.)

Fyra skilda röster har avlyssnats för att få en beskrivning av det sätt att tala och skriva, som utmärkte undersökningens tre fall Cripps, Bauer och Wigforss.

* sårade fiender och rent av vänner genom sitt sätt att uppträda, provocerade ibland till *besinningslös* ilska.

** *fullständigt* saknade var konsten att behandla människor.

De fyra vittnesmålen observerar samfällt det växelspel som uppstår mellan talaren och publiken eller meddebattören. För ett av fallen rapporteras visserligen hur talaren väcker negativa reaktioner hos omgivningen. I ett av vittnesmålen uppmärksammas i första hand talarens intention eller avsikt med kommunikationen snarare än formen eller utformningen av budskapet från talarens sida. I alla fyra exemplen på iakttagelser finns ett subjektivt tolkande inslag i omdömena. I de båda sista exemplen, där Tingsten och Ohlin kommer till tals, hindrar starkt involverade vittnesmål, den ene från att generalisera eller abstrahera sina iakttagelser och den andre från att finna de vägar på vilka ett kommunikativt växelspel uppstår. Alla fyra iakttagarna fångar viktiga inslag i kommunikationen, men alla saknar exakta begrepp. De är något på spåren, men det behövs nya begrepp. Bryant kommer närmast en begreppsutveckling.

I en recension, som inte i första hand inriktas på den kommunikativa aspekten av en politikers verksamhet, lämnar mer en passant en statsvetare, Torsten Svensson, flera karaktäriserande omdömen om Wigforss sätt att kommunicera. Svensson använder här termerna "retoriska grepp", "propagandistiskt trick", "sympatisk propagandist" och "Wigforss skickliga retorik". (Svensson 1998:86, 88 och 93.) Det förenklade analyspråket visar väl på ett visst intresse för den kommunikativa sida av politiken men på samma gång också på behovet av mer neutrala analytiska begrepp, som fångar in något mer påtagligt av den delen av politiken. I första hand måste ett par av statsvetenskapens granndiscipliner rådfrågas om begrepp inom politisk kommunikation.

Avlyssnade granndiscipliner

Enligt det tillämpade begreppshistoriska synsättet skall en diskussion om begrepp inom politisk kommunikation föras *med* andra politiska teoretiker än statsvetare. En kritisk granskning av gamla begrepp och en diskussion om motsättningar mellan olika begrepp kan ofta leda till en ny inriktning i sökandet efter en bättre terminologi. Retorikämnet räknas traditionellt som en av granndisciplinerna till statsvetenskapen. En annan granndisciplin till statsvetenskapen varifrån råd också kan inhämtas utgör sociologin, som studerar samhällsförändringar, även inom kommunikationen, på gruppnivå.

Utifrån den klassiska retorikens mönster ger Johannesson en presentation av en hel rad politiska tal. Han ser retoriken som en uppsättning verktyg, som talare använder för att övertyga människor. (Johannesson 1990:220-222.)

Han förstår oftast talen som en enkelriktad kommunikation och prisar retorikens nytta vid en analys av muntliga framställningar, vars uppsåt "att förtäta verkligheten och tolka den i bilder har ju sedan urminnes tider varit ett av de viktigaste medlen att styra människors tankar och känslor." Men författaren hävdar också vikten av en anknytningens kommunikation, därför att allt fler människor numera får se samma bilder i massmediasamhället. Det första kravet för mediaålderns talare blir "därför att anknyta till dessa bilder som redan hunnit präglats så många människors medvetande..." (Johannesson 1990:213, 191.) Vaksamt närmar han sig på några ställen i boken en mer ömsesidig typ av kommunikation. Johannesson skriver, att ibland anar man att talen innehåller "en självprövning eller självuppgörelse – som om talaren försöker formulera en möjlig roll inte bara för andra utan också för sig själv. Kanske är det då, när talaren tycks treva efter en egen insikt och övertygelse, som han också får mest makt över sina åhörare." Den djärva tanken att en politiker skulle kunna "förkroppsliga" ett politiskt parti är Johannesson skeptisk till och använder om ett sådant tänkt sammanhang uttrycket "mystisk identitet". (Johannesson 1990:116, 104.) Det närmaste Johannesson kommer begreppet politisk design, som den här undersökningen vill framhäva, är när han talar om en pågående förskjutning från tal till samtal: "Nu skall man tala *med* människor". Viss skepsis uttrycks också mot denna numera spridda "samtalsretorik". Johannesson kallar den för en ny tro eller dogm. (Johannesson 1990:214.)

Vissa begrepp från den klassiska retoriken, som Johannesson redovisar, har dock likheter och överensstämmelser med den här studiens begrepp politisk design. Begreppet "peroratio" betecknar en summerande genomgång av talets punkter med en sista, ofta känslomässig appell till åhörarna. Författaren går också igenom de tre medel en talare har till sitt förfogande för att övertyga sin publik. En talare kan använda väl valda argument, "logos", vidare presentera sin karaktär eller personlighet, "ethos", och även väcka känslor till liv hos åhörarna, "pathos". (Johannesson 1990:232, 18-19.)

Skillnaderna mellan retorikens begreppsbildning och den här studiens begrepp politisk design blir uppenbara. Appellen eller inslaget av vädjanden till åhörarna och publiken kan förekomma i många av talets och textens delar. "Logos, ethos och pathos" ser Kurt Johannesson som en helhet hos talaren. Men analysen och begreppsbildningen vinner på ett särskiljande av de tre från grekiskan bildade begreppen, så att det noga kan prövas vilket av dessa medel en viss politiker till övervägande delen använder. Den viktigaste skillnaden består i att retoriken framhäver den enkelriktade kommunikationen och att min undersökning söker urskilja en ömsesidig kommunikation mellan

politiker och väljare. Retoriken lär ut hur en politiker övertygar väljarna, begreppet politisk design uppenbarar det viktiga växelspelet dem emellan.

Begreppsbildningen på kommunikationsområdet i en av sociologen Giddens böcker skall granskas. I Giddens arbete utgör politisk kommunikation inget huvudtema, men får ett visst utrymme i ett flertal passager och behandlas på mer framskjuten plats i det sista kapitlet. Några exempel ur boken visar att Giddens uppfattar växelspelet i kommunikationen som en självklarhet. Med stöd från Ingleharts forskningsresultat beskriver Giddens några viktiga förändringar i det moderna industrisamhället: "Self-expression and the desire for meaningful work are replacing the maximizing of economic rewards. These concerns are related to a sceptical attitude towards authority – which can be depoliticizing, but on the whole pushes towards greater democracy and involvement than is currently available in conventional politics." (Giddens 1998:21.)

Bland ett dussintal uppräknade grundläggande uppgifter för regeringar, anger Giddens två som gäller politisk kommunikation. Regeringar finns till för att "create and protect an open public sphere, in which unconstrained debate about policy can be carried on;" och "more controversially, have a civilizing aim – government reflects widely held norms and values, but can also help shape them, in the educational system and elsewhere;". (Giddens 1998:47-48.) Giddens citerar också den syn på kommunikation som framkommer i en Shell-rapport, i vilken företaget talar om att engagera sig i en "global debate", "in order to learn from others" och "explain our actions". (Giddens 1998:49.)

Den ofta uttryckta tanken att design enbart är ett exempel på politisk manipulation diskuteras också av Giddens. Han behandlar till exempel uppfattningen att många anser New Labour vara ett tomt projekt och att jordskredssegern sägs vara ett resultat av en professionell kampanj av amerikansk modell. New Labour ses av många som beroende av en mediainriktad politik som skapar "designer socialism". Giddens avvisar dock kritiken med orden: "A precept of successful advertising, however, is that image alone isn't enough. There must be something solid behind the hype, otherwise the public see through the facade pretty quickly. If all New Labour had to offer were media savvy, its time on the political stage would be short, and its contribution to the revival of social democracy limited." (Giddens 1998:155.)

Uppenbarligen betonar Giddens växelspelet, ömsesidigheten, i den politiska kommunikationen. Detta blir särskilt tydligt om man jämför Giddens med

Johannessons uppfattning, som betonar det övertygande och övertalande elementet i kommunikationen. Johannesson uppfattar därför också en aktör, en politiker, i den kommunikativa processen. Giddens, däremot, behandlar i regel inte kommunikationen på en aktörsnivå, även om enskilda politiker, debattörer och forskare citeras, utan han skildrar den på en abstraktionsnivå, på vilken kommunikationen sker mellan "government" och "people", "civil society" eller "families". Till exempel sägs om "social movements": "Governments will have to be ready to learn from them, react to the issues they raise and negotiate with them, as will corporations and other business agencies." (Giddens 1998:53.) Dialogen gör meddebattören synligt aktiv och växelspelet i kommunikationen tar form. Jämförelsen mellan begreppsvärlden hos Johannesson och Giddens visar på den begreppshistoriska betydelsen av metoden "the criticism of contradictions".

Det räcker inte med den genomförda avlyssningen av politiker, iakttagare och vetenskapsmän för att kunna förstå hur design i politisk kommunikation har blivit ett av undersökningens viktigaste begrepp och tillika resultat. En viktig impuls gav dock tanken att först och enbart likna en intellektuell politiker vid en designer. Därigenom öppnades ett laboratorium där egenskaper hos och metoder i designen kunde befrukta föreställningarna om den politiska kommunikationen. Efterhand blev förbindelserna så täta och livliga att den första liknelsen utvecklades till något mer bestämt; politisk design. Liknelsen hjälpte till att vända uppmärksamheten, därefter följde reorganisationen av materialet på fältet.

Det skulle föra alltför långt att analysera exempel på kommersiell design. Syftet med undersökningen består inte heller i att framställa politisk kommunikation som mer kommersiell, utan enbart att använda politisk design som ett begrepp med större analytisk kraft och tillämpbarhet. Utvecklingstendenser inom kommersiell design och områdets begreppsvärld eller indikerade begrepp får därför illustrera gemensamma drag med politisk kommunikation. På vilka sätt kan producenter få kunder intresserade av nya varor, varor som bygger på en gammal konstruktion eller varor som är lika andra producenters varor?

Den brittiske industridesignern Nicholas Grimshaw och hans partner ställdes bland annat inför uppgiften att utforma och inreda anonyma stadsmiljöer. En ny järnvägsterminal fick en utformning, som "allows natural light into the interior". Dörrhandtagen i en kontorsmiljö utformades av metall och paddelformad plast; ergonomiskt bekvämt, ett varmt grepp, en visuell kontrast. Informationsmaster för offentlig miljö med hänvis-

ningsskyltar utformades med en rund bordskiva i ljust trä i lagom höjd för anteckning av information och en metallring i bekväm höjd för foten. (Grimshaw et al. 1998:136, 78-85, 72-77. Utställning, Lichtforum Wien, 1999.) Ur designexempel, som vid utformningen tillgodosåg behovet av dagsljus och önskan om att göra den anonyma miljön mindre främmande, växte stoff till utvecklingen av delbegreppen förbindelseform och förknippningssätt.

En recycling-designers grepp och sätt att resonera kan ha en relevans för delar av politikens område. För den brittiske designern och formgivaren Michael Marriott har principen om återanvändning fått två innebörder. Dels att på nytt använda delar, fynd, ur industrins massproduktion, dels att vid valet av arbetsmaterial inte behöva inskränka sig utan kunna utvidga den konstnärliga friheten till återanvändning. Fynd som andra skulle kasta bort, kan integreras i den sorts hantverksprodukter, som Marriott låter förfärdiga. Dessa vanligen bortslängda fynd kan berika Marriotts design med den värme som ofta brukar finnas i gamla välkända produkter eller delar. Den samtida designen lider enligt recycling-designern av alltför mycket "coolness". En annan viktig komponent för Marriott är att framställningsprocessen och sammansättningen av delarna skall vara synlig. (Der Standard 1997-03-07.)

Mellan recycling-design och politiska program överflödar uppenbart fenomen av komplementaritet – en välkommen översvämning. Förvisso förekommer recycling-designer i politiken. Både sådana som vill åstadkomma en recycling av fyndstycken och sådana som strävar efter en recycling av politiska system. En hel del väljare uppskattar och värdesätter kända symboler och lösningar. De avvisar bestämt alltför snabba förändringar i politiken. Marriotts tanke att arbetsprocessen vid framställningen och sammansättningen av den designade produkten skall vara synlig är intressant, men mer oklart är hur den exakt skulle kunna prövas på politikens område. Avsikten här begränsas till att peka på de likheter som möjliggör användandet av politisk design som ett begrepp för att bättre förstå en intellektuell politikers medel i den politiska kommunikationen. I det här exemplet gav recycling-designerns tonvikt på vissa emotionella värden och tingens inpassning i en känd föreställningsvärld stoff till utvecklingen av delbegreppen förbindelseform och förknippningssätt.

Persondatortillverkaren Apple lanserade 1999 en ny generation datorer, iMac och iBook, med utpräglad design. Rapporter kom snabbt om att försäljningen ökat kraftigt i jämförelse med föregående år. Karamellikt rund, genomskinlig och i ovanliga fruktfärger framträder formgivningen hos

persondatorn iMac. Avsikten enligt designern Jonathan Ive var bland annat att den nya modellens rundare former och matt skimrande ytor skulle inbjuda till en vänlig (liebevoll) smekning. Konstkritikern Pauser skriver i en recension att eftersom all hårdvara finns i bildskärmskåpan får mediet en kropp, med ett skenbart eget liv. Pauser omnämner datorn som en maskinell spelpartner och en personlig assistent. Så långt framhäver Pauser några drag som är vanligt förekommande i design. Pauser omnämner till slut även kritiskt datormodellens kameleontartade framtoning. (Pauser 1999:34.) I detta tredje exempel gav företeelserna att en ny generation datorer presenterades med en helt ny design och att den nya modellen hade en utpräglad form, färg och genomskinlighet stoff till utvecklingen av delbegreppen lansering och visualisering inom den politiska designen.

För att visa användbarheten av design-begreppet inom politisk kommunikation har tre exempel lämnats på vad begreppet avser och hur det tillämpas på det kommersiella området. För att belysa paralleller presenterades några drag, som kännetecknar arbetet hos en industridesigner, en recycling-designer och en designer hos en internationell koncern. Exempelen från några enskilda designers och en stor varuproducents områden har en relevans för fortsatt utveckling av begreppet i två hänseenden. För det första kan valda designexempel lämna ett bidrag till fortsatt forskning om att utveckla fler precisa delbegrepp för analys på området politisk design. För det andra kan en reflektion kring praktiska kommersiella designexempel bidra till att i fortsatt forskning vinna ny kunskap om balansen mellan den modifierade integrativa komplexiteten och politisk design i designad problemlösning. På en mer abstrakt nivå konfronteras de tre analyserade exemplen på kommersiell design med likartade problem som politiken ofta ställs inför. Omgestaltning av storskaliga tekniska nyheter, recycling av samhällsliga värderingar och transparens i budskapet under t.ex. valkampanjerna utgör återkommande uppgifter i den politiska designen för politiker. Teoretiskt kan detta förhållande betyda att frågor om utformning av det politiska budskapet, inte blir styrande, men en faktor att tidigt ta hänsyn till i processen med problemlösning. Om generella designproblem av denna typ kommer att påverka problemlösningen, får alltså politisk design en något större tyngd i den teoretiska vågskålen än vad hittills förutsatts.

Ett lateralt studium ger mer än uppslag. Likheter och skillnader mellan de laterala områdena och statsvetenskapen identifieras. Impulser från företeelser på olika laterala områden kan spridas över till det vetenskapsområde, som ägnas åt politik och politisk kommunikation. Problemet består i att finna

lämpliga laterala områden. I praktiken utvecklas sedan den begreppsmässiga förbindelsen både från de laterala områdena och från politiken eller statsvetenskapen. Reflektioner över design i form av t.ex. arkitektur för stadsbyggnad stärker förbindelsen från det konstvetenskapliga hållet. Reflektioner över intressanta exempel på utpräglad politisk design hos några politiker stärker begreppsförbindelsen från det politiska hållet.

Redogörelsen för vägen mot ett nytt begrepp, politisk design, har varit mångsidig. För att kunna utveckla begreppet har först horisontellt studerats vad olika politiker, iakttagare och vetenskapsmän har haft att säga om den politiska kommunikationen. Därefter har lateralt på samma sätt studerats vilka medel olika artister och designer har använt inom den kommersiella designen. Ett markerat övergångsställe till studiens resultatredovisning kan man finna hos McClelland, som skriver: "Whatever the source of the leader's ideas, he cannot inspire his people unless he expresses vivid goals which in some sense they want. Of course, the more closely he meets their needs, the less 'persuasive' he has to be; but in no case does it make sense to speak as if his role is to force submission. Rather it is to strengthen and uplift, to make people feel that they are the origins, not the pawns, of the socio-political system." (McClelland 1975:260, citerad efter MacGregor Burns 1979:437.) McClellands formuleringar om "goals which in some sense they want" täcker ömsesidigheten och växelspelet i den politiska kommunikationen och "to make people feel that they are the origins" motsvarar ursprunget eller uppdragsgivarna i den politiska processen. Väljarna som "the origins, not the pawns" (brickor) är hur som helst nu tydligare, kanske rent av en självklarhet.

En begreppshistoria har återberättats i enlighet med Farris rekommendationer. "The concept's genesis must be told; and this requires an understanding of its pre-history." (Farr 1989:38.) Brister i begreppsbildningen hos åhörare och iakttagare, motsägelser mellan olika granndiscipliners uppfattningar och framväxten av ett politiskt begrepp ur den snabbt växande och samhälleligt uppmärksammade kommersiella designen utgör viktiga delar av denna begreppshistoria. Referenserna, om än korta, till den kommersiella designen, är nödvändiga för att förstå utvecklingen av begreppet politisk design. Enligt Farr tillhör detta standarddelarna i en begreppshistoria: "Since concepts figure in theoretical constellations or conceptual schemes, a single concept can hardly be traced without reference, however briefly, to other concepts." (Farr 1989:38.) Med en försiktig upplysning om den betydelse omgestaltung, recycling och transparens skulle kunna få för fortsatt

begreppsutveckling, belyses också att begreppsutveckling utgör en ständigt pågående process av förbättringar. Farr talar om "labor pains" vid begreppsutvecklingen. Själva metaforen labor pains för ett nytt begrepps nedkomst lämnas därhän. Men hur de begreppsmässiga förbindelserna mellan två företeelser kommer till stånd och upprättas är en ansträngande del av arbetet. Frågan om hur förbindelsen upprättats, fokuseras på enbart ett inslag, nämligen McClellands teoretiska resonemang om väljaren som "the origins, not the pawns", och denna tankegång får utgöra en övergång till *Politiska designer*.

Politiska designer

Kriterier för bedömning av den politiska designförmågan har redan fastställts. Användning ett flertal gånger av de båda begreppen förbindelseform och förknippningssätt för att nå ut med budskapet innebär en hög politisk designförmåga. Utnyttjas dessutom placements i förbindelseformen och förknippningssättet bedöms den politiska designförmågan självklart som hög. Lansering uppfattas efter den empiriska analysen främst som ett område där designerns fantasi att använda överraskande grepp kan spelas ut. Men lanseringen, som alltså vinner uppmärksamhet med placements, får enbart en kompletterande uppgift bland designerns andra och viktigare medel, som tveklöst är förbindelseform och förknippningssätt. Om enbart det fjärde medlet, visualisering, används karaktäriseras designförmågan som låg. Visualisering i form av en vision måste användas med försiktighet för att nå önskad effekt. Analysen tyder på att en begränsad innovation kan ges en tydligare utmålad vision, medan en omfattande innovation måste uttryckas i en försiktigare vision, för att inte väcka en negativ reaktion. I visualiseringen kan utformandet av en product environment, ett politiskt produktpaket, bidra till att märket, dvs partiet, behåller gamla kunder, dvs väljare, och vinner nya.

För att vinna anslutning till politiska förslag är förbindelseformen oundgänglig. Politikern måste först lyssna till uppdragsgivarnas intressen, önsknings och behov, för att sedan i designen kunna koppla det nya förslaget till de nämnda dragen hos väljarna. För att kunna genomföra viktiga politiska innovationer måste designern starkt betona förknippningssättet, dvs anknyta en nyhet på ett begränsat fält till välkända värderingsmönster och förankra den politiska innovationen på ett specifikt område i ett invariant, hos väljarna djupt liggande, värderingssystem. Politikern betonar att innovationen bör genomföras därför att den överensstämmer med väletablerade värderingar, eller

stärker dem. Ju mer omfattande en innovation är, desto mer kommer förknippningssättet till användning.

Av de tre intellektuella politikerna uppvisade Otto Bauer en låg politisk designförmåga under den första och andra episoden. Under den tredje gav Bauer exempel på visualisering av teorin om generationsskiftet inom ett parti, även om den presentationen utgjorde en visualisering utan placements eller product environment. Förbindelseform och förknippningssätt förekom ett flertal gånger, vilket tydde på att Bauer under detta skede nådde en något högre designförmåga, just över gränsen för värdet hög. Bauer kan i huvudsak karaktäriseras som en teoretisk designer, med motiveringen att han i samband med den första episoden enbart framhäver presentationens betydelse och endast säger vilka som skall utföra den, samt att han under de två andra episoderna inte visar någon större fallenhet för att själv utforma politisk design. I de hos Bauer funna exemplen på politisk design använder han patos och vädjar emotionellt till de partiaktiva om solidaritet med partiet och med den politiska ideologin.

Cripps politiska designförmåga var hög, den utmärktes av virtuositet. Den formade en design med överraskande placements och med en human sciences-inriktning. Iakttagelsen gäller för alla tre episoderna. Uppseendeväckande var hur Cripps på 1930-talet omförpackade ett klart marxistiskt budskap i ett välkänt kristet värderingshölje. Cripps kan kallas en pragmatisk designer, eftersom han i huvudsak använde förbindelseform och vädjade till på den tiden etiska och moraliska värderingar, främst kristna och patriotiska. Men Cripps anspelade även på andra, som han uppfattade, utbredda attityder och vanliga hållningar bland allmänheten, t.ex. när han under den akuta ekonomiska krisen 1947 vädjade till briter om att övervinna svårigheterna med hjälp av "the Virtue of Cheerfulness".

Wigforss använde också placements och human sciences-inriktning i sin politiska design. Hans designförmåga arbetade på en hög nivå, om än schematiskt, under den första episoden. Från och med den andra episoden betonade han starkare såväl förbindelseform som förknippningssätt. Särskilt under den andra episoden på 1930-talet och under den tredje på 1950-talet användes förknippningssättet frekvent för att få anslutning till de politiska innovationerna. Wigforss kan därför kallas en experimentell designer. Lanseringen av *Efter välfärdsstaten* framstod också som experimentell, då läsarna successivt fick följa produktutvecklingen från de första osäkra linjerna över de riskabla skisserna till framväxten av en prototyp, ett politiskt koncept för decennier. Vidare användes förbindelseformen rationellt och emotionella inslag lyste med sin frånvaro. Förknippningssättet mellan innovationen och

välkända värderingar betonades, ibland övertydligt. Visualiseringen skedde i form av en lätt förbiglidande vision. Om Cripps med gladlynthetens dygd sökte nå kontakt med de brittiska väljarnas attityder, så sökte Wigforss med framhävandet av behovet att få ”tänka och svärma” nå kontakt med planerande och dagdrömmande svenska väljarskaror.

Den intellektuelle politikern måste vid utformningen av politiken gå utöver den teoretiska designen och i stället med pragmatisk eller experimentell design i tal och skrift försöka att nå medborgarna genom att på samma gång lyssna till dem, som är deras uppdragsgivare.

Framtidsateljéer möjliggör eftervärldar

Resultatredovisningen fortsätter i *Designad problemlösning* med detaljerade slutsatser från empirin och om hur resultaten om politisk design förhåller sig till kommunikativa begrepp i andra statsvetenskapliga arbeten. Därefter förs modifierad integrativ komplexitet och politisk design samman i en fyrfältstabell och i avsnittet *Intellektuella politikertyper* presenteras ytterligare en resultatdel med tillskapandet av fyra idealtyper, som generellt och abstrakt ökar förståelsen av företeelsen intellektuella politiker. Till slut inriktas i avsnittet *Framtidsateljéer* intresset på frågor om fortsatt forskning, först genom en jämförande resultatredovisning med olika typer av praktisk och kommersiell politisk problemlösning. Med stöd av analysen i genomgången tecknas sedan en integrerande översikt över fortsatta möjligheter till forskning om hur fler politiska framtidsateljéer skulle kunna utvecklas.

Designad problemlösning

Teorin designad problemlösning består av två delar. Den kognitiva delen analyserar den intellektuelle politikerns förmåga att utforma en politisk linje genom en problemlösning i enlighet med begreppen frame reflection, differentiering, reframing och integration i den modifierade integrativa komplexiteten. Den andra delen, den kommunikativa, ger en förståelse av hur den intellektuelle politikern, genom begreppen lansering, förbindelseform, förknippningssätt och visualisering i politisk design, skapar kontakten med medborgarna. Den tidigare preliminära definitionen av en intellektuell politiker kan nu förändras till en mer teoretisk definition: En intellektuell politiker har förmågan att utforma en designad problemlösning.

Den teoretiska satsen, att den intellektuelle politikern har förmågan att utforma en designad problemlösning, kan även uttryckas beskrivande: Den intellektuelle politikern följer och analyserar flera spår, låter dem löpa samman till något nytt och överraskande enkelt, och finner en form för kommunikation som berör väljarna. En balans måste finnas mellan de båda dimensionerna i den designade problemlösningen. Sträng, logiskt konsekvent problemlösning med många begrepp och ett överdrivet teoretiserande, tycks kväva designförmågan med dess inslag av empati, intuition och fantasi. Alltför ensidig betoning av den politiska designen kan å andra sidan trötta ut med substanslösa upprepningar. Mellan de båda dimensionerna syntes och design behövs en jämvikt.

Den för resultatet överraskande innebörden av bildens roll i den designade problemlösningens båda delar bör poängteras. Bilden i form av en tankebild, ordbild eller visuell föreställning fungerar som startmotor både i den process som leder till utvecklandet av ett integrerande begrepp och i det formande som resulterar i en politisk design. På samma sätt som i denna studies prolegomena utgör bilden en startpunkt både för syntes och design, men den följs av analogier, paralleller, vidgande spiralrörelser, och växer ut till rationella och logiska överväganden. På detta sätt har den framkastade tanken om bilden i politisk analys kunnat tilldelas en initial roll både i syntesskapande och i politisk design och därmed i designad problemlösning.

Beträffande utvecklingen av förmågan till designad problemlösning kan en förändring över tiden iakttas för de tre politikerna. Cripps nådde under den tredje episoden jämvikt mellan design och syntes, när han introducerade ett integrerande begrepp i den ekonomiska politiken och satte upp partnerskap som en politisk och ekonomisk princip. Bauer nådde under den tredje episoden jämvikt mellan syntes och design, när han formulerade visionen om hur vunna erfarenheter skulle kunna förenas med den unga generationens önskningar och behov. Men Bauers sätt att hantera förbindelseform och förknippningssätt var relativt schematiskt. Efter den första episodens misslyckande, utvecklade Wigforss under episod två och tre sin förmåga inom båda dimensionerna av politikskapande. Några slutsatser om utvecklingen av politikernas förmåga till designad problemlösning kan försiktigt dras mot bakgrund av Bauers inledande framgång och Cripps och Wigforss tidiga bakslag: Politiker utvecklas genom att lära av erfarenheten, men politiker tycks lära mer av misstagen än av framgångsrika insatser.

Vid en jämförelse mellan de tre politikerna under avgörande år, dvs under de episoder som utmärks av ekonomiska eller politiska krissituationer, framträder

ett mönster. Studien karaktäriserade rubrikmässigt insatserna under denna fas som avvaktan under kris (Bauer), kampanj mot kris (Cripps) och samarbete ur kris (Wigforss). Mönstret visar att hos Bauer dominerade dimensionen integrativ komplexitet över dimensionen politisk design medan hos Cripps och Wigforss fanns dimensionen politisk design med i den operativa förmågan. Bauer fortsatte att utveckla begrepp medan Cripps och Wigforss trädde i tätare kontakt med den politiska omgivningen. Denna skillnad återkommer som ett av studiens resultat i nästa avsnitt om intellektuella politikertyper.

Vid en jämförelse mellan de tre politikernas tidiga år och mogna år framträder ett mönster. Under tidiga år förhåller sig de tre politikerna mindre självständigt till sina förebilder. Cripps använder ett marxistiskt språkbruk. Bauer tar upp termerna *community* (*Gemeinschaft*) och *society* (*Gesellschaft*) från Tönnies "excellent work", men skriver att han använder dem i en annan mening. (Bauer 2000:469.) Enligt en idéhistorikers argumentation var Wigforss i synen på industrisamhället djupt påverkad av Tönnies begrepp. (Helldén 1990:44-45. EW Minnen I:291-293.) Under tidiga år tycks framställningen röra sig snabbt bland detaljer, introducera ett stort antal uppslag och visa fram provkartor på idéer. Under mogna år renodlar politikerna en eller ett par idéer. Konsekvenser dras av tankebilden. Utvecklingsmöjligheterna hos begreppet provas, beaktas och görs synliga. Av de tidiga årens frö har blivit de mogna årens planta. Under tidiga år intresserar sig de tre politikerna för de politiska problemen kring demokratiseringen. De ägnar sig respektive åt de olika nationella gruppernas autonomi och möjligheten av en multinationell stat, åt att finna former för demokratiskt samarbete mellan stater eller en världskonfederation som kunde trygga freden och åt att utifrån studier av andra länders praktiska lösningar finna ett koncept för de anställdas inflytande på arbetsplatserna. Under mogna år sysslar de tre politikerna med frågorna kring den politiska konsolideringen och finner var för sig en betydligt enklare form för politiskt integrerande lösningar; mänsklighetssymfonin, partnerskapet och samverkan. Dessa termer utgör inte bara en utvecklad politisk lösning, utan bildar också en skapande form, som innesluter deltagande för medborgarna, delaktighet för individerna och bemyndigande åt de anställda.

För att fixera dessa skapande ögonblick kan den i kapitel 3 beskrivna terminologin hos Josephson användas. Utfyllnad, utbrytning och omflyttning utgör tre exempel på grepp som konstnärer använder för att lösa problem i sitt skapande och finna den form som gör konstverket färdigt. (Josephson 1946:125ff, 82ff och 140ff.) När dessa begrepp förs över från bildkonstens område till politikens, blottläggs fullbordande drag i politikens skapande av

innovativa, samhälleliga lösningar. Cripps har redan vid tiden för den andra episoden funnit en form för samhälleligt samarbete i politiken, främst på de industriella relationernas område, som han kallar för partnerskap. Under den tredje episoden låter han ett nytt omfattande samhällsekonomiskt innehåll flyta in i denna form för problemlösning. Stafford Cripps arbetar som finansminister fortsättningsvis med den form som han under handelsministertiden har funnit; dvs utfyllnad. Otto Bauer finner under den tredje episoden en lösning på generationsväxlingens problem, men kanske också på hela politikskapandets problem. Han går tillbaka till sitt ungdomsverk och tar ut en tankebild om reflexivitet mellan olika grupper och utvecklar den; dvs utbrytning. Ernst Wigforss återkommer gång på gång under sin politikerbana till frågorna om produktionsformer och delaktighet. Under den tredje episoden finner han en lösning genom kapitalbildning inom offentliga sektorn och delaktighet, där den praktiska utformningen kan vara växlande; dvs omflyttning. Med begreppen utfyllnad, utbrytning och omflyttning kan analysen föras fram till en försiktig slutsats om politikutformning. Studiens tre politiker kommer alla fram till konstnärens arbetsformer i sitt skapande av politik; Bauer dock sent och Cripps relativt sent.

Studiens resultat har implikationer för politikutformning, partiernas strategier och forskning om politik. Politiker kan tillämpa de två dimensionerna, integrativ komplexitet och politisk designförmåga, när de söker lösa problem och nå väljarna. Partier kan återupptäcka intellektuella politikers skaparkraft och stärka medborgarnas kreativa roll. Forskare kan fortsätta att klarlägga tidigare obekanta fenomen inom politiken genom att lateralt föra över begrepp från andra discipliner till statsvetenskapen.

Teorin om designad problemlösning får inte uppfattas som tidsbunden. Studiens nio empiriska episoder hämtade från tre europeiska politikers verksamhet under 1900-talets första hälft utgör inhämtade illustrationer till villkoren för intellektuell politik. Åtskilliga uppslag till teorin bygger emellertid på iakttagelser i nutiden, på 1990-talets politiska verklighet. Jag har utnyttjat tillfällen och erbjudits möjligheter att lyssna till ett antal aktiva politiker från olika delar av världen. Politikers presentationer har under seklernas lopp alltid skett både oförmedlat och förmedlat. Många lyssnare har nåtts direkt från talarstolar, men än fler medborgare indirekt genom artiklar, böcker, rapportering i media eller genom att lyssnare återberättat talen. Om politisk klokhet, den kreativitet som också utmärker intellektuella politiker, talar ofta Aristoteles, som var verksam på 300-talet f. Kr. och som är en inspiratör även i vår tid.

Gäller inte teorin om designad problemlösning och dess båda dimensioner

modifierad integrativ komplexitet och politisk design för alla politiker? Dessa båda dimensioner är gemensamma för alla politiker, men intellektuella politiker hanterar dem bättre. På samma sätt som den strukturelle ledaren hanterar vissa andra dimensioner inom politiken bättre och den entreprenörlike politikern hanterar ytterligare andra dimensioner bättre. De empiriska illustrationerna pekar också på att den intellektuella typen av politiker behöver lugn för att koncentrerat utveckla den kognitiva förmågan och tid till att samla erfarenheter från kontakten med väljarna för att verkligen kunna kombinera de båda dimensionerna.

För teorin måste vissa avgränsningar anges. Studien inriktas på politikerns verksamhet och därför sägs ingenting om reaktionerna i det politiska systemet eller om resultaten av de innovativa lösningar som har utvecklats. Därför anges inte heller några begrepp för att studera eller metoder för att analysera dessa reaktioner. Primärt ses i studien inte heller den intellektuelle politikern, utan snarare väljarna, som mottagare av eller responsgivare på kommunikation. Enligt teorin består kontakten med det omgivande systemet i att politikern noga följer utvecklingen för att kunna bestämma begränsningsfaktorerna för problemlösningen och för att kunna nyanserat differentiera olika politiska uppfattningar, samt att politikern lyssnar på väljarnas reaktioner för att kunna gestalta problemlösningen med politisk design. Teorin förlorar i bredd, men vinner förhoppningsvis i djup på denna avgränsning.

Hur kan spridningen av innovativa politiska idéer vetenskapligt behandlas? Kan begreppet politisk design bättre än begrepp i annan samhällsvetenskaplig forskning analysera hur idéproduktion, som i designad problemlösning, når ut till den politiska omgivningen och inte minst till väljarna? De två frågorna skall besvaras med hjälp av uppgifter från tidigare refererad forskning.

Forskarna, som gav ut den redan citerade boken om keynesianismen, ville genom att undersöka politiska förlopp i olika länder, nå generell kunskap om hur innovativa ekonomiska idéer kan få politiskt genomslag. Hall försökte gruppera resultaten i olika ansatser; vilken betydelse för genomslaget hade gruppen av nationalekonomer, den statliga förvaltningen och administrationen samt politikernas förmåga i respektive land att bilda partipolitiska koalitioner. Men ingenting sägs om hur väljarna nås av de nya ekonomisk-politiska idéerna. Framställningen tar fasta på nationalekonomernas, administratörernas och politikernas attityder. Den saknar begrepp som fångar kontakten med väljarna. Däremot kan just begreppet politisk design, vid en analys med delbegreppen förbindelseform och förknippningssätt, tydliggöra varför idéer anammas eller avvisas av ledande aktörer i Halls studie.

Hur den intellektuelle ledaren skapar kontakt med den politiska omgivningen, klarlägger Young med att säga att ledaren försöker att få idéerna att smälta samman till tankeskolor, som kan få ett välvilligt mottagande av många framstående individer och kan föras vidare över till en utbildad lekmanpublik. Men sättet för kommunikationen förblir i stort obehandlat i Youngs studie. Den politiska designens förknippningssätt kan däremot tolka hur presentationen och mottagandet av nya idéer underlättas eller, om det saknas, försvåras.

Berman studerade idéernas roll i politiken med begreppet *programmatical beliefs*, som är styrande för politisk verksamhet och centrala för att finna lösningar. Ett annat begrepp är *idébärare*, *carriers*, som skjuter in idéer i den politiska debatten och ger dem en framträdande plats. Begreppet *institutionaliserade idéer* betecknade idéer som blivit en del i partirutinen. *Carriers* liknar med terminologin i min studie snarast politiska entreprenörer, som positionerar idéer i flera fora. Hur idéer når fram till väljarna och hur kontakten skapas mellan politiker och väljare, fångas inte in av Bermans begrepp. Idéerna finns helt enkelt där.

Ur samma jämförande perspektiv kan min studies begrepp konfronteras med en musikers och en författarinnas beskrivning av hur människor reagerar på originella idéer och skapande impulser. Yehudi Menuhins och Doris Lessings uppfattningar, om hur intressanta idéer påverkar människor, liknar varandra. Idéer bevingar föreställningskraften hos människor, menar Menuhin. Det ursprungliga starka intrycket blir en del av den som mottar inspirationen, skriver Lessing. Däremot bedömer musikern och författarinnan resultatet av fantasin och inspirationen hos den mottagande med en nyans i formuleringarna. Menuhin menar att människor blir motiverade att anstränga sig och att en tankegemenskap uppstår. Lessing menar att den inspirerade uttrycker sin erkänsla mot alla inspirationskällor, utom den viktigaste. (Menuhin 1996:30 och Lessing 1998:313.) De båda konstnärerna fångar således mer av ömsesidigheten i kommunikationen än vad de tre nämnda statsvetarna gör. Båda betonar vad som, med den politiska designens uttryck, kallas förbindelseform och förknippningssätt. Slutsatsen måste bli att statsvetarna inte upptäckt de analysmöjligheter, som den politiska designen erbjuder. De båda konstnärerna registrerar alltså hos mottagarna en egenskap och en upplevelse av delaktighet, som berörs vid kommunikation av originella idéer. Ibland kan material som visar att eller om t.ex. en politiker bevingats av nya idéer och uttryckt sin erkänsla gentemot alla inspirationskällor, utom den viktigaste, vara svårtillgängligt. Men tal och texter finns att gå tillbaka till.

De nämnda statsvetarna intresserar sig för nya idéers betydelse och konstaterar att sådana innovationer får fäste på ledande politiska aktörsnivåer, men ägnar mindre uppmärksamhet åt att beskriva och analysera kommunikationen av nya idéer till väljarna. Politisk design tycks vara det begrepp som kan tolka ett ömsesidigt element i kommunikationen, ett element som statsvetarna länge sökt men inte funnit.

Designad problemlösning bidrar därmed med en lösning på ett praktiskt och teoretiskt problem inom politik och inom den politiska vetenskapen. Svaret på studiens forskningsfråga om hur den intellektuelle politikern löser problem och skapar kontakten med den politiska omgivningen kan alltså kort sammanfattas; genom att använda designad problemlösning.

Innebörden av min studies begrepp om den intellektuelle politikerns metod påminner om Cricks uppfattning, när denne sammanfattar, att i politiken finner man bland annat "the creative dialectic of opposites", att politiken är "a natural artifice", och att den har "a complex simplicity". (Crick 1993:160-161.)

Resultatet av undersökningen betyder också att en konsistent hållning hos den intellektuelle politikern lyfts fram. Det finns en utpräglad förmåga att följa två eller flera olika tankebanor samtidigt, att finna länkar som förbinder dem, att kunna förena problemlösning med en presentation i form av politisk design. Komplexiteten, men också ambivalensen, är konsistent. Denna hållning innebär, som undersökningen visat, förutsättning för nyskapande politiska lösningar och överraskande innovationer inom politisk design. Men förmågan att producera designad problemlösning varierar över tiden och mellan olika typer av intellektuella politiker.

Intellektuella politikertyper

Med en fyrfältstabell som analysredskap kan fyra olika typer av intellektuella politiker presenteras. På den ena axeln mäts graden av integrativ komplexitet. På den axeln registreras den politiker vars förmåga till integrativ komplexitet stannar vid differentiering i kategorin låg och registreras den politiker vars förmåga till integrativ komplexitet omfattar även integration i kategorin hög. På den andra axeln mäts graden av politisk designförmåga. På den axeln registreras den politiker som saknar designförmåga i kategorin låg och den politiker som besitter designförmåga i kategorin hög.

Uppslaget till beteckningarna i fyrfältstabellen hämtades från teorikapiteln och har bearbetats med fyra illustrerande tillägg. Benämningen på den

kategori av politiker, som hamnar i rutan med låg integrativ komplexitet och låg politisk designförmåga, utgörs av kritiker. De politiker, som hamnar i rutan med låg integrativ komplexitet och hög politisk designförmåga, får benämningen pragmatiker. Benämningen på den kategori av politiker, som hamnar i rutan med hög integrativ komplexitet och låg politisk designförmåga, utgörs av teoretiker. Den politiker, som hamnar i rutan med hög integrativ komplexitet och hög politisk designförmåga, får benämningen konstnär. Eftersom en fullständig symmetri i beteckningarna saknas, har alla benämningarna fått ett illustrativt tillägg bildat på ändelsen finnare; kritiker och felfinnare, pragmatiker och återfinnare, teoretiker och uppfinnare och till slut konstnär och stigfinnare.

Tabell 1 Fyrfältstabell över intellektuella politiker

		Låg	Hög
Integrativ komplexitet	Låg	Kritiker ”Felfinnare”	Pragmatiker ”Återfinnare”
	Hög	Teoretiker ”Uppfinnare”	Konstnär ”Stigfinnare”

Analysschemat med fyra typer av intellektuella politiker utgör en konstruktion av en sorts idealtyper, som bygger på begreppen i undersökningen och inte på de empiriska resultaten. De typer av intellektuella politiker som framkommer ur konstruktionen, ökar förståelsen av politiken på ett mer generellt och abstrakt plan. Med typologin som redskap ökar också möjligheterna att analysera såväl enstaka, centrala politiska skeenden som den politiska processen i stort. Eftersom typologin består av en sorts idealtyper behöver knappast kriterierna för gränsdragningen förtydligas. Då typologin bygger på en renodling och abstraktion, ökar den visserligen förståelsen av politik, men den blir också mindre lämplig för att karaktärisera eller klassificera enskilda individer i eller utanför politiken. Typologins användning är därvidlag begränsad, eftersom den bygger på en stark förenkling; på enbart två förmågor

av många förefintliga och på enbart den designade problemlösningens situation av alla de skiftande situationer i vilka politiker uppträder.

I tabellen presenteras fyra tankemässigt utpräglade typer av intellektuella politiker. Alla fyra typerna har sin betydelsefulla roll att spela. De fyra typerna kan vara olika starkt efterfrågade under olika politiska skeden, som när en ny politisk rörelse söker etablera sig, under oppositionsår, under perioder med maktinnehav, i nedgångstider, inför återkomst till makten, under tider av krig eller politiska kriser. Fyrfältstabellen är inte ett analysinstrument med en begränsad hållbarhet i tiden. Tabellen förutsätts kunna användas som ett verktyg för att tankemässigt kategorisera de perspektiv som intellektuella politiker har på politiken, den kontaktskapande förmåga de besitter och den utveckling de genomgår som politiker. Detta hindrar inte att en viss politiker kan röra sig från en viss ruta i fyrfältstabellen till en annan, eller kortsiktigt komma på längre avstånd från en viss ruta och närmare en annan, eller i något fall permanent inta en viss position bland de renodlade tankekategorierna. Ett politikerliv kan vara i ett halvt sekel eller mer och det möjliggör sannolikt både positionsförändringar och tillfälliga omflyttningar.

Bland de fyra typerna av intellektuella politiker fungerar kritikerrollen oftast som en instegsmodell i politiken. Opposition utmärker en stor del av politiken. Kritikern kan välja ut en svag punkt i en motståndares argumentation, driva kritiken av den med logisk skärpa. Med denna felfinnande hållning bygger kritikern upp en oppositionell plattform och samlar många anhängare kring den kritiska positionen. Kritiker är oftast ett negativt laddat ord. Många väljare har ett ambivalent förhållande till kritik. Befogad kritik vid rätt tillfälle kan få en stark politisk effekt. Missriktad och oberättigad eller nedgörande kritik kan få en motsatt, starkt negativ effekt. På detta sätt kan kritik vara en högexplosiv, oppositionspolitisk kraft. Många gånger tilldelas en yngre politiker denna kritikerroll som, när det gått rutin i den, kan vara svår att förändra. Men det bör understrykas att en kritiker kan förflytta sig mellan fälten beroende på uppnådd politisk befattning och personlig utveckling. Därmed kan den negativa sidan av etiketten kritiker undkommas. Kritiker är för övrigt den typiska rollen för intellektuella i den allmänna debatten. Dessa kritiska intellektuella uppfattas ofta som individer med hög personlig integritet, med höga moraliska anspråk och med ett relativt oberoende i förhållande till partier och makthavare.

Teoretikern fungerar kanske bäst som sakkunning i politiken, och utanför den lämpligen som universitetsanställd forskare och lärare. Med hjälp av ett hårt arbete och perfektionistiskt skriftställerier strävar teoretikern målmedvetet

på ett vetenskapligt sätt efter kunskap och politiska uppfinningar. Teoretikerns kunskapssökande och kunskapsackumulation framskrider i en långsam process, medan händelseutvecklingen i politiken ofta är snabb. Men teoretikern saknar förmågan till det produktiva slarv, som understundom utmärker konstnären i det innovativa arbetet. Klagolåten att det finns en tendens att intellektuella är elitära och isolerar sig drabbar ofta teoretikern. Den teoretiska typen har svårt för att kommunicera de komplicerade politiska uppfinningarna och att anpassa dem till en masspublik. Teoretikern satsar på säkerhet snarare än risk. Därför undviker teoretikern att ge sig ut på den politiska designens förrädiska yta. Detta är en nackdel för teoretikern som intellektuell politiker. Teoretikern som har många perspektiv lockas av det hårda arbetet i teoriernas värld, men drar sig för att ta steget över till det hårda arbetet i politikens värld.

Pragmatikern blir väl som få politiker uppburen av allmänheten på grund av sin framtoning och överensstämmelsen mellan de egna värderingarna och väljarnas. Pragmatikern har en virtuos kännedom om stämningar och reaktionsätt bland allmänhet och medier, vars företrädare pragmatikern också känner. Riskerna för pragmatikern är trots allt betydande. Väljarkåren kan tudelas av för lite substans och för mycket omkramning. Vissa blir tilltalade av det, andra tar avstånd från det. Politikerns briljans ger kanske en omedelbar framgång med den politiska designen, men den kan i det långa loppet bli en serie upprepningar. Det saknas en samhällelig dynamik. Det blir ett angenämt eller oangenämt stillastående, eftersom pragmatikern nostalgiskt återfinner väljarnas traditionella uppfattningar. Politik blir en repetitiv övning. Pragmatikern måste då söka sig i riktning mot en mer innehållsmässig kvalitet i det politiska budskapet. Eller kanske sluta, när politiken går in i en ny fas.

Konstnären kan leverera politiska innovationer och, som politisk designer, visioner. Eftersom konstnärstypen alltid samtidigt beaktar ett par olika idéer och perspektiv, är den politiske konstnären allt annat än en fanatiker. När konstnärstypen har smidit färdigt en syntes, fortsätter uppgiften att ånyo söka överbrygga motsättningar och att än en gång skapa en innovativ lösning av motsatser. Den politiske konstnären talar ledigt och fångslar sin publik; sätter värde på samtal och diskussion med åhörarna; har stort intresse för frågan hur man skall nå ut med budskapet. En sådan politiker är medveten om språket som ett redskap och ger ett intryck av att den skrivna texten är formulerad för första gången och består av något nytt. Hon eller han har ett personligt språk för att kunna nå ut. Konstnärstypen disponerar alltså fältet hög-hög av fyrfältstabellens utrymmen. Det betyder inte att konstnären alltid vistas där. Konstnären provar ibland enklare vägar och avviker från en krävande

självutstakad stig. Konstnären blir ofta omstridd. Den självsäkre politiske konstnären har uppfattningar om det mesta och kommer ständigt med nya uppslag, vilket inte alltid uppfattas som enbart stimulerande i debatten utan kan framstå som irriterande. En del av irritationen skulle kunna bero på att vissa väljare förväntar sig att få lyssna till en socialt engagerad politiker, men möter en politisk konstnär vars iver inriktas mot samhällsförändring genom problemlösning och design.

I ett pluralistiskt, demokratiskt system finns som regel alla de fyra typerna av intellektuella politiker representerade. Alla har sin roll i den politiska processen, i problemlösningen och i kontakten med väljargrupperna. Men vilka blir konsekvenserna för ett samhälle om en av de fyra typerna dominerar politiken? Vilka uppgifter blir lösta och vilka uppgifter förblir olösta? En kritikerdominans åstadkommer ett genomslag för politikkritik framför skapande av politik. En teoretikerdominans levererar lösningar med analys och teori av hög kvalitet, men omsättningen i praktisk politik blir skral. En pragmatikerdominans leder till stagnation. En konstnärsdominans innebär politiska högriskprojekt, eftersom konstnären vid utgångspunkten inte vet exakt vart den kreativa lösningen leder och fortsättningsvis inte har någon makt eller kontroll över innovationens lopp. Om alla de fyra typerna av intellektuella politiker finns representerade, kan de korrigera och balansera varandra. Kritikern kan ropa ut varningar och läxa upp konstnären, när det behövs. Teoretikern kan instruera konstnären om att valet av väg är otillräckligt analyserat. Pragmatikern och konstnären kan illustrera vikten av kontaktskapande verksamhet inför kritikern och teoretikern. Konstnären och teoretikern kan bidra till att pragmatikern och kritikern får fler perspektiv på problemen.

Idealet för intellektuella politiker utgörs naturligtvis av konstnären. Eftersom det är en abstrakt konstruktion av min studies två dimensioner, kognition och kommunikation, integrativ komplexitet och politisk design, måste användningen av beteckningen på enskilda individuella fall ske med försiktighet. Det går att minska den risken. Inplacering av de tre fallen i fyrfältstabellen, som konstruerats av min studies teoretiska huvuddimensioner, skall inte bygga på uppgifter som hämtats från den egna studiens empiriska undersökning av de nio episoderna. Inplaceringen genomförs huvudsakligen med stöd av uppgifter från de tidigare i detta kapitel redovisade källorna, som utan kännedom om min studies teoretiska grunder rapporterat om de tre intellektuella politikerna.

I vilka av fyrfältstabellens områden skall respektive Bauer, Cripps och Wigforss, inplaceras? Med tanke på att livet i politiken omfattar en lång

tidrymd bör en reservation göras mot en alltför kategorisk inplacering. Vissa uppgiftslämnare bygger på direkta iakttagelser medan andra studerat källmaterialet. Enligt Bryant tycks Cripps under huvuddelen av sin bana närmast tillhört kategorin pragmatiker och enligt Morgan rör sig Cripps först i slutet av sin politiska bana mot konstnärsrollen. (Morgan 1992:175.) Enligt Ellenbogen och Leser tycks Bauer under huvuddelen av sin bana närmast tillhört kategorin teoretiker och enligt studiens resultat rör sig Bauer först under exilen mot konstnärsrollen. Wigforss inleder sin politiska bana, enligt studien, som en politiker med teoretiska ambitioner och, enligt Higgins uppfattning, rör sig Wigforss under 1920-talet mot konstnärsrollen och behåller sannolikt den rollen under resten av sin bana. (Higgins 1985:219.) Antalet empiriska stöd manar till en viss försiktighet om slutsatserna. Men fyrfältstabellens kategorier bör utan vidare kunna prövas i andra undersökningar med lämplig uppläggning.

De fyra typerna av intellektuella politiker har betraktats ur ett abstrakt vetenskapligt perspektiv. En logisk motivering för modellens anspråk kan utgå från innehållet i fyrfältstabellens ruta för kritikern, en politikertyp, som inte fått någon företrädare i studiens empiriska analys. Vilka begrepp kan kritikern förväntas att använda i sin verksamhet? Kritikern återfinns i rutan med värdena låg-låg i modellens dimensioner. Därför förväntas kritikern använda sådana begrepp som i min studie karaktäriserats med låg integrativ komplexitet och med låg politisk designförmåga. Teoretisk forskning har utförts om kritikern och särskilt om den internationelle kritikern. Stenelo lyfter bland annat fram att kritikern granskar en regerings beslutsprocesser och att kritikern därvid för fram en alternativ "perception of reality" som lämpligare grund för besluten. (Stenelo 1984:13,15,17 resp. 64ff och 71f.) Centralt i Stenelos framställning är begreppet "debut", lansering, vars originalitet kan bli lidande på att kritikens debut eller första framträdande inträffar efter det att besluten fattats av den regering, som sedan blir föremål för kritiken. (Stenelo 1984:77-78 och 151.) Att kritikern i sitt politiska arbete, enligt Stenelo, i stor utsträckning använder sig av och utnyttjar vad som med den här studiens termer kallas frame reflection, differentiering och lansering, bildar ett teoretiskt stöd för den nya studiens resultat.

Företeelsen den intellektuelle politikern kan också betraktas praktiskt ur partiets eller ur ett politiskt systems perspektiv. Även om bara några få ur gruppen intellektuella når till politiskt ledande positioner, finns för partierna en mycket stor grupp intellektuella att rekrytera från. Denna grupp intellektuella består av personer som är utbytbara och gruppen uppgår till

stora tal i befolkningen. Men då uppdagas ett paradoxalt förhållande. De få intellektuella politiker, som kanske i årtionden strävat efter att utveckla sin kognitiva och kommunikativa stil, överlevt politiskt, och nått en ministerpost är naturligtvis svåra att snabbt ersätta. De kan knappast kallas för enkelt utbytbara. Partierna har därför ett rekryteringsbehov av intellektuella och ett behov av att också kunna behålla dem i sin personalreserv eller av att införskaffa innovativa tjänster på annat sätt.

Framtidsateljéer

I detta avsnitt skisseras ett antal frågor för fortsatt forskning om politiska framtidsateljéer. Framställningen går därmed utöver en allmän rekommendation att tillämpa designad problemlösning på olika politiska sakområden eller inom olika organisationsvärldar. Eftersom ett tidigare avsnitt skisserat en fortsatt möjlig forskningsutveckling inom modifierad integrativ komplexitet och politisk design, inriktas detta avsnitt på frågorna om hur fler politiska framtidsateljéer kan utvecklas. Först anges som en övergång hur intellektuella politiker och politiska rådgivare kan arbeta tillsammans med att utforma innovativ politik eller med uppgifter i vad som den här studien kallar framtidsateljéer. Därefter presenteras ett annorlunda angreppssätt på problemen med fortsatt forskning än vad en automatisk tillämpning av designad problemlösning skulle innebära. Med bistånd av två genomförandebegrepp generaliseras framställningen och integreras i några förslag till forskning om politiska framtidsateljéer som kan möjliggöra eftervärldar. Till sist följer en kort repetition av studiens begrepp som en övergång till slutkapitlet *Politiker och konstnär*.

Undersökningen använder termen framtidsateljéer, som understryker både politikernas skapande roll och väljarnas medskapande roll i den politiska processen. Politikern har valts och skall ansvara inför väljarna i de allmänna valen. Kommersiella forskningsföretag å andra sidan, saknar både politiskt uppdrag och ansvar. I en översiktsartikel om *Think Tanks* identifierar Dror ett antal grunddrag som sägs vara typiska för dessa kommersiella organisationer. (Dror 1980:139-151.) Skillnaderna mellan intellektuella politiker och think tanks kvarstår, även om någon av dessa organisationer startats på initiativ av partipolitiker. (Thatcher 1995:14.) Påtagliga skillnader föreligger även mellan intellektuella politikers roll och den omfattande utredningsverksamhet, som bedrivs av skilda intresseorganisationer. I Österrike utförs ett sådant utredningsarbete inom ramen för kammarsystemet. Arbeiterkammer,

Bauernkammer och Wirtschaftskammer* har knutit experter till sig på specifika områden som socialförsäkringar, skattefrågor, konsumentfrågor och arbetsrätt. Även initiativ av typen inventerande och utvärderande rådslag inom partierna uppvisar stora skillnader mot intellektuella politikers sätt att arbeta. Ett resultat av en sådan uppläggning utgör en bok, som utgavs under titeln *Österreich Zukunftsreich*.** (Karner 1999:25-45.) Experimentet visade på svårigheter att integrera ett omfattande material. Mot bakgrund av det sagda håller min studie fast vid huvudinriktningen.

Rådgivarnas roll och betydelse för de brittiska premiärministrarna från och med Edward Heath till och med Tony Blair behandlas av Kavanagh och Seldon. Boken redovisar en skara av rådgivare hos Heath, Wilson, Callaghan, Thatcher, Major och Blair. Om John Major sägs att han ville ha en Deputy Prime Minister "to bring politics and presentation together – and the obvious candidate was Michael Heseltine." (Kavanagh and Seldon 2000:232.) Under regeringen Blair finns tre typer av rådgivare som framstår som särskilt intressanta. Den första typen bildar en Policy Unit med tio grupper av rådgivare för olika sakfrågor. Denna enhet kombinerar rollen att vara en think tank och att utgöra en förstärkning av den politiska styrningen från premiärministerns sida. (Kavanagh and Seldon 2000:262-264.) Den andra typen är en grupp rådgivare för kommunikationen av det politiska budskapet. "Blair takes the communications function of political leadership seriously; after all, he owed much of his success in projecting New Labour to it and the relevant skills of Campbell, Mandelson and Gould made them important members of his entourage." (Kavanagh and Seldon 2000:278-279.) En tredje typ av rådgivare till Tony Blair är finansministern Gordon Brown. De samarbetar nära alltsedan de blev ledamöter av underhuset 1983. Under oppositionstiden utarbetade de Labours politik i centrala frågor och har fortsatt att göra det i regeringsställning. Brown sägs vara "keenly interested in many domestic policies". Det har gjorts försök att karaktärisera rollerna; t.ex. Brown som premiärminister och Blair som president. Kavanagh och Seldon använder inte termen intellektuell rådgivare, utan avrundar, efter ha nämnt de rationaliseringar som Brown gjort av arbetet i finansdepartementet, med att säga: "a Chancellor may wish to look elsewhere to keep himself fully occupied". (Kavanagh and Seldon 2000:276-277.) Men i enlighet med

* arbetarkammaren, jordbrukarkammaren och näringslivskammaren

** *Framtidsrik(e)t Österrike*

terminologin i min studie ser Mandelson, Brown och Blair ut att vara tre olika typer av intellektuella politiker och regeringsarbetet ser ut att vara uppbyggt med förstärkande resurser för problemlösning och politisk design. En annan ofta omnämnd politisk rådgivare till Tony Blair är sociologen Anthony Giddens.¹¹

Vilka frågor kring intellektuella politiker och framtidsateljéer framstår utifrån de vunna resultaten intressanta att bruka för att skissera uppgifter för fortsatt forskning? För att finna sådana aspekter måste forskarrollen för ett ögonblick uppträda tillsammans med ett par förmedlarroller.

Den intellektuella rollen har tidigare presenterats tillsammans med en politisk entreprenörroll och en strukturell ledarroll, eller en venture-kapitalistroll, i *Statsvetenskapliga ramar* i kapitel 2. I det avsnittet föreslogs att framväxten av exempelvis nya politiska företeelser kunde studeras med detta tredelade och sannolikt effektiva rollinstrument. Forskningen kan inriktas på både samverkansmöjligheter och konfliktstoff mellan rollerna. Entreprenörenrollen utvecklas främst vid uppbyggnaden av en organisation. Entreprenören anställer funktionärer, arbetar med informationsfrågor, värvar medlemmar, startar tidningar och finansierar verksamheten. En driftigt entreprenör kan lansera ett debattforum, etablera konferensverksamhet och arrangera utbildningskurser. Den strukturelle ledaren, venture-kapitalisten, ger inte bara den intellektuelle ledaren frihet att arbeta på innovationer, utan efterfrågar och beställer ibland en innovation med vissa specifikationer. Potentialen för ett välfungerande politiskt projekt med en strukturell ledare, en entreprenör och en intellektuell, är lika lätt att föreställa sig som de möjliga konfliktytorna mellan innehavarna av rollerna. Därför görs nu tankeexperimentet att en strukturell ledare vill till framtidsateljéer rekrytera intellektuella politiker och på olika sätt underlätta deras verksamhet. Därför konstrueras också föreställningen att en entreprenör vill positionalisera vissa politiska frågor och i olika former lansera politiska teman. Frågorna som skall styra inriktningen på förslagen till fortsatt forskning om framtidsateljéer får följande lydelse: Hur kan man underlätta för intellektuella politiker att utforma designad problemlösning? Hur kan man lansera fora och mötesplatser, där intellektuella politikernas förslag kan möta medborgarna och väljarna? Ett praktiskt genomförande av förslagen att underlätta för innovativ, intellektuell politik och att lansera framtidsateljéer skulle pröva en dynamisk rollsamverkan. När dessa två frågor om fortsatt forskning fått ett svar, skisseras kort en allmän forskningsuppgift på området.

Frågan om en rekrytering intellektuella politiker och ett underlättande av

deras verksamhet kunde undersökas i en utvärdering av en redan prövad modell, minister med lätt portfölj, och i en kartläggning av denna modells för- och nackdelar jämfört med andra politiska rådgivare. Den redan prövade modellen avser en ministerpost för en specifik fråga eller ett begränsat problemområde. Den rekryterade skulle som intellektuell politiker få en bättre anknytning till den politiska processen och ta del av de rent politiska överväganden, som görs i regeringskretsen. På detta sätt kan vederbörande lära känna även de politiska begränsningsfaktorerna för frågornas lösning. Staben i departementet kan leverera en hel del av underlaget för problemlösningen. Om arbetsbördan i departementet är måttlig, räcker tiden bättre både för den kreativa långsiktiga problemlösningen, för det noggranna utarbetandet av presentationen av förslagen, för kontakter med regeringschefen och inte minst med väljarna. Enligt grundforskningen kring begreppet integrativ komplexitet försämrar kvaliteten i problemlösningen av negativ stress. Om en intellektuell rådgivare tilldelas en ministerpost av den ovan nämnda typen, ges således tidsmässigt utrymme både för innovativa uppslag och den upprepade genomarbetningen av dem, samtidigt som det strikta ministeransvaret för en politisk fråga befrämjar den intellektuella processen. Förfaringssättet att ge en politiker ett sådant avgränsat uppdrag kan gälla arbetsfördelningen såväl i en ministär som i en s.k. skuggregering. (Carlsson 1999:63-64 och 192-196.) En duglig rådgivare eller en innovativ forskare i en think tank kan givetvis även meritera sig för en befordran till en ministerpost. Fortsatt forskning kunde klarlägga fördelarna med denna modell.

Frågan om en rekrytering av intellektuella politiker och ett underlättande av deras verksamhet kunde undersökas i ett genusperspektiv. Genusperspektivet har sitt givna berättigande på förhållandena i förfluten tid och i nutiden, men möjligen kommer de sociala könsskillnaderna att spela en mindre roll i framtiden. Med en rättvisare fördelning av livschanser som högre utbildning och kulturellt arv, med en jämnare rekrytering till parlament och regeringar bör kvinnor lika väl som män växa in i rollen som intellektuella politiker. Mot ett sådant perspektiv talar den långa och långsamma vägen till de politiska toppositionerna och den välcementerade manliga plattformen på den allra högsta politiska nivån. Gruppen intellektuella politiker är inte stor och inom den gruppen är kvinnorna i minoritet, men representerade exempelvis som ministrar och generaldirektörer för internationella organisationer, men kanske framförallt som experter eller intellektuella rådgivare till ledande politiker. Den sistnämnda gruppen faller emellertid utanför en sträng definition av intellektuell politiker. Forskning om rekrytering av intellektuella

politiker och ett underlättande av deras verksamhet kunde anlägga ett genusperspektiv och inriktas på att undersöka olika vägar och modeller för att etablera positioner för kvinnliga intellektuella politiker. För t.ex. kategorier av kvinnor med svag politisk ställning kan frågorna om rekrytering och underlättande gälla den egna gruppens politiska organisering, politisk etablering i existerande partier eller den akademiska vägen till inflytande vid utformning av politik.

Forskning om positionering av vissa politiska frågor och om olika former för att lansera politiska teman skulle kunna inriktas mot att förbättra den politiska kommunikationen och att stärka den politiska debatten i samhället. I många offentliga rum saknas i dag det politiska samtalet. Många sådana gaturum, inletorg och gallerior kunde ges en större politisk närvaro. Hyde Park Corner-idén kunde utvidgas till pågående samtal och ingående idéutbyte. Gamla eller nya partier, som allmänhetens och väljarnas formeringar, kan öppna nya politiska fora. Det har föreslagits motsvarigheter till tidigare århundrandens klubbar och kaféer med tidningsläsande och politikdiskuterande allmänhet. (Ringmar 1999:75.) Diskussionsklubbar, politiska verkstäder eller politiska akademier kan erbjuda mötesplatser mellan medborgare i skilda åldrar å ena sidan och politiker, forskare, författare, organisationsföreträdare, journalister, diplomater och internationella tjänstemän å den andra sidan. Politiker skulle intresserat kunna lyssna på andra politikertal, studera deras framträdanden för att lära mer om problemlösning och politisk design. Erfarna politiker har vittnat om vilken tankestimulerande och intresseinriktande roll ett anförande av eller en diskussion med engagerande politiker en gång i tiden har haft för det egna valet av levnadsbana.

Forskning om positionering av vissa politiska frågor och om olika former för att lansera politiska teman skulle kunna inriktas mot att studera det politiska samtalets konsekvenser för politikutformningen på olika politiska sakområden. En positionering och lansering skulle kunna vara ett steg mot innovativa lösningar av komplexa politiska frågor såsom globaliseringen av ekonomin, den internationella säkerhetspolitiken och tolerans gentemot minoriteter. Ett viktigt led i processen att lösa problem utgörs av själva identifieringen av problemet i den politiska debatten. En rad dellösningar kan finnas för handen, men en bärkraftig och hållbar problemlösning kan i förstone vara svår att entydigt uppfatta. Fortsatt forskning på området lansering skulle främst kunna inriktas mot att analysera hur positionering i olika debattfora bidrar till att uppmärksamma ett politiskt problem, till att nå kännedom om hur en kreativ lösning lättare skall observeras, och till att

undvika populism i den politiska designen. En sådan fortsatt forskning om lansering framstår som en potentiell leverantör av värdefull kunskap för politiker, väljare och andra forskare.

Frågan om en rekrytering av intellektuella politiker och ett underlättande av deras verksamhet kunde bli ett tema för fortsatt forskning om förändringar inom den internationella politiken. Vilka möjligheter finns för en intellektuell politiker att utveckla förslag till förändringar på ett område med många fasta strukturer? Innovativ politik är sannolikt svårare att genomföra på detta fält än inom inrikespolitiken. På den internationella politikens områden finns komplexa ekonomiska, politiska och säkerhetspolitiska strukturer, som är svåra för en intellektuell politiker att hantera. För att överhuvudtaget kunna lansera ett koncept för innovativ politik, föra fram det till beslut och korrigering följa det under hela verkningstiden, behöver en intellektuell politiker på utrikespolitiska områden sannolikt en lång lärotid och en lång verksamhetsperiod i politiken. Ett möjligt exempel på designad problemlösning av detta slag kunde utgöras av den under regeringen Brandt 1969-1974 lanserade utrikespolitiken *Wandel durch Annäherung**, vars historia enligt en av upphovsmännen ”ist noch nicht geschrieben”.** (Bahr 1996:593.) En forskning med denna inriktning skulle kunna visa att innovativ politik även kan vara en i tiden utsträckt och mycket långsam process. Forskningen skulle också kunna ge många nya aspekter på frågan om betydelsen av rekrytering av intellektuella politiker och underlättande av deras verksamhet.

Kan ett underlättande av innovativ politisk verksamhet och kan möjligheten att lansera politiska teman i en demokratisk politisk debatt få stöd från det allmänna kulturklimatet? Gestaltande och medgestaltande medborgare bidrar sannolikt mer till demokratins fortlevnad än passiva konsumenter. En hypotes får stå tillbaka för en forskningskiss. En förutsättning för skissen är givetvis en tänkt giltighet för kandidatteorin om designad problemlösning, bestående av modifierad integrativ komplexitet och politisk design. Då kan en tidig övning i att se en fråga ur flera perspektiv och att få lära sig att gestalta vara en skola för innovationer. Då kan en förmedlad kultur ge inspiration till innovativa politiska lösningar. Ur detta perspektiv erbjuds också konstruktiva impulser och en visualisering av konflikttemata från konst, balett, opera, teater och konserter.

* *Förändring genom närmande*

** ännu inte har skrivits

Innovativ politik har i resultatredovisningen framställts som en skapande verksamhet, som strävar efter en förändring genom att tillämpa designad problemlösning. Det förefaller vidare högst sannolikt att samma intellektuella processer är verksamma inom politiskt och konstnärligt skapande. Som en upprepning av detta kapitel generaliserade resultat om de tre fallen och som övning inför nästa kapitel, skall ett repetitivt exempel lämnas på hur designad problemlösning är verksam vid skapande produktion inom musikens område.

Kompositören Magnus Lindberg redogör i ett framträdande för de inflytelser han mottagit från Beethoven och från andra klassiker, från elektronisk musik, från de delar av rocken som har en litet mer avancerad teknik och från postpunkten. När Lindberg komponerar, försöker han urskilja element som är lika och som går att använda. Ibland får han lyfta ut dem, förändra dem något och därefter sätta dem samman till något nytt. Han skriver riktad, expressiv musik, som betyder något för åhörarna, som om de finge en måltid. De finländska mediernas stora intresse för den nya musiken har ökat allmänhetens engagemang. Man skulle inte kunna spela utan publik och inte heller komponera utan publik. Lindberg nämner att i Helsingfors håller Sibelius-akademins utbildning av dirigenter och kompositörer hög klass och att traditionen med Sibelius har verkat hämmande på finländska tonsättare på 1950- och 1960-talen, men stimulerande på hans egen litet yngre generation. (Lindberg 1998.)

I Lindbergs föredrag återfinns tre beståndsdelar, som har tydliga likheter med inslag i den skapande verksamhet, som i min studie har betecknats med termen designad problemlösning. Det råder ingen absolut begreppslikhet. Men sammanfogningen av musiken liknar en syntes, riktad expressiv musik påminner om design och Sibelius-traditionen kan tvivelsutan kallas ett formarv. De två första begreppen, syntes och design, är centrala begrepp som redan introducerats i undersökningen och det tredje begreppet, formarvet, kommer att tas upp i nästa kapitel. Med hjälp av en kompositörs arbetsbeskrivning tas steget lättare över till slutkapitlet, som kallas *Politiker och konstnär*.

Kapitel

7

P o l i t i k e r o c h k o n s t n ä r

Påståendet att en intellektuell politiker i sitt arbetssätt liknar en konstnär får delvis stöd av att båda är personer med intellektuella sysslor och skapande arbete. Men liknelsen kräver en noggrannare jämförelse för att övertyga. Det kan här inte bli fråga om att systematiskt jämföra en politisk konstnärs och en bildande konstnärs produkter. Begreppet designad problemlösning skulle förmodligen till en del kunna förklara en målnings eller ett diktverks tillkomst och uppbyggnad, medan andra delar av ett konstverk äger en hemlighet som undandrar sig varje definitiv tolkning eller analys.

Jämförelsen mellan en intellektuell politiker och en konstnär utföres i tre korta men fokuserade texter om det vetenskapliga ämnet att se politikern som konstnär. När oväntade likheter råkar förenas eller överraskande skillnader stöter samman i framställningen, uppkommer efter hand alltfler tydliga och genomskinliga förbindelser, som bidrar till att stärka metaforens kraft. En syntes kan således skapas genom att löpande använda en kombination av enkla beskrivande exempel och insatta tolkande begrepp.

Först söks efter likheter mellan politikern och konstnären. Det kan gälla såväl deras inställning till och självförståelse i arbetet som deras uppfattning av de generaliserade yrkesrollerna. I undersökningen av det konstnärliga skapandet, förändringskonsten, används ett knippe etablerade konstbegrepp och det nya begreppet "artistic transference". Därefter undersöks skillnaderna mellan några intellektuella politiker i förmågan att med fingertoppskänsla utforma politiken. Förmågan att presentera den politiska lösningen studeras med den här studiens nya begrepp politisk design och dess bibegrepp. Den politiker som behärskar att använda politisk design kan betecknas som en designer, som en konstnär. Till slut läggs en tidsaspekt på jämförelsen mellan politiker och konstnärer och förekomsten av en skapande tradition bland intellektuella politiker belyses. Härvidlag används begreppet eller teorin om formarvet. Det är en abstrakt term, som bildar den förenande länken i syntesen mellan politikern och konstnären. Formarvsteorin har hämtats från konstarteorin, men teorin uppfattas också som ett higher-level conceptual schema för ett av den här studiens huvudbegrepp, designad problemlösning.

Sammanfattande får tre termer, ett konstbegrepp, artistic transference och politisk design, fånga viktiga drag i en konstnärs skapande och med teorin om formarvet belyses på vilket sätt konstnärer under generationernas lopp är beroende av andra artisters och varandras skapande. Till slut argumenteras för att formarvet är en överordnad och därmed gemensam teori för intellektuella politiker och konstnärer.

I jämförelsen mellan politikern och konstnären väljs utav undersökningens tre fall rimligen den intellektuelle politikern, som är mest typisk och mest utpräglad enligt de vunna resultaten. Således förekommer Ernst Wigforss i slutkapitlets alla tre avsnitt för att belysa de intellektuella processer, som är gemensamma för intellektuella politiker och konstnärer. Metoden i sökandet efter komplementaritet mellan politikern och konstnären är den enklast möjliga och kan kallas en modifierad form av two-part inventions, dvs upptäckter genom att lyssna till två stämmor i taget. Kanon, en statsvetenskaplig metod att studera likheter med hjälp av en hel serie uttalanden arrangerade i kanon, visar sig inte enbart vara allmänt fruktbar, utan i själva verket det metodologiska sättet att bilda en syntes, att här förena den intellektuelle politikern och konstnären.

Förändringskonsten

Regissören Ingmar Bergmans och politikern Ernst Wigforss erfarenheter skall jämföras i sökandet efter likheter mellan två skapande varelser, som i förstone inte förefaller ha så stora likheter. Materialet för den följande jämförelsen är mycket begränsat, men av samma art. Exempelen hämtas med något undantag från den sista delen, *Epilogen*, av en längre intervju med Ingmar Bergman inför hans 80-årsdag och från det sista kapitlet, *Blickar tillbaka*, i *Minnen III*, som skrevs av Ernst Wigforss, när han var drygt 70 år. (Bergman 1998 och EW Minnen III:397-447.)

Ingmar Bergman har kallats, visserligen av sin förläggare, ”en av seklets mest kända svenskar”. (Bergström 1998:408.) Ernst Wigforss får väl räknas som en av seklets mest framträdande politiker i Sverige och som memoarförfattare kallas han av en initierad bedömare ”en mästare i genren”. (Larsson 1998:480.) Jämförelsen sker alltså mellan århundradets mest framstående svenske film- och teaterregissör och 1900-talets mest framträdande intellektuelle politiker i vårt land. Valet av en konstnär och en politiker för att söka likheter dem emellan sker således i enlighet med den konventionella uppfattningens föreskrifter.

Film- och teaterregissören Ingmar Bergman säger om den rika och produktiva sena författande fasen av sin skapande verksamhet: "Orsaken till att det blev så mycket gjort, det kan vara det att jag slutade att filma och filmandet är ju både fysiskt och psykiskt ansträngande. Och, plötsligt, själva filmarbetet är så påfrestande och när den där påfrestningen föll bort, så fick jag ju en massa tid över och en massa kraft över. Och lust." (Bergman 1998.)

Politikern Ernst Wigforss skriver i juli 1954, då han befinner sig i inledningen till en mycket produktiv sen fas av sitt politiska författarskap: "Lusten att berätta minnen hade helt oväntat kommit som ett nytt begär och blivit ett nytt motiv att ta steget bort från det mest aktiva politiska arbetet. Det var lockande att bli fri. Leva efter behag. Skriva men bara till egen förnöjelse." (EW Minnen III:5.) I slutet av memoarerna återkommer samma tema: "Bara en sak har kanske inte nog tydligt kommit fram, att bundenheten vid det dagspolitiska arbetet mycket sällan kändes så stark, att jag inte kunde tänka mej att frivilligt lämna det. Att rymma fältet då striderna var som svårast kunde inte gärna komma i tankarna. Men uttrycken för lusten att bli fri (...) var inte bara talesätt." (EW Minnen III:399.) "Skulle man gå för att vinna en ny sorts frihet, borde det ske medan man hade krafter kvar att bruka den." (EW Minnen III:401.)

De betonar båda, kanske hoverande klädsamt, det lustfyllda i att få författa, snarare än att de lyfter fram den eventuella vandan och slitet. Båda befinner sig, när de uttalar sig om skapandet, i en erövrad privilegierad situation av ekonomiskt oberoende och av att kunna erbjuda efterfrågade produkter. Båda säger sig också ha tid till förfogande för det skapande arbetet – tid att vänta på ingivelsen.

En meningsfull jämförelse måste inriktas mot själva kärnan i eller mot det mest utmärkande för det konstnärliga arbetet. I konsthistorikern Ragnar Josephsons klassiska verk *Konstverkets födelse* återfinnes flera uttrycksfulla formuleringar, som aforistiskt kortfattat och språkligt laddat förtätar en mänsklig erfarenhet: "Konstnärens alstringskrav är hans krav att få andra att leva med i hans glädje, i hans smärta, i hans längtan, i hans dröm. (...) All konst, värd namnet, hör oskiljaktigt samman med livet. Det vi kalla det fria, konstnärliga skapandet, den fria, estetiska leken, är endast skenbart en undanflykt från livet; i själva verket är det en ständigt förnyad seger över det." Ännu ett exempel kan ges: "Konst är alltid skapelse, aldrig kopia av en verklighet. Konst är alltid spiritualisering av världen." Josephson formulerar sig vidare på detta sätt: "Varje konstnärlig viljeakt börjar med: 'från detta till något annat.'" (Josephson 1946:16, 19 resp. 25.) Kärnan i konstnärligt

skapande kan alltså beskrivas med ord som liv och förändring. Att blåsa liv i dessa processer och att uppnå dessa tillstånd ställer höga krav på och utgör utmaningar för skapande konstnärer från skilda områden. Ord som alstringskrav och uttrycket från detta till något annat, formulerar också nästa led i förändringskonsten, nämligen att föra över, att föra ut det skapade.

En given del av jämförelsen gäller därför hur en teaterman och en politiker ser på sin yrkesutövning. Först utav yrkesmännen får regissören komma till tals och därefter den politiske talaren eller här kanske den politiske agitatorn: "Och det är det enda som jag är rädd för, (...) och det är det att plötsligt förmågan att göra något levande och berörande, att den skall tas ifrån mig eller att jag skall förlora den. Att jag plötsligt inte längre vet hur man gör eller att tiden går ifrån mig eller att jag står där och människor gör som jag säger av hövlighet (...), men framförallt (...) att jag vet att det, ångesten, kommer att pågå till jag går in till repetitionen och efter fem minuter så är den borta. Men jag vet att dessförrinnan så är förskräckelsen total och så har det alltid varit, så har det varit (...) varenda inspelningsdag i mitt liv, varenda repetitionsdag i mitt liv, så har jag haft – naturligtvis mer eller mindre – men alltid denna förskräckelse, denna ängslighet (...) att det jag gör inte skall leva, att det skall vara stendött (...). Jag har inte så mycket mardrömmar, men det är det är min återkommande mardröm, så är det att jag gör sånt som är stendött, att jag inte får liv i det jag gör." (Bergman 1998.)

Erfarenheten som talare och agitator presenterar Ernst Wigforss på följande sätt: "En skräckdröm som gång på gång återkommit, tycks vittna om att fruktan för det stora pedagogiska nitet ständigt legat på lur. Jag står i talarstolen och märker hur likgiltigheten stiger och åhörarna alltmer försvinner, okänsliga till och med för löftet att allt skall vara över om de bara vill ha tålmod några minuter till." (EW Minnen III:405-406.) Erfarenheterna av radiotal uttrycks på följande sätt: "Fanns något av nervositet var det minuterna i förväg. Inte sedan jag börjat. Däremot utan tvivel en spänning tillräckligt stark för att få tankarna att röra sej snabbare och låta orden föra över till lyssnarna något av talarens eget intresse. Kanske betydde det något att den första budget som behandlades, var krisbudgeten 1933." (EW Minnen III:406-407.) Diskussionerna om budgeten på Nationalekonomiska Föreningen i Stockholm ges följande kommentar: "Jag undrar om man inte snabbt skulle ha brutit traditionen, därest man anat att i sjutton år få se samma figur i talarstolen, höra samma synpunkter varierade, kanske ibland maskerade, känna samma skyldighet att ge en artighetsapplåd och sedan vänta på inlägg som bättre uttryckte meningar och känslor hos publiken." (EW Minnen III:407.)

De redovisade reaktionerna kan tyckas vara all dagliga. De beskriver situationer, som alla människor med minsta erfarenhet från offentliga framträdanden har mött och väl känner igen. Men det intressanta här är att båda artisterna är så djupt involverade. De går helt upp i arbetet med att nå ett resultat. De glömmer både tid och rum. De vill, ostört uppfylla av arbetet, försöka nå de skapande ögonblicken. Båda talar också om att de "varenda repetitionsdag" respektive "gång på gång", åtminstone i inledningen av ansträngningen, känt skräcken för att inte nå det eftersträvade resultatet. Båda berör kärnan i det konstnärliga skapandet; Ingmar Bergman formulerar det med en direkt öppenhet "att göra något levande och berörande" och Ernst Wigforss uttrycker det med en elegant lätthet att "låta orden föra över till lyssnarna något av talarens eget intresse".

De just framhävda beståndsdelarna i tankekedjan, individens skapande och överföring av detta till allmänheten, är enligt Douglas Emery det mest centrala i kreativiteten och ingår som två steg i begreppet artistic transference. Ett begrepp som med Emerys ord innehåller "both the artist's individuation and a connection to the more democratic aspirations for individuation of citizens throughout society." Artikeln sammanfattas när Emery "suggests the possibility of a more active conjunction between artistic individuation and democratic individuation, a relation which recognizes both the distinctive psychological character of the artistic temperament and the necessary concerns of all citizens with a revitalized public world." (Emery 1993:361f.) Den psykologiska termen individuation betyder "the process by which consciousness and the collective unconscious of the psyche are integrated and wholeness of the individual self is established". (The Oxford English Dictionary, 1989.) Ordet transference i artistic transference betyder överföring, t.ex. i abstrakt mening överföring av en kvalitet från ett område till ett annat. I Emerys behandling har begreppet två led och ordet betyder där närmast den förändring som sker genom att en kreativ individ först skapar sin artefakt och sedan överför den till allmänheten. I uppsatsen utgår Emery från ett av psykoanalysens begrepp, kritiserar det och vidareutvecklar det. Emery ser givetvis också begreppets tillämplighet på det politiska området.

Som en illustration av begreppets räckvidd och tillämpbarhet, skall ett par exempel lämnas på hur två allmänt erkända konstnärer inom skilda konstarter reflekterande ser på sitt skapande. George Orwell berättar om och delger läsaren en uppfattning om sin språkkonst. Orwell skriver att man först skall klargöra sin mening så väl man kan genom bilder eller sinnesförnimmelser, välja uttryck som bäst täcker innebörden, sedan slå om och bestämma vilket

intryck orden skall göra på den andre.¹² Violonisten Yehudi Menuhin varierar artistic transference-temat i sina memoarer, och sin musikererfarenhet sammanfattar han en gång med uttryck som ”att komma fram till” och ”att ge vidare” och en annan gång med ord som ”lärt sig” och ”att förmedla”.¹³ Som alla goda teorier har artistic transference ett starkt drag av enkelhet och bidrar till att kärnan i utsagor om skapandet lättare kan uppmärksammas.

Begreppet artistic transference är användbart för att belysa likheterna mellan de båda artisterna, konstnären Bergman och politikern Wigforss, i fråga om alstringen; att finna en lösning och sedan förmedla den.

Om det hantverksmässiga syftet med regikonsten framför Bergman följande: ”Min relation till teatern, iscensättningen eller filmen eller TV-produktionen (...) det är i första hand att jag är en hantverkare och jag gör ett bra hantverk. Jag gör en produkt, som skall användas. Och jag blir väldigt ledsen om det plötsligt visar sig, att plötsligt ingen vill använda min produkt. Jag tycker det är det enda riktigt tråkiga, så är det när någonting, som jag gjort inte blir använt och jag kan vara väldigt stolt, yrkesmässigt stolt över att jag har gjort ett bra arbete. Det är alltså det som är det grundläggande (...) för mig så är det det att göra en bra bruksartikel; ett bra bord eller en bra stol.” (Bergman 1998.)

En pendangfigur om talekonsten återfinnes hos politikern Ernst Wigforss: ”Det finns hos fler människor än man kanske alltid tänker sej ett behov av klarhet över sammanhang i alldagliga fakta och vardagliga erfarenheter. Det gäller inte minst den del av verkligheten, varom den ekonomisk-politiska diskussionen handlar. Reder man ut sådana sammanhang, särskilt om det märks att talaren liksom på nytt får göra saken klar för sej själv, skapas en kontakt med åhörarna lika värdefull som den man vinner genom att vädja till känslor av annat slag. (...) Hos dem man talar för brukar känslorna finnas rikligt nog, och en klar och enkel teckning av den verklighet man reagerar mot, löser ut dem kanske lika starkt om också inte lika hörbart som ett lidelsefullt utbrott från talaren.” (EW Minnen III:405.)

Användningen av eller syftet med regikonsten och talekonsten belyser Bergman och Wigforss på ett mycket överraskande sätt i dessa exempel. I första hand överraskande, därför att enligt den konventionella visdomen sysslar en politiker med materiella ting och en teaterman med immateriella ting. Konstens syfte kan vara estetiskt, socialt eller psykologiskt. (Josephson 1946:13.) Bergman betonar varken det estetiska eller det psykologiska syftet, utan snarare det sociala. Wigforss rör sig i sina tankar från det sociala till ett mer psykologiskt syfte. Båda visar en artistisk lekfullhet genom dessa oväntade glidningar i betoningen av regi- respektive talekonstens syften. ”Sådana

förskjutningar i inställningen eller sådana korsande intressen äro fruktbara stunder i den konstnärliga processen.” (Josephson 1946:17.) Med en sentida terminologi kan sägas att båda här använder placements, dvs överraskande, förändrande omplaceringar av tecken, i sin presentation.

Med ord som liv och förändring sammanfattar Ragnar Josephson sin syn på konstens kärna. Det av Emery vidareutvecklade begreppet artistic transference betecknar den förändring, som en kreativ individ kan tillföra samhället. En grupp amerikanska statsvetare, som ”concentrates on the dynamics of change itself”, försöker utveckla ett alternativt vetenskapligt paradigm kring termen transformational politics. Den riktningen studerar både själva förändringen och resultatet av förändringsprocessen i samhället. (Woolpert et al. 1998:12 och xxiv.) I jämförelsen skall därför tas upp ett motiv, som berör svårigheterna att under olika etapper av levnadsbanan utforma en förändringsprocess eller att uppnå artistic transference. Ett motiv som även belyser det vanskliga i att fastslå eller bedöma resultatet av en konstnärlig och skapande ansträngning.

Synpunkter på gestaltandet över tiden formuleras av politikern Ernst Wigforss på följande sätt: ”Jag har aldrig dolt mina böjelser, sen den tidiga ungdomen, för en demokratisk organisation av näringslivet, där löntagarna genom sin fackliga rörelse övar ett direkt inflytande. (...) Och om jag nu efter alla de gångna årens erfarenheter och alla förändringar i levnadsstandard och levnadsbetingelser, skulle på nytt söka ge uttryck för min syn på den socialistiska rörelsen, dess uppgifter och möjligheter, skulle kanske ännu mer än tidigare både min ovisshet och mina förhoppningar knyts vid utvecklingen av löntagarnas idéer om sina intressen och sin roll i samhällsarbetet. (...) Allt under förutsättning att de demokratiska idéerna om allas lika rätt, som samtidigt vuxit fram, också kom att leva kvar, alltmer genomsyra folkopinionen, undergräva traditionen om överhetsstaten, politiskt och ekonomiskt, och därmed skapa de psykologiska förutsättningarna för en samhälls-omdaning.” (EW Minnen III:429-430.)

En motsvarighet till frågan om huruvida gestaltandet blev lättare eller svårare med åren förekommer i intervjun med regissören Bergman: ”När man är ung och gör film (...) det ser man ju när man ser tagningarna och får till det så är man ju glad bara gubbarna rör sig och man kommer någorlunda rätt. När man blir äldre och hållit på länge så känner man ju att det faktiskt på den här scenen, det finns bara lösning här och jag hoppas nu innerligen att jag har hittat den lösningen.” (Bergman 1998.)

Insikten växer med tiden om hur komplicerad en skapande process är och hur många faktorer som inverkar på utgången. Inte ens högst framstående artister kan

vara säkra på att nå eller att på nytt uppnå artistic transference. Till slut belyses även hur regissören och politikern förhåller sig till en annan företeelse, som många konstnärer sökt tematiskt behandla. Det gäller motsatsen till liv och om någon konstnärlig form av symbolisk fortlevnad eller återupplivande kan nås. Hur behandlas eftermälet och döden av de två jämförelseobjekten?

Först svarar regissören på frågan om vad han skulle vilja att man kommer att säga om Bergman om tjugo år: "Jag är så hundraprocentigt inställd på att jag tillverkar bruksvaror både på teatern och på film och om dom blir, överlever mig eller inte överlever mig eller vad människor säger, det är mig fullständigt likgiltigt. Det kan du lita på." (Bergman 1998.)

Även hos Ernst Wigforss finns tankar om dessa ting: "Våra tvivel och farhågor knyter sig till svårigheten att bevara vad som vunnits. Att den knutpunkt för värdena som varje enskild människa utgör, måste dö kan vi försona oss med. (...) Skulle det inte vara något värt, att detta nya hölls vid liv? Att det fick fortsätta sin bana mot okända och för oss kanske ofattbara öden? Men då var det väl också något värt att själv ha fått, om också bara för ett mänskolicivs snabba år, vara med i strömmen. Jag kunde inte förneka det. När frågan på allvar ställts, hade jag aldrig vågat svara annat än att trots allt, var det bättre att en gång ha fått 'öppna ögat för dagens glans, gjuten ur flammande sol', än att ofödd ingenting ha fått veta om mänskornas liv." (EW Minnen III:445-446.)

Bergman väljer att använda ordet bruksvaror, analogt med det sätt på vilket han tidigare talat om sig själv som en hantverkare som gör ett bra bord eller en bra stol. Samma symbolik använder han i en tidningsintervju våren 1999. (Bergman 1999.) Skillnaden mellan Bergman och Wigforss är inte så stor. Wigforss vill inte förneka att hans insatser varit värdefulla och kanske betydelsefulla för eftervärlden. Möjligen kan Bergmans symboliska bord och stol tolkas som konstnärligt värdefulla blivande antikviteter. Åtminstone fungerar bord och stol, som tidigare påpekats, som en lyckad placement, en överraskande, förändrande omplacering av tecken.

Likhetera mellan regissören Ingmar Bergman och politikern Ernst Wigforss understryks också av att båda författat memoarer, som anses tillhöra de främsta på området inom den svenska litteraturen. Memoarverkens avslutning äger ytterligare en tematisk likhet. De sista meningarna som skrivs handlar om döden.

Bergmans *Laterna Magica* slutar med att Ernst Ingmar återvänder till den gamla barndomsvåningen, där det "luktar skurpulver och helighet, precis som för femtio år sedan" (Bergman 1987:328.) för att tala med de sedan länge döda föräldrarna. Wigforss *Minnen* börjar med berättelsen om Ernst Johannes och

kapitlet *Blickar tillbaka* slutar med tankar om döden och livet: "Men att så med öppna ögon och inte alldeles utan värdighet gå mot sitt öde betyder kanske också att ha kraft att övervinna det. Stundom är det först när han ställes inför döden, som den enskilde förstår vad han anser livet vara värt. Är mänskan det tänkande rö varom Pascal har talat, varför skulle hon inte ur själva dödens närhet kunna hämta krafter till fortsatt liv." (EW Minnen III:447.)

Jämförelsen har ägnats två personer verksamma på skilda fält av det offentliga livet; den ene visuellt gestaltande och den andre politiskt gestaltande. Men när Ingmar Bergman i en längre intervju och Ernst Wigforss i ett avslutningskapitel yttrar sig om sina yrkesroller och sin inställning till och självförståelse i arbetet, då framstår likheterna mellan deras förhållningssätt och deras infallsvinklar som överraskande stora och iögonfallande. Hypotetiskt kan formuleras att intellektuella politiker liknar konstnärer i sitt sätt att förhålla sig till respektive områdes intellektuella problem. Den intellektuelle politikern liknar en konstnär i en strävan att inrikta arbetet på att åstadkomma artistic transference eller att få till stånd en förändring.

Begreppet artistic transference har visat sig vara fruktbart för att belysa och tolka de förhållningssätt som konstnärer har till sitt arbete. Likheterna är också stora mellan det nya begreppets tonvikt vid förändring, vid skapande och överföring, och den omvandling som studiens två teoretiska länkar, modifierad integrativ komplexitet och politisk design, befattar sig med. Begreppet ligger på en högre nivå i begreppshierarkin och har en spännvidd över både modifierad integrativ komplexitet och politisk design. Det nya begreppet betecknar emellertid processen, på samma sätt som min studies begrepp på en högre abstraktionsnivå, designad problemlösning, betecknar produkten. Inom statsvetenskapen behövs en neutral term som betecknar en ny policy, ett nytt politikpaket eller helt enkelt produkten. Men begreppet artistic transference, som således betecknar den skapande processen, hos individen och i överföringen till medborgarna, uppvisar både för- och nackdelar. Fördelen består i att begreppet anknyter till den psykoanalytiska traditionens försök att klarlägga nyskapande; t.ex. genom sammanlänkningen av den inre världen och den yttre inom vad Winnicott kallar "the potential space" eller genom vad Ernst Kris kallar "ambiguity tolerance". (Crafoord 1993:255-257.) Nackdelen består i att namnlikheten med "transference" kan vålla missuppfattningar, eftersom transference inom psykoanalysen betecknar ett på förutfattade meningar grundat icke-adekvat förhållningssätt som förväntas uppenbaras vid överföring och motöverföring.

Artistic transference har som ett kompakt analysinstrument visat sig vara

värdefullt i detta avsnitt. Likaså illustreras genom spännvidden hos nämnda begrepp den ökande abstraktionsnivån i denna studie, från de åtta relativt precisa operationaliseringarna härledda ur den modifierade integrativa komplexiteten och den politiska designen, och vidare upp i begreppshierarkin till just artistic transference, som i sin tur kommer att fogas in under ett ännu mer abstrakt begrepp.

Många exempel på tankar om förändringskonsten ges i jämförelsen mellan Bergman och Wigforss. Temat skall repeteras ännu en gång, men nu som en påannons för två andra sidor av konstnärskapet. Både Bergman och Wigforss väljer noga att ge talet om förändring en utpräglad form, som ibland kan vara litet arkaiserande. "Måtte den här repetitionen gå bra, måtte det bli meningsfullt, måtte det bli levande", utbrister Bergman och fortsätter med att det enda som betyder någonting är att resultatet av arbetet skall "vara levande, alltså att det skall leva sitt eget liv." (Bergman 1998.) Slutraderna i Wigforss memoarer får sin form från ett litterärt arv¹⁴ bestående av fantasins kraft: "Är mänskan det tänkande rö varom Pascal har talat, varför skulle hon inte ur själva dödens närhet kunna hämta krafter till fortsatt liv." (EW Minnen III:447.)

Genom att använda arkaiserande ord, såsom måtte och rö, anknuter både Bergman och Wigforss till en tradition och i exemplen utnyttjas vad som kan kallas det litterära eller språkliga formarvet. Begreppet formarvet tas upp i det sista avsnittet av detta kapitel. Bergman talar också, här mer direkt än Wigforss, om att skapa något som uppfattas som meningsfullt och levande. Denna design-aspekt, dessa likartade strävanden att nå mottagarna, eller inom politisk design väljarna, behandlas i nästa avsnitt.

Designlinjen

I tidigare kapitel har begreppet politisk design använts som en beteckning för sättet att upprätta en ömsesidig förbindelse mellan politikern och väljarna. Förmågan att bygga upp en relation till väljarna med hjälp av politisk design spelar en stor roll i det politiska livet. När den designförmågan saknas går debattens vågor höga inom partierna med efterlysningar av en närmare kontakt med väljarkåren, en bättre presentation av budskapet, en större lyhördhet gentemot gräsrotterna och kanske en bättre medborgarkontakt.¹⁵ Här skall skillnader mellan några politiker i förmågan att använda politisk design belysas närmare. Skillnader mellan politiker som har lätt för att snabbt och tveklöst teckna designlinjen till medborgarna och politiker som har

svårare att finna den linjen skall behandlas. Vilka blir konsekvenserna av skillnaderna mellan politiker med större förmåga att skapa politisk design och politiker med mindre förmåga?

I föregående avsnitt förekom ett resonemang om hur ett politiskt tal kan utformas för att skapa kontakt med åhörarna. I Wigforss bok *Kan dödläget brytas?* från 1959 finns ett mycket kort slutkapitel med rubriken *Vad skall man vädja till?* Vädja till är passande ord på svenska för det sätt på vilket en politisk designer går till väga vid utformningen av sitt material för att nå den åsyftade kontakten med och få det eftersträvade gensvaret från allmänheten. För att ha utsikt att vinna flertal, skriver Wigforss, kan man hos människorna vädja till solidariteten, ”inte bara till ett trångt och näraliggande egenintresse” och till solidariteten över gränserna. Vid gemensam fara, fortsätter han, kan man vädja till ”förnimmelsen av samhörighet, och av att ha en gemensam uppgift”. Vidare kan man vädja till gemensamma uppoffringar ”för att i ekonomiskt hänseende låta jordens folk komma lite närmare varandra” och till sist till det behov av gemenskap, ”som de flesta känner vara något av det tydligast mänskliga”. (EWSIU V:319.)

Många av beståndsdelarna i sin designteori från 1959 använder Wigforss redan 1950, när han i ett 1:a majtal skär till en ljus kreation: ”Det är vi som mer än något annat ger sin färg åt samhället sådant det är nu till skillnad från vad det var för 100 år sen eller 50 år sen. (...) Vi döljer inte att liksom vi vuxit in i solidariteten med arbetskamrater såsom en högre form för samliv än strid och konkurrens, så är vi också böjda för att i samverkan finna vägen till lösning av näringslivets problem, utan att därför avstå från alla former av tävlan, som kan locka oss att göra vårt bästa. (...) Det är denna upplösning och denna brist på gemensamma mål, som är västerlandets svaghet gentemot den nya totalitära religionen. Vi tror att en sådan gemensam grund endast kan skapas, om de nya stora folkklasserna får ta sin plats som aktiva deltagare i ett produktionsliv, som klart syftar till allas gemensamma bästa och bygger på allas lika rätt.” (EW Vol. 12:14.)

I de båda citaten utgörs förbindelseformen av att en kontakt uppnås med åhörarnas sociala behov, deras gemenskapsbehov, och förknippnings sättet av att innehållet i talet förenas med den förutsatta solidariteten mellan åhörarna. Det är inte svårt att finna exempel på hur Wigforss även mer abstrakt ger uttryck för sin uppfattning om politiken som en ömsesidig förbindelse mellan politikerna och allmänheten.

Temat politisk design varierar i ett tal om Branting, som Wigforss höll inbjuden till riksdagsgruppen i slutet av år 1960: ”Och frågan är om inte

Branting såg på arbetarrörelsens uppgift på det viset att han såg att här fanns möjligheter till att omforma samhället till att bli ett samhälle som var mindre byggt på strid emellan individer och strid emellan klasser, mindre byggt på konkurrens i stället för samarbete, och vem skulle kunna ta upp det för att försöka omforma samhället på det sättet om inte den del av samhällets medborgare som av sina egna materiella förhållanden var drivna till att försöka vinna sina mål under solidaritet och samarbete.” (EW Vol. 12:8 s. 14.) Även i detta exempel uppfattas den politiska designen som en kommunikation i vilken relationen mellan politiker och medborgare betonas och i vilken beståndsdelarna förbindelseform och förknippningssätt kan urskiljas. Den politiska designens roll i omformningen av samhället betonas och tycks central.

Ett annat i förstone kanske långsökt exempel på en abstrakt och allmängiltig politisk design, där formuleringarna visar sig innehålla samma vågrörelse mellan politikerna och väljarna finns i Ernst Wigforss artikel *Demokrati och värdegemenskap* från 1956: ”Den politiska demokratin kan ibland tyckas reducerad till vissa spelregler för utövande av samhällsmakten, men den har alltid varit svår att motivera utan hänvisning till djupliggande mänskliga värden. Det ger också ett exempel på den idéernas expansionskraft, deras tendens att från ett område tränga över till andra som hjälper till att förklara det enhetliga i den kulturella bilden av hela tidevarv eller samhällen.” (EWSIU IV:183.) Förra århundradets stora politiska innovation, den politiska demokratin, skulle vara svår att lansera utan hänvisning, med hjälp av förknippningssättet, till djupliggande mänskliga värden. I den sista meningen antyds också en bild, en visualisering, av idéernas omsättning i vad designteorin kallar en product environment, en utvidgning av demokratis principer till andra samhälleliga områden.

I ett vetenskapligt arbete om politikern och nationalekonomen Bertil Ohlin klarlägger Sven-Erik Larsson i flera sammanhang hur viktig förmågan att upprätta en ömsesidig förbindelse mellan politikern och väljarna bedöms och hur avgörande för politisk framgång denna förmåga uppfattas. Bertil Ohlin tillhörde världsnamnen inom ekonomisk-politisk teori och inom utrikes-handelsteori, hade ett socialt engagemang och var under mer än fyra decennier en framstående offentlig person; folkpartiledare, minister och oppositionsledare. I Larssons bok framgår hur samtida Ohlin och Wigforss var i svensk politik. Båda var medlemmar i D.Y.G. i Lund och ”kan i föreningen ha fått en första kontakt” redan år 1916 eller 1917. (Larsson 1998:28f.) De verkade samtidigt i politiken under cirka 50 år. På den traditionella politiska skalan stod de inte alltid långt ifrån varandra och de möttes t.ex. i stödet för en ny arbetslöshetspolitik på 1930-talet. (Larsson 1998:105.)

I ett sent, opublicerat memoarutkast, ur vilket Larsson återger en passage, skriver Bertil Ohlin: "Jag hade alltid en stark känsla av att jag genom min skyddade akademiska tillvaro under ungdomsåren och min avsaknad av erfarenhet från kommunalt arbete inte stod 'gräsrötterna' så nära som önskvärt vore. Så mycket bättre att det fanns många inom folkpartiet och den liberala pressen som hjälpte till att – understundom med mycket uppriktiga uttryck – vidga min kännedom om hur Sveriges folk levde och kände och hur mångsidig den politiska problematiken var." (...) "Själv betraktade jag mig ingalunda som specialutrustad för en politikers gärning och hade ju heller inte utbildats för denna." (Larsson 1998:435 och 486f.) Bertil Ohlin skrev i ett brev till Harry Hjärne, GP:s chefredaktör: "Under flera årtionden har jag i många kvistiga politiska lägen och spörsmål haft för vana att fråga mig själv: Hur skulle Harry Hjärne bedöma den här saken? Emellanåt har jag frågat Dig, men många gånger har redan själva frågeställningen varit en hjälp i min strävan att se spörsmålen ur den liberala folkrörelsens synvinkel och inte bara från en intellektuell stadsliberalisms förutsättningar." (Larsson 1998:435f.) Ohlin framstår inte som en designer, utan som en kritiker eller "scholar" enligt Buchanans terminologi. Kanske närmast som en kritiker av politisk design?

Synen på relationen mellan konstnären och publiken redovisar Bertil Ohlin i ett svar till en tidskriftsredaktör: "Ett konstverk förutsätter, att dess skapare vill något med detsamma, även om det bara skulle vända sig till en ytterst liten krets. Säger man, att det är åskådaren som själv helt och hållet får skapa dess konstnärliga värde när han ser på ett konstverk, då har man enligt min mening trätt utanför det rimliga. Då kan man lika gärna tappa ett bläckhorn på ett stort stycke vitt papper och sedan uppmana åskådarna att skapa konst genom att se på fläcken." (Larsson 1998:417.) I det här exemplet tar Ohlin avstånd från själva grunden till den politiska designen, the beholder's share, dvs företeelsen att åskådarens del i ett konstverk är oundgänglig.

Temat om förmågan att upprätta en ömsesidig förbindelse mellan politikern och väljarna, den politiska designförmågan, utvecklar Sven-Erik Larsson på två sätt i slutkapitlet *I dubbla roller*; dels de personliga förutsättningar som behövs för att nå kontakt och få gensvar från publiken, dels de olika förväntningar som ställs på vetenskapsmannens respektive politikerns roll: "Ohlin hade sällan 'på känn' vilken faktor som i ett givet läge opinionsmässigt vägde tyngst. Därför kunde han i sin analys göra ett stort nummer även av småsaker. Han var medveten om detta och sökte gärna råd hos personer som enligt hans mening besatt en bredare bedömning av opinionsläget – i riksdagsgruppen kunde det vara Bergvall, Waldemar Svensson och Henning

Gustafsson, i pressen Harry Hjärne.” (Larsson 1998:486.) Larsson fortsätter med att analysera Ohlins talekonst: ”En talares framställning påverkas i hög grad av kontakten med auditoriet och dess inställning. Som riksdagspolitiker fick Ohlin inte de välvilliga lyssnare som han haft och hade när han framträdde som vetenskapsman i församlingar med en neutral inställning till hans person.” (Larsson 1998:487.)

Det första citatet skulle kunna tolkas som att hänvändelserna till vissa personer är ett utnyttjande av kategorier och inte av placements på den politiska designens språk. Det andra citatet visar på den bristande förmågan att använda vad som på den politiska designens språk kallas förbindelseform och förknippningssätt.

Betydelsen av vad som här i undersökningen kallas politisk designförmåga lyfts fram och får stöd i Sven-Erik Larssons vetenskapliga analys. Larsson benämner dock sitt begrepp politisk intuition, som får beteckna förmågan ”att förutse och bedöma kollektiva reaktioner och opinioner”. (Larsson 1998:12-13.) I själva verket bildar den förmågan det centrala begreppet i Larssons analys och begreppet utgör det viktigaste verktyget både i portalkapitlet och i avslutningskapitlet, där Larsson summerar sin huvudtanke: ”Lyhörddhet för tidens krav och förtrogenhet med väljarnas sätt att reagera blir väsentliga förutsättningar för framgången.” Därefter fortsätter Larsson med en sammanfattning av sin syn på Bertil Ohlin i politikerrollen och det är en av huvudpunkterna i ett 500-sidigt verk: ”Ohlin var ofta osäker om den rätta handlingslinjen med hänsyn till väljarreaktionen. Han sökte råd hos personer som enligt hans mening hade nära folklig kontakt. Med osäkerheten följde en tendens att söka tillfredsställa skilda intressegrupper genom en ’lagom-hållning’ som i någon mån passade alla. Inriktningen kunde medföra en urvattning och banalisering av budskapet.” (Larsson 1998:495.) Larsson betonar starkt det som i min studie kallas den politiska designens roll för att uppnå politiska resultat. I Larssons sammanfattning betonas Ohlins vana att banalisera budskapet, på min studies språk genom att använda kategorier i stället för att använda placements. Möjligen är Larssons kritik alltför hård och den kan balanseras genom ett par nyanserade exempel.

Även den andra av Bertil Ohlins båda roller, vetenskapsmannens roll, analyseras av Sven-Erik Larsson. Om Bertil Ohlin i denna roll skriver Larsson: ”Tvärtom var intuitionen ett framträdande drag i hans vetenskapliga produktion. Varje skapande process inleddes med en intuitiv uppfattning av inriktning och mål.” (Larsson 1998:12.)

Jämförelsen mellan Wigforss och Ohlin har skett ur ett enda perspektiv, den

politiska designförmågans. Möjligen överdrivs skillnaderna mellan de båda politikernas förmåga att finna designlinjen. Larsson betonar starkt Ohlins osäkerhet och Wigforss framför i en sen intervju att allt inte är som det synes: "Jag blev naturligtvis politiker därför att jag ville öva inflytande på folk, mycket folk dessutom. När man har det ärendet duger det inte att framträda som om man var osäker." (Jolo 1961.) Några nya analysmetoder skall inte tillgripas, utan skillnader mellan politikerna belyses ur just den politiska designaspekten. Den politiker, som övat upp förmågan att gestalta som en politisk designer har sannolikt lättare att finna nya uttrycksformer under skiftande tider. Designlinjen spelar en stor roll i politiken. Den som behärskar att dra designlinjen i politiken, använder lansering, förbindelseform, förknippningssätt och visualisering och kan liknas vid en konstnär.

En teori om hur konsten bidrar till att förstå och analysera samhälleliga fenomen utvecklas av statsvetaren Murray Edelman. Han ser konsten främst som en social företeelse: "That art is always a social product, never an individual fabrication, also means that it can both buttress democratic institutions and serve as a potent weapon for elites." (Edelman 1995:144.) Även om Edelman lägger ett delvis annat perspektiv på konst och samhälle kan Edelmanns teorier på några punkter belysa undersökningens presentation av politisk design och den intellektuelle politikern som konstnär. Edelman betonar ömsesidigheten i den skapande processen, där såväl konstnären som publiken behövs. Det sker ett samspel mellan konstnären och publiken liksom mellan politikern och väljarna.

Edelman skriver "that audiences cannot be separate from the works they see or hear, but rather are shaped by them, just as they in turn influence the meanings of whatever impinges on the senses; that the subjective and the objective help form each other. For everyone who comes to recognize these truths, which in some measure transcend common sense, the world of everyday life, including the political world, becomes a different, more complicated, more fluid and enigmatic place." (Edelman 1995:66.) Edelman ålägger sig den omfattande uppgiften att tolka konstens betydelse för politiken. Men redan att, som i min studie, visa på den politiska designens betydelse för politisk kommunikation får långtgående konsekvenser för vår uppfattning av politiska företeelser, särskilt av möjligheterna för innovativ politik och genomförandet av politiska kampanjer och valrörelser.

Slutsatsen om konstens sociala funktion och teorins räckvidd över till det politiska området framhävs klart av Edelman: "The meaning of every action, claim, promise, and threat is contingent on its level of abstraction, the plans

of the actor or speaker, and the audience's aspirations, anxieties, and fears, themselves at least partly learned from work of art. (...) In this way art reveals a great deal that is fundamental about political life." (Edelman 1995:66.) Först när argumentationen för att se den intellektuelle politikern som en politisk designer och konstnär vunnit acceptans, klarnar hela räckvidden av Edelmans påstående att konsten avslöjar fundamentala ting om det politiska livet.

Intrycken av två amerikanska presidenter, som båda fått sin intellektuella skolning och träning vid Harvard-universitetet, jämförs av Isaiah Berlin i en intervju. Berlins iakttagelseförmåga, empati och språkkonst framhäver den politiska designen som analytisk kategori. Berlin tecknar i samtalet två porträtt, det ena av en politiker som ägde den politiska designförmågan och det andra av en politiker som saknade den. Ur konversationen med Berlin växer först porträttet av Franklin D. Roosevelt fram och därefter en del av porträttet av John F. Kennedy: "The other thing is that Roosevelt had a much more natural rapport with the feelings and wishes of the average American voter. He really was a natural politician, I think, but Kennedy, oddly enough, was not, it seems to me – politically he was made, not born. Roosevelt had the kind of antennae that oscillated delicately in response to the slightest political breeze in any quarter and registered in his infinitely sensitive system; (...) Whereas Roosevelt was the most delicate seismograph possible – every little tremor registered. (...) The whole thing was not exactly a fantasy, but a splendid kaleidoscopic spectacle which he thought, and perhaps rightly, he knew almost better than anyone else how to understand and how to manage." (Schlesinger 1998:35-36.) President Roosevelt behärskade, enligt Berlin, grunderna för att gestalta politiken i en förbindelseform med känslor och önskningar hos den amerikanske väljaren och genom ett förknippningssätt med de förhärskande politiska vindarna.

Isaiah Berlin arbetade en längre period under det andra världskriget på den brittiska ambassaden i Washington och kunde följa amerikansk politik och den amerikanske presidenten Franklin D. Roosevelt på nära håll. Intervjuns porträtt av John F. Kennedy bygger på två möten och samtal som Berlin hade med den amerikanske presidenten dels strax före, dels efter Cuba-krisen 1962: "Kennedy, I think, was not the least like that. I think he wanted as many people as possible to believe what he believed and as many people as possible to be intelligent, progressive, aware of the findings of modern science, and rational. I may be wrong about this – I'm talking without any knowledge at all – but I should have thought he wasn't naturally reactive to every tremor in the political atmosphere, but that this had to be reported to him. When it was

reported by experts whom he trusted – not necessarily by people who took polls, but by whoever there might be whom he regarded as a careful political observer – then, putting these things together, and looking at them steadily and seeing them whole, and reflecting about them in the light of all his knowledge, he would arrive at a judgment, which might or might not be correct.” (Schlesinger 1998:36.) Av det citerade framgår att experter måste rapportera till Kennedy om skälvinningar i den politiska atmosfären och att Kennedy med den här studiens term inte var någon politisk designer. Men i fortsättningen av det skisserade porträttet, menar Berlin, att Kennedy hade vad som i den studien kallats en hög grad av integrativ komplexitet. Som intellektuell politiker tillhörde presidenten, i likhet med den svenske nationalekonomen och politikern, den teoretiska typen.

Konsekvenser av dessa skillnader mellan Roosevelt och Kennedy blir, säger Isaiah Berlin, att Kennedy var kapabel att göra stora misstag. Berlin gör också ett antagande om hur detta kunde ha givit utslag i utrikespolitiken: ”Roosevelt would have stopped halfway and would somehow have managed to have seventeen ways out, all of which it would have been possible for him to follow. Kennedy had to go right through with it in a rather heavy fashion and then retreat in an equally tragic and deliberate way.” (Schlesinger 1998:36.) Berlin väljer i detta sammanhang att tala om att göra misstag, och att undvika misstag. Isaiah Berlin förnekar ingalunda möjligheten till nyskapande lösningar, men anser att sådana uppträder sällsynt. Konsten att undvika misstag framstår som ett bra alternativ.

Isaiah Berlins förmåga att i ett samtal eller i en konversation uttrycka sig verserat och spännande väcker hos åhöraren eller läsaren nyfikenhet, intresse, insikter och kanske lust att fråga eller att komma med ett kompletterande inpass. Berlin besitter förmågan att designa sina forskningsresultat och en av hans kritiker talar entusiastiskt om ”... Berlin’s reminders of the pleasures of the vividly experienced life have a purchase on our sympathies...”. (Ryan 1998:37.) Som porträtten visar ger Berlins identitet honom en stark inlevelseförmåga. I den citerade intervjun finns flera exempel på hur Isaiah Berlin talar, lyssnar, avläser stämningar och reaktioner. Han talar, lyssnar och känner av atmosfären på en och samma gång.

Om Vicos fantasi-begrepp skriver Berlin själv att fantasin ”embraces among other things the capacity for an empathetic entering into the minds of others that the historian needs and the physicist does not.” Och han fortsätter med att fantasin tillåter oss nästan ”to reexperience the lives and thoughts of the persons and cultures we study.” (Ryan 1998:32.)

Med uttrycken politisk design och designlinje har nya och moderna ord bildats, men företeelsen som betecknas utgör ingalunda något nytt. Några av de i detta avsnitt citerade forskarna använder ord som seismograf och antenn, intuition och empati för att fånga in fenomenet. I den forna högkulturen Maya användes begreppet pop för att beteckna designlinjen.

I den mellanamerikanska Maya-kulturens skulpturer avbildas härskarna och politikerna med en dekoration, med beteckningen pop, som är en symbol för samhället och de styrandes funktion som politisk ledning. Pop var alltså den vävnad som härskaren bar som ett sorts förkläde eller en iögonfallande gördel och där texturen tog upp de mönster och fina trådar som människorna var förtrogna med från vardagens tvång och drömmar. Craveri och Grazioso uttrycker tankegången på detta sätt: "The Mayan symbol of the mat, the pop, indicates this convergence of social forces, where every register gave consistency and support to the other."¹⁶ (Craveri och Grazioso 1998:12.) Pop symboliserar således en tusenårig social vävnadstradition och är ett uttryck för den politiska designlinje som det fortfarande finns liv i och som utgör en del av formarvet.

Formarvet

Designad problemlösning bestående av modifierad integrativ komplexitet och politisk design har i studien fått beteckna den modell, som en intellektuell politiker använder sig av i sin uppgift. Designad problemlösning kan även kallas ett formarv, något som andra politiker i sin tur kan få avgörande impulser från, kontinuerligt dra nytta av och sedan efter hand utveckla vidare. Fallenheten för att se likheter, att förena, att föra samman är de värdefullaste delarna hos det formarv, som intellektuella politiker använder för att skapa det möjligas konst. Men hur formarvet med tiden förvaltas och omsätts beror på skiftande värderingar, förändrade förhållanden och inte minst politikernas erfarenheter, uthållighet och förmåga.

Beteckningen formarvet finns i Ragnar Josephsons tidigare citerade arbete. Där refereras uppfattningar som "att det främst är konsten, formarvet, traditionen som är utgångspunkten för varje konstnär" och att den andliga bearbetningen av verklighetens stoff sker "med hjälp av den redan av konsten uppodlade, hos konstnären levande formvärlden". Josephson använder uttryck som traditionen, formarvet och formvärlden för att beteckna hur konstnären med förebildernas hjälp griper sig an sin uppgift. Däremot använder Joseph-

son inte uttrycket formarvet för att beteckna de enstaka fall då ”konstnären bryter sig ut ur traditionens sfär och når fram till sin nya bild”. (Josephson 1946:24 och 25.) En aktuell framställning med välfunna formuleringar av teorin om formarvet finns i en översiktsartikel från år 2000 av konstvetaren Robert Rosenblum. (Rosenblum 2000:8-23.) I min studie kommer begreppet formarvet respektive begreppet utveckling av formarvet att användas.

Exempel på hur en konstnär konfronteras med formarvet finns i böcker av Bo Beskow, som under mer än 25 år arbetade med fönsterutsmyckningen av Skara Domkyrka. Beskow skriver om sitt jätteprojekt: ”Efter att länge ha slitit med att på olika sätt behandla och bränna om det i handeln existerande glaset, fann jag att jag måste försöka göra mitt eget glas. Vad var hemligheten med de medeltida mästarnas glas? Frågan förde mig på långa och många resor.” (Beskow 1969:104.) Beskow ville tillägna sig formarvet på detta speciella område av konstnärligt skapande.

Beskow har också målat porträtt av två politiker, som brottades med det politiska och intellektuella formarvet. Beskow berättar: ”När Dag Hammarskjöld ringde mig på senhösten 1952 för att fråga om jag ville måla honom för Riksbanken, var jag inte helt oförberedd på vem han var. Jag hade målat ett porträtt av Ernst Wigforss, och medan denne stormade fram och tillbaka i ateljén, ivrigt pratande, kom vi att diskutera litteratur. Man kan ju inte läsa allt, och jag frågade Wigforss hur i all världen han kunde veta vad som var värt att läsa? ’Det får jag veta av Dag Hammarskjöld!’”. (Beskow 1968:9.) De två porträtterade politikerna kommer fortsättningsvis att få illustrera begreppet formarvet.

En anteckning som kanske kan sägas beröra det intellektuella formarvet finns i avsnittet *Mellanår* från 1941-1942 i Hammarskjölds bok *Vägmärken*: ”Öppenheten för livet ger en blixtnlik insikt i andras livssituation. Ett krav: att från känslotvinget driva problemet till en klart fattad intellektuell gestaltning – och handla därefter.” (Hammarskjöld 1963:16.) Innehållet och strukturen i meningarna har flera likheter med vad som blivit den här studiens resultat och som har beskrivits med uttrycket att förena kunskapssidan och handlingssidan.

Under Wigforss tid som finansminister, innehade Hammarskjöld från 1936 till 1946 posten som statssekreterare i finansdepartementet. Att bäge var stimulerande personligheter är omvittnat och att de påverkade varandra intellektuellt får man anta. Rollspelet visade dock en gängse kvardröjande mästare- och lärjungarelation, även när lärjungen vunnit internationell ryktbarhet. Dag Hammarskjöld redovisar i ett brev till Wigforss vad han tagit

ut av det intellektuella formarvet: ”På Din sjuttioårsdag är det verkligen på tiden att jag får säga Dig utan omsvep, hur mycket Du betytt för mig som chef, vis människa och lärare, vän. Och den varma tacksamhet och beundran detta lett till. Din förmåga att vara ung och ändå så erfaren, cyniskt realistisk utan att svika Din idealitet, hårt övertygelsetrogen utan att förlora förmågan att lyssna har lärt mig mycket om hur man kan gå genom livet – låt vara gynnad av gudarna men till slut dock styrd av sin egen trohet mot livet. – Ur en synpunkt sett kanske det roar Dig att vad jag här sagt också betyder, att Du icke endast icke omvänt mig till partipolitiken av någon bekännelse men nog för alltid gjort mig oförmögen till partiengagemang; det kanske förefaller Dig lite paradoxalt men är nog typiskt för hur en stark och fri individualitet kan påverka idealbildningen i en annans personlighetsutveckling.” (Brev från Dag Hammarskjöld 24.1.51. KB, Stockholm.)

Till Hammarskjöld, när denne valts till FN:s generalsekreterare, skickar Wigforss ett gratulationsbrev, eller ett mästarbrev, som inleds med: ”Bäste Dag, Jag hör visst till de få som aldrig har kallat dej Dag, märker jag nu, när jag skrivit ner det. (...) Jag är ledsen för regeringens räkning, men inte för din egen. Jag tror du kan känna dej mer följa din bestämmelse, troget din av allt inre och yttre formade natur, inom FN än som eventuell svensk utrikesminister, som ändock alltid måste vara en aning mer partipolitisk. Det är lätt att önska lycka, när det faktiskt är det samma som att önska den för oss alla. Du far till arbete, jag reser och är fri, jag kanske hellre ville vara tjugofem år yngre. Din E.W.” (Brev från Wigforss 1.4.53. KB, Stockholm.)

Hammarskjöld påminner om vad han tillägnat sig av det politiska formarvet; han har identifierat vissa förutsättningar för en innovativ politik och formulerar i sitt brev några sådana motsatspar, eller flerperspektiv med den här studiens terminologi. Hans reflexiva hållning framkommer i omnämnandet av påverkan och reaktionen på påverkan. Ett tema i brevet utgör tankarna om intellektuell påverkan, formarvet, och inställning till partipolitik. Breven har gemensamma drag. Båda brevskrivarna har inlevelseförmåga, beskriver den andres situation och lär av varandra. I Wigforss brev finns först, med orden om bestämmelsen att troget följa en av allt yttre och inre formad natur, en omskrivning för den skapande förmågan. Vidare förekommer ett originellt förknippningssätt mellan lyckönskan till generalsekreteraren och allas önskan om lycka. Till slut förbinds reflexivt nutidens utmaning med en tid för 25 år sedan och därmed med den gemensamma erfarenheten och upplevelsen av vad det innebär att ställas inför politikens intellektuella utmaningar. Kanske föds tanken att på nytt få ställas inför stimulerande intellektuella uppgifter.

För intellektuella politiker tycks i första rummet komma vissa grundläggande värden som demokrati och mänskliga rättigheter. I andra rummet kommer den intellektuella hållningen till problemlösning och presentation av politiken. Först i tredje hand tycks partipolitisk nitälskan komma. Denna värdehierarki kan i varierande grad innebära konflikter för intellektuella politiker. Men framförallt kolliderar den med en spridd inställning att snabbt vilja placera in personer i bestämda och fasta partipolitiska fack. Det intellektuella politiska formarvet består av kunskapen om problemlösning och presentation, och inte i första hand av ett arv av partipolitiska etiketter.

På den nya posten i den internationella politiken kunde Hammarskjöld utveckla det politiska formarvet. Om en tidig framgång i förhandlingarna om frigivandet av de i Kina fängslade amerikanska flygarna, gör Hammarskjöld reflektionen i ett brev till Wigforss; "... jag fick här nåden att, som Du en gång skrev, leva ut en personlig tanke och plan i politisk handling" (Brev från Hammarskjöld 13 aug. -55. KB, Stockholm.) och i ett brev om Kina-färden till Bo Beskow: "Efter den är jag på något sätt vuxnare än förut". (Beskow 1969:135.) Begreppet individuation, som presenterades i avsnittet om *Förändringskonsten*, förtydligar Dag Hammarskjölds tanke; en intellektuell politiker når fram till en betecknande uppfattning av sig själv i förhållande till världspolitikens krav och är alltså villig att sammanlänka sin individualitet med en mer omfattande föreställning om de politiska problemen.

Nästan 20 år efter formuleringen i *Vägmärken* om "en klart fattad intellektuell gestaltning – och handla därefter" och efter nästan sju år i storpolitiken formulerar Dag Hammarskjöld sina tankar om internationellt samarbete på följande sätt i ett tal vid universitetet i Chicago: "Att arbeta vid randen av det mänskliga samhällslivets utveckling är att verka vid randen till det okända. Mycket av vad som görs kommer en dag att visa sig ha varit till ringa nytta. Det är ingen ursäkt för underlåtenhet att handla efter bästa förstånd, med erkännandet av förståndets begränsning men med tro på det slutliga resultatet av den skapande utveckling i vilken vi har förmånen att medverka." (Hammarskjöld 1962:291.)

Formarvet går att känna igen, även om det har utvecklats och förmerats under loppet av två decennier. Den intellektuella formen är nu betydligt rikare och mer mångfacetterad. Det politiska ansvaret driver på problemlösningarna och handlandet. I Hammarskjölds tal finns dels insikten om att observansen av olika begränsningsfaktorer är en av förutsättningarna för kreativa lösningar och kunskap (Hammarskjöld 1962:282-284.), dels tilltron till de förändringar som blir resultatet av den skapande processen. Det energiska handlandet tar

fasta på behovet av, strävan till och önskan om samarbete. (Hammar skjöld 1962:288-290.) Allra viktigast i det intellektuella och politiska formarvet är den redovisade insikten om att innovativ politik sker vid randen till det okända.

Utvecklingen av formarvet betonar öppenheten för internationell samverkan och anknyter därigenom å ena sidan till en del av svensk politisk tradition att delta i internationellt samarbete som till exempel inom Nationernas förbund. (Tingsten 1964:45.) Men å andra sidan går naturligtvis Hammar skjölds betoning av en skapande utveckling i det internationella samarbetet långt utöver den folkrättsliga och legalistiska traditionen under en tidigare epok. Tre statsvetare berör i en studie av världspolitiken kort frågan om det som här kallats det politiska formarvet hos Dag Hammar skjöld: "If the UN had continued to be as significant in world politics as it briefly became under Secretary-General Dag Hammar skjöld (1953-61), both the shrewd political analysis and the more systematic behavioral study of politics (...) might have continued to command a significant audience". (Katzenstein et al. 1998:651.)

I den internationella politiken idag efterfrågas, och kommer förmodligen än mer i framtiden att efterfrågas, en förmåga till skapande utveckling för att lösa globala politiska problem i samarbete mellan nationalstater, internationella organisationer, IGOs och NGOs, och andra aktörer. (Se t.ex. Söderholm 1997.)

Det här avsnittet centreras inte kring enstaka historiska fakta, utan begreppet formarvet sätts i fokus. För att belysa formarvet inom politiken markeras vissa gemensamma drag i sättet att angripa problem och i formen för presentation av lösningen hos de två politikerna Ernst Wigforss och Dag Hammar skjöld. Det är själva existensen av och beståndsdelarna i det politiska formarvet som intresserar den här undersökningen. Mindre varifrån arvlåtaren själv har fått sina resurser och mindre antalet arvslotter eller arvsföljden.

Självfallet har Wigforss också påverkat många andra politiker, liksom han själv tidigare mottagit många impulser från flera håll, från vetenskapsmän, filosofer, författare och politiker. Självfallet mottog Dag Hammar skjöld intellektuella impulser från andra än Ernst Wigforss, särskilt på ämnesområden utanför politikens fält, liksom Hammar skjöld senare i sin tur blivit en förebild för många i en yngre generation och därmed lämnat ett formarv efter sig.

Om en "inre dimension", ett intresse för moraliska och religiösa frågor hos Hammar skjöld, talar statsvetaren Karl E. Birnbaum. Relativt kortfattat nämner Birnbaum några tankeriktningar och åsikter som den unge Hammar skjöld registrerat och reagerat på. Birnbaum berör Albert Schweitzers etik, Hägerströms positivistiska filosofi, tankar från de medeltida mystikerna

Meister Eckhart och Thomas a Kempis, tankevärldarna hos kritikern Jacques Rivière och ärkebiskopen Nathan Söderblom. (Birnbaum 1998:7 och 15-17.)

Skulptören Henry Moore skapade en gång en snillrikt enkel skulptur av två bronsskivor placerade snett bakom varandra. Skulpturen utformades efter det andra världskrigets konvulsioner och under en period, då Henry Moores uttrycksformer förändrades. Skulpturen, *Moon head*, är formad som två glänsande fullmåneskivor, eller två stiliserade människohuvuden. (Seipel Hg. 1998:223 och 310.) På den ena skivan finns en öppning, en mun som kan uttrycka tankar. På den andra skivan finns en inbuktning omsluten av en tumme och ett pekfinger; en hand som kan gripa och ta tag. Även så enkelt tolkad och uppfattad, uttrycker skulpturen en rik mänsklig erfarenhet och ger ett bidrag till att tydligare förstå de två sidorna av politikens gestaltande. Skulpturen kan så uppfattad ge ytterligare ett belägg för likheterna mellan bildande konstnärers och politiska konstnärers strävan, och kanske också vara en påminnelse om att politiker kan lära av skapande individer på andra fält. Det är väl känt att politiker som Helmut Schmidt och François Mitterrand intresserat tog del av Moores konstnärliga verk. (Schmidt 1998:76-81.)

Henry Moores fantasi och gestaltande i *Moon head* och åskådarens ögonblick av upptäckt och reaktion hjälper till att illustrera begreppet designad problemlösningens två delar, den tänkande och den formgivande eller den kognitiva och den kommunikativa.

I Aristoteles filosofi spelar fantasin den kognitiva rollen att erbjuda "the necessary link between the sensible and the intelligible". Aristoteles nådde insikten att "our thinking cannot be entirely abstract but always needs a kind of *Gestalt*". (Frede 1995:292.) Fantasin har således, enligt Aristoteles, en integrerande roll och kan producera en gestalt som gör det lättare att känna igen exemplar av ett fenomen i verkligheten än vad det skulle ha varit med tillgång till enbart en formell definition av fenomenet.

Moore och Aristoteles kan fungera som två väckarklockor som öppnar ögonen för de båda sidorna av det politiska formarvet och som också ger öppningar till att mer livfullt förstå enstaka formuleringar av det politiska formarvet. Wigforss uttrycker det politiska formarvets båda delar, förändring genom problemlösning och gestaltning genom politisk design, när han i en enda mening i slutkapitlet av memoarerna sammanfattar sitt politikerlivs erfarenhet och finner en bevakande symbol eller bild för det nya: "Vad min erinran om teoretikerns stridiga böjelser velat framhäva, är bara att den experimentella synen på det politiska arbetet är ett äkta barn av föreningen mellan utopisk radikalism och konservativ skepsis." (EW Minnen III:417.)

Meningen sammanfattar det politiska formarvet vid den tid 1949-1954, då Ernst Wigforss skriver sina memoarer. Men Wigforss skriver efter 1954 sina kanske allra viktigaste politiska arbeten. Han kunde själv lägga ytterligare uppnådda insikter till formarvet och göra tillägg till det intellektuella testamentet. I arkivet bland Wigforss efterlämnade papper finns också en skiss från 1960-talet, då han en dag skriver ett utkast till en ny självbiografi. Hur hållningar kan förskjutas med tiden visar följande pendang: "Vad man skulle ha önskat – att ha utrustats med mindre rädsla för förändringar o mer djärvhet – ...". (EW Vol. 13:6.)

Konstnären Beskow berättar i en av sina böcker hur han återvänder till Arezzo i Toscana för att än en gång studera freskerna av renässansmästaren Piero della Francesca, "(e)n kollega som jag är ledsen att inte ha fått träffa", och fortsätter med dessa reflektioner kring processerna i det konstnärliga skapandet och upplevelsen av resultaten: "Mekaniskt skramlande maskiner stannar förr eller senare, men Piero della Francescas figurer kommer alltid att röra sig, byta plats, fortsätta i varandra, upprepa varandras rörelser, beskriva varandra. (...) Källorna finns där – för alla att vederkvicka sig vid. Men alltför få ids söka upp dem. Och ännu färre – ack mycket få – är de som likt Moses kan få en ny källa att bryta fram ur stenen." (Beskow 1969:187f.) Både begreppet formarvet och begreppet utveckling av formarvet uttrycks tydligt i det citerade. Beskow framstår som en designer; han kan både skapa konst och förklara grunden för konstnärligt arbete för andra. Intressant förefaller också att Beskow låter de avgörande insatserna för en utveckling av formarvet åvila en problemlösartyp. Beskow analyserar i citatet Piero della Francescas konst och använder sig av dennes teknik, när han fått uppdraget att med en fresk omgestalta ett fönsterlöst rum i världens politiska centrum, FN-byggnaden i New York. En fresk som genom the beholder's share vidgar det trånga rummet och stimulerar tankar och eftertankar. (Beskow 1968:67-73.) Denna illustration visar att begreppet formarvet gäller för både intellektuella politiker och konstnärer.

Ett intellektuellt politiskt formarv, bestående av problemlösningssprocess och politisk design, kan givetvis utvecklas och förändras i framtiden, särskilt under tider med politiska omskakningar och omvälvningar. Intellektuella politiker kan med stöd av kloka administratörer och med tillit från ivriga entreprenörer få ett ansvar som tänder den inbillningskraft och ett förtroende som sätter fart på den fantasi, som behövs för problemlösning och politisk design. Intellektuella politiker kan utifrån sina demokratiska värderingar gestalta politiska lösningar, som genom att nå och beröra medborgarna bidrar till att om inte skapa lyckoriken så åtminstone till att söka förhindra en

katastrofal utveckling i världen. En lyckad designad problemlösning kommer inte bara att förändra det traditionella partipolitiska synsättet på en politisk fråga utan också förändra de perspektiv på den politiska frågan som fanns vid själva utgångspunkten, när man började angripa det politiska problemet.

Undersökningens tre intellektuella politiker, Bauer, Cripps och Wigforss, hade under några decennier fullt upp med att försöka följa och analysera flera spår, låta dem löpa samman till något nytt och överraskande enkelt, och finna en form för kommunikationen som nådde och berörde väljarna. De gick gång på gång tillbaka till traditionen, för att bearbeta den och försöka förena den med modernare föreställningar till några överraskande tankefigurer och föra in nya modeller i den politiska processen. De bemödade sig ständigt om att förfina sådana modeller, som får oss att betrakta världen på ett annorlunda sätt. De bidrog till att utveckla det politiska och intellektuella formarvet.

Fortsatt forskning om formarvet kan växa till ett högavkastande forskningsfält. Ur empiriska fakta om formarvet hämtade från studiens tre fall, ur konkreta formarvsexempel från andra skapande områden och ur laterala illustrationer om materiella arv kan skissartade frågeställningar bildas. En formarvlätare förväntar sig en speciell insats, utpekar eller uppmuntrar en formarvtagare och bevakar senare hur formarvet förvaltas. Omvänt förekommer politiker som pretenderar på formarvet, anser sig ha kapacitet att utveckla formarvet, känner övervikten av formarvet eller kanske opåkallat identifierar sig med uppgiften att förvalta formarvet. De mest centrala uppgifterna för forskningen blir kanske att studera de fall där konkurrens förekommer mellan olika pretenderer, att kartlägga de mönster och metoder som utfallet av formarvet givit möjligheter till och att söka analysera olika stilar inom intellektuell politik.

Betraktad ur väljarnas synvinkel framstår en designad problemlösning, och utvecklingen av formarvet, som en kommunikationsprocess. Under den processen sker en kommunikation om förändring, där väljaren först bedömer och tar ställning till om den politiska designen sanningsenligt förmedlar mänskliga värden och trovärdigt överför hållbara föreställningar och där väljaren sedan reagerar i skiftande mån med ett intresse för och ett närmande till det politiska livet. En problemlösning med lyckad politisk design uppfattas som spännande och uppmuntrande av väljarna och den väcker hos dem politisk inspiration och stimulans för deras tankar. Politikern är i sin tur beroende av väljarna och av väljarnas intresserade reaktion på och medverkan i en designad problemlösning som syftar till förändringar. När en sådan ömsesidig kommunikation kring förändringar uppstår, uppmuntras också

politikern att inom de iakttagna ramarna i frihet söka vidare för att åter nå kunskap och åter gestalta den.

I analogi med Erland Josephsons begrepp *åskådarens kreativa roll* skulle man här kunna tala om väljarens kreativa roll. (Josephson 1990:234ff.) Josephson åsyftar med uttrycket att åskådarens medverkan i teaterns och filmens kreativa process är nödvändig och han ironiserar över en skådespelare som inte lärt sig att inse detta. Erland Josephson menar att hjälplöst bundna uttrycks-konventioner på scenen eller framför kameran berövar åskådarna deras kreativitet i stället för att väcka den. Den intellektuelle politikern måste således noggrant och med eftertanke designa sina nya lösningar på politiska problem. Väljarnas upplevelse och reaktion blir då den andra viktiga delen eller det andra ledet i den politiska kommunikationen. Erland Josephson avslutar sin essä med följande formuleringar om publik och förändring: ”För alla kreativa konstnärer är det en avgörande utmaning att kunna förändra åskådarnas förväntningar, att förändra och förnya uttrycken utan att förlora publiken.” (Josephson 1990:240.) Förbindelsen mellan åskådarens kreativa roll och väljarens blir tydlig men uttrycks något annorlunda i den här undersökningen. Politikern skall alltså försöka finna en problemlösning, som möjliggör en förändring, och samtidigt utarbeta en politisk design, som når och berör väljarna och möts av deras förståelse. Ett nyanserat och differentierat gensvar från väljarna bidrar i sin tur till att den intellektuelle politikern fortsätter sina strävanden.

I väljarens kreativa roll ligger en stor utvecklingspotential för formarvet i framtiden. Väljaren medverkar i en process med ömsesidig kommunikation. Gensvaret från väljaren i form av förslag, idéer, kritik, vunna erfarenheter och nyanseringar ges en möjlighet att utvecklas i det politiska livet. Väljaren blir en aktiv politisk medborgare, med eller utan tillgång till Internet.

Det avslutande kapitlet har ägnats en jämförelse mellan den intellektuelle politikern och konstnären. Att de båda rollerna har gemensamma drag har ofta hävdats, men något försök att identifiera likheterna har sällan gjorts. I det här kapitlet har den intellektuelle politikern och konstnären i tre successiva steg förenats och smält samman. Inledningsvis genom att belysa den gemensamma målsättningen för ansträngningen, att nå och åstadkomma en förändring och en artistic transference. Vidare har slutkapitlet belyst hur en intellektuell politiker kan nå ut till människor och framkalla ömsesidiga vågrörelser genom att använda designformen, på samma sätt som konstnärer gör det. Slutligen har undersökningen också belyst hur både konstnären och den intellektuelle politikern är beroende av det inom respektive område

traditionella formarvet och hur båda hoppas kunna modifiera eller förnya formarvet.

Det abstrakta begreppet formarvet står högst i begreppshierarkin av de använda begreppen och äger sin giltighet både för intellektuella politiker och konstnärer. På en lägre nivå i begreppshierarkin återfinns artistic tranference, på ytterligare en lägre nivå påträffas modifierad integrativ komplexitet och politisk design, och närmast på den lägsta nivån i hierarkin verkar de fyra operationaliseringarna av respektive teoridel.

Syntesen fullföljs alltså genom en teori om skapande arbete som är gemensam för intellektuella politiker och konstnärer. Syntesen mellan den intellektuelle politikern och konstnären tillkännager ingen absolut nyhet. Det nya består i att begreppet formarvet bidrar med en argumentation för detta synsätt.

I det näst sista kapitlets resultatredovisning visas hur syntes och design kan föras samman till ett begrepp, designad problemlösning, som kan bidra till att bättre analysera och förstå den politiska utvecklingen och som kan medverka till att finna vägar till framtida politiska lösningar.

Studiens resultat i sin helhet betonar betydelsen av den modifierade integrativa komplexiteten och den politiska designen för förmågan att sammanfoga och presentera en innovativ politisk lösning. Kännedom om och förtrogenhet med denna kombinationsprocess utmärker den intellektuelle politikern. Undersökningen har successivt kunnat presentera insikter om denna process, har låtit ljuset svepa över de olika delarna och har till slut givit den en mer systematisk form av sammanfogningskunskap; designad problemlösning. Syntes och design kan till slut förenas i en enkel mening, där konjunktionerna får symbolisera både studiens hållning och resultat:

Den intellektuelle politikern följer och analyserar flera spår, låter dem löpa samman till något nytt och överraskande enkelt, och finner en form för kommunikation som berör väljarna.

Notförteckning

1. Antonello da Messinas målning kallas på italienska *San Gerolamo nel suo studio*. Det italienska ordet *studio* översättes till svenskan med arbetsrum; ateljé.

2. Prolegomenon, som på svenska skrives i plural form prolegomena, betyder inledningsord. William Gass, rektor för International Writers' Center vid Washington-universitetet i St Louis, utreder närmare i en recension innebörden av ordet: "A *prolegomenon* is a simplified version of a more complicated text or theory; it is therefore something like an 'introductory course'. It covers the main points, leaving out only subtleties and details. The prolegomenon can therefore substitute for the text if you are in a hurry, or can, in some cases, serve as the only text, because, for a prolegomenon, it is the ideas that count. A prolegomenon suggests an intimacy with the thoughts which concern it that only their author might be expected to possess." (Gass 2000:9.) Det inledande avsnittet med underrubriken *I ateljén* är en förenklad version av avhandlingen och denna prolegomena både utvecklar och täcker "the main points".

3. I en tidskriftsartikel med titeln *Antonello da Messina's 'St Jerome in his Study': a disguised portrait?* framkastar konsthistorikern Penny Howell Jolly förslaget att Antonellos målning inte avbildar St Jerome, som levde på 300-talet, utan kan vara ett maskerat porträtt av kung Alfonso V av Aragonien, som var kung även över Sicilien och av Neapel från 1442 till sin död 1458. Howell Jolly presenterar en koppling mellan St Jerome, som var "a great scholar of Greek and Latin" och känd för "scholarship and piety", och kung Alfonso, som "held scholarship in high esteem", ägde ett berömt bibliotek, grundade universitetet och samlade "noteworthy scholars" omkring sig i Neapel. (Howell Jolly 1982:27-29.) För en konsthistoriker som Howell Jolly är det naturligt att forskningen inriktas mot en diskussion om företeelsen "disguised portrait", tavlans datering och olika identifikations-tekniker. För en statsvetare består det intressanta i möjligheten att den intellektuelle kungen Alfonso, som främjade konst och vetenskap, kan skildras som en St Jerome-typ och att Antonellos målning *St Jerome in his Study* kan uppfattas som en generell och allmängiltig bild av förhållandena på en intellektuells arbetsplats.

4. Allen Drury gav år 1959 ut romanen *Advise and Consent*, som kom i svensk översättning år 1964 på Forum under titeln *Med senatens samtycke*. Boken väckte på sin tid stor uppmärksamhet i Sverige och recenserades i många tidningar. Ulf Brandell skrev i sin recension i Dagens Nyheter: "På litteraturförteckningen för mer än ett betyg i statskunskap har *Med senatens samtycke* sin givna plats". Uppgifterna har lämnats av docent Torbjörn Vallinder, Lund.

5. Boken *Twentieth-Century Design* av Jonathan M. Woodham har sålunda givits ut i den prestigefyllda serien Oxford History of Art. Woodhams bok behandlar inte minst

designutvecklingen i Storbritannien, Österrike och Sverige. Tyvärr misspryds redogörelsen för efterkrigsutvecklingen på designområdet i Sverige av elva stavfel på s. 225-226 i upplagan från 1997.

6. Arkitekten och designern Margarete (Grete) Schütte-Lihotzky avled år 2000, 103 år gammal. Förutom de revolutionerande lösningarna för Frankfurt-köket, deltog hon som arkitekt i arbetet med bostadsområden och bostadsbyggnad i det röda Wien under mellankrigstiden. Grete Schütte-Lihotzky ritade ett av de mest uppmärksammade kommunala bostadshusen, Pestalozzi-Hof, som ligger på Philippovichgasse i Bezirk 19 i Wien.

7. I citaten från Bryders bok har jag korrigerat felstavningen av ordet epistemological i citaten från Brim et al. och från George.

8. I citaten från Youngs bok har jag korrigerat felstavningen i den svenska översättningen av ordet eklekticism.

9. På två vägar kunde intryck från musikens område flyttas in i det teoretiska arbetet. Först genom det rika flödet av associationer som ett musikstycke framkallar. Den företeelsen kan förklaras genom bild, som får symbolisera musikens förmåga att väcka anknytningar. Denna kaskad av förknippningar liknar en uppslagen klavicymbal, som på insidan av flygellocket uppvisar en verklig målning av ett vackert landskap med några lövträd kring en insjö och med en grupp människor samtalande vid foten av ett berg. Musiken kan även bidra med en bekräftelse, "affirmation", på preliminära teoretiska tankegångar. Musiken bidrar här med element som reflekterat kan läggas till en teori som vill förklara samhällelig förändring. Termen affirmation kommer ursprungligen från Adorno. Musiken alstrar alltså association och affirmation. (Said 1995:130-131.)

10. Formuleringen kommer från kompositören Magnus Lindberg, som i en tidningsintervju förklarade: "Ich versuche jetzt, mit Texturen zu arbeiten, die klarer, durchlässiger werden, je seltsamer die Verbindungen zwischen ihnen geraten". (Fuhrmann 1998:18.)

11. Sociologen Anthony Giddens, Director of the London School of Economics and Political Science, har omtalats i pressen som en viktig rådgivare till Tony Blair. Innehållet i några av Giddens böcker och i ett av hans anföranden, som jag åhört, bestyrker uppgiften. På omslagsfliken till en av Giddens senaste böcker återfinns följande, förmodligen auktoriserade, formulering: "Frequently referred to in the UK as Tony Blair's guru, Giddens has made a strong impact on the evolution of New Labour." (Giddens 1998:167.)

12. I slutet av en dussinsidig essä, *Politics and the English Language*, med kritik av statsvetares – på den tiden – usla språkbehandling delger George Orwell läsaren sin erfarenhet som språkkonstruär i följande meningar: "Probably it is better to put off using words as long as possible and get one's meaning as clear as one can through pictures or sensations. Afterwards one can choose – not simply *accept* – the phrases that will best cover the meaning, and then switch round and decide what impression one's words are likely to make on another person." (Orwell 1970:169.)

13. Violonisten Yehudi Menuhins formuleringar har hämtats från följande två passager: "Mit dem Älterwerden spüre ich in mir zunehmend den Wunsch und das Verlangen, das, was ich mir selbst vielleicht angeeignet und erarbeitet habe, an die Jüngeren weiterzugeben". Och vidare: "Immer habe ich mir gewünscht, etwas von dem, was ich in meinem von Anfang an aktiv der Musik gewidmeten Leben gelernt und woran ich mich erfreut habe, anderen, insbesondere den Jüngeren, zu vermitteln...". (Menuhin 1996:87 resp. 8.)

14. Jämför hur Wigforss i kapitlet *Böcker och människor. Religion och poesi i Minnen I* beskriver de starka intryck som läsningen av Viktor Rydbergs *Den nya Grottesången* gav. (EW Minnen I:121-123.)

15. I en tidningsintervju om eftervalsdebatten 1998 svarade utbildningsminister Thomas Östros, som ledde sitt partis analysgrupp: "Vi hade en bra politik men vi misslyckades i diskussionen med väljarna." (SvD 1998-11-18.)

16. Citatet har hämtats från katalogen till utställningen *I MAYA*; en utställning av skulptur, keramik och andra yttringar av Maya-kulturen på Palazzo Grassi i Venedig september 1998 – maj 1999. Om "pop" skriver Michela Craveri och Liwy del Carmen Grazioso i utställningskatalogen: "The Mayan symbol of the mat, the pop, indicates this convergence of social forces, where every register gave consistency and support to the other." (Craveri and Grazioso 1998:12.) Ett annat exempel på hur temat pop varierar i Maya-kulturen ger en liten staty kallad *Talare*. Statyn visar en politiker i talarpose insvept i en pop-gördel runt höfterna och där en del av vävnaden når nästan ner till anklarna. Statyn *Talare* (*Oratore*, Statuetta in argilla) var inlånad från Museo Nacional de Antropologica i Mexico City.

Summary

Synthesis and Design: the Intellectual Politician as an Artist

How does the intellectual politician solve problems and how is the contact with the political surroundings created? The theoretical question of the study, concerning perspectives and the operational ability of an intellectual political, is based on previous research. The aim, to carry out a study generating a theory on the intellectual politician, by seeking to expose different dimensions of intellectual political leadership, is based on Harold D. Lasswell's research on three different types of politician; the administrator, the agitator and the theorist.

A new theory on the intellectual politician, which has the ability to produce a designed type of problem-solving, has been developed from cognitive theory as well as art theory. A new concept, political design, consisting of four sub-concepts, has been developed. Using a two-by-two matrix with integrative complexity and capacity for political design on the axes, four types of intellectual politician are presented; the critic, the pragmatist, the theorist and the artist. A synthesis of the politician and the artist, using three concepts and a theory, the theory of the heritage of forms, is presented in the final chapter.

The first chapter, *In the Study*, is a case study generating concepts. It develops six preliminary concepts and an operationalisation for continued use. This is achieved by comparing Antonello's renaissance painting of an intellectual's study, with important fragments and concrete details from the practical reality of three intellectual politicians' activities. The introductory paragraph is a simplified version of the full study and this prolegomenon both covers and develops the main points. Important information for the subsequent parts of study, is that the interpretation and hence part of the creation of a piece of art depends on the interaction with the viewer's eye, or the beholder's share. In the prolegomenon one of the methods recommended by Aristotle is used, through which the abstract concepts are separated from their abstract context and are connected to reality.

In chapter two, *Problem and Reflection*, the research question is formulated and the scientific literature is scrutinised in order to develop the question and illuminate the six preliminary concepts. The exposition is focused on literature on societal changes, concept building, the role of intellectuals in politics and the current debate on caveats in the political system. Edinger and to a lesser extent Young have been the most useful for the solution of the research question. Farr's work has contributed with a summons to use terms from conceptual histories in the development of a project's main concepts.

The core of the problem includes the need for constructive, innovative suggestions for political solutions during societal crises and the collapse of political systems. The theoretical sphere consists of a general understanding of how this need is satisfied. In actual fact the initial stages of the process of combining the problem and the theory have been inspired and fed by impressions from processes in music. The process of combinations of problems and theories in the scientific domain can commence when there is a sensible answer to the question of whereof recreation and reinterpretation in the musical domain consist. One should search for a theory which holds such quality, that has been confirmed in music.

Karl Mannheim has provided a theoretical motivation for the choice of research objects. Through Mannheim's term 'a process of dynamic destabilisation' there is also a connection to those crises, convulsions and maybe collapses of political systems, which are supposed to be events in which intellectual capacity can play an important political role. Mannheim writes, furthermore, that the members of a 'generation unit' are individuals who do not necessarily come into contact with one another but who react in a similar manner to the situations in which they participate and who share an affinity for certain principles as well as a common way of looking at their world of experiences. When the case study chooses politicians from the same 'generation unit' the prerequisites for studying the intellectual politician are improved.

The third chapter, *Cognition and Communication*, is a theoretical chapter, which deals with how two cognitive theories fuse together to a modified integrative complexity, how part of the theory on political design emerges and how the theoretical adaptation of the two parts are motivated.

In the process of combining the two theories of integrative complexity and Schön's and Rein's frame reflection, an art theory is used as a catalyst. Five

active concepts and five more abstract expressions for a creative process are presented in Ragnar Josephson's portrayal. Josephson denotes the contents of his main theory of artistry with abstract words such as 'en urvalsteori' (a selection theory), 'en urvalslära' (a selection doctrine), 'en bearbetning av verklighetsstoffet' (working up the matter of reality), 'en korsning' (a crossbreeding) and 'en andlig förvandlingsprocess av de brukade elementen' (a spiritual transformation process of the elements used). The first three concepts describe the precise examination of different elements that are present in the abstract differentiation in the theory of integrative complexity. The last two concepts are simply a different expression of phenomena in the abstract integration concept of the cognitive theory. The active concepts in Schön's and Rein's theory are denoted by producing emerging frames, mixture, accommodation, reframing and synthesising elements of conflicting frames. The five operative concepts encapsulate the same phenomena as the operative concepts, 'utbrytning (break-away), korsning (crossbreeding), utfyllnad (filling in), omflyttning (rearrangement) och sammanhållning (keeping together)', do in Josephson's art theory. Thus, a new concept, modified integrative complexity, consisting of four sub-concepts, frame reflection, differentiation, reframing and integration, has been developed.

Political design can be defined as the conception and planning of a form for political communication, which captures the relation between politicians and the electorate. The concept of a launch is derived from the discussion about the conditions in which a new product tends to be introduced. A launch is expected to be presented in a way that results in as good an impact as possible. From the account of how meaningful different psychological, ergonomical and social demands are for the shape of the design, the concept of connecting form is derived. The communication in political design combines the political message with the interests, needs and wishes of the electorate. Politicians can combine the message with the moral, sensible or emotional attitudes of the electorate. From the account of the concepts of corporate identity and green design in commercial design, the concept of associatory ways is derived. The word associatory refers to the ability to attach recently released solutions to problems in a deeply rooted pattern of societal values, and to be able to weave in political innovation in obvious values. In a similar manner a political innovation in a particular area is expected to be associated with a considerable collection of ingrained values of the electorate. Out of a constant emphasis of the importance of visualisation in artistic and commercial design, this concept is transferred to become an integrated part of political design, visualisation. In

the empirical analysis of visualisation the concept 'product environment' will be used. Product environment refers to 'everything that surrounds the product and becomes part of its identity and value'. A politician who presents innovative suggestions within political economy or security policy is expected to launch a complementary package of political details of equipment surrounding the new suggestion.

The degree of originality at the launch of a political programme can be studied through the sub-concepts category and placement. Category has a fixed meaning in its theoretical context and serves as a basis for the analysis of what already exists. Placement means, most closely, a surprising placement or a changing placement of signs, things, actions or thoughts in design. Hence placements are the source of new ideas within design. The tools of category and placement can be used in the analysis as well as launch, connecting form, associatory ways and visualisation.

The theory of the intellectual politician has hence acquired a better balance and a greater dynamic. The two parts of the theory have a logical connection. The newly inserted concept, political design, looks to be an updated version of several older political thoughts with varying expressions. The combination of cognitive theory and communications theory, the uniting of the modified integrative complexity and political design, is albeit not too brave. At the coupling of the theoretical match between cognition and communication, the intellectual politician possess the ability for political wisdom and is therefore able, directly or through an intermediary, to merge integrative complexity and political design in the public sphere.

In chapter four, *Method and Context*, a discussion on the demand for scientific behaviour, the basis for theorisation, the case study method, the preliminary definition of the intellectual politician, different types of subjectivity and development and use of methods in the present study, is conducted. The layout follows Silverman's suggestion to theorise about data by considering chronology, context, comparison, implications and lateral thinking. The study leaves three independent contributions to the development of methods in all. Firstly, the technique that systematically uses the subjects' own concept, different lateral impulses and evoked pictures from memory. Secondly, iterative case studies, the three parts of which, in the introductory chapter, the empirical chapter and the concluding chapter, have been in continuous contact for the exchange of fruitful conceptual impulses and fully developed

concepts. Thirdly, the method called 'two-part inventions', which enables discoveries by listening to two parts at a time. The last-mentioned political method canon, which is used only in the concluding chapter, proves to be a very constructive method.

A comparison of narratives, concepts and approaches in books by Sassoon, Berman and Clarke with my study is carried out in the contextual section in order to reach a scientifically and historically based context for the empirical analysis. The result of the analysis is that the nine episodes from the twentieth century should be chosen in order to illustrate democratisation, political or economic crises and one period of consolidation.

In chapter five, *Responsibility and Change*, a case study developing the theory is carried out. The case study comprises of nine empirical illustrations from political speeches and writing by the Austrian Otto Bauer, the Englishman Stafford Cripps and the Swede Ernst Wigforss. A summary of the observations reveals that Bauer had a high capacity for modified integrative complexity but a low capacity for political design. Bauer produced many concepts, like community of fate, community of character and integral socialism, but often used very broad frames. Moreover Bauer could be called a theoretical designer; he knew the importance of political communication, but did not design gladly. In the rather few examples one can find, he used an emotional appeal. Cripps had a low capacity for modified integrative complexity but a high capacity for design. Cripps' integrative capacity reached a higher level only during the last episode, when he introduced Keynesianism and macroeconomic demand management. Moreover Cripps could be called a pragmatic designer, since he used especially connecting form and that with moral and ethical contents. Wigforss had a high capacity to carry out both modified integrative complexity and political design. From the second episode, Wigforss was distinguished by his capacity for defining frames and for a creative use of reframing. Moreover Wigforss could be called an experimental designer, since he used especially associatory ways and weaved in the political innovations in well-known societal values. In using the connecting form he combined the message with commonsensical attitudes of the electorate. The empirical illustrations show that the integrative ability is positively influenced by accountability and negatively by disruptive stress. There is also a tendency for both the integrative ability and the design ability to develop through political experience. During the last episodes all three politicians found a much more intelligible form for politically integrating problem-solving, namely sym-

phony of mankind, partnership and co-operation; shaping forms which all include participation of the citizens.

In chapter six, *Synthesis and Design*, the results of the study are presented. The theory of designed problem-solving consists of two parts. The cognitive part analyses the ability of the intellectual politician to shape a political line through problem-solving in accordance with the parts frame reflection, differentiation, reframing and integration in the modified integrative complexity. The communicative part gives an understanding of how the intellectual politician creates contact with the electorate through launch, connecting form, associatory ways and visualisation. The preliminary definition of an intellectual politician can be changed to a more theoretical definition: An intellectual politician has the ability to shape a designed problem solution.

The intellectual politician thus has the ability to unite innovative problem-solving and surprising design to a designed problem-solving through a reflective attitude. A reflective attitude must observe and pay regard to frames, otherwise the problem solution becomes very unrealistic according to the other parts of the theory: differentiation, reframing and integration. The solution also has the tendency to become unfruitful or politically illegitimate. In the same way the reflective politician establishes contact with the electorate mainly through connecting form and associatory ways. Launching and visualisation alone are not sufficient for an effective design, even if they contribute to the result.

Finally, the role of the picture in designed problem-solving should be mentioned. The picture in the shape of a picture of thought, word or visual expression works as a trigger both in the process that leads to the development of an integrative concept and in the shaping which results in a political design.

The theory of designed problem-solving must not be seen as constrained by time. Politicians' presentations have clearly been communicated, directly or through an intermediary, through time and via different types of media. Can the theory of designed problem-solving not be generic to all politicians? Its two dimensions are common to all politicians, but intellectual politicians handle them better. Some limitations to the theory must however be indicated. The study is directed towards the activities of politicians and therefore nothing is said of the reactions in the political system or of the results of the innovative solutions which have been developed. According to the

theory the contact with the surrounding system consists of the politician carefully following the developments in order to decide on the frames for the solution and in order to be able to differentiate between different political views in a more profound manner, as well as the politician listening to the reactions of the electorate in order to shape the solution with political design.

The two-by-two matrix of intellectual politicians constitutes a construction of ideal types, which builds on the study's concepts integrative complexity and political design ability. The four types of intellectual politician which emerge increase the understanding of politics on a general level.

Among the four types of intellectual politician the role of a critic often works as an entrance into politics. The critic can choose a weak point in the argumentation of the opposition and drive the criticism of it with logical sharpness. With this fault finding attitude the critic builds an oppositional platform and gathers many supporters around the critical position. Many voters have an ambivalent attitude towards criticism. Justified criticism at the correct point in time can have a strong positive political effect. Misdirected and unjustified as well as scathing criticisms can have the opposite strong negative political effect. Thus, criticism can be a highly explosive power for politicians in opposition.

The theorist serves best as an expert in politics, or otherwise as a researcher or teacher in the academic world. Through hard work and perfectionist authorship, the theorist strives towards knowledge and political innovations in a scientific manner. The seeking and accumulation of knowledge achieved by the theorist proceeds in a slow process, while developments in politics are often rapid. The theoretical type finds it difficult to communicate the complex political innovations and to adapt them to the public. The theorist is more likely to choose safe options, rather than risky ones. Thus the theorist avoids entering the treacherous surface of political design.

The pragmatist is more esteemed by the public, as the own image and values correspond to the electorate. The pragmatist has a virtuous knowledge of atmospheres and reactions in the public and the media, whose representatives the pragmatist also tends to know. The risks faced by the pragmatist are considerable. The brilliance of the politician can give immediate success in the political design, but in the long run it can turn into a series of repetitions. The pragmatist must then look towards more quality of content in the political message.

The artist can deliver political innovations and, as political designer, visions. When the artist has finished devising his synthesis, the task continues to seek to bridge conflicts and to once more create innovative solutions from opposites. The political artist speaks freely and captures his audience, values conversations and discussions with the listeners and has a great interest in how to reach out with the message. This type of politician is aware of language as a tool and gives the impression that the written text is formulated for the first time and consists of something new. The political artist is often controversial. A confident political artist has an opinion on most issues and constantly comes up with new suggestions. This is not always viewed as stimulating for the debate, but can sometimes be seen as somewhat irritating. Part of the irritation could depend on the fact that some voters expect to listen to a socially engaged politician, but are met by a political artist whose eagerness is directed towards societal change through problem-solving and design.

In a pluralistic, democratic system all four types of intellectual politician are generally represented. They all play a particular role in the political process, in problem-solving and in the contact with groups of voters. But what are the consequences of one of the four types dominating in a specific society? Which problems are solved and which ones remain unsolved? The dominance of a critic brings about a breakthrough of political criticism above the creation of politics. The dominance of a theorist leads to a supply of solutions with high-quality analysis and theory, but the conversion into politics will suffer. The domination of a pragmatist leads simply to stagnation. The domination of an artist involves high-risk political projects, since the artist, at the outset, is not entirely sure to what the creative solution is going to lead. Subsequently, the artist does not have any power or control over the course developments of the innovation. If all four types are represented they can correct one another and balance each other out. The critic can call out warnings and tell the artist off, when needed. The theorist can instruct the artist that the choice of the solution is insufficiently considered. The pragmatist and the artist can illustrate the importance of artistry to the critic and the theorist. The artist and the theorist, on the other hand, can contribute to the pragmatist and the critic becoming aware of more aspects of different problems.

In the final chapter, *Politician and Artist*, a synthesis is developed in three steps. Firstly, similarities between the politician and the artist are searched for. In the examination of the artistic creativity, the art of transformation, one established art concept and one new concept artistic transference are used. Secondly, the

difference between intellectual politicians in their ability to present political solutions with the new political design concepts of the present study is examined. A politician who is able to use political design can be described as a designer, as an artist. Finally, a time frame is added to the comparison between politicians and artists and the existence of a creative tradition among intellectual politicians is elucidated. In this respect the concept or theory of the heritage of forms, an abstract term, which forms the unifying link between the politician and the artist, is used. The theory of the heritage of forms is taken from the theory of art, but the theory is also seen as a higher-level conceptual schemata for one of the main concepts of the study, designed problem-solving. The heritage of forms is hence a common theory for intellectual politicians and artists.

In the comparison between the politician and the artist, Ernst Wigforss is chosen from the three cases in the study, as he is most representative of the results. The choice of objects of comparison in the last chapter could be seen as surprising. It should be noticed, however, that the study focuses on the development of those concepts and theories which are needed in order to develop a synthesis between the politician and the artist. Such a synthesis will allow us to understand more readily the conditions and possibilities for an intellectual politician.

The results of the study have implications for policy formulation, strategies of the political parties and research in political science. Politicians can apply the two dimensions, integrative complexity and political design when they seek to solve problems and reach contact with the electorate. Political parties can rediscover the innovative capacity of intellectual politicians and strengthen the creative role of citizens. Researchers can carry on with their uncovering of earlier unacquainted political phenomena through transferring concepts laterally from other disciplines to political science.

Translated from Swedish by Lotta Gustafsson

Käll- och litteraturförteckning

Källor

I. BAUER, OTTO:

Archiv und Dokumentationszentrum der österreichischen Arbeiterbewegung,
Der Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung (VGA), Wien:
Archive der österreichischen Arbeiterbewegung;

1. Organisationen:

Altes Parteiarchiv;

Sitzungsprotokolle des Parteivorstandes 1897-1932,

Sitzungsprotokolle des Parlamentsklubb der SDAP 1897-1932 (förkortat;
t.ex. Sozdem. Verband, Klub-Protokolle 1907: Heft 4.),

Unterlagen und Protokollen zu Parteitag och Parteikonferenzen 1916-
1933.

Sozialdemokratische Arbeiterpartei 1934-1945 und

Sozialistische Partei 1934-1945 (förkortat; t.ex. ALÖS Politik I, 6:4:36.).

2. Personennachlässe;

Friedrich Adler (förkortat; t.ex. Adler-Archiv 84/89.),

Otto Bauer (förkortat; t.ex. Bauer 19:36.),

Joseph Buttinger,

Wilhelm Ellenbogen und

Otto Leichter.

3. Sacharchiv.

4. Briefe:

Brev till och från Otto Bauer 1934-1938 på mikrofilm på VGA, Wien;
originalen på IISG, Internationalen Institut für Sozialgeschichte, Amsterdam.

Otto Bauer: Werkausgabe. Band 1-9. Redaktion: Hugo Pepper. Europaverlag,
Wien, 1975-1980.

Band 1-4: Otto Bauers skrifter 1907-1956.

Band 5: Otto Bauer som parlamentariker och talare.

Band 6: Otto Bauer som talare i partisammanhang.

Band 7: Otto Bauer som talare och journalist i *Arbeiter-Zeitung* och *Die Neue Zeit*.

Band 8-9: Otto Bauers artiklar i *Der Kampf* och brev.
(Förkortat; t.ex. OBW 8:635.)

Bauer Otto, *The Question of Nationalities and Social Democracy*. Translated by Joseph O'Donnel. Foreword by Heinz Fischer. Volume Editor, Ephraim J. Nimni. University of Minnesota Press, Minneapolis, 2000.
(Anges med; t.ex. Bauer 2000:395.)

II. CRIPPS, STAFFORD:

Nuffield College, Oxford:

Cripps paper.

(Förkortat; t.ex. Cripps 438.)

The Listener, 18 September 1947. (Cripps 1286.)

The Listener, 6 November 1947. (Cripps 1286.)

Cripps Stafford, *Can Socialism come by Constitutional Means?* Socialist League, London, 1933.

Cripps Stafford, *Why this Socialism?* Gollancz, London 1934.

Cripps Stafford, *The Struggle for Peace*. Gollancz, London 1936

Cripps Stafford, *Towards Christian Democracy*. George Allen & Unwin, London, 1945.

Hansard, Parliamentary Debates, House of Commons, 1931-1950.

III. WIGFORSS, ERNST:

Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek (ARAB), Stockholm:

Ernst Wigforss' samling.

(Förkortat; t.ex. EW Vol. 35:5.)

Tage Erlanders arkiv: Brevsamling.

Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Partistyrelsen. Protokoll: 1920-1924, 1930-1934 och 1955-1957.

Socialdemokratiska riksdagsgruppen. Protokoll: 1920-1926, 1930-1933 och 1954-1957.

Kungliga Biblioteket (KB), Stockholm:
Dag Hammarskjölds brevsamling.

Lunds Universitetsbibliotek (LUB), Lund:
Ernst Wigforss' brevsamling.

Riksdagstrycket.

Wigforss Ernst, *Minnen I: Före 1914*. Tidens förlag, Stockholm, 1950.
Wigforss Ernst, *Minnen II: 1914-1932*. Tidens förlag, Stockholm, 1951.
Wigforss Ernst, *Minnen III: 1932-1949*. Tidens förlag, Stockholm, 1954.
(Förkortat; t.ex. EW Minnen I:171.)

Ernst Wigforss: Skrifter i urval. Redaktionskommitté: BERGSTRÖM, V., et al., Tidens förlag, Stockholm, 1980.

I. Socialisten.

II. Agitatorn.

III. Finansministern.

IV. Demokraten.

V. Idépolitikern.

VI. Fredskämpen.

VII. Minnen 1.

VIII. Minnen 2.

IX Minnen 3.

(Förkortat; t.ex. EWSIU VI:221.)

Tiden, 1931 och 1932, Stockholm. (Anges med; t.ex. Tiden 1931 nr 8.)

IV. TIDNINGAR:

DER STANDARD, WIEN.

NEUE ZÜRCHER ZEITUNG, ZÜRICH.

ARBETET, MALMÖ.

DAGENS NYHETER, STOCKHOLM.

SVENSKA DAGBLADET, STOCKHOLM.

V. INTERVJU OCH BREV:

Intervju med universitetslektor Agne Gustafsson, Lund, 2000-11-30.

Brev 2001-01-16 från redaktör Ove Sandell, Malmö, till författaren.

VI. UTSTÄLLNINGAR:

I MAYA. Utställning av skulptur, keramik och andra yttringar av Maya-kulturen på Palazzo Grassi i Venedig september 1998 – maj 1999.

Fusion. Utställning av designarbeten av Nicholas Grimshaw & Partners på Lichtforum i Wien, 14.1.-12.2. 1999.

Encounters – New Art from Old. Exhibition at The National Gallery, London, 14 June – 17 September 2000.

Litteratur

- ALBERS, D., et al., Hg., *Otto Bauer: Theorie und Politik*. Argument, Berlin, 1985.
- ALLISON, G.T., *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crises*. Little, Brown and Company, Boston, 1971.
- AMNÅ, E., red., *Valdeltagande i förändring. Demokratiutredningens forskarvolym XII. SOU 1999:132*. Stockholm, 1999.
- ANDERSSON, S., *Olof Palmes arkiv*. Arbetarhistoria, Nr 75-76, Årg. 19, s. 24-36, Stockholm, 1995.
- BADERSTEN, B., "Return to Europe"? *Om EU-utvidgning, Östeuropa och opinioner*. Statsvetenskaplig Tidskrift 1999, årg 102 nr 4, s. 396-417, Lund, 2000.
- BAHR, E., *Zu meiner Zeit*. Karl Blessing Verlag, München, 1996.
- BALL, T. et al., eds, *Political Innovation and Conceptual Change*. Cambridge University Press, Cambridge, (1989) 1999.
- BAUER, O., *The Question of Nationalities and Social Democracy*. Translated by Joseph O'Donnel. Foreword by Heinz Fischer. Volume Editor, Ephraim J. Nimni. University of Minnesota Press, Minneapolis, 2000.
- BECK, U., *The Reinvention of Politics: Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Translated by Mark Ritter. Polity Press, Cambridge, 1997.
- BERGMAN, I., *Laterna magica*. Norstedts Förlag, Stockholm, 1987.
- BERGMAN, I., *Ingmar Bergman: Über Leben und Arbeit*. Ein Film von Jörn Donner. Programmet sändes i TV-kanalen Arte 1998-05-24. 1998. Se även DONNER, J.
- BERGSTRÖM, L., *Bokmärken*. Norstedts Förlag, Stockholm, 1998.
- BERMAN, S., *The Social Democratic Moment: Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1998.
- BESKOW, B., *Krokodilens middag*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1969.
- BESKOW, B., *Dag Hammarskjöld: Ett porträtt*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1968.
- BIRNBAUM, K.E., *Den unge Dag Hammarskjölds inre värld – inblickar i en människas tillblivelse*. Dualis Förlag AB, Ludvika, 1998.
- BOULEZ, P., *Stocktakings from an Apprenticeship*. Översättning från franskan av Stephan Walsh. Claredon Press, Oxford, 1991.

- BRETTSCHNEIDER, M., *Transformational Research: A Groups Approach*. In WOOLPERT, S. et al., eds, *Transformational Politics: Theory, Study and Practice*. State University of New York Press, Albany, 1998.
- BRIVATI, B., *Hugh Gaitskell*. Richard Cohen Books, London, 1997.
- BRODSKY, J., *Vattenspegel: En bok om Venedig*. Översättning från engelskan av Bengt Jangfeldt. Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1992.
- BRUNER, J., *The Culture of Education*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1996.
- BRYANT, C., *Stafford Cripps: The First Modern Chancellor*. Hodder & Stoughton, London, 1998.
- BRYDER, T., *Machiavelli and Modern Political Analysis*. Forlaget Politiske Studier, København, 1990.
- BRYDER, T., *The Human Face of Politics: Essays on Political Psychology and Politicised Culture in the Twentieth Century*. Copenhagen Political Studies Press, Copenhagen, 1998.
- BUCHANAN, R., *Myth and Maturity: Toward a New Order in the Decade of Design*. In MARGOLIN, V. and BUCHANAN, R., eds, *The Idea of Design: A 'Design Issues' Reader*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, (1995) 1998a.
- BUCHANAN, R., *Wicked Problems in Design Thinking*. In MARGOLIN, V. and BUCHANAN, R., eds, *The Idea of Design: A 'Design Issues' Reader*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, (1995) 1998b.
- BURGESS, S., *Stafford Cripps: A Political Life*. Victor Gollancz, London, 1999.
- BUZEK, J., *Wir sind ein tolerantes Land*. Intervju i Der Standard 1998-02-04, Wien, 1998.
- CARLSSON, I., *Ur skuggan av Olof Palme*. Hjalmarson & Högberg Bokförlag, Stockholm, 1999.
- CASTLE, B., *Fighting All The Way*. Pan Books Ltd, London, (1993) 1994.
- CLARKE, P., *Hope and Glory: Britain 1900-1990*. Penguin Books, London, 1997.
- COOKE, C.A., *The Life of Richard Stafford Cripps*. Hodder & Stoughton, London, 1957.
- CRAFOORD, C., *Barndomens återkomst: En psykoanalytisk och litterär studie*. Natur och Kultur, Stockholm, 1993.
- CRAVERI, M. and del CARMEN GRAZIOSO, L., *I MAYA*. Bompiani Libri, Milano, 1998.

- CRICK, B., *In Defence of Politics*. Penguin Books, London, (1962) 1993.
- CSIKSZENTMIHALYI, M., *Kreativitet och kulturell utveckling*. I ÖDMAN, M., red., *Om kreativitet och flow*. Brombergs, Stockholm, 1990.
- CUMMINGS, M.S., *Transforming Public Policy: Beyond Affirmative Action*. In WOOLPERT, S. et al., eds, *Transformational Politics: Theory, Study and Practice*. State University of New York Press, Albany, 1998.
- DAHRENDORF, R., *Umbrüche und normale Zeiten: Braucht Politik Intellektuelle?* In HÜBINGER, G. und HERTFELDER, T., Hg., *Kritik und Mandat: Intellektuelle in der Deutschen Politik*. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 2000.
- DEBRAY, R., *Les Intellectuels: Tentative de définition, par eux-mêmes. Enquête*. Lignes No 32, Octobre 1997, p. 51-52, Éditions Hazan, Paris, 1997.
- DONNER, J., *Ingmar Bergman: Über Leben und Arbeit*. Ein Film von Jörn Donner. Programmet sändes i TV-kanalen Arte 1998-05-24. 1998. Se även BERGMAN, I.
- DROR, Y., *Think Tanks: A New Invention in Government*. In WEISS, C.H. and BARTON, A.H., eds., *Making Bureaucracies Work*. Sage Publications, London/Beverly Hills, (1979) 1980.
- DROR, Y., *Main Issues of Innovative Leadership in International Politics*. In SHEFFER, G., ed, *Innovative Leaders in International Politics*. State University of New York Press, Albany, 1993.
- ECO, U., *Wie man eine wissenschaftliche Abschlussarbeit schreibt: Doktor-, Diplom- und Magisterarbeit in den Geistes- und Sozialwissenschaften*. Ins Deutsche übersetzt von Walter Schick. C. F. Müller Heidelberg, 1993.
- EDELMAN, M., *From Art to Politics: How Artistic Creations Shape Political Conceptions*. The University of Chicago Press, Chicago, 1995.
- EDINGER, L.J., *Kurt Schumacher: A Study in Personality and Political Behavior*. Stanford University Press, Stanford, California, 1965.
- EDINGER, L.J., *A Preface to Studies in Political Leadership*. In SHEFFER, G., ed, *Innovative Leaders in International Politics*. State University of New York Press, Albany, 1993.
- EKSTRÖM, M. och ANDERSSON, C., *När väljarna skall mobiliseras: Valrörelsen 1998 i ett jämförande perspektiv*. I AMNÅ, E., red., *Valdeltagande i förändring. Demokratiutredningens forskarvolym XII*. SOU 1999:132, Stockholm, 1999.
- ELIASSON, G. & ELIASSON, U., *Företagandets konst: Om konstproduktionen i renässansens Florens*. City University Press, Stockholm, 1997.

- ELLENBOGEN, W., *Menschen und Prinzipien: Erinnerungen, Urteile und Reflexionen eines kritischen Sozialdemokraten*. Herman Böhlau Nachf., Wien, 1981.
- EMERY, D.B., *Self, Creativity, Political Resistance*. Political Psychology Vol.14, No.2, June 1993, pp. 347-362, Blackwell Publishers, Cambridge, MA, 1993.
- ESTORICK, E., *Stafford Cripps: A Biography*. William Heinemann Ltd, London, 1949.
- FARR, J., et al., eds, *Political Science in History: Research Programs and Political Traditions*. Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
- FARR, J., *Understanding conceptual change politically*. In BALL, T. et al., eds, *Political Innovation and Conceptual Change*. Cambridge University Press, Cambridge, (1989) 1999.
- FEYERABEND, P., *Wissenschaft als Kunst*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1984.
- FINK, L. et al., eds, *Intellectuals and Public Life: Between Radicalism and Reform*. Cornell University Press, Ithaca, 1996.
- FISCHER, H., *Foreword*. In BAUER, O., *The Question of Nationalities and Social Democracy*. Translated by Joseph O'Donnel. Volume Editor, Ephraim J. Nimni. University of Minnesota Press, Minneapolis, 2000.
- FREDE, M., *On Aristotle's Conception of the Soul*. In NUSSBAUM, M.C., and OKSENBERG RORTY, A., eds, *Essays on Aristotle's 'De Anima'*. Claredon Press, Oxford, (1992) 1995.
- FRÖSCHL, E. und ZOITL, H., Hg., *Otto Bauer (1881 – 1938): Theorie und Praxis*. Europa – Verlag, Wien, 1985.
- FUHRMANN, W., *Einstürzende Pfahlbauten. Ein Porträt des finnischen Komponisten Magnus Lindberg*. Der Standard 1998-11-18, S. 18, Wien, 1998.
- GARNHAM, A. & OAKHILL, J., *Thinking and Reasoning*. Blackwell, Oxford, 1994.
- GASS, W., *Flattery and Whining*. The London Review of Books, Volume 22 Number 19, 5 October 2000, pp. 9-12, London, 2000.
- GEORGE, A.L., *Case Studies and Theory Development: The Method of Structured, Focused Comparison*. Stencil, Stanford University, 1978.
- GEORGE, A.L., *The Two Cultures of Academia and Policy-Making: Bridging the Gap*. Political Psychology Vol.15, No.1, March 1994, pp. 143-172, Blackwell Publishers, Cambridge, MA, 1994.
- GIDDENS, A., *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Polity Press, Cambridge, 1998.

- GOMBRICH, E.H., *Art and Illusion: A study in the psychology of pictorial representation*. Phaidon Press Limited, London, (1960) 1996.
- GRANIT, R., *Hur det kom sig: Forskarminnen och motiveringar*. P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1983.
- GRIMSHAW, N. et al., *Fusion*. Nicholas Grimshaw and Partners, London, 1998.
- GUSTAFSSON, A., red., *Idé och handling: Till Ernst Wigforss på 80-årsdagen den 24 januari 1961*. Tiden, Stockholm, 1960.
- HALL, P.A., ed., *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism across Nations*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1989.
- HAMMARSKJÖLD, D., *Den konstitutionella ramen för internationellt samarbete*. S. 281-291 i HAMMARSKJÖLD, D., *Tal 1953-61*. Ett urval redigerat av Wilder Foote. Översättning av Sven Åhman. P. A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1962.
- HAMMARSKJÖLD, D., *Tal 1953-61*. Ett urval redigerat av Wilder Foote. Översättning av Sven Åhman. P. A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1962.
- HAMMARSKJÖLD, D., *Vägmärken*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1963.
- HANISCH, E., *Otto Bauer als Historiker*. In FRÖSCHL, E. und ZOITL, H., Hg., *Otto Bauer (1881 – 1938), Theorie und Praxis*. Europa – Verlag, Wien, 1985.
- HANSSON, G., *Dogm eller arbetshypotes? Den unge Wigforss och det socialistiska samhällsprojektet*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 1997.
- HAVEL, V., *The Charms of NATO*. The New York Review of Books, Volume XLV, Number 1, January 15, 1998, p. 24, New York, 1998.
- HECKSCHER, G., *De intellektuella i politiken*. Svensk Tidskrift Vol. 52, s. 197-207, 1965.
- HELLDÉN, A., *Ernst Wigforss: En idébiografi om socialdemokratins kultur- och samhällsideal*. Carlssons Bokförlag, Stockholm, 1990.
- HELLEVIK, O., *Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap*. Natur och Kultur, (1984) 1987.
- HESKETT, J., *Industrial Design*. Thames and Hudson, London, (1980) 1997.
- HIGGINS, W., *Ernst Wigforss: The Renewal of Social Democratic Theory and Practice*. Political Power and Social Theory, Vol.5, 1985, pp. 207-250, JAI Press Inc., Greenwich, Connecticut, 1985.
- HIMMELFARB, G., *Introduction*. In MILL, J.S., edited with an introduction by Gertrude Himmelfarb, *On Liberty*. Penguin Books, London, 1985.

- HIRSCHMAN, A.O., *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1991.
- HOWELL JOLLY, P., *Antonello da Messina's 'St Jerome in his Study': a disguised portrait?* Burlington Magazine, Vol.124, 1982, pp. 27-29, London, 1982.
- HOYNINGEN-HUENE, P., *Geht wirklich alles? Das missverstandene "Anything goes" Paul Feyerabends*. Neue Zürcher Zeitung, 16./17. September 2000, S. 54, Zürich, 2000.
- HÜBINGER, G. und HERTFELDER, T., Hg., *Kritik und Mandat: Intellektuelle in der Deutschen Politik*. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 2000.
- ISAKSSON, A., *Per Albin: IV. Landsfadern*. Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2000.
- IYENGAR, S. and McGUIRE, W. J., eds, *Explorations in Political Psychology*. Duke University Press, Durham and London, 1993.
- JOHANNESSON, K., *Retorik eller konsten att övertyga*. Norstedts Förlag AB, (1990) 1991.
- JOHNSTON, W.M., *The Austrian Mind: An Intellectual and Social History 1848-1938*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, (1972) 1983.
- JOLO (OLSSON, J.-O.), *Wigforss kvar i politiken: "Post som partichef hade sina lockelser"*. Intervju i Dagens Nyheter 1961-01-23, Stockholm, 1961.
- JOSEPHSON, E., *Åskådarens kreativa roll*. I ÖDMAN, M., red., *Om kreativitet och flow*. Brombergs, Stockholm, 1990.
- JOSEPHSON, R., *Konstverkets födelse*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm, (1940) 1946.
- JÖNSSON, C., *Communication in International Bargaining*. Pinter Publishers, London, 1990.
- KARNER, S., Hg., *Österreich Zukunftsreich: Denkpfleiler ins 21. Jahrhundert*. Manumedia-Verlag, Graz, 1999.
- KARVONEN, L., *Eviga cykler eller genombrott? Om konstitutionalismens återkomst i jämförande politik*. Statsvetenskaplig Tidskrift 1998, årg 101 nr 4, s. 417-424, Lund, 1999.
- KATZENSTEIN, P.J. et al., *'International Organization' and the Study of World Politics*. International Organization, Vol.52, No.4, Autumn 1998, pp. 645-685, MIT Press, Cambridge, MA, 1998.
- KAVANAGH, D., *Why Political Science Needs History*. Political Studies, XXXIX, pp. 479-495, 1991.

- KAVANAGH, D., *The Reordering of British Politics: Politics after Thatcher*. Oxford University Press, Oxford, 1997.
- KAVANAGH, D. and SELDON, A., *The Powers Behind the Prime Minister: The Hidden Influence of Number Ten*. HarperCollins Publishers, London, 1999.
- KREISKY, B., *Zwischen den Zeiten: Erinnerungen aus fünf Jahrzehnten*. Siedler Verlag und Kremayr & Scheriau, Berlin und Wien, 1986.
- LARSSON, S.-E., *Bertil Ohlin: Ekonom och politiker*. Atlantis, Stockholm, 1998.
- LASSWELL, H.D., *Psychopathology and Politics: A New Edition with Afterthoughts by the Author*. The Viking Press, New York, (1930) 1960.
- LASSWELL, H.D. and KAPLAN, A., *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*. Yale University Press, New Haven and London, (1950) 1982.
- LEE, B.A., *The Miscarriage of Necessity and Invention: Proto-Keynesianism and Democratic States in the 1930s*. In HALL, P.A., ed., *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism across Nations*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1989.
- LEICHTER, O., *Otto Bauer: Tragödie oder Triumph*. Europa Verlag, Wien, 1970.
- LEONARD, S.T., *Introduction: A Genealogy of the Politicized Intellectual*. In FINK, L. et al., eds, *Intellectuals and Public Life: Between Radicalism and Reform*. Cornell University Press, Ithaca, 1996.
- LESER, N., *Zwischen Reformismus und Bolschewismus: Der Austromarxismus als Theorie und Praxis*. Europa Verlag, Wien, 1968.
- LESSING, D., *Walking in the Shade*. Flamingo, HarperCollins Publishers, London (1997) 1998.
- LINDBERG, M., *Komponistengespräch*. Föredrag av Magnus Lindberg den 16 november 1998, Wiener Konzerthaus, Wien, 1998.
- LINDBLOM, C.E., *Inquiry and Change: The Troubled Attempt to Understand and Shape Society*. Yale University Press, New Haven and London, and Russel Sage Foundation, New York, 1990.
- LIPSET, S.M., *Den politiska människan*. Översättning av James Rössel. Bokförlaget Aldus/Bonniers, Stockholm, 1966.
- LUTHERSSON, P., *Modernism och individualitet: En studie i den litterära modernismens kvalitativa egenart*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, (1986) 1993.
- LOEWENBERG, P., *Decoding the Past: The Psychohistorical Approach*. Alfred A. Knopf, New York, 1983.

- LÖNNROTH, L., *Från Jubelfestkantat till Grottesång*. S. 172-175 i LÖNNROTH, L. och DELBLANC, S., red., *Den Svenska Litteraturen: De liberala genombrotten 1830-1890*. Bonnier Alba, Stockholm, 1988.
- LÖNNROTH, L. och DELBLANC, S., red., *Den Svenska Litteraturen: De liberala genombrotten 1830-1890*. Bonnier Alba, Stockholm, 1988.
- MACGREGOR BURNS, J., *Leadership*. Harper Torchbooks, Harper & Row, Publishers, New York, (1978) 1979.
- MANNHEIM, K., *Essays on the Sociology of Knowledge*. Routledge and Kegan Paul, London, 1952.
- MANNHEIM, K., *Ideology and Utopia*. Routledge and Kegan Paul, London, 1960.
- MARGOLIN, V., *Expanding the Boundaries of Design: The Product Environment and the New User*. In MARGOLIN, V. and BUCHANAN, R., eds, *The Idea of Design: A 'Design Issues' Reader*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, (1995) 1998.
- MARGOLIN, V. and BUCHANAN, R., eds, *The Idea of Design: A 'Design Issues' Reader*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, (1995) 1998.
- MENUHIN, Y., *Unterwegs: Erinnerungen 1976-1995*. Piper, München, 1996.
- MILL, J.S., edited with an introduction by Gertrude Himmelfarb, *On Liberty*. Penguin Books, London, 1985. (*On liberty* first published 1859.)
- MILLER, S., *Einleitung: Der Politiker Otto Bauer in der österreichischen, deutschen und europäischen Sozialdemokratie*. In ALBERS, D., et al., Hg., *Otto Bauer: Theorie und Politik*. Argument, Berlin, 1985a.
- MILLER, S., *Politische Führung und Spontaneität in der österreichischen Sozialdemokratie*. In ALBERS, D., et al., Hg., *Otto Bauer: Theorie und Politik*. Argument, Berlin, 1985b.
- MORGAN, K.O., *Labour People: Leaders and Lieutenants, Hardie to Kinnock*. Oxford University Press, Oxford, (1987) 1992.
- MORPHET, R., *Encounters: New Art from Old*. National Gallery Company Limited, London, 2000.
- MÖLLER, Y., *Per Edvin Sköld – humanist och samhällsbyggare*. Tiden/Athena, Stockholm, 1996.
- NUSSBAUM, M.C., and OKSENBERG RORTY, A., eds, *Essays on Aristotle's 'De Anima'*. Clarendon Press, Oxford, (1992) 1995.
- NUSSBAUM, M.C., *Känslans skärpa, tankens inlevelse: Essäer om etik och politik*. Urval, inledning och översättning av Zagorka Zivkovic. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 1995.

- OHLIN, B., *Bertil Ohlins memoarer: Ung man blir politiker*. Bonniers, Stockholm, 1972.
- OLSSON, J.-O. och SJÖGREN M., *Drottningens England*. Bonniers, Stockholm, (1954) 1966.
- ORWELL, G., *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell: Volume IV. In Front of Your Nose 1945-1950*. Edited by Sonia Orwell and Ian Angus. Penguin Books, Harmondsworth, (1968) 1970.
- ORWELL, G., *Politics and the English Language*. In ORWELL, G., *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell: Volume IV. In Front of Your Nose 1945-1950*. Edited by Sonia Orwell and Ian Angus. Penguin Books, Harmondsworth, (1968) 1970.
- O'TOOLE, F., *Our Own Jacobean*. The New York Review of Books, Volume XLVI, Number 15, October 7, 1999, pp. 28-32, New York, 1999.
- PALME, O., et al., *Till minnet av Ernst Wigförss*. Utgiven av socialdemokratiska partistyrelsen, Stockholm, 1977.
- PALME, O., *En förening av förnuft och känsla som gav en väldig slagkraft*. I PALME, O., et al., *Till minnet av Ernst Wigförss*. Utgiven av socialdemokratiska partistyrelsen, Stockholm, 1977.
- PAUSER, W., *Digitale Zuckerschlecker. Mutiges Design verhilft Computern zum Welterfolg*. Neue Zürcher Zeitung 1999-09-25/26, S. 34, Zürich, 1999.
- PEDERSEN, M.N., *Om den rette brug af historiske materialer i statskundskaben: Nogle didaktiske overvejelser*. I *Festskrift til professor, dr.phil. Erik Rasmussen 20. april 1977*. Forlaget Politica, København, 1977.
- PETER, H.R., Hg., *Fedor I. Dan und Otto Bauer: Briefwechsel (1934-1938)*. Campus Verlag, Frankfurt/New York, 1999.
- PETERSSON, O. et al., *Demokratirådets rapport 2000: Demokrati utan partier?* SNS Förlag, Stockholm, 2000.
- PETERSSON, O., *"Politikens kris självförvållad." Väljarnas misstroende ökar enligt ny rapport: Politikerna är bara ute efter våra röster*. DN Debatt 6/8 2000, Dagens Nyheter, Stockholm, 2000.
- PORTER, C.A. and SUEDFELD, P., *Integrative Complexity in the Correspondence of Literary Figures: Effects of Personal and Societal Stress*. Journal of Personality and Social Psychology, Vol.40, pp. 321-330, 1981.
- PUTNAM, R.D., *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon and Schuster, New York, 2000.
- RINGMAR, E., Anm. av Patrik Hall: *The Social Construction of Nationalism: Sweden as an Example*. Statsvetenskaplig Tidskrift 1999, årg 102 nr 1, s. 72-75, Lund, 1999.

- ROSENBLUM, R., *Remembrance of Art Past*. In MORPHET, R., *Encounters: New Art from Old*. National Gallery Company Limited, London, 2000.
- ROSENFELD, I., *A New Vision of Vision*. The New York Review of Books, Volume XLVII, Number 14, September 21, 2000, pp. 61-64, New York, 2000.
- RUIN, O., *Gunnar Heckscher*. Statsvetenskaplig Tidskrift, Årg. 94. Nr. 3. 1991, s. 203-210, Lund, 1991.
- RYAN, A., *Wise Man*. The New York Review of Books, Volume XLV, Number 20, December 17, 1998, pp. 29-37, New York, 1998.
- RYAN, A., *My Way*. The New York Review of Books, Volume XLVII, Number 13, August 10, 2000, pp. 47-50, New York, 2000.
- RYDBERG, V., *Viktor Rydbergs dikter. Dikter II*. Albert Bonniers förlag, Stockholm, 1962.
- SAID, E.W., *Der wohltemperierte Satz: Musik, Interpretation und Kritik*. Aus dem Amerikanischen von Christine Mrowietz. Carl Hanser Verlag, München, 1995.
- SASSOON, D., *One Hundred Years of Socialism: The West European Left in the Twentieth Century*. I.B.Tauris Publishers, London, 1996.
- SCHLESINGER, Jr., A., *On JFK: An Interview with Isaiah Berlin*. (An interview given on April 12, 1965.) The New York Review of Books, Volume XLV, Number 16, October 22, 1998, pp. 31-37, New York, 1998.
- SCHMANDT, H.J., *A History of Political Philosophy*. The Bruce Publishing Company, Milwaukee, 1960.
- SCHMIDT, H., *Vor Alleingängen wird gewarnt*. Die Zeit, Nr. 3. 13 Januar 1995, Hamburg, 1995.
- SCHMIDT, H., *Weggefährten: Erinnerungen und Reflexionen*. Siedler, Berlin, (1996) 1998.
- SCHMIDT, H., *Europa hat derzeit keine Führung*. Intervju i Der Standard 2000-10-05, Wien, 2000.
- SCHÖN, D.A. and REIN, M., *Frame Reflection: Toward the Resolution of Intractable Policy Controversies*. BasicBooks, A Division of HarperCollins Publishers, New York, 1994.
- SEIPEL, W., Hg., *Henry Moore 1898-1986: Eine Retrospektive zum 100. Geburtstag*. Kunsthistorisches Museum, Wien. Skira Editore, Milano, 1998.
- SENNETT, R., *The Fall of Public Man*. Faber and Faber, London, 1993.
- SHEFFER, G., ed., *Innovative Leaders in International Politics*. State University of New York Press, Albany, 1993.

- SIGURDSON, O., *De prudentia: Om principer och personer i etiken*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 2001.
- SILVERMAN, D., *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. SAGE Publications, London, 2000.
- SIMONTON, D.K., *Genius, creativity, and leadership*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1984.
- SIMONTON, D.K., *Greatness: Who Makes History and Why*. The Guilford Press, New York, 1994.
- SIWERTZ, S., red., *All världens självporträtt*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1946.
- SKED, A., *The Decline and Fall of the Habsburg Empire 1815-1918*. Addison Wesley Longman Limited, Harlow, (1989) 1996.
- SKÖLD, P.E., *Otium cum dignitate: Reflexioner fritt ur hjärtat*. I GUSTAFSSON, A., red., *Idé och handling. Till Ernst Wigforss på 80-årsdagen den 24 januari 1961*. Tiden, Stockholm, 1960.
- SLATON, C.D., *An Overview of the Emerging Political Paradigm: A Web of Transformational Theories*. In WOOLPERT, S. et al., eds, *Transformational Politics: Theory, Study and Practice*. State University of New York Press, Albany, 1998.
- STENELO, L.-G., *The International Critic*. Studentlitteratur, Lund, 1984.
- SUEDFELD, P. and PIEDRAHITA, L.E., *Intimations of Mortality: Integrative Simplification as a Precursor of Death*. Journal of Personality and Social Psychology, Vol.47, No.4, pp. 848-852, 1984.
- SUEDFELD, P. and BLUCK, S., *Changes in Integrative Complexity Accompanying Significant Life Events: Historical Evidence*. Journal of Personality and Social Psychology, Vol 64, No. 1, pp. 124-130, 1993.
- SUEDFELD, P., et al., *Changes in Integrative Complexity Among Middle East Leaders During the Persian Gulf Crisis*. Journal of Social Issues, Vol. 49, No. 4, pp. 183-199, 1993.
- SUEDFELD, P., *President Clinton's Policy Dilemmas: A Cognitive Analysis*. Political Psychology, Vol.15, No.2, June 1994, pp. 337-349, Blackwell Publishers, Cambridge, MA, 1994.
- SUEDFELD, P. and GRANATSTEIN, J.L., *Leader Complexity in Personal and Professional Crises: Concurrent and Retrospective Information Processing*. Political Psychology, Vol.16, No.3, September 1995, pp. 509-522, Blackwell Publishers, Cambridge, MA, 1995.

- SVENSSON, T., Anm. av *Gunnar Hansson: Dogm eller arbetshypotes? Den unge Wigforss och det socialistiska samhällsprojektet*. Statsvetenskaplig Tidskrift 1998, årg 101 nr 1, s. 83-94, Lund, 1998.
- SÖDERHOLM, P., *Global Governance of AIDS: Partnerships with Civil Society*. Lund University Press, Lund, 1997.
- TETLOCK, P.E., *Accountability and Complexity of Thought*. Journal of Personality and Social Psychology, Vol.45, No.1, pp. 74-83, 1983.
- TETLOCK, P.E., *Cognitive Structural Analysis of Political Rhetoric: Methodological and Theoretical Issues*. In IYENGAR, S. and McGUIRE, W. J., eds, *Explorations in Political Psychology*. Duke University Press, Durham and London, 1993.
- TETLOCK, P.E. and TYLER, A., *Churchill's Cognitive and Rhetorical Style: The Debates Over Nazi Intentions and Self-Government for India*. Political Psychology, Vol.17, No.1, March 1996, pp. 149-170, Blackwell Publishers, Cambridge, MA, 1996.
- THATCHER, M., *The Downing Street Years*. HarperCollins Publishers, London, (1993) 1995.
- TILTON, T., *The Political Theory of Swedish Social Democracy: Through the Welfare State to Socialism*. Clarendon Press, Oxford, 1991.
- TINGSTEN, H., *Svensk utrikesdebatt mellan världskrigen*. Bokförlaget Aldus/Bonniers, Stockholm, (1944) 1964.
- TINGSTEN, H., *Mitt liv: Tidningen 1946-1952*. P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm, 1963.
- TORGERSON, D., *Policy Analysis and Public Life: The Restoration of Phronesis?* In FARR, J., et al., eds, *Political Science in History: Research Programs and Political Traditions*. Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
- UNDÉN, Ö., *Wigforss och utrikespolitiken*. I GUSTAFSSON, A., red., *Idé och handling: Till Ernst Wigforss på 80-årsdagen den 24 januari 1961*. Tiden, Stockholm, 1960.
- WEISS, C.H. and BARTON, A.H., eds., *Making Bureaucracies Work*. Sage Publications, London/Beverly Hills, (1979) 1980.
- WELLS, H.G., *Försök till en självbiografi*. I Siwertz, S., red., *All världens självporträtt*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1946.
- WIGFORSS, E., *Södra Hallands Folkhäl: Ljudlära. Del I. Vokalismen*. Kungl. Boktryckeriet. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm, 1913.
- WIGFORSS, E., *Världskriget och världsfreden: Dokument och reflexioner. Första delen*. Tidens förlag, Stockholm. 1915.

WIGFORSS, E., *Världskriget och världsfreden: Dokument och reflexioner. Andra delen*. Tidens förlag, Stockholm. 1915.

WOODHAM, J.M., *Twentieth-Century Design*. Oxford History of Art, Oxford University Press, Oxford, 1997.

WOOLPERT, S. et al., eds, *Transformational Politics: Theory, Study and Practice*. State University of New York Press, Albany, 1998.

WOOLPERT, S., *The Practice of Transformational Politics: An Overview*. In WOOLPERT, S. et al., eds, *Transformational Politics: Theory, Study and Practice*. State University of New York Press, Albany, 1998.

YOUNG, O.R., *Analysinriktningar inom modern statsvetenskap*. Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1970.

YOUNG, O.R., *Political leadership and regime formation: on the development of institutions in international society*. International Organization Vol.45, No.3, Summer 1991, pp. 281-308, MIT Press, Cambridge, MA, 1991.

ÖDMAN, M., red., *Om kreativitet och flow*. Brombergs, Stockholm, 1990.

Lund Political Studies

1. Ruin, Olof: *Kooperativa förbundet 1899-1929. En organisationsstudie*, Stockholm: Rabén & Sjögren 1960
2. Vallinder, Torbjörn: *I kamp för demokratin. Rösträttsrörelsen i Sverige 1886-1900*, Stockholm: Natur & Kultur 1962
3. Petersson, Hans F: *Power and International Order. An Analytic Study of Four Schools of Thought and Their Approaches to the War, the Peace and the Postwar System 1914-1919*, Lund: Gleerups 1964
4. Westerhult, Bo: *Kronofogde, häradsskrivare, länsman. Den svenska fögderiförvaltningen 1810-1917*, Lund: Gleerups 1966
5. Wieslander, Hans: *I nedrustningens tecken. Intressen och aktiviteter kring försvarsfrågan 1918-1925*, Lund: Gleerup 1966
6. Söderberg, Olof: *Motororganisationerna i Sverige. Bakgrund, grupperingar, aktiviteter*, Stockholm: Rabén & Sjögren 1966
7. Sjöblom, Gunnar: *Party Strategies in a Multiparty System*, Lund: Studentlitteratur 1968
8. Hydén, Göran: *TANU Yajenga Nchi. Political Development in Rural Tanzania*, Lund: Uniskol 1968
9. Lindeberg, Sven-Ola: *Nödhelp och samhällsneutralitet. Svensk arbetslöshetspolitik 1920-1923*, Lund: Uniskol 1968
10. Westerhult, Bo: *Underdåniga påtryckningar. Fögderitjänstemännens intressebevakning från 1800-talets början till år 1918*, Lund: Gleerups 1969
11. Bergquist, Mats: *Sverige och EEC. En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961-62*, Stockholm: Norstedts 1970
12. Lundquist, Lennart: *Means and Goals of Political Decentralization*, Lund: Studentlitteratur 1972
13. Bjurulf, Bo: *An Analysis of Some Aspects of the Voting Process*, Lund: Studentlitteratur 1972
14. Stenelo, Lars-Göran: *Mediation in International Negotiations*, Lund: Studentlitteratur 1972
15. Lindquist, Stellan: *Linkages between Domestic and Foreign Policy. The Record of Ghana*, Lund 1974

16. Bjurulf, Bo: *A Dynamic Analysis of Scandinavian Roll-Call Behavior. A Test of a Prediction Model of Ten Minority Situations in Three Countries*, Lund: Studentlitteratur 1974
17. Hermerén, Henrik: *Regeringsbildningen i flerpartisystem*, Lund: Studentlitteratur 1975
18. Johannesson, Conny: *Studier över Svenska metallindustriarbetarförbundets förhandlingsorganisation vid förbundsförhandlingar — med samordning*, Lund: Studentlitteratur 1975
19. Peterson, Carl-Gunnar: *Ungdom och politik. En studie av Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund*, Stockholm: Frihets förlag 1975
20. Bryder, Tom: *Power and Responsibility. Contending Approaches to Industrial Relations and Decision Making in Britain 1963-1971*, Lund: Gleerups 1975
21. Jönsson, Christer: *The Soviet Union and the Test Ban: A Study in Soviet Negotiation Behavior*, Lund: Studentlitteratur 1975
22. Kronvall, Kai: *Politisk masskommunikation i ett flerpartisystem. Sverige — en fallstudie*, Lund: Studentlitteratur 1975
23. Liljequist, Gunnar: *Distribution av kommunal service*, Lund: Liber 1977
24. Lartey, George W: *The Fourth Dimension*, Lund 1977
25. Weston, David: *Realism, Language and Social Theories. Studies in the Relation of the Epistemology of Science and Politics*, Lund 1978
26. Hagström, Bo: *1971 års länsförvaltningsreform. En utvärdering*, Lund: Studentlitteratur 1978
27. Skogmar, Gunnar: *Atompolitik. Sambandet mellan militärt och civilt utnyttjande av atomenergi i amerikansk utrikespolitik 1945-1973*, Malmö: Stenvalls Förlag 1979
28. Sannerstedt, Anders: *Fri konkurrens eller politisk styrning? 1963 års trafikpolitiska beslut — debatten om innehåll, tillämpning och effekter*, Lund: Studentlitteratur 1979
29. Lidén, Anders: *Security and Recognition. A Study of Change in Israel's Official Doctrine 1967-1974*, Lund: Studentlitteratur 1979
30. Magnusson, Håkan: *Kommunerna och den regionala planeringen. En analys av länsplaneringen och den fysiska riksplaneringen*, Lund: Studentlitteratur 1980
31. Stenelo, Lars-Göran: *Foreign Policy Predictions*, Lund: Studentlitteratur 1980
32. Lundell, Bengt: *MBL utan avtal. Kommunerna och MBL*, Helsingborg 1981
33. Norrving, Bengt: *Kommunerna och bostadsförsörjningen. En analys av bostadsplaneringen*, Lund: Liber 1981

34. Linderoth, Sven: *Från konkurrens till monopol. En studie av lokal politisk och ekonomisk journalistik*, Malmö: Dialog 1981
35. Forje, John: *The One and Indivisible Cameroon: Political Integration and Socio-Economic Development in a Fragmented Society*, Lund 1981
36. Adebo, Tarekegn: *Ideological Trends in the Political Thinking of the Developing Regions: The Case of Sub Saharan Africa*, Lund: Studentlitteratur 1982
37. Elgström, Ole: *Aktiv utrikespolitik. En jämförelse mellan svensk och dansk parlamentarisk utrikesdebatt 1962-1978*, Lund: Studentlitteratur 1982
38. Lindkvist, Kent: *Program och parti: principprogram och partiideologi inom den kommunistiska rörelsen i Sverige 1917-1972*, Lund: Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia 1982
39. Bergström, Tomas och Lundell, Bengt: *Från MBL till MBA. Kommunerna och MBL*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1982
40. Hörberg, Thomas: *Prediktion, osäkerhet och risk i internationella förhandlingar. En studie av svenskt förhandlingsbeteende vid förhandlingarna med Sovjetunionen 1940-41 om ett handelsavtal*, Lund: Studentlitteratur 1983
41. Geraedts, Henry: *The People's Republic of China: Foreign Economic Relations and Technology Acquisition 1972-1981*, Lund: Forskningspolitiska institutet 1983
42. Jerneck, Magnus: *Kritik som utrikespolitiskt medel. En studie av de amerikanska reaktionerna på den svenska Vietnamkritiken*, Lund: Dialogos 1983
43. Stenelo, Lars-Göran: *The International Critic*, Lund: Studentlitteratur 1984
44. Bergström, Tomas och Lundell, Bengt: *Lokalt medbestämmande. Kommunerna och MBL*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1984
45. Sjölin, Mats: *Kommunalpolitiken i massmediernas spegel. En studie av dagspressen och lokalradions bevakning av fem kommuner*, Lund: Dialogos 1985
46. Albinsson, Per: *Skiftningar i blått. Förändringar inom Moderata Samlingspartiets riksorganisation 1960-1985*, Lund: Kommunfakta Förlag 1986
47. Jonsson, Rolf: *De okända förhandlingarna. Statens förhandlingsråd och regeringens MBL-förhandlingar*, Lund: Dialogos 1986
48. Polak, Jiri: *Dependence Patterns in the Soviet Bloc: The Case of Romania and East Germany*, Lund: Studentlitteratur 1986
49. Lundell, Bengt: *Kommunerna och MBL*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1986
50. Rothstein, Bo: *Den socialdemokratiska staten. Reformer och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*, Lund: Arkiv 1986

51. Pierre, Jon: *Partikongresser och regeringspolitik. En studie av den socialdemokratiska partikongressens beslutsfattande och inflytande 1948-1978*, Lund: Kommunfakta Förlag 1986
52. Schmidt, Stephan: *Pionjärer, efterföljare och avvaktare. Innovationer och deras spridning bland svenska primärkommuner*, Lund: Kommunfakta Förlag 1986
53. Westerlund, Ulf: *Superpower Roles. A Comparative Analysis of United States and Soviet Foreign Policy*, Lund: Department of Political Science 1987
54. Lundquist, Lennart: *Implementation Steering. An Actor-Structure Approach*, Lund: Studentlitteratur 1987
55. Stenelo, Lars-Göran, red: *Statsvetenskapens mångfald. Festskrift till Nils Stjernquist*. Lund: Lund University Press 1987
56. Nilsson, Ann-Sofie: *Political Uses of International Law*, Lund: Dialogos 1987
57. Bergström, Tomas: *Konkurrerande eller kompletterande demokrati? Om företagsdemokrati i de svenska kommunerna*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1988
58. Lindell, Ulf: *Modern Multinational Negotiation: The Consensus Rule and Its Implications in International Conferences*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1988
59. Stenelo, Lars-Göran, red: *Makten över den decentraliserade skolan*, Lund: Studentlitteratur 1988
60. Lundquist, Lennart: *Byråkratisk etik*, Lund: Studentlitteratur 1988
61. Petersson, Harry, red: *Vem styr förändringarna inom sjukvården — politikerna eller de medicinska professionerna? En studie av subspecialiseringen inom ortopedin*, Lund: Kommunfakta Förlag 1989
62. Jonsson, Rolf: *Fackligt inflytande och politisk demokrati. En analys av regeringens MBL-förhandlingar*, Lund: Kommunfakta Förlag 1989
63. Johannesson, Bengt: *Kommunal bostadspolitik*, Lund: Kommunfakta Förlag 1989
64. Aronson, Torbjörn: *Konservatism och demokrati. En rekonstruktion av fem svenska högerledares styrelsedoktriner*, Stockholm: Norstedts 1990
65. Petersson, Bo: *The Soviet Union and Peacetime Neutrality in Europe. A Study of Soviet Political Language*, Göteborg: MH Publishing 1990
66. Lundquist, Lennart: *Förvaltning och demokrati*, Stockholm: Norstedts 1991
67. Höjelid, Stefan: *Sovjetbilden i nordisk press. Svenska, norska och finländska reaktioner på sovjetiskt agerande*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1991

68. Jansson, Per: *Säkerhetspolitikens språk: Myt och metafor i svensk säkerhetspolitisk diskurs 1919-1939*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1991
69. Johansson, Jörgen: *Offentligt och privat i regionalpolitiken*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1991
70. Lundquist, Lennart: *Förvaltning, stat och samhälle*, Lund: Studentlitteratur 1992
71. Håkansson, Anders: *Konsten att vinna ett val. En studie av fram- och tillbakagångar för socialdemokraterna i kommunalvalet 1988*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1992
72. Ternblad, Klas: *Planering i norm och handling. Studier av en epok av landstingsplanering*, Lund: Wi 1992
73. Persson, Stefan: *Dödlägen i internationella förhandlingar*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1992
74. Sannerstedt, Anders: *Förhandlingar i riksdagen*, Lund: Lund University Press 1992
75. Lundquist, Lennart: *Ämbetsman eller direktör? Förvaltningschefens roll i demokratin*, Stockholm: Norstedts 1993
76. Gynnerstedt, Kerstin: *Etik i hemtjänst. En studie av förvaltnings- och professionsetik*, Lund: Studentlitteratur 1993
77. Schartau, Mai-Brith: *The Public Sector Middle Manager: The Puppet who Pulls the Strings?*, Lund: Wi 1993
78. Sjölin, Mats: *Coalition Politics and Parliamentary Power*, Lund: Lund University Press 1993
79. Stenelo, Lars-Göran och Norrving, Bengt, red: *Lokal Makt*, Lund: Lund University Press 1993
80. Iwanaga, Kazuki: *Images, Decisions and Consequences in Japan's Foreign Policy*, Lund: Lund University Press 1993
81. Tita-Ghebdinga, Legala: *African and O.A.U. Diplomacy on Dual Paradigms of Self-Determination 1945-1985*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1993
82. Lundquist, Lennart: *Statsvetenskaplig förvaltningsanalys. Problem, trender och program*, Lund: Studentlitteratur 1994
83. Blom, Agneta p: *Kommunalt chefskap — en studie om ansvar, ledarskap och demokrati*, Lund: Dialogos 1994
84. Agevall, Lena: *Beslutsfattandets rutinisering*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1994

85. Andersson, Jan A.: *Nordiskt samarbete: aktörer, idéer och organisering 1919–1953*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1994
86. Bengtsson, Hans: *Förskolereformen. En studie i implementering av svensk välfärds-politik 1985-1991*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1995
87. Uhlin, Anders: *Democracy and Diffusion. Transnational Lesson-Drawing among Indonesian Pro-Democracy Actors*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1995
88. Kinnvall, Catarina: *Cultural Diffusion and Political Learning. The Democratization of China*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1995
89. Westlind, Dennis: *The Politics of Popular Identity*, Lund: Lund University Press 1996
90. Stubbergaard, Ylva: *Stat, kris och demokrati. Lapporörelsens inflytande i Finland 1929-1932*, Lund: Arkiv 1996
91. Sendabo, Teferi: *Foreign Aid and State Sovereignty: The Ethio-Swedish Aid Co-operation*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1996
92. Mattson, Ingvar: *Förhandlingsparlamentarism. En jämförande studie av riksdagen och folketinget*, Lund: Lund University Press 1996
93. Larsson, Per: *Regimförhandlingar på miljöområdet. En studie av förhandlingarna om LRTAP-konventionen*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1996
94. Stenelo, Lars-Göran och Jerneck, Magnus, red: *The Bargaining Democracy*, Lund: Lund University Press 1996
95. McKnight, Utz Lars: *Political Liberalism and the Politics of Race. Beyond Perfectionism and Culture*, Lund: Lund University Press 1996
96. Steiner, Kristian: *Strategies for International Legitimacy*, Lund: Lund University Press 1996
97. Lundquist, Lennart: *Fattigvårdsfolket. Ett nätverk i den sociala frågan 1900-1920*, Lund: Lund University Press 1997
98. Andersson, Ronny: *Medborgarna, politikerna och sjukvården. En studie av attityder och demokrati*, Lund: Studentlitteratur 1997
99. Kronsell, Annica: *Greening the EU: Power practices, resistances and agenda setting*, Lund: Lund University Press 1997
100. Thunborg, Annika: *Public and Non-Profit Interaction: U.S. Assistance to Eastern European Media 1989-1995*, Lund: Lund University Press 1997
101. Johansson, Karl Magnus: *Transnational Party Alliances: Analysing the Hard-Won Alliance Between Conservatives and Christian Democrats in the European Parliament*, Lund: Lund University Press 1997

102. Badom, Ted Gogote: *Foreign Intervention in Internal Wars*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1997
103. Söderholm, Peter: *Global Governance of AIDS: Partnerships with Civil Society*, Lund: Lund University Press 1997
104. Lundquist, Lennart: *Demokratins väktare. Ämbetsmännen och vårt offentliga etos*, Lund: Studentlitteratur 1998
105. Gustavsson, Jakob: *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership*, Lund: Lund University Press 1998
106. Hall, Patrik: *The Social Construction of Nationalism: Sweden as an Example*, Lund: Lund University Press 1998
107. Sönne, Maria: *Administrative Reforms and the Quest for Foreign Investment in China – The Case of Shenzhen*, Lund: Lund University Press 1999
108. Aggestam, Karin: *Reframing and Resolving Conflict. Israeli-Palestinian Negotiations 1988-1998*, Lund: Lund University Press 1999
109. Tallberg, Jonas: *Making States Comply: The European Commission, the European Court of Justice, and the Enforcement of the Internal Market*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1999
110. Hall, Martin: *Constructing Historical Realism: International Relations as Comparative History*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1999
111. Spång, Mikael: *Justice and Society: Problems of Reformist Politics*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1999
112. Svedberg, Erika: *The "Other" Recreated: A Relational Approach to East-West Negotiations*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 2000
113. Ericson, Magnus: *A Realist Stable Peace: Power, Threat and the Development of a Shared Norwegian-Swedish Democratic Security Identity 1905-1940*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen 2000
114. Bengtsson, Rikard: *Trust, Threat, and Stable Peace: Swedish Great Power Perceptions 1905-1939*. Lund: Department of Political Science 2000.
115. Stoltz, Pauline: *About Being (T)here and Making a Difference – Black Women and the Paradox of Visibility*. Lund: Department of Political Science 2000.
116. Bäckstrand, Karin: *What Can Nature Withstand? Science, Politics and Discourses in Transboundary Air Pollution Diplomacy*. Lund: Department of Political Science 2001.
117. Lundquist, Lennart: *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur 2001.

118. Hedin, Astrid, *The Politics of Social Networks: Interpersonal Trust and Institutional Change in Post-Communist East Germany*. Lund: Department of Political Science 2001.
119. Sundström, Mikael, *Connecting Social Science and Information Technology. Democratic Privacy in the Information Age*. Lund: Department of Political Science 2001.
120. Jönsson, Christer & Jerneck, Magnus & Stenelo, Lars-Göran (red.), *Politik i globaliseringens tid*. Lund: Studentlitteratur 2001.
121. Gustafsson, Rune, *Syntes och design. Den intellektuelle politikern som konstnär*. Lund: Department of Political Science 2001.